Angela Bidu-Vrănceanu

CÂMPURI LEXICALE DIN LIMBA ROMÂNĂ

PROBLEME TEORETICE ŞI APLICAŢII PRACTICE

II 402.5

CUPRINS

Cuvânt înainte 11

PARTEA I
PRINCIPII DE ANALIZĂ SEMANTICĂ 13

1. Precizări preliminare 15
   1.1 Semantica lexicală diferențială și câmpul lexical 15
   1.2 Câmpul lexical ca "viziune" și cunoaștere a lumii 17

2. Unitățile analizei 17
   2.1 Câmpul lexical,cuvântul și lexemul 17
   2.2 Unitățile privind semnificatul-semul, sememul, arhisememul 18

3. Analiza semică sau componențială ca metodă de descriere a sensului lexical 20
   3.0 Interdependența dintre semantica diferențială, câmpul lexical și analiza semică 20
   3.1 Semul sau componenta de sens 21
   3.2 Tipologia semelor: seme comune și seme variabile (specifice) 22
   3.3 Alte tipuri de seme 26

4. Interdependența dintre semantică și lexicografie 28
   4.1 Rolul dicționarelor în semantica diferențială 28
   4.2 Relația dintre definiția lexicografică și definiția semică 31

5. Analiza contextuală ca auxiliar al analizei semice (semantice) .. 35
   5.0 Rolul contextului în semantica diferențială 35
   5.1 Dezambiguizarea semantică în și prin context 37
   5.2 Rolul contextului în semantica diferențială 40

6. Obiectivele analizei 41

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

PARTEA A II-A
CÂMPURILE LEXICALE. PROBLEME TEORETICE 45

1. Denumiri ale câmpurilor 47
   1.1 Câmpuri lexicale sau semantice 47
   1.2 Alte tipuri de câmpuri 48

2. Scurt istoric al câmpurilor lexicale 49
   2.1 Introducerea şi evoluţia termenului câmp 49
   2.2 Câmpurile în semantica lexicală actuală 50

3. Hiponimia în câmpurile lexicale 52
   3.1 Consideraţii generale asupra relaţiei de hiponimie 52
   3.2 Rolul hiperonimelor în delimitarea câmpurilor lexicale 54

4. Delimitarea şi definirea câmpului lexical 55
   4.1 Delimitarea câmpurilor lexicale 55
   4.2 Criterii de definire a câmpurilor lexicale 57
   4.3 Câmpul lexical ca artefact 59

5. Relaţia dintre extralingvistic şi lingvistic în câmpurile lexicale . 61
   5.1 Rolul conceptului în definirea câmpurilor 61
   5.2 Extralingvisticul în câmpuri şi specificul semantic al limbilor 62
   5.3 Rolul referentului în câmpurile lexicale 64

6. Câmpul lexical – o paradigmă sau mai multe ? 66
   6.1 Consideraţii generale asupra structurilor paradigmatice reprezentate de câmpurile lexicale 66
   6.2 Rolul semelor comune în delimitarea câmpurilor mono- sau poliparadigmatice 68
   6.3 Câmpuri poliparadigmatice omogene şi neomogene 79

7. Câmpuri lexicale analizate în limba română 71

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

PARTEA A III-A
CÂMPURI LEXICALE DIN ROMÂNĂ 75

0. Precizări preliminare 77

I. CÂMPURI LEXICALE CONCRETE 79
1. Numele de rudenie (SR) 79
1.1 Seme comune şi seme variabile (specifice) îm SR 79
1.2 Relaţii (opoziţii) în SR 81
1.3 Consideraţii generale privind analiza semantică a SR 83
1.4 Comparaţia SR din română cu cel din alte limbi 85

2. Denumirile animalelor domestice (SAD) 88
2.1 Seme comune şi seme variabile (specificie) în SAD 88
2.2 Relaţii (opoziţii) semantice în SAD 92
2.3 Consideraţii generale privind analiza semantică a SAD 96
2.4 Comparaţia SAD din română cu cel din alte limbi 97

3. Denumirile animalelor sălbatice (SAS) 101
3.1 Seme comune şi seme variabile (specifice) în SAS 101
3.2 Relaţii (opoziţii) semantice în SAS 104
3.3 Consideraţii generale privind analiza semantică a SAS 112
3.4 Comparaţia SAS din română cu cel din alte limbi 114

4. Denumirile locuinţei (SL) 115
4.1 Seme comune şi seme variabile (specifice) în SL 115
4.2 Relaţii (opoziţii) semantice în SL 120
4.3 Consideraţii generale privind analiza semantică a SL 123
4.5 Comparaţia SL din română cu cel din alte limbi 123

5. Denumirile instituţiei (SI) 126
5.1 Seme comune şi seme variabile (specifice) în SI 126
5.2 Relaţii (opoziţii) semantice în SI 130
5.3 Consideraţii generale asupra analizei semantice în SI 139
5.4 Comparaţia SI din română cu cel din alte limbi 140

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

6. Termenii cromatici sau numele de culori (STC) 145
6.1 Seme comune şi seme variabile (specifice) în STC 145
6.2 Relaţii (opoziţii) semantice în STC 148
6.3 Consideraţii generale asupra analizei semantice în STC 153
6.4 Comparaţia STC din română cu cel din alte limbi 154

7. Denumirile fenomenelor sonore (SFS) 170
7.1 Seme comune şi seme variabile (specifice) în SFS 170
7.2 Relaţii (opoziţii) semantice în SFS 194
7.3 Consideraţii generale asupra analizei semantice în SFS 211
7.4 Comparaţia SFS din română cu cel din alte limbi 213

II. CÂMPURI ABSTRACTE 224
8. Numele de afecte (NAf) 224
8.0 Probleme ale analizei semantice a abstractelor şi a afectelor. Posibilităţi, limite, dificultăţi 224
8.1 Numele de afecte (NAf) – ansamblu, domeniu, câmp lexical,micro- sau macrostructură ? 229
8.2 Modalităţi de clasificare a NAf 230
8.2.1 Clasificări psiho-lingvistice şi/sau conceptual-semantice 230
8.2.2 Clasificări combinatorii ale NAf 232
8.2.3 Clasificări paradigmatice ale NAf 235
8.3 Polisemia NAf 236
8.4 Definiţiile lexicografice ale NAf 238
8.5 Analiza semică a unor paradigme ale NAf 241
8.5.1 Delimitarea unor paradigme ale NAf 241
8.5.2 Reinterpretarea analizei semice de sub 8.5.1 245
8.6 Analiza contextuală a NAf 246
8.7 Aspecte aplicative ale analizei NAf 252
8.7.1 Probleme generale privind studiul contrastiv al NAf 252
8.7.2 "Teamă" – încercare de analiză contrativă franceză/română 254

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

PARTEA A IV-A
CAMPURILE LEXICALE DIN PERSPECTIVA APLICATIVĂ **263**

0. Consideraţii generale. Relaţia dintre câmpurile lexicale şi lexicografia mono- şi bilingvă 265
1. "Lectura" definiţiilor lexicografice 267
   1.1 Principii de "lectură" 267
   1.2 Modele de "lectură" din câmpurile analizate 269

2. Învăţarea lexicală ca rezultat al "lecturii" definiţiilor lexicografice şi al descrierii câmpurilor lexicale 280
   2.1 Rezultate integrale 280
   2.2 Rezultate parţiale 283

3. Câmpurile lexicale în manualele şcolare 285
   3.0 Precizări preliminare 285
   3.1 Definiţii corecte ale câmpurilor lexicale 288
   3.2 Definiţii deficitare ale câmpurilor lexicale 291
   3.3 Exerciţii privind câmpurile lexicale utile 294
   3.4 Exerciţii ineficiente privind câmpurile lexicale în manualele şcolare 297

4. Aplicaţii ale câmpurilor lexicale din perspectivă contrastivă 299
   4. 1 Probleme generale 299
   4. 2 Câmpul numelor de rudenie (SNR) în diverse limbi 303
   4. 3 Câmpul numelor de culori (STC) în română, franceză şi engleză 304

Referinţe bibliografice **313**

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CUVÂNT ÎNAINTE

Lucrarea de față îşi propune ca prin analiza efectivă a unor fragmente din **lexicul limbii române** numite **câmpuri lexicale (câmpuri semantice** sau **lexico-semantice)** să demonstreze atât valabilitatea şi actualitatea unor principii teoretice şi metodologice,cât şi să arate diferite direcții de aplicare a rezultatelor obținute.

Părțile teoretice discută, la nivelul ultimelor informații bibliografice *concepte şi principii fundamentale* ale **semanticii lexicale, diferențiale** urmărind ceea ce s-a menținut valabil de-a lungul mai multor decenii de aplicare a acestui tip de analiză.

Descrierile efective ale mai multor câmpuri lexicale **concrete** din limba română şi a unora **abstracte** constituie un model de analiză care poate fi extins la alte câmpuri lexicale din limba română sau din alte limbi. Analizele prezentate pot interesa din mai multe puncte de vedere,atât sub aspectul rezultatelor la nivelul fiecărui câmp în parte,cât şi global. Aplicarea unitară a unor principii metodologice (chiar dacă rezultatele obținute diferă) interesează pentru aprecierea specificului lexico-semantic al limbii române în raport cu alte limbi.

O direcție aplicativă importantă la mai multe nivele priveşte mai buna valorificare a *definițiilor lexicografice* după modele de interpretare a sensului (lectura definițiilor). O altă direcție (care constituie o deschidere pentru semantica contrastivă) priveşte comparația aceluiaşi câmp cu cel corespunzător din alte limbi (făcută consecvent în ultimul capitol din analiza fiecărui câmp şi numai pentru anumite câmpuri în Partea a IV-a). Capitolul din Partea a IV-a rezervat aplicațiilor didactice ale câmpurilor lexicale are în vedere unele manuale şcolare existente,face corecturi importante şi dă sugestii utile pentru învățarea lexicală.

Lucrarea este utilă filologilor: pentru studenți la cursuri generale sau opționale, pentru cursuri de masterat sau pentru pregătirea unor teze de doctorat, pentru traducători şi pentru profesorii din învățământul gimnazial sau mediu.

A. B. V.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

PARTEA I

PRINCIPII DE ANALIZĂ SEMANTICĂ

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

1. PRECIZĂRI PRELIMINARE

1.1 Semantica lexicală diferențială și câmpul lexical

Lexicul sau *vocabularul* românei contemporane (ca al oricărei limbi) se remarcă prin cantitatea mare a unităților care îl alcătuiesc, ceea ce obligă la segmentări ale obiectului de cercetare. Necesitatea segmentării ansamblului lexical românesc conduce la preferința pentru conceptul de *câmp* ca fragment acceptabil din punct de vedere cantitativ. Segmentarea lexicului și repartizarea lui în câmpuri trebuie făcută după anumite principii, prin respectarea unor proprietăți comune de către unitățile lexicale grupate împreună într-un câmp. Proprietățile comune alese privesc *sensul lexical*, ceea ce a determinat precizarea denumirii *câmpurilor* ca *lexicale* sau *semantice* sau și mai precis ca *lexico-semantice* (*v.* A. Bidu-Vrănceanu 1976:187; id. 1986:14:ibid. 2005:144-148). Numeroși autori care s-au ocupat de acest tip de câmp au preferat denumirea de *câmp lexical* sau de *câmp semantic*. Vom prefera în această lucrare denumirea de *câmp lexical* (CL), considerată echivalentă cu cea de *câmp semantic* sau *lexico-semantic*. Majoritatea cercetătorilor admit această echivalență, cu mici excepții (cum ar fi B. Pottier, v. A. Niklas-Salminen 2003:129 care diferențiază *câmpul lexical* de cel *semantic*). O distincție teoretică între *câmpul lexical* constituit din lexeme (care nu sunt polisemantice, ci reprezintă doar unul dintre sensurile unui cuvânt) și *câmpul semantic*, constituit dintr-un ansamblu de sememe în relație paradigmatică (H. De Chanay 1996:14) nu este

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

susținută în practică pentru că nu se poate ajunge la sememe independent de lexeme. Aşa se explică faptul că în descrierea efectivă a unui câmp din limba franceză ("comportamentele vorbirii", cu arhilexemul *parler)* se utilizează când termenul *câmp lexical* (id. 9-10,11,14,105,108), când *câmp semantic* (ibid.:14,28-29) sau *câmp lexico*-semantic (ibid. :30-32).

Interpretarea dată *câmpurilor lexicale* presupune interdependența strictă dintre analiza lor şi *semantica lexicală.* Analiza unităților lexicale în câmpuri rezolvă atât impedimente cantitative (grupând aproximativ de la 50 de unități la două-trei sute,cât şi problema unității analizei bazate pe respectarea proprietăților (semelor) comune. Scopul analizei constă în identificarea diferențelor de sens importante pentru o definire riguroasă. Interpretarea relațională şi diferențială a sensului înseamnă o interpretare paradigmatică, baza unei semantici diferențiale. Unitățile şi principiile analizei sunt preluate de la structuralism,dar adaptate nevoilor concrete ale analizei, care urmăreşte obiective aplicative specifice poststructuralismului. Se afirmă astfel că teoria câmpurilor a contribuit la elaborarea semanticii moderne structurale şi post structurale (H. Geckeler 1998:98) şi nu a pierdut din importanță (G. Wotjak 1998:173-175). Interdependența dintre semantica lexicală şi câmpuri este susținută ca euristică potrivită pentru a degaja diferențele de sens (de G. Wotjak id. ibid şi de H. Dupuy-Engelhardt 1998:59), ceea ce constituie baza unei *semantici diferențiale.*

*Câmpurile lexicale (*CL) vor fi interpretate deci ca structuri paradigmatice cu diferite grade de complexitate, identificate la nivelul românei literare standard. Analiza lor urmăreşte mai multe obiective lingvistice pentru o descriere riguroasă a sensului lexical. Metoda utilizată este *analiza semică sau componențială* (v. la I 3), adaptată însă nevoilor descrierii din perspectivă teoretică şi aplicativă.

BCU ASTRA BIBLIOTECA UNIVERSITARA

1.2 Câmpul lexical ca viziune şi cunoaştere a lumii

Specialiştii au susţinut importanţa câmpurilor lexicale nu numai din perspectivă lingvistică, ci şi sub aspectul importanţei pentru categorizarea cunoştinţelor la un moment dat şi pentru structurarea lingvistică a cunoaşterii H. De Chanay 1996:7,163), V. Nyckees 1998:312,319,329-334). Câmpurile lexicale sunt considerate modalităţi de redare a "viziunii lumii", specifice fiecărui grup uman,cu interpretări determinate reprezentând prototipuri culturale (R. Trujillo 1998:89-90); tendinţa de a grupa în "totalităţi" experienţele care privesc aceeaşi valoare semantică reprezintă o "tendinţă de abstractizare" care face din câmpurile semantice "nuclee de interes" (id. 86-88). Se ajunge astfel la cunoaşterea lumii sau la transformarea ei în "lume semnificată" (ibid. 116).

Importanţa *câmpurilor lexicale* pentru "cunoaşterea lumii" este deci legată de capacitatea lor de a oferi "categorizări ale realului" în funcţie de proprietăţi comune şi diferenţiatoare, cu condiţia ca descrierea sensului să nu alunece spre extralingvistic sau "să nu încorporeze excesiv elemente cognitive non-sememizate" (G. Wotjak 1998:173-175). Raportul extralingvistic/ lingvistic este considerat foarte important şi complex (ca un "du-te vino") în câmpuri. Se delimitează axe referenţiale şi axe semantice, derterminându-se rolul fundamental al lexicului în achiziţia cunoştinţelor (H. De Chanay 1996: 7,61,67,75). Reflectarea realităţii extralingvistice în limbi diferite este pusă în evidenţă prin teza specificului semantic (v. la I 5. 2).

2. UNITĂŢILE ANALIZEI

2.1 Câmpul lexical, cuvântul, lexemul

*Câmpul lexical (*CL) înţeles ca subansamblu subordonat ansamblului lexical al limbii române, interpretat ca *o paradigmă*

sau *o sumă de paradigme* lexico-semantice este unitatea de bază la care vor fi raportate celelalte unități necesare descrierii. Abordarea relațională şi diferențială a sensului unităților lexicale presupune o serie de adaptări în fiecare câmp privind relațiile şi componentele de sens. Vom utiliza sintagma *unitate lexicală (*UL) atunci când nu ne vom angaja la distincția dintre *cuvânt* şi *lexem*. Cei trei termeni-*unitate lexicală, cuvânt* şi *lexem* respectă toți calitatea de semn lingvistic,adică sunt reuniunea unui semnificant cu un semnificat. În toate aceste situații, notarea se va face cu majuscule.

Cuvântul nu este reuniunea obligatorie a unui semnificant cu un singur semnificat,dată fiind proprietate limbilor naturale de a dezvolta polisemie pentru majoritatea cuvintelor (80%). Analiza semantică riguroasă dintr-un CL obligă însă la *dezambiguizarea sensurilor cuvintelor polisemantice* (v. la 5. 1) pentru că un singur sens al unui cuvânt polisemantic se repartizează unui câmp lexical. *Polisemia* este considerată o forță de dispersie de la un câmp la altul (H. De Chanay 1996:105), iar relațiile dintre *polisemie* şi analiza semantică în *câmpuri* ar *re*prezenta rectoul şi versoul semanticii lexicale în limbă (id. :108). Reuniunea dintre un semnificant şi un singur semnificat (al cuvântului polisemantic) este un *lexem*, ceea ce înseamnă că acesta este în mod obligatoriu monosemantic (în mod natural sau artificial, în urma dezambiguizării).

Sensul lexical este considerat în funcție de statutul social care îi este atribuit de dicționarele explicative ale unei limbi (v. A. Bidu-Vrănceanu 1976,1986,2005; v. şi H. De Chanay 1996: 9,63) şi de actualizarea lui în contexte şi texte (id.). Sensul lexical are astfel un statut complex în analiza semantică diferențială, fiind determinat de mai multe nivele ale interpretării.

2.2 Unități privind semnificatul-semul, sememul, arhisememul

Latura *semnificat* a *lexemului* (*cuvântului*, *unității lexicale)* poate fi desemnată ca *semem*, dacă acesta este interpretat

ca sumă a componentelor sale. *Sememul* este deci suma semelor (componentelor) care acoperă un sens lexical şi care are drept corespondent formal *lexemul*. *Sememul*, ca şi *semul* sunt rezultatul interpretării sensului lexical ca relaţional,decompozabil şi diferenţial. Sememul trebuie raportat la definiţia lexicografică, de care se apropie în mai mare sau mai mică măsură. Toate unităţile referitoare la latura semnificat (*sensul, sememul, arhisememul, semul*) vor fi notate între ghilimele (" ") sau între bare (/ /). De exemplu, lexemul SCAUN comportă semele "obiect" +" pentru a se aşeza" + "pentru o singură persoană" şi reflectă definiţia lexicografică în cea mai mare măsură. Definiţia semică a lui GHERIDON "masă"+"cu destinaţie specială (decorativă)" este mai greu de pus în relaţie cu definiţia lexicografică ("măsuţă rotundă,cu unul sau trei picioare"), unde destinaţia decorativă este implicită,iar identificarea referentului pune probleme).

Arhisememul defineşte semnificatul comun unei paradigme lexico-semantice (sau a unui câmp lexical), reprezentând *semele comune tuturor membrilor* acestei paradigme. În altă formulare, *arhisememul* este reuniunea sau intersecţia tuturor sememelor dintr-un subansamblu lexical (câmp,paradigmă),ceea ce face ca numeroşi specialişti să considere *arhisememul un criteriu riguros,precis de identificare a câmpului lexical*. Arhisememul este punctul de plecare pentru gruparea lexemelor într-un câmp, pentru că este definit apriori ca ipoteză de lucru (H. De Chanay 1996:25).

Când unui *arhisemem* îi corespunde un semnificant anume, acesta este *arhilexemul*. *Arhilexemul* are formă sintetică şi non-perifrastică, adică e exprimat printr-un singur cuvânt. Diferenţele dintre limbi privind lexicalizarea arhilexemelor reprezintă o modalitate de a desemna specificul semantic al limbilor. Astfel, numai unele limbi au arhilexeme în paradigma "scaunelor" :fr. SIÈGE, sau sp. ASSIENTO. În română există numai arhisememul "obiect"+" pentru stat", perifrază nelexicalizată.

Unităţile lingvistice definite mai sus,necesare descrierii câmpurilor lexicale constituie baza *analizei semice sau componenţiale* (v. la 3). Principiile acestei metode sunt împrumutate din fonologie,dar compararea şi diferenţierea care stau la baza acestei analize sunt implicate în orice acţiune clasificatoare şi definitorie (Ch. Touratier 2004:39). De aceea, analiza semică poate fi aplicată în etapa actuală mai puţin rigid prin apropierea ei de definiţia lexicografică. Această relaţie este bine ilustrată de numeroase lucrări de semantică şi lexicologie actuală: M. F. Mortureux 1997: 84-85,94-95,138-141, A. Lehmann şi F. Martin-Berthet 1998: 38-47,62-64,90-94; F. Gaudin 2002: 124-151,198,203 ş.a. în această interpretare, analiza câmpurilor lexicale pe care o adoptăm este "dincolo de structuralism" (G. Wotjak 1998: 173) sau conceptele respective trebuie scoase "din cadrul teoretic prea strâmt al acestuia (Ch. Touratier 2004: 5).

3. ANALIZA SEMICĂ SAU COMPONENŢIALĂ CA METODĂ DE DESCRIERE A SENSULUI LEXICAL

3.0 Interdependenţa dintre semantica diferenţială, câmpul lexical şi analiza semică

Între *semantica diferenţială,câmpurile lexicale* şi *analiza semică* se stabileşte o interdependenţă strictă,elaborarea lor fiind în cea mai mare parte simultană. În ciuda unor obiecţii teoretice sau practice aduse analizei semice (v. discuţii la A. Bidu-Vrănceanu 2005: 29-34), s-a apreciat contribuţia acestei metode la analiza ştiinţifică a sensului,mai ales dacă este completată cu analiza contextuală sau de alte metode (v. H. De Chanay 1996:47,163-165;V. Nyckees 1998:233, A. Lehmann-F. Martin-Berthet 1998:30 ş.a.). Analiza semică privilegiază descrierea

intralingvistică a sensului urmărind relaţiile semantice specifice unei anumite limbi, reperând semele specifice,definitorii în interioerul paradigmelor sau câmpurilor lexico-semantice. Altfel spus semele depind de structurile lexicale din fiecare limbă, fiind rezultatul comparaţiei între sememe determinate în anumite clase paradigmatice. De aceea, se apreciază că modelul diferenţial este suplu, integrarea sensurilor într-o paradigmă fiind rezultatul unei acţiuni selective foarte importante pentru analiză (H. De Chanay 1996:168,193). Cum rezultă din toate analizele semice efectuate, semele pot fi degajate numai prin opoziţia dintre ele rezultată din relaţiile de sens specifice unei paradigme dintr-o limbă dată (v. A. Bidu-Vrănceanu 1976,1986; A. Bidu-Vrănceanu şi N. Forăscu 2005; H. De Chanay 1996:93-94,193)

3.1 Semul sau componenta de sens

În *analiza semică, semul* sau *componenta de sens* este problema de bază,iar delimitarea şi formularea semelor este o procedură dificilă, uneori complexă, direct influenţată de paradigma descrisă şi de alţi factori (în primul rând extralingvistici).

Analiza semică a fost practicată (în relaţie cu fonologia,care i-a servit ca model) mai întâi într-o manieră mai rigidă, care a pus în evidenţă o serie de obstacole, unele greu de depăşit. S-au semnalat deficienţe privind absenţa unui inventar prestabilit al semelor şi a unui metalimbaj consacrat. Se subliniază că semele nu trebuie confundate cu cuvintele dintr-o limbă,prin care sunt inevitabil exprimate, dar de care trebuie diferenţiate printr-o interpretare univocă, precisă. De aceea,ca elemente ale metalimbajului,semele trebuie specificate prin semne demarcative (variabile după autori): ghilimele,bare oblice ş.a. De exemplu "cu braţe (sau /cu braţe/) este semul distinctiv pentru FOTOLIU.

Alte deficienţe ale analizei semice au justificări teoretice: imposibilitatea de a descrie semic întreg lexicul unei limbi, dificultatea de a analiza astfel anumite domenii sau câmpuri

lexicale, cum ar fi *abstractele*, numărul prea mare şi prea variabil al semelor. Semnalarea acestor deficiente este importantă pentru a preveni cercetătorul,pentru a găsi soluţii convenabile şi pentru a stabili adevăratul aport al analizei semice.

Cu toate deficienţele, semanticienii nu renunţă la analiza semică, preferând aplicarea ei într-o manieră mai puţin rigidă. Corelarea şi chiar obiectivarea analizei semice prin raportare la definiţia lexicografică este soluţia practicată de majoritatea lucrărilor actuale. Se dau modele de interpretare a relaţiilor de sens în clase paradigmatice mai limitate,în care diferenţele dintre componentele sensurilor se pot stabili şi urmări cu mai multă uşurinţă. Rezultă că perspectiva aplicativă a analizei semice este de mare actualitate. În condiţiile apropierii de dicţionare, variabilitatea semelor dependentă de factori diverşi nu mai este considerată un impediment. Modelul preferat de majoritatea lucrărilor de semantică este paradigma „scaunelor", pornind de la analiza efectuată de B. Pottier în 1964, v. J. Picoche 1992:105, V. Nyckees 1998:209-210, R. Eluard 2000:69-76, A. Niklas Salminen 2003:134-135 ş.a. sunt adăugate unele seme noi care reflectă modificarea referentului (A. Niklas Salminen 2003:135). Corelarea paradigmelor lexico-semantice cu degajarea semelor constituie baza perspectivei diferenţiale în analiza sensului şi se apreciază că sensul cuvintelor este condiţionat de această structură, iar structurarea câmpurilor lexicale prin analiza diferenţială reprezintă o manieră de a aborda sensul lexical. Semantica diferenţială este de aceea prin excelenţă paradigmatică (v. şi H. De Chanay 1996:4-5,9-10,14,17).

3.2 Tipologia semelor: seme comune şi seme variabile (specifice)

Tipologia semelor este o modalitate de a preciza condiţiile analizei semice în cadrul unui câmp sau paradigme lexico-semantice, valoarea semelor fiind strict dependentă de repartiţia paradigmatică. De exemplu,un sem ca "mare" are valori

diferite în câmpul denumirilor **locuinţei** faţă de cel al denumirilor **fenomenelor sonore** (v. la Partea a III-a). Valoarea semelor depinde şi de poziţia paradigmei în ierarhia lexicală; paradigma "scaunelor" exemplu prezent în majoritatea lucrărilor de semantică se poate integra într-un câmp ierarhic superior, al "mobilelor", în care sunt distinctive şi alte seme. Rezultă astfel importanţa semelor care se iau ca punct de plecare în constituirea câmpului lexical sau a paradigmelor care îl alcătuiesc.

Semele care au un rol important în definire sunt cele *denotative* sau *inerente,* iar cele care stau la baza alcătuirii unui câmp lexical sunt numite *seme comune* (v. A. Bidu-Vrănceanu 1976:86-87, 1986:50-54; 2005:31-32,147-148) sau *seme generice (*F. Rastier 1994:53. M. F. Mortureux 1997:68; A. Lehmann şi F. Martin-Berthet 1998:26; A. Niklas-Salminen 2003:134,137 ş.a.). *Semele comune* sau *generice* sunt identificate numai pentru unul dintre sensurile unui cuvânt polisemantic corespunzător unui lexem repartizat într-un anumit câmp sau paradigmă. Acest tip de seme asigură nu numai repartiţia într-o anumită clasă paradigmatică, ci, prin această repartiţie favorizează compararea şi diferenţierea sensurilor,obiectiv al semanticii diferenţiale (F. Rastier 1994:31 numeşte toate aceste clase *paradigme diferenţiale).*

În funcţie de ierarhizarea câmpurilor lexicale sau a claselor paradigmatice, semele comune pot fi delimitative şi definitorii pentru un întreg câmp lexical (*seme comune de câmp*) sau pentru unele paradigme ale lui (*seme comune de paradigmă*). În altă formulare (H. Dupuy-Engrelhardt 1998:21) se operează cu *seme paradigmatice* (de câmp sau de paradigmă), cu proprietate de a fi seme comune,faţă de *semele intraparadigmatice* (variabile şi distinctive în interiorul unei paradigme). De exemplu, în câmpul **numelor de culori**, semul comun de câmp este "aprecierea cromatică", iar semul comun de paradigmă este "(aprecierea cromatică) de un anumit tip", care cunoaşte valori diferenţiate pentru mai multe paradigme în română: "galben", "roşu","albastru","verde","alb","negru" (v. la Partea a III-a).

Dacă *semele comune (generice)* sunt importante pentru gruparea lexemelor în clase paradigmatice şi compararea lor, scopul acestei grupări este stabilirea riguroasă a diferenţelor de sens prin semele *variabile,distinctive* sau *specifice*. Identificarea acestui ultim tip de seme este cea mai dificilă etapă a analizei semice. Ea depinde de clasa paradigmatică în care se face analiza într-o anumită limbă,de intuiţia cercetătorului şi de controlul cu dicţionarul, presupunând reveniri asupra interpretării în diferite etape. O caracteristică a *semelor comune* este aceea de a fi *dominante* sau *centrale*, nu numai repetabile în definiţia semică a tuturor membrilor unui câmp, motiv pentru care sunt numite şi *seme primare*. În raport cu ele,*semele variabile* şi modificatoare sunt *secundare*. *Semele comune* şi *variabile inerente* unui sens sunt social normate (A. Niklas-Salminen 2003:137-138), ceea ce le conferă importanţa acordată în definirea sensului lexical al unui cuvânt.

Semele *variabile* sau *specifice* îşi dovedesc valoarea distinctivă (diferenţiatoare, definitorie, specifică) prin înlocuirea într-un semem, operaţie care duce la un lexem diferit. Dacă în sememul "rudenie"+"naturală"+"generaţie ascendentă"+"masculin", înlocuim semul "masculin" cu "feminin", obţinem în loc de lexemul TATĂ, lexemul MAMĂ. Dacă în acelaşi semem înlocuim semul "linie directă" cu semul "linie colaterală", rezultă lexemele UNCHI, MĂTUŞĂ.

Caracterul distinctiv al semelor variabile depinde şi de numărul lexemelor antrenate în relaţie. Se pot stabili operaţii binare ca între TATĂ/MAMĂ, TATĂ/UNCHI, dar şi opoziţii dintre un lexem şi o clasă de lexeme: GALBEN (care exprimă culoarea "fără aproximare") şi GĂLBUI, GĂLBIU, GĂLBENATIC (care o desemnează "cu aproximare în minus").

Dificultăţile cele mai mari în stabilirea semelor definitorii sunt atunci când trebuie să se ţină seama sau să se neglijeze

informaţii referenţiale, greu de redat pentru stabilirea unor relaţii între lexeme, dar importante pentru identificarea unui anumit sens. Chiar dacă o analiză semantică nu vizează referenţii, definirea necesară pentru o comunicare adecvată nu poate neglija aceste aspecte (v. şi A. Lehmann-F. Martin–Berthet 1998:29). De exemplu, în câmpul denumirilor **locuinţei**, semul "manieră neobişnuită (specifică în diverse feluri) a construcţiei" distinge o clasă de lexeme în care există diferenţe importante în funcţie de referent între fiecare membru, cum ar fi PALAT, CASTEL, BUGALOV ş.a. În asemenea cazuri,formula semică aparent identică nu înseamnă identitate semantică. Având în vedere dublul caracter al sensului – cognitiv şi relaţional lingvistic –, definiţia semică trebuie corelată în asemenea cazuri cu cea lexicografică (v. la 4. 1,4. 2)

Formularea semelor trebuie să aibă un caracter economic, obiectiv realizabil în forme şi grade diferite de la un câmp la altul (v. la Partea a III-a). Pentru o bună definire, se caută ca distincţiile diferenţiale de sens să fie limitate cantitativ, dacă se poate la un singur sem. De multe ori această condiţie nu e realizabilă, de exemplu între A VOCIFERA şi A SE RĂSTI, diferenţa de sens este reprezentată de două seme: "intensitate mare" şi "sentiment determinat (mânie, ceartă)".

Unele seme, clar şi precis formulate au totuşi mai multe valori subordonate, foarte importante pentru diferenţierea sensurilor lexemelor puse în relaţie. Semul "intensitate", distinctiv în multe câmpuri semantice (de exemplu în cel al denumirilor **fenomenelor sonore** sau al **afectivităţii**. v. la III 7 şi 8) cunoaşte o reprezentare scalară (graduală) care poate merge de la "foarte slab" şi "slab" la "potrivit" şi la "tare" sau "foarte tare". Aceste distincţii sunt foarte importante pentru o analiză riguroasă a sensului.

3.3 Alte tipuri de seme

3.3.1 În încercarea de a obiectiva analiza semică s-au propus şi utilizat mai multe clasificări ale semelor (v. în acest sens M. Alinei 1974, 1980; P. Miclău 1981, 1982; R. Trujillo 1981; S. Stati 1981; G. Wotjak 1983, 1998; A. Bidu-Vrănceanu 1976, 1986, 2005; N. Forăscu 1978,2007; R. Sîrbu 1977 ş.a.).

Se reţine importanţa preliminară a *semului lexico-gramatical* care indică partea de vorbire (v. H. De Chanay 1996:21-24,33-36,251), H. Geckeler 1998:49-65) ca prim sem comun care precede alcătuirea paradigmei lexico-semantice. Poziţia *centrală* în definiţia semică atât a *semului comun lexico-gramatical*, cât şi a celor *semantice* propriu-zise este o condiţie necesară pentru toate semele *comune*. În analiza noastră, o excepţie este constituită de gruparea împreună în câmpul denumirilor **fenomenelor sonore** (SFS) atât a substantivelor, cât şi a verbelor. Depăşirea diferenţelor lexico-gramaticale este impusă de necesitatea de a corela informaţiile semantice din definiţiile lexicografice, distribuite inegal fie la substantiv, fie la verb.

Distincţia dintre semele *denotative, semantice (substanţiale)*, fundamentale sau *inerente* şi cele *conotative, virtuale* sau *aferente (*adică dependente de context) trebuie luată în consideraţie în definiţia semică la nivel de dicţionare sau de text. *Semele denotative* sunt necesare pentru a asigura intersubiectivitatea în comunicare, iar *cele conotative* sunt condiţionate de factorul varietate din limbă. Ultimul tip de seme, ca şi o serie de operaţii cu seme (v. F. Rastier 1994: 69-71) sunt relevante în analiza la nivelul comunicării concrete în texte, nu în analiza la nivelul limbii sau dicţionarelor. Analiza la nivelul comunicării concrete implică degajarea unor seme importante din punct de vedere pragmatic,indicând un punct de vedere al vorbitorilor. Elementele care fac acest lucru sunt numite trăsături *topice* (H. De Chanay 1996:163-165), cum ar fi /nemulţumirea/ pentru fr. GROMMELER

"a bombăni",/nesinceritatea/pentru SE VANTER" a se făli, a se lăuda". Distincţiile semantice exprimate de aceste seme pot fi lexicalizate ducând la o importanţă generalizată şi stabilă în comunicare.

Dată fiind importanţa relaţiei cu extralingvisticul sau cu referentul, pentru numeroase sensuri o problemă specială este cea a existenţei *semelor referenţiale.* Astfel în câmpul denumirilor **locuinţei,** semul "materiale neobişnuite" ca valoare generală nu defineşte exact lexemele; este necesar să ţinem seama de valori subordonate lui, cum ar fi "din lemn" pentru CABANĂ, "din zăpadă" pentru IGLU sau "din pânză" pentru CORT. Unii autori (G. Wotjak 1983:171-173) admit importanţa aspectelor cognitive pentru definiţie, ceea ce ar însemna acceptarea semelor referenţiale, chiar dacă ele nu au caracterul relaţional, strict necesar semelor. Pentru acest motiv (caracterul particular al valorii diferenţiale), alţi autori (Ch. Touratier 2004:48) nu admit semele referenţiale.

Alte clasificări ale semelor (P. Miclău 1981:75-77; 1982:24-28) iau în consideraţie mai ales seme variabile determinate de domeniul analizat, cum ar fi semele *perceptibile* privind forma, dimensiunea, culoarea, duritatea, mirosul, gustul ş.a., trăsături *funcţionale* care corespund informaţiilor din definiţia lexicografică precum "serveşte la", trăsături care ţin de "producerea unui obiect" sau care indică "locul în timp sau în spaţiu".

În anumite câmpuri sau paradigme lexico-semantice se mai operează cu *seme reziduale* reprezentând acele seme care pot fi neglijate într-un anumit nivel al analizei (R. Sîrbu 1977:192; A. Bidu-Vrănceanu 2005:165). Cu caracter rezidual pot fi o serie de informaţii enciclopedice din definiţia lexicografică care nu sunt pertinente în relaţiile directe dintre lexeme, cum ar fi în cazul denumirilor de **păsări sălbatice** datele privind culoarea şi mărimea (v. A. Bidu-Vrănceanu 2005: 151).

Toate tipurile de seme depind, în general, de structurile semantice specifice unei anumite limbi.

3.3.2 O situație aparte o au semele care ar putea fi considerate *universale* și *stabile*, cum ar fi "animat" vs "inanimat","uman" vs "non-uman", "masculin" vs "feminin", "vegetal" vs "non-vegetal" ș.a. Aceste seme, insuficient studiate, sunt considerate "atomi de sens" sau "primitivi semantici" sau alfabet al gândirii umane necondiționat de o anumită limbă (v. M. F. Mortureux 1997:70; V. Nyckees 1998: 223; A. Bidu-Vrănceanu 2005:31) este susținută de specialiști (J. Moeschler, A. Auchlin 2000:32), dar nu s-a stabilit inventarul universaliilor semantice. Se rețin condițiile necesare pentru o asemenea calificare privind caracterul indivizibil al sensului, nelegat de o anumită limbă, ceea ce se verifică prin traductibilitatea lor.

Un statut similar cu categoria universaliilor semantice au *cuvintele-axiomă* (numite astfel de matematicieni, v. A. Bidu-Vrănceanu 1976:76), care sunt atât unități ale limbii, cât și ale metalimbii și care nu se definesc decât prin ele însele,intrând în schimb în formula semică a altor cuvinte. Un exemplu de acest tip sunt culorile primare, cum ar fi în română GALBEN; ROȘU; ALBASTRU; VERDE; ALB; NEGRU, care au un statut similar cu al numeralelor de la 1 la 10, pentru că se definesc prin ele însele, pe de o parte și pentru că, pe de altă parte, intră în componența altor unități.

4. INTERDEPENDENȚA DINTRE SEMANTICĂ ȘI LEXICOGRAFIE

4.1 Rolul dicționarelor în semantica diferențială

Reținem în ce privește analiza semică ideea că, în etapa actuală, aceasta nu se mai aplică rigid printr-o apropiere strictă de fonologie, fiind importantă optica diferențială în ce privește

sensul, utilă mai ales din punct de vedere aplicativ. În acelaşi timp, pentru a evita subiectivismul cercetătorilor, dar şi pentru a facilita direcţiile aplicative, semantica europeană (inclusiv cea românească) a susţinut importanţa dicţionarelor monolingve explicative în diverse etape ale analizei semice. Definiţiile lexicografice constituie punct de plecare sau modele de utilizare a sensului cuvintelor,dând o reprezentare generală a lexicului unei limbi. Dicţionarele au fost punctul de plecare în analizele semantice efective (A. Bidu-Vrănceanu 1976,1986; A. Bidu-Vrănceanu şi N. Forăscu 2005; N. Forăscu 2007), fiind considerate, în general,un arbitru (H. De Chanay 1996:88,91). Se admite astfel că semantica şi lexicografia se inspiră reciproc, iar justificarea generală ar consta în aplicarea, chiar dacă în condiţii diferite, a principiului comparării şi diferenţierii sensurilor şi chiar a componenţialităţii (v. şi C. le Clerc 1998:225). Chiar dacă în analiza semică se face o comparaţie explicită spre deosebire de definiţia lexicografică, unde comparaţia e implicită şi limitată, relaţia dintre cele două definiţii este utilă (A. Lehmann; F. Martin-Berthet 1998:29). De aceea, prin analiizele efective asupra mai multor clase lexicale din semantica românească (A. Bidu-Vrănceanu 1986, 1993, 2005) sau prin analize ilustrative din alte lucrări se constituie modele care dovedesc eficienţa relaţiei semanticii diferenţiale cu lexicografia. Astfel de modele sunt analizele făcute de M. F. Mortureux 1997:39-40139-140, 141-142, care compară definiţiile din mai multe dicţionare ale limbii franceze pentru anumite paradigme lexico-semantice, selectând componentele definitorii: A. Lehmann–F.Martin–Berthet 1998: 15-21,21-26 propun o serie de exerciţii cu rezolvare în care definiţiile lexicografice sunt punctul de plecare al analizelor semice.

Interesul semanticii actuale pentru lexicografie este dovedit şi prin atenţia acordată tipurilor de definiţii (F. Gaudin; L. Guespin 2002:140-153), mai utile din punctul de vedere al semanticii fiind definiţiile prin incluziune şi definiţiile de tip

aristotelic (v. A. Lehmann; F. Martin-Berthet 1998: 15-21; A. Niklas-Salminen 2003:94-106). Relația dintre genul proxim (diferențiat pe trepte ierarhice sau, dimpotrivă, considerat la modul general în desemnarea prin fr. *Incluant*) se poate face la nivel lingvistic prin identificarea hiperonimelor, importante atât pentru semantică, cât şi pentru lexicografie. Se semnalează că definițiile enciclopedice prezintă dificultăți pentru analiza semică datorită informațiilor extralingvistice inoperante, pentru că lexicograful este mai preocupat de relația dintre cuvinte şi lucruri (sau relația de desemnare), spre deosebire de semantician care analizează relațiile dintre semnificați (A. Lehmann; F. Martin-Berthet 1998:30).

Toți cei care susțin interdependența dintre semantică şi lexicografie arată şi diferențe în orientarea celor două discipline. Cea mai importantă este distincția dintre tratarea autonomă din dicționare, unde interesează numai relația cu elementul supraordonat imediat superior şi raportarea la clase paradigmatice cuprinzătoare în care se face analiza semică explicită. Pentru alte aspecte ale relației dintre semantică şi lexicografie se poate vedea M. F. Mortureux] 997:67,70-74,79-80,83-84,100-101,138-140; V. Nyckees 1998:209,212; A. Niklas-Salminen 2003:40-41,131-134; Ch. Touratier 2004:31-32.

În semantica românească, interdependența dintre lexicografie şi semantică s-a stabilit treptat. Chiar din primele lucrări în care s-a practicat analiza semică (A. Bidu-Vrănceanu 1976), s-a pornit de la dicționare pentru interpretarea obiectivă a sensului şi pentru alcătuirea riguroasă a claselor paradigmatice şi a câmpurilor lexicale. S-a ținut seama de informațiile lexicografice pentru formularea semelor condiționat de relațiile dintre lexeme şi pentru stabilirea datelor specifice privind contextele lingvistice şi extralingvistice (v. A. Bidu-Vrănceanu 1986, 1993, 2000, 2005, 2007).

Caracterul social normat al definițiilor impuse de dicționare câştigă în eficiență prin analiza semică,unde se

procedează la ordonarea datelor şi la formularea lor non-echivocă, în funcţie de relaţiile riguroase dintr-o clasă paradigmatică (v. A. Bidu-Vrănceanu 1993:36-46,59-62; 2000:32-36,49-52:2005: 34-38,149-15; 2007:75). Ne raliem poziţiei cercetătorilor (de exemplu H. De Chanay 1996:63) care susţin că raportarea analizei semantice la dicţionare este importantă pentru că sensul lexical este mai întâi o problemă de statut acordat cunoaşterii.

Rezultă că în semantica actuală perspectiva asupra dicţionarelor este complexă, fiind completată de analiza actualizărilor în texte, ajungându-se la o relaţie dinamică, circulară. Dicţionarele sunt luate ca punct de plecare pentru alcătuirea claselor paradigmatice şi analiza semică, iar după efectuarea acesteia se pot obţine modele de "lectură" a definiţiilor lexicografice (v. la Partea a IV-a), în raport cu care se pot evalua deplasările de sens din texte.

4.2 Relaţia dintre definiţia lexicografică şi definiţia semică

Admis fiind că definiţia semică are în vedere definiţia lexicografică,se pune întrebarea ce şi cât se preia în prima dintre ele, dincolo de principiile generale ale ordonării definiţiei lexicografice şi al reformulărilor mai riguroase în definiţia semică.

Numai unele elemente din definiţia lexicografică se preiau ca atare. Un exemplu este cel al *semelor* numite *lexicale* (v. N. Forăscu 1978:279-280, 2007:107,131-132). Alt exemplu ar putea fi cel al cuvintelor-axiomă,dacă acestea ar fi identificate într-o limbă sau în mai multe. Pentru că majoritatea elementelor din definiţia lexicografică au un grad diferit, inegal de generalitate se pune problema ordonării şi reformulării lor mai riguroase şi mai omogene la nivelul unui câmp lexical.

În ce priveşte elementele din definiţia lexicografică preluate de definiţia semică se procedează la interpretarea lor în

două etape interdependente: 1) se depistează elementele din metalimbajul lexicografic care au valoare distinctivă în metalimbajul semantic şi (2) se precizează valoarea univocă în metalimbajul semantic a elementelor preluate. Aceste etape presupun comparaţii atente, reveniri, ajustări în momente diferite ale analizei.

Unele unităţi din metalimbajul lexicografic nu sunt univoce, precise. În diferite definiţii lexicografice ale unor denumiri de **fenomene sonore** apare calificarea *înfundat, înăbuşit*; transpuse în seme aceste elemente ar putea însemna "de intensitate mică"+"non-propagat"+"confuz". Calificarea unui lexem ca A POCNI 1 ca "sec" şi "scurt" ar corespunde semului "non-propagat" ("fără ecou"). Formularea unor caracteristici ale sunetelor privind "intensitatea" este şi ea, de multe ori, inegală, ducând la imprecizii privind reprezentarea scalară. Intensitatea "maximă" sau "foarte mare" sau "mare" nu este precis diferenţiată, corespunzând unor elemente ambigue ca "tare", "puternic" ş.a.

Diferenţe între definiţia lexicografică şi cea semică se pot manifesta şi prin lipsa de unitate a genului proxim pentru lexeme din aceeaşi clasă paradigmatică; din această ambiguitate pot rezulta consecinţe negative asupra diferenţelor specifice (sau a semelor definitorii). Clasarea cuvintelor BISERICĂ, CATEDRALĂ, DOM se face în DEX prin trei elemente diferite: "clădire", "biserică", "catedrală". CATEDRALĂ este definit ca "biserică" + "mare", stabilind o diferenţă de sens precisă între cele două cuvinte. DOM este însă definit prin "catedrală" şi nu prin "biserică", ceea ce afectează unitatea clasării şi are consecinţe asupra indicaţiilor privind "mărimea" şi "importanţa", care nu mai apar cu claritate.

Clasarea prin cuvinte neologice,insuficient cunoscute de toţi vorbitorii poate deruta în definiţia lexicografică şi trebuie precizată în definiţia semică. Genul proxim "ambarcaţie" al cuvântului ŞALUPĂ, combinat cu diferenţa specifică "mică" poate crea impresia falsă că acest "mijloc de transport pe apă"

este mai mic decât o ambarcaţie obişnuită (sau e echivalent cu BARCĂ).

Nici clasarea printr-un derivat nu este avantajoasă, tot pentru că maschează diferenţe specifice importante. Astfel, dacă GHERIDON are genul proxim "măsuţă" (transpus semic în "masă"+"mică"), informaţia "mic" (distinctivă împreună cu "destinaţia decorativă" pentru acest lexem din paradigma "meselor") se poate pierde.

Exemplele analizate arată necesitatea reformulării clare, omogene în termeni binecunoscuţi atât a genului proxim sau a componentei care face clasarea într-un câmp lexical, cât şi a componentelor diferenţiatoare, definitorii.

Relaţia dintre definiţia lexicografică şi cea semică poate pune alte probleme în funcţie de fiecare câmp. Se constată că în unele câmpuri definiţia semică poate prelua toate datele definiţiei lexicografice (A), pe când în câmpurile cu o dependenţă extralingvistică mai strictă, distanţa dintre definiţia lexicografică şi cea semică este mai mare (B).

(A) În câmpuri ca cel al **numelor de rudenie** sau al **numelor de culori**, definiţia semică se suprapune definiţiei lexicografice pentru că analiza sensului se face fără reziduuri. De exemplu, un lexem ca GINERE are o definiţie lexicografică clară "soţul unei femei considerată în raport cu părinţii acesteia", transpusă integral în semele "relaţie de rudenie"+"socială"+ "generaţie zero (sau generaţia subiectului)" + "linie colaterală" (relaţie faţă de socru)+ "masculin" (v. la III 1). În câmpul **numelor de culori,** lexemele GĂLBUI, GĂLBIU, GĂLBENATEC au definiţia lexicografică "cam galben,aproape galben", identică cu definiţia semică "galben"+"aproximare în minus". La fel, BORDO are definiţia lexicografică "roşu închis" şi definiţia semică "roşu"+"aproximare în plus"; OLIV este definit de DEX "care are o culoare galben verzuie", iar definiţia semică este "galben"+"aproximare faţă de altă culoare-verde" (v. la III 6).

Aşadar, când distanţa dintre cele două definiţii este mică sau zero, definiţia semică ordonează, precizează,omologhează datele definiţiei lexicografice, iar beneficiile aplicative ale analizei unui asemenea câmp sunt maxime (v. şi la Partea a IV-a).

(B) În câmpurile lexicale în care datele referenţiale din definiţiile lexicografice enciclopedice nu pot fi transpuse semic decât prin valori relaţionale generale (ca la denumirile **locuinţei**) sau chiar nu au valoare opozitivă (ca la denumirile **animalelor sălbatice**), distanţa dintre cele două tipuri de definiţii este mare. În aceste cazuri,valorile generale cu care operează analiza semică favorizează o cunoaştere printr-o categorizare sau sistematizare generală a unor informaţii (cum s-a arătat la I 3.3.1). Informaţiile referenţiale neglijate sau lăsate la o parte de analiza semică sunt însă importante pentru o comunicare adecvată,ceea ce înseamnă că în aceste situaţii definiţia lexicografică şi cea semică se completează reciproc.

În câmpul denumirilor **locuinţei**, valorile "obişnuit" / "non-obişnuit" ale semului care desemnează "maniera" sau "materialele" (construcţiei) sunt condiţionate de referentul care nu poate fi redat semic decât prin valori generale. Definiţia lexicografică a cuvântului IGLU este "colibă făcută din blocuri de gheaţă sau zăpadă"", construită de eschimoşi în regiuni polare". Definiţia semică este "construcţie"+"locuinţă"+ "materiale non-obişnuite", în care ultimul sem nu este cu adevărat distinctiv dacă nu se ţine seama de indicaţiile referenţiale concrete. Informaţia privind "localizarea determinată" este şi ea relevantă,dar definiţia semică o neglijează pentru că nu funcţionează relaţional în câmpul studiat. Aceleaşi probleme pune şi definiţia lui BUNGALOV (BUNGALOU) definit de DEX "locuinţă de lemn sau din împletituri de trestie, fără etaj, înconjurată de verandă sau vegeaţie". Definiţia semică nu poate reda aceste informaţii decât prin valori generale, destul de imprecise"construcţie"+"locuinţă"+"material non-obişnuit" (altele decât la IGLU)+"manieră non-obişnuită"+"non-mare". Mai ales

când cuvintele sunt mai puţin cunoscute (ca în exemplele date), definiţia lexicografică şi cea semică sunt necesare pe paliere diferite, dar care se complinesc.

O distanţă mare se stabileşte între definiţia lexicografică şi cea semică în câmpul denumirilor **animalelor (păsărilor) salbatice.** În acest caz, numeroase informaţii din definiţia specializată sau din definiţiile enciclopedice nu au valoare relaţională, diferenţială şi nu pot fi supuse principiului comparării şi diferenţierii sensurillor. Chiar dacă unele date ar putea fi sistematizate (v. la III 3), aceste informaţii ar fi greu de utilizat de vorbitorii obişnuiţi. Acest câmp ar putea fi de aceea ilustrativ pentru limitele analizei semice.

Dificultăţi pentru analiza semică prezintă şi **denumirile afectivităţii** sau denumirile de **sentimente, atitudini, stări** (v. la III 8). În acest caz nu se pune problema ordonării definiţiilor lexicografice, ca în cazul câmpurilor concrete, dar apar alte dificultăţi. Definiţia semică apelează excesiv la cvasisinonime, neglijând numeroase şi importante diferenţe de sens. În acelaşi timp, multe cuvinte din acest câmp sunt polisemantice, cu sensuri în acelaşi domeniu la care s-a ajuns prin "alunecare" (de la sentimentul interiorizat la atitudinea exteriorizată), ceea ce contribuie la ambiguitatea definirii. Unele definiţii lexicografice (v. la fac distincţii clare privind tipul de afect, situaţie în care sunt un auxiliar important şi obiectiv pentru analiza semică.

5. ANALIZA CONTEXTUALĂ CA AUXILIAR AL ANALIZEI SEMICE (SEMANTICE)

5.0 Rolul contextului în semantica diferenţială

Semantica lexicală (structurală, post-structurală sau diferenţială) are în vedere unităţile lexicale considerate izolat, independent, aşa cum le impun dicţionarele monolingve generale. Determinarea sensurilor în dicţionarele explicative se face

sistematizând contextele tipice, repetabile, care s-au impus într-o anumită limbă. Aceste informații contextuale (inegal prezente în definițiile diferitelor cuvinte) pot fi valorificate de semantica lexicală. Extinderea analizelor contextuale privind sensurile cuvintelor s-au izbit de dificultăți cantitative, datorită numărului mare de cuvinte dintr-o limbă şi al complicațiilor datorate diverselor posibilități de combinare ale fiecărui sens. Din aceste cauze, rolul contextelor în semantica lexicală a fost limitat, dar s-au încercat progresiv diferite soluții cu rol auxiliar în analiza sensurilor. Se constată că *semantica lexicală actuală (diferențială)* acordă o atenție specială relației dintre *dicționare* şi *texte,* ocupându-se de actualizările contextuale ale sensurilor, apreciind gradul de apropiere sau distanțare față de sistem (dicționar).

În *câmpurile lexicale*, importanța analizei contextuale depinde în mare măsură de partea de vorbire pe care o reprezintă unitatea lexicală. În *câmpurile lexicale cu referent concret*, în care intră substantive, cum ar fi câmpul denumirilor **locuinței**, al denumirilor de **animale**, al denumirilor de **instituții** sau al numelor de **rudenie**, rolul contextului în analiza semantică este minor sau limitat (v. la Partea a III-a).

În câmpul numelor de **culori** în care intră adjective s-a ținut seama de context pentru identificarea sensului, nu numai prin dezambiguizare, ci şi prin stabilirea restricțiilor contextuale când există (v. la Partea a III-a).

Un rol complex, cu consecințe semantice diverse şi importante îl are contextul în câmpul denumirilor **fenomenelor sonore** şi al denumirilor **afectivității** care *nu au un referent precis* (sau au un referent flu) (v. la III 7 şi 8), polisemia cuvintelor este importantă pentru că duce la repartizarea în paradigme diferite ale aceluiaşi câmp. În câmpul denumirilor **fenomenelor sonore** s-au analizat paralel substantive şi verbe, ceea ce impune ca analiza contextuală să preceadă repartizarea paradigmatică, cu consecințe

importante asupra analizei semice (v. la III 7). În cazul denumirilor **afectivităţii (sentimente, atitudini, stări)** *analiza contextului şi* chiar a *textului* este importantă pentru construirea unui referent, care nu există la nivelul unităţii izolate. Situaţiile sunt însă diverse şi nu pot fi rezolvate prin analiza lor contextuală probleme importante ale sensului în acest câmp, cum ar fi distincţia dintre **sentimente şi atitudini** sau **stări**; de asemenea, analiza contextuală nu ajută la identificarea *tipului de afect*. Aşa cum se va vedea în descrierea câmpurilor din Partea a III-a, rolul de auxiliar al analizei contextuale se prezintă diferenţiat de la un câmp la altul. Unele analize ale câmpurilor lexicale (H. De Chanay 1996:9, 47, 163) preconizează o interdependenţă metodologică consecventă între analiza diferenţială şi cea contextuală. Modalităţile de analiză practicate rezervă un rol important structurilor actanţiale, delimitate în orice câmp lexical sau generic (id. 34-35, 138-139, 153, 156).

5.1 Dezambiguizarea semantică în şi prin context

Semantica lexicală românească a acordat atenţie mereu sporită şi tot mai complexă contextului. Încă din primele lucrări care şi-au propus analiza efectivă a unor câmpuri lexicale din română, pentru o analiză semantică riguroasă s-a impus *necesitatea dezambiguizării cuvintelor polisemantice*, impusă de principiul repartizării unui singur sens într-un câmp sau într-o paradigmă.

Dezambiguizarea semantică şi contextuală a implicat aspecte mai simple sau mai complexe. În câmpul numelor de **culori**, NEGRU intră numai cu sensul "apreciere cromatică de un anumit tip", cum rezultă din contextele *palton* NEGRU, *nor* NEGRU. În alte tipuri de contexte, cum ar fi *gândurii* NEGRE se

exprimă sensul "apreciere psihică", repartizat în alt câmp lexical. La fel, GALBEN exprimă sensuri diferite în funcție de următoarele combinații: *rochie* GALBENĂ/ *rasă* GALBENĂ / *friguri* GALBENE.

Dezambiguizarea sensurilor cuvintelor polisemantice este foarte importantă pentru repartizarea în câmpuri sau paradigme. În câmpuri precum cel al numelor de **rudenie** sau al denumirilor de **animale** repartizarea este clară, diferențele dintre sensuri fiind precis marcate semic şi contextual. Situații mai complexe apar la denumirile de **locuință** sau de **insituții**, unde diferențele de sens care antrenează repartiții în câmpuri diferite nu sunt întotdeauna clare şi sunt necesare distincții contextuale, cum ar fi: *lucrez la* AMBASADĂ față de *locuiesc la* AMBASADĂ. Aceste distincții condiționează nu numai repartiția lexemelor în clase paradigmatice, ci şi analiza lor semantică.

Chiar şi când diferențele dintre sensul denotativ şi cele conotative sunt mai mici (şi nu neapărat cu consecințe asupra repatizării paradigmatice), contextele sunt importante pentru definiția semică. În contexte de tipul CLĂDIREA (sau CONSTRUCȚIA) *casei a durat mult timp* se actualizează semul "numele acțiunii", față de CLĂDIREA (sau CONSTRUCȚIA) *este impunătoare (sau mare sau veche),* în ultimele contexte având sensul concret de "local".

Cele mai complexe probleme ale analizei contextuale se impun acolo unde toate sensurile unui cuvânt polisemantic aparțin aceluiaşi câmp, dar se repartizează în paradigme diferite. Intr-un asemenea câmp, cum este cel al denumirilor **fenomenelor sonore**, dezambiguizarea prin context a sensurilor este importantă chiar la nivelul arhisememului şi arhilexemului -SUNET. Sensul 1 desemnând un fenomen sonor opus ZGOMOTULUI, este relevant un context precum SUNETUL *se caracterizează altfel decât* ZGOMOTUL. Pentru sensul 2, definit prin semele "omogen" şi

"produs mecanic" sunt necesare contexte de tipul SUNETUL *clopotului* sau SUNETUL (SUNETELE) *pianului*. Sensul 3 al lui SUNET, pentru care e distinctiv semul "propagat" impune un context mai complex cum ar fi SUNETUL *buciumului răsună în vale*. La fel, sensul 4 pentru care e distinctiv semul "articulat" este condiţionat de contexte de tipul SUNETELE *vorbirii* sau SUNETE *consoane şi vocale*.

Pentru destul de multe denumiri de **fenomene sonore.** contextele diferenţiază "autorul senetelor" şi, implicit, semele caracteristice fiecărui sens. De exemplu, verbul A ŢÂRÂI indică prin context diferenţe de autor şi de sens :s. 1 "sunete produse de insecte", s.2 "sunete produse de sonerie", s.3 "sunete produse de instrumente de coarde", fiecare sens având alte seme distinctive (v. la III 7). La fel, verbul A RAGE distinge prin context nu numai "autorul" sunetelor, ci şi sensurile şi semele caracteristice lor. Contexte de tipul *vaca* RAGE sau *leul* RAGE se caracterizează prin semul "produs de animal domestic sau sălbatic", lexemul respectiv intrând în paradigma "sunetelor produse de animale". În schimb, un context precum *Ion* RAGE (*de durere*) indică seme caracteristice paradigmei "sunetelor emise de om", adăugând seme importante privind "intensitatea" sau "sentimentul determinat".

Cum rezultă şi din unele exemple de mai sus, pentru unele denumiri de fenomene sonore sunt necesare contexte mai ample. Astfel verbul A SUNA are, în orice context, semul "a emite sunete" dar pentru a exprima sensul 2, caracterizat prin semele "propagat" şi "reproiectat" sunt necesare contexte precum : *valea/pădurea/codrul* SUNĂ *de cântul păsărilor*.

Utilitatea analizei contextuale ca auxiliar al celei semantice se poate dovedi şi în raport cu alte obiective, alături sau simultan cu dezambiguizarea.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

5.2 Restricțiile contextuale ca modalitate de definire a sensului

S-a propus ca auxiliar în descrierea şi definirea sensurilor raportarea unei unități lexicale la anumite clase de cuvinte, stabilindu-se compatibilitățile şi incompatibilitățile contextuale. Clasele de cuvinte față de care se stabilesc posibilitățile combinatorii sunt: *animat/inanimat, animat-persoană/animat non-persoană, animat –masculin/ animat-feminin, vegetal/non-vegetal ş.a.* Restricțiile contextuale față de unele din clasele de mai sus au fost numite de E. Coseriu 1977:140-161 *solidarități semantice* de diferite tipuri. De exemplu, A SE MĂRITA admite numai combinarea cu substantive desemnând "animat uman feminin" față de A SE ÎNSURA, care se combină numai cu "persoane masculine".

Compatibilitățile contextuale pot fi *libertăți* sau *preferințe*, dar cele mai importante consecințe asupra definirii exacte a sensurilor le au *restricțiile contextuale*. Identificarea restricțiilor contextuale reprezintă o rafinare a analizei semantice, diferențiind lexeme care apar relativ echivalente semantic şi semic, precum BLOND, care admite numai contextul "păr (piele) a omului" față de GALBEN, care nu are asemenea restricții. În asemenea cazuri, identitatea de sens nu asigură substituția lexemelor în context, ceea ce reprezintă un aspect important pentru definirea riguroasă a lexemului respectiv.

Analizele efectuate de semantica românească s-au bazat pe valorificarea informațiilor contextuale (explicite sau implicite) din dicționarele monolingve. Dintre informațiile contextuale date de dicționare, foarte importante pentru analiza semantică sunt restricțiile combinatorii indicate explicit între paranteze înaintea definiției sensului. De asemenea pot fi valorificate informații privind modalitățile de combinare cu alte cuvinte, date pe parcursul definiției privind sensul.

Din perspectiva importanţei analizei contextuale, se propune (F. Rastier 1994: 69-71) o serie de operaţii cu seme, numite *activare, propagare, inhibare* a acestora în context, operaţii care ţin seama de libertăţile sau preferinţele combinatorii. În semantica românească (v. A. Bidu-Vrănceanu; N. Forăscu 1984:240-262) s-a urmărit actualizarea în context a unor lexeme analizate semic la nivelul sistemului (dicţionarului) şi s-au semnalat fenomene asemănătoare celor identificate prin operaţiile cu seme propuse de F. Rastier. Rezultă rolul contextului de a marca anumite caractristici semantice. Astfel, se poate considera propagare a unor seme distinctive în context exemple de tipul *pământul primea apa caldă a ploilor de vară*, unde *vară* insistă asupra semului "apreciere pozitivă în plus (privitoare la temperatură)", trăsătură relevantă semic.

În semantica lexicală europeană, rolul contextului în interpretarea sensului apare în delimitarea semelor *inerente* (general valabile) de cele *aferente* (dependente de context, exprimând în general valori conotative).

Problemele cele mai complexe ale analizei contextuale apar în câmpul denumirilor **afectivităţii**, unde variaţiile în funcţie de text şi de context pot fi mari şi importante pentru identificarea sensului (v. la III 8)

6. OBIECTIVELE ANALIZEI

Precizările anterioare privind unităţile, principiile şi metodele necesare descrierii au pus în evidenţă relaţiile interdependente dintre *semantica lexicală diferenţială*, *câmpurile lexicale* şi *analiza semică*. Condiţionarea reciprocă a acestor concepte s-a precizat sau modificat în oarecare măsură în ultimele decenii în funcţie de obiectivele teoretice, metodologice sau

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

aplicative urmărite. În analiza *câmpurilor lexicale* aceste obiective pot fi simultane, întrucât determinarea relațiilor de sens dintre lexemele câmpului (echivalențe, identități, opoziții, relații ierarhice) constituie o definire riguroasă, importantă atât teoretic, cât şi aplicativ. Precizările metodologice au fost impuse de particularitățile fiecărui câmp în parte, dat fiind că identificarea diferențelor de sens este o operație mai mult sau mai puțin dificilă în funcție de câmpul analizat, de clasele sau subclasele care îl alcătuiesc sau de tipurile de sens exprimate. Așa se explică de ce câmpurile lexicale au stat la baza semanticii lexicale moderne (v. E. Coseriu 1964; B. Pottier 1964) şi nu au fost abandonate până în ultimele lucrări de acest tip (A. Niklas Salminen 2003, Ch. Touratier 2004). S-a apreciat (H. Dupuy - Engelhardt 1998:22) că analiza câmpurilor prezintă o valoare euristică dincolo de structuralism, chiar dacă respectă unele recomndări ale acestuia.

Din punct de vedere *teoretic* şi *metodologic,* la începutrile semanticii structurale s-a urmărit paralelismul cu alte compartimente lingvistice, în special cu fonologia. Analiza efectivă a mai multor câmpuri lexicale din diferite limbi a urmărit, de asemenea, demonstrarea existenței unei structuri lexico-semantice şi a particularităților ei. În perioada post-structuralistă (după 1984), analizele câmpurilor lexicale au vizat simultan obiective teoretice şi aplicative, cum ar fi teza unanim susținută privind specificul semantic al fiecărei limbi în reflectarea aceleiaşi realități extralingvistice, pusă în evidență de structurile paradigmatice. (v. autorii care au semnalat particularități de acest tip la A. Bidu-Vrănceanu 2005: 146. Referințele de acest tip sunt numeroase: E. Coseriu 1964:256-257:1977:42-43, 47; A. Bidu-Vrănceanu 1986:94-95, 104-107, 123, 132-133, 146-153, 168-171, 214-218; M. F. Mortureux 1997:71; V. Nyckees 1998:288, 292; A. Lehmann şi F. Martin-Berthet 1998:25; A. Niklas-

Salminen 2003:131-133, 135; C. Touratier 2004:37; v. şi R. Trujillo 1998:12; H. Dupuy-Engelhardt 1998 :7; C. le Clerc 1998:229 ş.a.). Punând în evidenţă faptul că limbile reflectă aceeaşi realitate extralingvistică diferit, rezultă rolul limbii în această reflectare şi se justifică lingvistic metoda de cercetare. Particularităţile identificate contribuie la tipologia limbilor, dar, mai ales sunt importante din punct de vedere aplicativ. Condiţionarea reciprocă a semanticii teoretice cu cea aplicativă este astfel o cerinţă a cercetărilor actuale. Se arată astfel, (v. C. le Clerc 1998:229) că "semantica lexicală are o misiune mai ales practică decât una filozofică, iar studiile câmpurilor lexicale sunt bune exemple"); în acest sens trebuie interpretate (H. Dupuy-Engelhardt 1998:7) diferenţele de lexicalizare sau de sens (identificate semic) puse în evidenţă de analiza câmpurilor în diverse limbi. Aceste diferenţe sunt importante în învăţarea lexicală şi pentru traduceri (v. H. Dupuy-Engelhardt 1998:7; v. şi A. Bidu-Vrănceanu 1986:296-309).

Interdependenţa dintre semantică şi lexicografie, susţinută de raportarea directă la dicţionarele monolingve şi de aplicarea mai puţin rigidă a analizei semice prin preluarea unor componente din definiţiile lexicografice sporeşte interesul aplicativ prin corectarea reciprocă a interpretărilor, teză susţinută de toate lucrările semanticii actuale. Se constituie astfel baze obiective ale interpretării sensului care să respecte consensul sau intersubiectivitatea comunicării (v. şi H. De Chanay 1996:163). Încercarea de a stabili unele modele de interpretare (lectură) a definiţiilor lexicografice rezultate din analiza câmpurilor lexicale constituie alte modalităţi aplicative, mai ales din punct de vedere didactic (v. la Partea a IV-a)

Valorificarea aplicativă a analizelor câmpurilor lexicale depinde de rezultatele obţinute în fiecare câmp în parte. S-a susţinut şi s-a verificat în practica analizelor din diverse limbi că

nu există un tip universal de câmp, că fiecare câmp poate pune probleme proprii, chiar dacă, în toate cazurile se aplică principiul relațional şi diferențial (compararea şi diferențierea sensurilor în clase paradigmatice (v. la Partea a III-a). În *câmpurile lexicale* în care analiza ajunge la rezultate clare sub aspectul identităților şi diferențelor de sens, eficiența aplicativă poate fi maximă şi complexă. Dacă avem în vedere că sensurile cuvintelor depind atât de proprietățile semnelor (v. *analiza semică*), cât şi de modalitățile lor de combinare (v. *analiza contextuală*), rezultatele analizelor din câmpuri pot interesa sub mai multe aspecte. Din punct de vedere *paradigmatic*, definirea riguroasă a sensurilor este importantă pentru că vorbitorul se sprijină pe convenții semantice prealabile actului vorbirii, iar conştientizarea lor este importantă pentru o comunicare corectă, adecvată. Pe de altă parte, din punct de vedere *sintagmatic*, unitățile lexicale se definesc şi *în raport cu lanțul vorbit*, față de care respectă diverse norme de compatibilitate. Cele două maniere de analiză insistă asupra unor aspecte, interdependența lor este utilă, dar valorificarea aplicativă a rezultatelor din toate aceste puncte de vedere depinde de fiecare câmp în parte. De aceea, un număr cât mai mare de analize efective ale unor *câmpuri lexicale* din română poate contribui la atingerea mai multor obiective.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

PARTEA A II-A

CÂMPURI LEXICALE. PROBLEME TEORETICE

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

1. DENUMIRI ALE CÂMPURILOR

1.1 Câmpuri lexicale sau semantice

Am justificat în Partea I preferința pentru denumirea de *câmp lexical*, care o implică şi pe cea de *câmp semantic* în interpretarea ca *paradigmă diferențială* şi ca modalitate de a delimita clase relativ închise din ansamblul lexical al unei limbi, soluție necesară pentru o analiză riguroasă a sensului (v. şi M. F. Mortureux 1997:34, 98-99, H. Geckeler 1998:99; G. Wotjak 1998:173;H. De Chanay 1996:44; A. Niklas-Salminen 2003:40, 91, 128-137, 138; Ch. Touratier 2004:32 ş.a.). Termenul *câmp* (prin metafora spațială sau ştiințifică la care se referă) a fost preferat de lingvişti pentru că sugerează coeziunea, relațiile dintre unitățile grupate astfel. Posibilitatea de a urmări structurarea dintr-un câmp din mai multe puncte de vedere a dus la o diversitate de interpretări, desemnată prin mai multe sintagme: *câmp lingvistic*, *câmp lexical*, *câmp semantic* sau *lexico-semantic* sau *câmp lexematic*, *câmp conceptual* (sau *noțional*), *câmp onomasiologic*, *câmp semasiologic*, *câmp generic*, *câmp analogic* ş.a. (v. A. Bidu-Vrănceanu 1986:59-61; 2005:144-147). Unele dintre aceste denumiri încearcă să diferențieze aspecte ale analizei sensului sau să evite ambiguitatea unor interpretări diferite parțial (V. Nyckees 1998:187 preferă denumira de *câmp generic* față de cea de *câmp semantic* pentru acest motiv, preluând această denumire de la J. Picoche 1992:96-111). Pentru alte interpretări ale câmpurilor v. DSL 2005:101-103, H. Geckeler 1976:99, 100-104,

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

124-125, 135-142, 199 şi 1998:49-65; A. Bidu-Vrănceanu 1976: 29-31; H. De Chanay 1996:35; G. Wotjak 1998:157-174 ş.a.

Interpretarea pe care o reţinem pentru analiza din limba română consideră echivalente (sinonime) sintagmele câ*mp lexical* şi *câmp semantic* sau *câmp lexico-semantic*, şi se bazează pe teoria elaborată de E. Coseriu şi preluată de semantica lexicală europeană actuală (v. şi volumul despre câmpuri coordonat de G. Wotjak 1998). În această interpretare într-un câmp intră numai lexeme care (pe lângă o serie de seme comune) aparţin numai unei anumite părţi de vorbire (spre deosebire de alte tipuri de câmpuri care admit diferite părţi de vorbire, v. H. Geckeler 1998: 50, 57-58 şi A, Niklas Salminen 2003:129). Se detaşează analiza efectuată de H. De Chanay 1996, care îmbină interpretarea câmpului generic ca paradigmă (sau clasă de comutare, p. 44) şi reprezentarea policategorială (heterosintactică sau actanţială, admiţând gruparea mai multor părţi de vorbire într-un câmp, p. 38, 77).

1.2 Alte tipuri de câmpuri

Dată fiind posibilitatea cercetării din mai multe perspective a relaţiilor dintre unităţile lexicale, termenul *câmp* a fost utilizat şi cu alte interpretări decât cele desemnate sub 1. 1. Acestea sunt prezentate sintetic într-un tablou comentat de J. Picoche 1992:66-125. Criteriile în funcţie de care se face analiza privesc mai multe aspecte: (a) distincţia dintre câmpul de un cuvânt sau de mai multe cuvinte; (b) în funcţie de relaţiile care privesc semnificantul sau semnificatul sau (c) în funcţie de alte aspecte. H. De Chanay 1996:14,32 analizează câmpul atât din perspectiva diferenţială a sensului (relaţii hipo-şi hiperonimice, diferenţe specifice faţă de alte lexeme din clasă), cât şi în funcţie de alţi parametri descriptivi (prototipici, topici, pragmatici). Aceeaşi diversitate a modalităţilor de analiză a câmpurilor este semnlată şi de G. Wotjak 1998:VIII-XI. Se reţin câmpurile

morfo-semantice sau *derivative* propuse de P. Guiraud), *câmpurile asociative* sau *analogice* (F. de Saussure, Ch. Bally), *câmpurile de desemnare* (fr. désignationnelles) (M. F. Mortureux). Un loc aparte îl ocupă *câmpurile actanţiale*, introduse ca modalitate de analiză de J. Picoche şi dezvoltate teoretic şi aplicativ de alţi cercetători; astfel, H. De Chanay 1996:33-35 operează cu *câmpuri poliactanţiale*, pentru că toate lexemele dintr-un câmp pot fi plasate într-un punct al "lanţului" actanţial, iar relaţiile se pot stabili pentru orice parte de vorbire, nu numai pentru verbe. În interpretarea unor câmpuri actanţiale, aspectele semantice sunt secundare, subordonate unor criterii formale, sintactice, contextuale sau chiar textuale. H. De Chanay 1996 adoptă însă o perspectivă metodologic unitară, care nu abandonează analiza diferenţială a sensului şi care, alături de interpretarea consecventă a actanţilor ţine seama şi de componente pragmatice, analiză aplicată atât la nivelul denotării, cât şi al conotaţiilor. În alte tipuri de câmpuri, cum ar fi cele *analogice*, sunt semnalate eterogeneitatea criteriilor sau chiar imprecizia metodologică (J. Picoche 1992:89-91), analiza lor fiind recomandată totuşi pentru unele avantaje (didactice, de exemplu). Obiectivele diferite ale acestei modalităţi de analiză păstrează din teoria câmpurilor numai principiul segmentării lexicului şi al grupării unităţilor lexicale în clase limitate (v. la Partea a IV-a, 3), ceea ce nu interesează descrierea ştiinţifică a relaţiilor semantice dintr-o limbă dată pentru o definire riguroasă a sensului lexemelor şi a condiţiilor lor de utilizare.

2. SCURT ISTORIC AL CÂMPURILOR LEXICALE

2.1 Introducerea şi evoluţia termenului câmp

Termenul *câmp* a fost introdus în deceniul 4 al secolului XX de lingviştii germani (J. Trier fiind iniţiatorul) pentru a susţine că

lexicul unei limbi este alcătuit din subansambluri sau câmpuri structurate ca un mozaic. (v. discuții privind această interpretare la H. Geckeler 1976:97, 100-108, 110-112,121; A. Bidu-Vrănceanu 1976:29-37; v. şi DSL 2005 :101-103). Pentru Trier şi adepții săi, câmpurile sunt condiționate cu precădere de unități conceptuale sau de arii noționale. Aşa se explică ideea organizării lexiculuii pe baza unei ierarhii conceptuale (v. R. Hallig şi W. von Wartburg 1952 care au propus un Begrifssystem; v. discuții în acest sens la H. Geckeler 1998:116). Importanța acordată aspectelor conceptuale de precursorii teoriei câmpurilor nu a fost susținută în general datorită dificultăților de a delimita conceptul independent de o exprimare lingvistică şi, mai ales din cauza ineficienței unei asemenea segmentări pentru analizele propriu-zise. Încercarea de a face distincția dintre concept/sens prin delimitarea *câmpurilor onomasiologice* de cele *semasiologice* (v. J. Picoche 1986:68; v. şi DSL 2005:101-103) nu a dat rezultate relevante.

2.2 Câmpurile în semantica lexicală actuală

Eficiența lingvistică a analizei *câmpurilor lexicale* din punct de vedere teoretic, metodologic şi aplicativ s-a datorat interpretării lui paradigmatice prin corelarea lor cu analiza semică (v. la Partea I). O asemenea interpretare a fost legată inițial de structuralism (v. H. Geckeler 1976:211-246; A. Bidu-Vrănceanu 1976:38-48; J. Picoche 1992:68). Adoptarea acestei interpretări a câmpurilor a fost favorizată de excluderea principiilor eterogene prin adoptarea unei metode de analiză lingvistică apte să definească riguros sensurile prin compararea şi diferențierea unităților grupate împreună. În această interpretare câmpurile lexicale reprezintă atât metoda de analiză semantică, cât şi clasa degajată astfel, iar obiectivul urmărit este definirea riguroasă a sensurilor, nu întotdeauna uşor de realizat. Analiza vizează sensul lexical predictibil care asigură intersubiectivitatea şi care trebuie definit precis.

Analiza efectivă a mai multor câmpuri lexicale în diferite limbi a impus o serie de adaptări, precizări şi concesii metodologice într-o perioadă post-structuralistă (după 1984 până în prezent) şi orientarea spre obiective aplicative. Relaţia cu lexicografia, didactica şi traducerea limbilor, analiza actualizărilor semantice în texte determină noi aspecte de interes în analiza câmpurilor. Indicarea unor modele de aplicaţii practice este corelată cu analizele semantice propriu-zise (v. H. Geckeler 1976:304-330, 330-351 are în vedere analiza semantică, dar şi cea contrastivă a *adjectivelor privind vârsta* în franceză şi spaniolă; A. Bidu-Vrănceanu 1986:251-309 urmăreşte utilitatea câmpurilor pentru învăţarea lexicală dintr-o limbă sau în relaţia dintre două limbi, actualizarea unor câmpuri în texte literare, rezolvarea unor exerciţii din manuale şcolare).

Lucrările de semantică lexicală europeană actuală au în mică măsură capitole rezervate *câmpurilor lexicale*, dar operează consecvent cu acest concept. Abordarea este specifică semanticii diferenţiale, fie prin analiza unor *paradigme diferenţiale* (ca la M. F. Mortureux 1997:139-140), fie prin reluarea cu diferite precizări a paradigmei "scaunelor" (J. Picoche 1986:96-97,104; A. Lehmann şi F. Martin-Berthet 1998: 24; V. Nyckees 1998:209-211; A. Niklas-Salminen 2003:134-135; Ch. Touratier 2004: 30-32). Analizele efective ale unor câmpuri lexicale din diferite limbi sunt limitate ; se reţin cele din română (A. Bidu-Vrănceanu 1976, 1986, 2000, 2005), din spaniolă (v. prezentarea amplă a analizelor existente la E. Bojoga 2001:51 ş.u.), din franceză (H. Geckeler 1976; K. Baldinger 197O;H. Dupuy-Engelhardt 1990, 1998).

Câmpurile sunt puse în relaţie cu alte clase semantice paradigmatice de F. Rastier 1994:62-63, care preferă o definiţie operaţională, fără să o ignore pe cea cognitivă. În această interpretare, *câmpul* este un ansamblu structurat de *taxeme* pertinente în comunicarea concretă. Unitatea operaţională în analiză este *taxemul*- clasă paradigmatică minimală din punct de vedere cantitativ, în care semele specifice pot fi delimitate cu mai

mare uşurinţă. *Taxemele* pot fi analizate izolat sau independent, dar pot fi subordonate câmpurilor; de exemplu, taxemul "*intervenţii pe tiroidă*" este subordonat câmpului "*intervenţiilor chirurgicale*" (F. Rastier 1994:104-105). *Taxemul* este operaţional pentru că este accesibil, pe când *câmpul*, din motive cantitative, dar şi calitative nu are această calitate, ceea ce îl determină pe F. Rastier 1994:77 să-l considere pe cel din urmă o clasă construită de lingvist sau un artefact (v. şi la II 4. 3)

În majoritatea lucrărilor de semantică actuală, *câmpurile* sunt tratate împreună cu alte relaţii semantice, cu precădere cea de *hiponimie*.

3. HIPONIMIA ÎN CÂMPURILE LEXICALE

3.1 Consideraţii generale asupra relaţiei de hiponimie

Relaţia de *hiponimie*, relativ recent delimitată (v. DSL 2005:252-253) şi sumar tratată (deşi prezentă în toate lucrările de semantică şi lexicologie actuală) se rezumă la ilustrări prin exemple limitate. Este o relaţie bazată pe incluziunea unilaterală a sensurilor *hiponimelor* în unităţi supraordonate pe diferite trepte reprezentând *hiperonimele*. De exemplu, PISICĂ este hiponim faţă de BIRMANEZĂ (sau alte denumiri de specii), dar şi faţă de ANIMAL, LALEA faţă de FLOARE, GĂLBUI este un hiponim atât al lui GALBEN, cât şi al lui CULOARE. Exemplele date arată că relaţia dintre hiperonim şi hiponimele sale poate fi interpretată ca o paradigmă lexico-semantică, ceea ce favorizează integrarea în câmpurile lexicale.

Deşi identificarea hiperonimelor dintr-o anumită limbă nu a fost făcută, relaţia de superordonare interesează organizarea lexicului, care apare ca un ansamblu ierarhizat de clase de cuvinte, fiecare clasă având unele proprietăţi ale clasei imediat superioare, dar specificând caracteristici proprii. Proprietăţile de

interes în relaţia de hiponimie pot fi analizate din perspectivă logică (J. Picoche 1992:97; A. Lehmann şi F. Martin-Berthet 1998:51) sau din alte perspective (cum ar fi importanţa lor pentru lexicografie, unde au rolul de a clasa sensurile, v. J. Rey-Debove 1978:39-40, 93; M. F. Mortureux 1997:93; F. Gaudin 2002:187, 189). Detalii privind raportul dintre hiponimie şi câmpuri dă H. de Chanay 1996:32, care consideră că relaţiile hipo- sau hiperonimice (de tipul gen/specie) se organizează pe verticală într-un câmp semantic, interpretare sprijinită pe definiţiile lexicografice (id. 77).

Chiar dacă relaţia de *hiponimie* este numai parţial studiată, se arată că există o suplețe a poziționării hiperonimelor în ansamblul lexical al unei limbi (M. F. Mortureux 1997:83-84), variaţia în *ierarhia hiperonimică* fiind condiţionată de factori diverşi, inclusiv de criterii extralingvistice, cum ar fi evoluţia cunoştinţelor (F. Gaudin 2002:190). Chiar dacă schema ierarhică e stabilă, mai ales la nivelul lexicului specializat (v. A. Bidu-Vrănceanu 2007:136-144), locul unui cuvânt nu este stabil (M. F. Mortureux 1997:84), ceea ce are consecinţe asupra relaţiilor cu alte cuvinte.

Relaţia de *hiponimie* poate fi caracterizată prin o serie de condiţii generale. O poziţie ridicată în ierarhie a *hiperonimului* duce la un număr mai mare, dar şi mai eterogen de cuvinte grupate astfel, ceea ce nu avantajează stabilirea unor relaţii precise între sensuri. Se consideră (A. Lehmann şi F. Martin-Berthet 1998:51-52) că ierarhizarea este blocată în sus prin numele foarte generale ca *fiinţă, obiect, lucru* şi în jos prin faptul că perifrazele nu sunt admise ca hiperonime. Se admite (id., ibid) că unele puncte ierarhice nu au lexicalizări în general sau într-o anumită limbă, ceea ce prezintă interes pentru specificul semantic al limbilor. Un exemplu poate fi hiperonimul (arhilexemul) fr. SIÈGE sau sp. ASSIENTO, nelexicalizat în română, unde avem perifraza "obiect de stat" (perifraza constituind doar *arhisememul*, important pentru delimitarea paradigmei).

Se admit explicit (V. Nyckees 1998:187,209) relații între *câmpurile lexicale* (*generice*) *şi hiponime* prin interpretarea celui dintâi ca "ansamblul complet al hiponimelor unui cuvânt dat" sau ca ansamblu în care membrii depind de acelaşi hiperonim. Nu se ține însă seama de faptul că relația de hiponimie nu există în toate câmpurile.

Hiperonimele pot fi importante în organizarea cunoştințelor (mai ales în lexicul specializat, v. F. Gaudin 2002:187; A. Bidu-Vrănceanu 2007:136-141) şi în învățarea lexicală (v. A. Lehmann şi F. Martin –Berthet 1998:52).

3.2 Rolul hiperonimelor în delimitarea câmpurilor lexicale

Trebuie admis rolul *hiperonimelor* în organizarea lexicului şi, prin coincidența lor cu *arhilexemele* sau pentru corespondența cu *arhisememele*. Toate aceste unități constituie punctul de plecare sau de delimitare a unui *câmp*.

În acelaşi timp, se poate reține observația (A. Niklas-Salminen 2003:135) care susține organizarea diferită în funcție de prezența sau absența *hiperonimelor* într-un anumit câmp. Se delimitează *câmpuri organizate ierarhic* care au *hiperonime*, dar şi *câmpuri fără ierarhie*, când semele se combină pur şi simplu între ele. Aceste ipoteze se verifică în analiza unor câmpuri lexicale din limba română: în câmpul numelor de **culori**, hiperonimele plasate pe diferite trepte ierarhice delimitează atât câmpul (CULOARE), cât şi paradigmele (GALBEN; ROŞU; ALBASTRU; VERDE; ALB; NEGRU), v. la Partea a III-a. În alte câmpuri, ca cel al numelor de **rudenie**, toți membrii câmpului se subordonează singurului hiperonim-RUDĂ, ceea ce nu facilitează ierarhizarea şi analiza claselor paradigmatice din acest câmp. În schimb, spaniola are un hiperonim pentru paradigma "**rudeniei sociale**"- FAMILIARES. Într-un câmp precum cel al denumirilor de **instituții**, hiperonimele plasate pe trepte ierarhice diferite: CONSTRUCȚIE şi apoi INSTITUȚIE se concretizează

într-un arhisemem combinat cu seme foarte variate, ceea ce are consecinţe asupra unei mari diversificări paradigmatice (v. la Partea a III-a).

Se poate considera că beneficiul interpretării câmpurilor din perspectiva relaţiei dintre un hiperonim şi hiponimele lui apare în măsura în care subordonarea (ierarhia) clasei paradigmatice apare mai clar în felul acesta (ca la numele de **culori**, (v. la III 6).

4. DELIMITAREA ŞI DEFINIREA CÂMPURILOR LEXICALE

Interdependenţa dintre diferite concepte şi probleme implicate de analiza *câmpurilor lexicale* a făcut ca unele aspecte privind delimitarea şi definirea lor să fie deja menţionate. În cele ce urmează vom reţine ceea ce este strict relevant pentru analiza ce va fi întreprinsă.

4.1 Delimitarea câmpurilor lexicale

Considerată în general dificilă, problema precizării limitelor externe ale câmpurilor a fost neglijată, preferându-se delimitarea lui prin degajarea unor opoziţii specifice (E. Coseriu 1964:158-159;1976:16-17) sau a unor opoziţii minimale numite taxeme (F. Rastier 1994:177, 178, 180). Din altă perspectivă se consideră că frontierele (limitele) unui câmp lexical sunt trasate din nevoile analizei diferenţiale (H. De Chanay 1996:108)

Delimitarea unui *câmp lexical* priveşte, de fapt, două aspecte: unul este cel al *grupării* lexemelor într-un câmp pentru a li se defini sensul şi altul se referă la *delimitarea câmpurilor diferite* între ele. Cel din urmă aspect este greu de rezolvat din motive cantitative şi calitative care fac dificilă atât ierarhia conceptual-semantică a unei limbi, cât şi înregistrarea

hiperonimelor. Granițele externe ale câmpurilor sunt greu de delimitat şi din cauza polisemiei unor cuvinnte, când diversele sensuri ale aceluiaşi cuvânt sunt repartizate la nivelul analizei lingvistice în câmpuri sau paradigme diferite. De aceea se apreciază că unele lexeme sunt greu de repartizat în câmpuri sau manifestă "indecizie taxemică" (H. De Chanay 1996:75);de asemenea, repartizarea paradigmatică depinde de "strategiile de observare" (id. 122). S-a mai propus o delimitare a câmpului în centru şi periferia lui cu ajutorul teoriei prototipului (v. C. le Clerc 1998:219, 225), dar metoda aplicată diferă şi nu are baze lingvistice.

În ce priveşte *delimitarea* unui câmp pe baza unui inventar de lexeme care îl alcătuiesc şi care sunt supuse analizei, se admite în general importanța *respectării unui număr de seme comune (unul* lexico-gramatical şi *mai multe* semantice) de către toți membrii câmpului. *Semele comune,* plasate pe loc central (în prima parte a definiției) reprezintă *arhisememul,* uneori materializat în *arhilexem.* Rolul primordial, preliminar al arhisememului este susținut de majoritatea lingviştilor care s-au ocupat de *câmpurile lexicale* (G. Wotjak 1998:161;H. Geckeler 1998:49-51;H. Dupuy-Engelhardt 1998:12-13;R. Trujillo 1998: 116; A. Niklas-Salminen 2003:129, 134;Ch. Touratier 2004:32-33 ş.a.)

Unele probleme apar când semele comune au o diversificare mare, ducând la necesitatea delimitării unor paradigme subordonate. De exemplu, câmpul denumirilor **fenomenelor sonore** sau al "audibilului", cum rezultă din analiza făcută pentru română (A. Bidu-Vrănceanu 1986:172-219) sau pentru germană şi franceză (H. Dupuy-Engelhardt 1998:15, 21-22) presupune necesitatea, dar şi dificultatea repartizării paradigmatice din cauza diferențierii sensurilor cuvintelor polisemantice care aparțin aceluiaşi câmp (v. la III 7).

Deşi criteriul semantic e interpretat riguros la nivelul semelor comune (reunite în arhisemem) se semnalează (A. Bidu-

Vrănceanu 1986: 50-55; M. F. Mortureux 1997:68) dificultăţi în delimitarea câmpurilor în diverse momente ale analizei: la începutul analizei se face consultarea dicţionarelor, în corelaţie cu intuiţia cercetătorului, iar la sfârşitul analizei, rezultatele analizei semantice riguros efectuate pot confirma sau infirma descrierea (v. A. Bidu-Vrănceanu 1976, 1986, 2005) bazată pe alcătuirea inventarului unui câmp conform proprietăţilor de sens comune identificate în definiţiile lexicografice. Respectarea proprietăţilor de sens comune (arhisememul) a constituit premisa interpretării *câmpului lexical* ca *mulţime matematică. Enumerarea* (a doua condiţie de definire a mulţimii) lexemelor care îndeplinesc prima condiţie duce la constituirea unor clase relativ închise sau parţial deschise şi a stat la baza constituirii inventarului de analizat (v. A. Bidu-Vrănceanu 1976, 1986). Inventarul alcătuit este maximal, dar nu e fix pentru că se pot adăuga sau pierde elemente, ceea ce poate modifica în oarecare măsură analiza. Alcătuirea inventarului şi analiza lui sunt operaţii destul de complicate şi depind în parte de numărul unităţilor lexicale dintr-un câmp. Unele câmpuri, precum cel al numelor de **rudenie** sau al denumirilor **locuinţei** au un număr convenabil de lexeme (aproximativ 50). Alte câmpuri, precum cel al numelor de **culori** sau al denumirilor **fenomenelor sonore** pot totaliza sute de lexeme (2-300) (v. A. Bidu-Vrănceanu 1986. 172, 177, 186; v. şi H. Dupuy- Engelhardt 1998:13, care a avut în vedere 600 unităţi lexicale desmnând "audibilul" în germană). Se infirmă astfel afirmaţia (H. De Chanay 1996:11) că metoda diferenţială aplicată câmpurilor lexicale este limitată la mici ansambluri de 20-35 de cuvinte, fiind corectă admiterea principiului de reducere a corpusului prin diverse regrupări.

4.2 Criterii de definire a câmpurilor lexicale

Câmpurile lexicale (lexico-semantice) sunt fragmente (subansambluri, mulţimi) din ansamblul lexical al unei limbi, care grupează denumiri având *primele seme comune* în definiţia

sensului. *Semele comune ale câmpului* reprezintă *un arhisemem* care se poate materializa printr-un *arhilexem* sau *hiperonim* (cum ar fi CULOARE sau un anumit tip cromatic pentru numele de **culori**). Membrii unui câmp lexical aparţin (în interpretarea noastră şi a majorităţii cercetătorilor) unei singure părţi de vorbire (spre deosebire de alte tipuri de câmpuri), iar semul lexico-gramatical poate fi considerat alt sem comun.

Semelor comune li se adaugă *seme variabile specifice* care diferenţiază şi definesc exact sensul, obiectiv fundamental în analiza câmpurilor lexicale. Aceste caracteristici ale sensurilor membrilor unui câmp dau interpretarea lui paradigmatică, importantă din punct de vedere metodologic pentru că introduce abordarea relaţională şi diferenţială a sensului lexical, specifică semanticii lexicale moderne.

Izolarea fragmentului lexical reprezentat de un *câmp* se face respectând mai multe criterii care dau prioritate factorului semantic specific unei anumite limbi. Criteriile care precizează această interpretare sunt următoarele:

(1) *Recurenţa semelor comune* (cel lexico-gramatical şi a celor semantice) în definiţia semică a tuturor lexemelor câmpului. În funcţie de gradul de complexitate (număr şi tip) al semelor comune, câmpul poate să coincidă cu *o paradigmă* sau să se compună din *mai multe paradigme*. Delimitarea claselor paradigmatice dintr-un câmp este .foarte importantă pentru rezultatele analizei. Dintre câmpurile analizate în limba română, majoritatea sunt poliparadigmatice. În unele câmpuri, ca cel al numelor de **culori**, paradigmele sunt clar delimitate, având opoziţii repetabile, omogene; în alte câmpuri, opoziţiile sunt numai parţial repetabile, ca în câmpurile numelor de **rudenie** sau al denumirilor **animalelor domestice**. Într-un câmp ca cel al denumirilor de **instituţii**, opoziţiile sunt total

variabile, diferite, ceea ce are consecinţe asupra delimitării şi interpretării paradigmatice (v. la Partea a III-a).

(2) Inventarul câmpurilor este alcătuit pe baza respectării criteriilor enunţate, care coincid cu interpretarea unei *mulţimi matematice*. Considerarea câmpului ca mulţime matematică aduce rigurozitate în analiză.

(3) În cazul cuvintelor polisemantice, în general numai unul dintre sensuri intră într-un câmp. Fac excepţie câmpuri ca cel al denumirilor **fenomenelor sonore** (v. la III 7) sau al **denumirilor afectivităţii** (v. la III 8) în care multe dintre sensurile aceluiaşi cuvânt (sau chiar toate) pot intra în acelaşi câmp, dar în paradigme diferite În general, analiza are în vedere sensurile denotative, fără să excludă din principiu sensurile conotative.

Respectarea acestor condiţii, aplicarea analizei semice, completată în funcţie de situaţie, cu analiza contextuală nu exclude problemele specifice anumitor câmpuri. Analiza efectivă a mai multor câmpuri de limba română (v. la Partea a III-a) verifică ipoteza că nu există un tip universal de câmp. De aceea, descrierile efective ale mai multor câmpuri lexicale prezintă nu numai importanţă în sine, ci şi interes teoretic şi metodologic.

4.3 Câmpul lexical ca artefact

Delimitarea câmpului lexical după criterii riguroase de analiză lingvistică, degajarea relaţiilor în clase mai mult sau mai puţin ample permit întrebarea dacă aceste clase există ca atare în limbă sau în comunicarea obişnuită sau dacă nu sunt un artefact, bazat pe o interpretare arbitrară. Afirmaţia (E. Coseriu 1975:31-32) că un câmp este o "alegere lexicală" lasă loc unei libertăţi în alcătuirea clasei, chiar dacă aceasta e condiţionată de apartenenţa la limba funcţională sau literară standrard (A. Bidu-Vrănceanu

1986:59-60, H. Dupuy-Engelhardt 1998:21). Dacă am avea în vedere vorbirea sau codificarea semantică pe diverse nivele în funcție de criterii pragmatice (v. C. Jimenez Hurtado 1998:276), relativitatea "alegerii" sau a interpretării câmpului devine foarte mare. În general deci, constituirea câmpului respectă factorul de omogenitate în limbă pentru a asigura intersubiectivitatea în comunicare.

Înțeles însă ca un ansamblu mai mult sau mai puțin reprezentativ cantitativ, un câmp lexical este greu accesibil în ansamblul lui unui vorbitor. Altfel spus nici un vorbitor nu poate opera cu ușurință cu întreg inventarul de lexeme dintr-un câmp. Dar chiar dacă nu toți vorbitorii au aceeași disponibilitate în a reproduce câmpul lexical în cea mai mare parte, reprezentarea lui parțială nu invalidează rezultatele stabilite de analizele semantice; dimpotrivă, prin diferite mijloace aplicative, aceste rezultate își pot dovedi eficiența în cunoașterea și utilizarea corectă a sensului cuvintelor (v. J. Picoche 1992:251-309); A. Bidu-Vrănceanu 1986:251-280). Perspectivele aplicative vizează didactica limbii materne sau a unei limbi străine, lexicografia sau inteligența artificială.

Totuși, datorită dificultăților cantitative, dar și a dispersării sensurilor cuvintelor polisemantice există lingviști care își exprimă îndoiala privind existența câmpurilor dincolo de analizele lingvistice; unele afirmații de acest tip sunt mai rezervate, cum ar fi "acest câmp pe care îl *inventează* (subl. n.) lingviștii" (R. Trujillo 1998:125 sau V. Nyckees 1998:209), altele sunt mai categorice, considerând câmpurile artefacte (J. Picoche 1986:68, 92-94; F. Rastier 1994:77). Interpretarea câmpurilor ca artefacte are în vedere respectarea oarecum rigidă a unor criterii lingvistice și, mai ales, trasarea unor limite artificiale în polisemia cuvintelor (J. Picoche id; C. le Clerc 1998:222; A. Niklas-Salminen 2003:131). Din altă perspectivă, se consideră discutabilă polisemia în momentul în care se constituie un câmp lexical, interpretându-se ca ca artificiu polisemia nu câmpul (H. De

Chanay 1996:105). În ciuda acestor rezerve, câmpurile rămân o modalitate de analiză semantică care prezintă interes teoretic şi aplicativ.

5. RELAŢIA DINTRE EXTRALINGVISTIC ŞI LINGVISTIC ÎN CÂMPURILE LEXICALE

Condiţionarea extralingvistică a *câmpurilor lexicale* este o problemă reală, dar dificilă în analiza lor. Fără să poată fi neglijate, realităţile referenţiale nu trebuie să ia locul descrierii semnificatului, chiar dacă s-a apreciat că au fost descrise mai ales câmpuri convenabile din punct de vedere extralingvistic. Problema este însă complexă şi dificilă, necesitatea delimitării extralingvisticului de lingvistic fiind posibilă mai ales din punct de vedere teoretic pe baza tezei că limba nu este o nomenclatură. Universul extralingvistic poate fi manipulat prin cuvinte, care au astfel un rol important în cunoaştere (H. De Chanay 1996:7, 163). În realitate însă, e dificil să se disocieze total punctul de vedere extralingvistic de cel lingvistic (id. 77). Rezultatele descrierii diferenţiale (degajarea unei structuri) depind de realitatea ingvistică, cu condiţionări extralingvistice mai explicite sau nu (id. 65). Pentru o corectă interpretare, vom urmări câteva aspecte ale relaţiei dintre extralingvistic şi lingvistic în *câmpurile lexicale*, grupate în câmpuri concrete (Partea a III-a-I) şi abstracte (Partea a III-a-II)

5.1 Rolul conceptului în definirea câmpurilor lexicale

Iniţiatorii teorie câmpurilor (Tier şi adpeţii lui) au acordat un rol preponderent *câmpului conceptual* şi relaţiei lui cu *câmpul lingvistic*. Dezideratul unei piramide a conceptelor, care să aibă un rol ordonator în delimitarea câmpurilor dintr-o limbă susţinut de unii lingvişti germani (v. discuţii la H. Geckeler 1998:116) şi,

izolat de semanticieni actuali (J. Lyons 1968; A. Niklas-Salminen 2003:41) nu şi-a dovedit eficienţa lingvistică.

Relaţia dintre concept şi semnificat nu poate fi negată, dar identificarea strictă a conceptului dincolo de reflectarea lui într-o limbă dată nu este posibilă. Analiza câmpurilor lexicale din diverse limbi a prezentat avantajul de a pune în evidenţă rolul limbii în redarea realităţii, ceea ce reprezintă un argument suplimentar pentru a nu condiţiona conceptual câmpurile. Compararea aceluiaşi câmp în limbi diferite a demonstrat că aceeaşi realitate extralingvistică poate fi redată diferit (vezi punctul 4 din descrierea fiecărui câmp în Partea a III-a ; v., de asemenea la Partea a IV-a, punctul 4).

5.2 Extralingvisticul şi specificul semantic al limbilor

Reflectarea realităţii în limbă fiind în general admisă, trebuie evitat pericolul deplasării cercetării lingvistice spre extralingvistic, semnalat şi subliniat de toţi cercetătorii. Se demonstrează că semnificatul nu reţine toate trăsăturile experienţei legate de o anumită realitate extralingvistică şi face acest lucru diferit în diverse limbi, ceea ce conduce la teza specificului semantic al limbilor. Compararea unui câmp lexical în două sau mai multe limbi este o soluţie convingătoare pentru susţinerea acestei teze şi demonstrează absenţa concordanţelor în reflectarea aceleiaşi realităţi extralingvistice şi prezenţa unor decalaje (lexicale şi semantice). Această teză a fost susţinută de numeroşi lingvişti, iar lucrările de semantică actuală reiau ideea cu noi exemple :H. Geckeler 1998:163; H. Dupuy-Engelhardt 1998:1-29; V. Nyckees 1998:209, 212; Ch. Touratier 2004:36-37; A. Bidu-Vrănceanu 2005:146. Semnalarea "casetelor goale" sau a lipsei de lexicalizări într-o anumită limbă se constată chiar la nivelul *arhilexemului* unui câmp, dar şi la nivelul altor lexeme şi seme, cu consecinţe asupra relaţiilor semantice. Se arată astfel că fiecare limbă decupează realitatea în mod propriu, reţinând acele

aspecte care îi par pertinente. În consecinţă se abstractizează experienţe-tip, iar câmpurile semantice sunt nuclee de interes care reflectă acest lucru în difeite limbi (R. Trujillo 1998:88-89); se ajunge chiar la ideea că "realitatea nu e altceva decât interpretarea culturală a lumii" (id., ibid). *Câmpurile lexicale* favorizează degajarea acestor elemente specifice unei anumite limbi la nivelul lexicalizării anumitor sensuri, al semelor care diferenţiază sensurile şi relaţiile dintre lexeme. Analiza câmpurilor avantajează punerea în evidenţă a acestor situaţii şi justifică lingvistic (teoretic şi aplicativ) asemenea cercetări (H. Geckeler 1976:330-351;1998:163; H. Dupuy-Engelhardt:4, 6, 11:A. Bidu-Vrănceanu 1986:276-280;296-309; 2005:149-152155, 161.

Admiţând interdependenţa factorilor extralingvistici şi lingvistici rezultată din analiza câmpurilor, se admite (G. Wotjak 1998 :164-165; A. Niklas–Salminen 2004:135-136) rolul lor în organizarea cunoştinţelor şi valoarea lor aplicativă complexă. (H. De Chanay 1996:6-7,61,180). Reflectarea în câmpuri a necesităţilor designative şi comunicative specifice unei anumite comunităţi lingvistice (G. Wotjak 1998:172) trebuie să evite "incorporarea excesivă a elementelor cognitive non-sememizate" (G. Wotjak 1998:173-175). În această interpretare, nu trebuie făcută o falsă problemă din relaţia dintre extralingvistic şi lingvistic, iar câmpurile lexicale sunt considerate (G. Wotjak 1998:160,167-168) "configuraţii cognitive sememizate" sau "categorizări designative specifice unei anumite limbi, pentru că semnificatul lexical conţine elemente cognitive şi designative" (id., ibid.).

O altă modalitarte de a arăta că analizele lingvistice nu reproduc mecanic extralingvisticul constă în compararea unor structuri lingvistice cu structurile extralingvistice corespunzătoare. Un exemplu este cel al numelor de **culori** din româna standard, care se caracterizează prin exprimarea aprecierii cromatice "fără aproximare" sau "cu aproximare" (A. Bidu-Vrănceanu 1976:71-75; 1986:161-165), faţă de criteriile "spectral "/"non-spectral" şi

al distincțiilor bazate pe lungimea de undă care funcționează în fizică. Observații similare se pot face și în ce privește denumirile **fenomenelor sonore**, unde indicarea "intensității" se face în funcție de decibeli, distincție care nu e funcțională pentru vorbitorii obișnuiți din diverse limbi (H. Dupuy-Engelhardt 1998:7). Asemenea situații sunt relevante pentru delimitarea faptelor intralingvistice de cele extralingvistice, adică pentru departajarea a ceea ce se datorează cunoașterii lucrurilor (lumii) și cunoașterii limbajului (H. Dupuy-Engelhardt 1998:3, 5).

5.3 Rolul referentului în câmpurile lexicale

Riscul deplasării analizei câmpurilor lexicale spre extralingvistic este condiționat, de cele mai multe ori, de natura referentului. Majoritatea analizelor existente a avut în vedere *câmpuri lexicale cu referent concret*, cum ar fi denumirile **locuinței** sau ale **animalelor**, de exemplu. Cu unele excepții (H. Geckeler 1998:191) s-a apreciat că analiza câmpurilor **abstracte** *(fără referent)* e dificilă sau chiar nerelevantă (v. și la III 8).

Între câmpurile **concrete** și cele **abstracte** se pot plasa câmpuri ca cel al denumirilor **fenomenelor sonore** sau al "audibilului", caracterizate ca având un referent care nu e bine delimitat, greu de descris și de reprezentat, referent caracterizat prin fr. *flu* (H. Dupuy-Engelhardt 1998:13). Analiza aceluiași câmp din română confirmă interpretarea (A. Bidu-Vrănceanu 1986:187, 196; v. și la III 7), argumentul fiind definițiile lexicografice de tipul "sunete asemănătoare (subl. n.) unui obiect care se rostogolește" pentru HURUIT sau caracterizări de tipul "sunete ca acela.. ". În cazul unor câmpuri de acest tip, se consideră (H. Dupuy-Engelhardt 1998:15) că nu există riscul de a lua drept semnificație ceea ce aparține desemnării; ducând mai departe această interpretare se sugerează (H. Dupuy-Engelhardt 1998:6) să nu se analizeze câmpuri cărora le corespund structuri extralingvistice precise (taxonomii științifice), precum botanica și

zoologia. Unii autori (H. De Chanay 1996:27) consideră că atunci când se operează cu clase de referenţi, criteriul *referenţial* nu se distinge de cel *semantic*, iar *referentul* nu mai reprezintă decât indirect o raportare la extralingvistic; perspectiva referenţială, importantă în analiza sensului lexical este legată de uzajul cuvintelor în discurs (id. 163, 170).

În ciuda riscurilor determinate de implicarea extralingvisticului, majoritatea analizelor existente au avut în vedere câmpuri concrete din diverse limbi. Se admite chiar (A. Niklas-Salminen 2003:135) că analiza semică este în mod particular sensibilă faţă de modificarea referentului, exemplul fiind constituit de paradigma "scaunelor" (prezentă ca ilustrare a analizei semice în aproape toate lucrările de semantică, deşi aici distincţia dintre lingvistic şi extralingvistic e greu de făcut). Ideea poate fi susţinută de analiza câmpului denumirilor **locuinţei** din română, unde analiza semică este incompletă şi imprecisă dacă nu se ţine seama direct de referent, ca la CORT faţă de IGLU sau faţă de BARACĂ (v. la III 4).

Uneori referentul creează probleme analizei sensului la nivelul unor clase mai largi. Este cazul aşa-numitei *structuri referenţiale* din câmpul numelor de **culori,** unde termenii se definesc "de culoarea obiectului X" şi sunt formaţi de la numele obiectului respectiv şi sufixul *-iu*, cum ar fi CENUŞIU"de culoarea cenuşii", CIREŞIU"de culoarea cireşii", PRĂZULIU "de culoarea prazului". Pentru unele din aceste lexeme, identificarea sensului se face cu dificultate, cum e cazul cu LEMNIU care trimite la un referent cu culori diferite, interpretarea fiind condiţionată de fiecare caz concret (ceea ce se poate apropia de referentul flu). Dacă, dimpotrivă se face relaţia nu numai cu o clasă de referenţi, ci şi cu un termen cromatic de bază, fixat prototipic, ca în cazul lui VIŞINIU"roşu închis, de culoarea vişinei", desemnarea sensului se apropie de *structura de semnificaţie*. Distincţia celor două tipuri de structuri este susţinută de interpretarea dată independent de H. De Chanay 1996:7, 61, 67

privind existența unei *axe referențiale* alături de *axa semantică* în analiza câmpurilor.

La polul opus se situează numele **abstracte**, din care au fost analizate câteva clase desemnând **afectele**, unde se constată *absența referentului prototipic* valorizat ca sens, ceea ce creează alte dificultăți în analiza semantică. Se consideră (M. Van Peteghem 1996:357-367) că tangibilitatea şi, implicit, accesibilitatea sensului sunt dificile în absența unui referent., ceea ce determină dificultatea definirii abstractelor. Soluția construirii unui referent prin intermediul contextului (A. Bidu-Vrănceanu 2000:45-46, 54-57) nu este decât individuală, valabilă în acel context şi nu contribuie la definirea sensului categoriilor de abstracte din cauza marii varietăți a referenților înregistrați.

Din cele discutate rezultă că relația dintre extralingvistic şi lingvistic în câmpurile lexicale verifică teze şi ipoteze teoretice, dar, mai ales, are consecințe asupra analizei lingvistice din fiecare câmp în parte. Tipurile de referent din câmpuri (cu referent concret, referent flu, cu referent complex sau fără referent) pun probleme diferite în descrierea sensului; alte diferențe privind acelaşi raport pot distinge rezultatele din analiza câmpurilor concrete (v. la Partea a III-a).

6. CÂMPUL LEXICAL – O PARADIGMĂ SAU MAI MULTE?

6.1 Considerații generale asupra structurilor paradigmatice reprezentate de câmpurile lexicale.

Am adoptat interpretarea *câmpurilor* ca *structuri lexematice paradigmatice,* poziție caracteristică semanticii europene structurale şi post-structurale (diferențiale). *Câmpul lexical* este înțeles ca o clasă care poate avea amploare diferită, delimitare utilă pentru a pune în evidență relațiile de sens ale lexemelor grupate în acest câmp. Întrucât diversificarea

cantitativă şi calitativă a câmpurilor lexicale diferă, se pune întrebarea dacă **un** *câmp* coincide cu **o** *singură paradigmă*. Din formulările precursorilor acestui mod de analiză (E. Coseriu şi adepţii lui) nu rezultă cu claritate dacă un câmp s-ar putea reprezenta şi prin mai multe paradigme. Introducerea termenului *microcâmp* (E. Coseriu 1975:32) sugerează posibilitatea unor relaţii de subordonare, idee susţinută explicit de alţi specialişti. Astfel, F. Rastier 1994:63 consideră că un câmp este alcătuit din clase paradigmatice minimale şi subordonate lui (pe care le numeşte *taxeme*). Alţi autori (G. Wotjak 1998:94-97, 160-161) disting *micro-, medio-* şi *macrostructurile lexicale, câmpurile* fiind integrate în ultimul tip, ceea ce implică o structură mai complexă.

Sub aspectul ierarhiei structurilor dintr-un câmp lexical sunt interesante distincţiile propuse de H. De Chanay 1996 care a analizat *macrocâmpul lexico-semantic* al *comportamentelor verbale* (sau al *vorbirii*) în franceză având ca arhilexem verbul PARLER. Acesta este definit atât ca un câmp *generic* (prin relaţii ierarhice între sensuri), cât şi ca un câmp *heterosintactic (policategorial), poliactanţial* şi *polinoţional* (id.35,38). *Macrocâmpul* respectiv are grade de generalitate diferite, re uneşte multe tipuri de clase semantice şi este *politaxemic* (id. 41, 60). Se consideră *câmpuri* părţile structurale ale *macrocâmpului* (ibid. 43). Alături de termenii *macrocâmp* şi *câmp*, termeni definiţi clar prin relaţia de subordonare a celui de-al doilea faţă de primul, se mai utilizează şi alţi termeni care sugerează ierarhia câmpurilor: *supercâmp* (de exemplu-al *vieţii intelectuale, p.* 18) faţă de *subcâmp* (de exemplu clasele care grupează lexemele clasificate în funcţie de *articulaţie*, p. 97) sau *microstructura* (de exemplu relaţia dintre fr. CÉLIBATAIRE "necăsătorit" şi MARIÉ "căsătorit"), microcâmpul, reprezentând clase din câmpuri (p. 25). Varietatea acestor categorii riscă dificultăţi de delimitare în unele situaţii sau suprapuneri, dar este o dovadă incontestabilă a

ierarhiei lexicale şi a importanţei delimitării claselor pentru o analiză riguroasă.

Alţi autori care au întreprins o analiză semantică efectivă a unor câmpuri lexicale dintr-o anumită limbă au constatat existenţa unor structuri paradigmatice complexe, desemnate drept *câmpuri poliparadigmatice* (v. A. Bidu-Vrănceanu 1986:88-124, 134-219; 2005:154,157,165, v. şi la Partea a III-a) sau ca *subparadigme* şi *subsubparadigme* (H-Dupuy-Engelhardt 1998:4). Delimitarea acestor clase şi subclase paradigmatice este foarte importantă pentru rigurozitatea analizei şi este necesară stabilirea unor criterii riguroase în acest sens.

6.2 Rolul semelor comune în delimitarea paradigmelor din câmpuri

Caracterul complex al *câmpurilor lexicale* depinde parţial de punctul de plecare identificat la nivelul *semelor comune*. Statutul *poliparadigmatic* al unui câmp se precizează însă şi pe parcursul sau în finalul analizei, în funcţie de relaţiile semantice degajate prin semele variabile, distinctive. Structura *mono-* sau *poliparadigmatică a unui câmp* se poate motiva riguros numai prin analiza relaţiilor de sens care pun în evidenţă *numărul şi tipul semelor comune-de câmp* şi *de paradigmă-* şi *natura* sau *diversificarea semelor variabile* (*specifice*).

Delimitarea unui câmp se face printr-*un număr de seme comune* sau printr-un arhisemem prezent la toate lexemele grupate împreună. Ultimul sem din structura arhisememului poate avea o valoare generală, particularizată la nivelul unor paradigme în care se divide câmpul. De exemplu, în câmpul numelor de **culori**, *arhisememul* este "apreciere vizuală" + "cromatică", căruia îi corespunde arhilexemul CULOARE. Dacă avem în vedere că "aprecierea cromatică" este "de un anumit tip" putem delimita un număr de şase sau mai multe paradigme în română (sau în alte limbi) pe baza unor seme comune de paradigmă care sunt

"galben", "roşu", "albastru", "verde", "alb" şi "negru", care specifică tipul cromatic.

În câmpul numelor de **rudenie**, *arhisememul* e reprezentat de semele comune "relaţie dintre oameni" + "de rudenie"+ "de un anumit tip", corespunzător arhilexemului RUDĂ. Semul comun "de un anumit tip" se divide în două valori: "(rudenie) naturală sau de sânge" şi "(rudenie) socială (prin alianţă)", arhisememe la nivelul celor două paradigme din acest câmp, cărora nu le corespunde în română un arhilexem.

Aşadar, complexitatea diferită a arhisememului duce la clase paradigmatice inegale sub aspectul capacităţii de subdivizare în alte clase paradigmatice. În măsura în care *un câmp* poate admite subdiviziuni în alte clase paradigmatice rezultă că el *nu se identifică obligatoriu cu o singură paradigmă,* fapt confirmat de analizele efective (v. la Partea a III-a).

Ramificarea paradigmatică este condiţionată de cea lexematică şi semică, în funcţie de care se poate face o tipologie a câmpurilor bazată pe relaţia de sub- sau supraordonare. Calificarea semelor se poate face în funcţie de statutul lor paradigmatic (H. Dupuy-Engelhardt 1998:13-15) ca *seme paradigmatice* – care corespund semelor comune de câmp sau paradigmă şi ca *seme intraparadigmatice* – echivalente cu semele variabile care sunt distinctive pentru membrii unei paradigme. Semele variabile (specifice), modificatoare şi definitorii ale sensului se degajă pe măsură ce investigaţia avansează prin stabilirea relaţiilor dintre lexemele unei paradigme.

6.3 Câmpuri poliparadigmatice omogene vs neomogene

În *câmpurile poliparadigmatice*, *semele variabile distinctive* se pot repeta de la o paradigmă la alta (numite de aceea paradigme *omogene*) sau *pot varia* în grade diferite de la o paradigmă la alta (în paradigmele *neomogene*).

Un câmp *poliparadigmatic omogen* este în limba română cel al numelor de **culori** pentru că în toate paradigmele se stabilesc diferențe de sens pe baza aceloraşi seme variabile între termenii de bază ai paradigmei (GALBEN, ROŞU;VERDE, ALBASTRU, ALB, NEGRU), care exprimă culoarea "fără aproximare" şi ceilalți care o exprimă cu "diverse tipuri de aproximare" (v. la III 6)

În câmpul numelor de **rudenie**, cele două paradigme se caracterizează printr-un grad de omogenitate mai mic : unele seme variabile precum "periodizarea alianței" diferențiază numai termenii **rudeniei sociale:** LOGODNIC/LOGODNICĂ, MIRE/ MIREASĂ, SOȚ/SOȚIE.

În câmpurile *poliparadigmatice neomogene,* diferențele dintre paradigme sunt datorate chiar valorii semului comun de paradigmă – "destinația diferită a fiecărei instituții". Absența omogenității este sporită de semele variabile care exprimă caracteristici aproape total diferite de la o paradigmă la alta. De exemplu, în paradigma constituită din lexemele care au în comun semele "destinație publică" + "educativă": GRĂDINIȚĂ; ŞCOALĂ; GIMNAZIU; LICEU; UNIVERSITATE, FACULTATE, semele distinctive se referă la "nivelul, tipul şi gradul de educație". În altă paradigmă, caracterizată prin semele "destinație publică" + "medicală", diferențele dintre lexeme ca DISPENSAR, POLICLINICĂ, SPITAL, SANATORIU privesc "tipul de servicii medicale-generale sau specializate" sau "tipul de tratament" ("ambulatoriu" sau "non-ambulatoriu") sau alte diferențe (de exemplu "tipul de boală"). Fiecare paradigmă având alte seme variabile şi alte opoziții caracteristice, se justifică interpretarea ca neomogenă a acestui câmp.

Un *câmp poliparadigmatic neomogen* poate fi considerat şi cel al **fenomenelor sonore**, în ciuda unei unități pe care o implică faptul că toate sensurile cuvintelor polisemantice desemnează un "fenomen sonor " sau au caracteristica "audibil". Dovada lipsei de omogenitate este constituită de semele variabile

distinctive, diferite de la o paradigmă la alta. De exemplu în paradigma "sunetelor specifice omului", distincţia fundamentală se bazează pe semele "articulat"/"non-articulat" ;în schimb, în paradigma "sunetelor specifice animalelor" diferenţele de sens sunt date de semul care indică "(sunetele) specifice unei anumite specii (de la 1 la n)". În cazul unui câmp ca acesta, în care repartiţia în paradigme antrenează toate sensurile unor cuvinte polisemantice, apartenenţa la o anumită paradigmă este importntă pentru precizarea sensului, de multe ori fiind necesare şi determinări contextuale, cum ar fi: RĂGETUL *leului* /RĂGETUL *omului;* SUNETELE *chitarei* / SUNETELE *articulate ş.a.* (v. la III 7)

Structura poliparadigmatică a câmpurilor, determinată într-o manieră complexă este deci importantă în diverse etape ale analizei.

7. CÂMPURILE LEXICALE ANALIZATE ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Problemele existente în analiza câmpurilor lexicale vin din implicaţiile teoretice complexe (cum s-a văzut în Partea I şi a II-a), dar şi din faptul că *fiecare câmp prezintă alte caracteristici* sau, cum s-a spus, *nu există un tip universal de câmp*. Chiar dacă în toate descrierile efectuate se aplică principiul comparării şi diferenţierii sensurilor pentru mai buna lor definire, analiza în sine poate să întâmpine diverse dificultăţi. Una din cele mai importante este datorată relaţiilor cu extralingvisticul sau, mai precis, provin din implicarea *referentului* în analiză. Se pot diferenţia câmpurile în funcţie de *tipul de referent*: *referent concret* (A), *referent flu (*B) şi *fără referent* valorizat ca sens (C). corespunzător acestor distincţii am grupat analiza câmpurilor din Partea a III-a în câmpuri *concrete (*I) şi câmpuri *abstracte* (II), deşi această distincţie nu e întotdeauna uşor de făcut. Operaţia de

abstractizare este graduală şi unii autori (H. De Chanay 1996: 238, 239, 248) consideră necesar un suport concret pentru stări afective precum "răutate", "mânie", conceptele respective fiind asociate cu experiențe perceptive determinate care le face să aibă o putere evocatoare care le concretizează (cu referire la manifestările concrete ale unei persoane "mânioase". O interpretare clară există numai în cazul substantivelor concrete care se raportează la un referent determinat (id. p. 235-236).

Repartizarea câmpurilor lexicale analizate în aceste trei categorii ar fi următoarea: (A) denumirile **locuinței** (SL) şi ale **instituțiilor** (SI), denumirile **animalelor domestice** (SAD) şi **sălbatice** (SAS); cu concesii şi precizări de interpretare se pot încadra aici şi numele de **culori** (STC) şi numele de **rudenie** ; (B) denumirile **fenomenelor sonore** (SFS) şi (C) unele paradigme din câmpul denumirii ale **afectelor** (SAf 1, SAf 2, v. la III 8)

Dată fiind importanța claselor paradigmatice care alcătuiesc un câmp pentru rezultatele analizei, clasificarea câmpurilor în funcție de referent trebuie combinată cu structura lor mono- sau poliparadigmatică.

Pentru alte limbi există mai puține analize efective. Se rețin descrierile unor câmpuri din limbile romanice (v. H. Geckeler, K. Baldinger, G. Wotjak, H. De Chanay; v. şi prezentarea numeroaselor descrieri de câmpuri din spaniolă făcută de E. Bojoga 2001:47-69).

Câmpurile lexicale din limba română au fost supuse perspectivei teoretice, metodologice şi aplicative bazate pe metoda mai riguroasă de analiză a sensurilor în clase paradigmatice oferită de semantica diferențială. Obiectivarea analizei sensurilor s-a făcut prin raportarea la definițiile lexicografice din dicționarele generale monolingve, care au constituit punctul de plecare. Pentru constituirea claselor paradigmatice şi pentru degajarea semelor şi a relațiilor de sens. Revenirea la dicționare, după efectuarea analizelor s-a făcut sub forma unor modele de interpretare (lectură) a definițiilor

lexicografice, ceea ce reprezintă una din laturile aplicative ale cercetării, utilă nu numai în lexicografie, ci şi în didactica limbilor sau în alte domenii. Când analiza a fost mai strict condiţionată extralingvistic, s-au urmărit cu atenţie numai aspectele relevante lingvistic. Rezultatele descrierilor dau specificul semantic al limbii române şi pot constitui obiectul comparaţiei cu alte limbi, aspect interesant teoretic pentru tipologia limbilor, dar şi aplicativ pentru învăţarea şi traducerea limbilor.

În fiecare câmp s-au urmărit aceleaşi probleme în ciuda adaptărilor metodologice impuse de condiţionarea extralingvistică sau de alte particularităţi. Obiectivul principal a fost degajarea relaţiilor de sens (identităţi şi diferenţe) care oferă nu numai definiţii riguroase, ci şi caracteristicile câmpurilor din limba română. Compararea cu rezultatele descrierilor aceluiaşi câmp din alte limbi (acolo unde există) pot contribui la eficienţa descrierii (v. punctul 4 din descrierea fiecărui câmp de la Partea a III-a şi punctul 4 din Partea a IV-a) atât din punct de vedere teoretic (specificul semantic al limbilor, caracteristici tipologice), cât şi aplicativ (lexicografia, traducerea, didactica limbilor, v. Partea a IV-a).

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

PARTEA A III-A

CÂMPURI LEXICALE DIN ROMÂNĂ

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

0. Precizări preliminare

În această parte (a III-a) ne-am propus o descriere sistematizată a mai multor câmpuri lexicale din limba română. Analiza lor detaliată a fost făcută anterior (v. la Bibliografie), motiv pentru care le vom nota cu sigla deja utilizată (v. A. Bidu-Vrănceanu 1986): numele de **rudenie** (SR-1), denumirile **animalelor domestice** (SAD-2) şi **sălbatice** (SAS-3), denumirilor **locuinţeli** (SL-4) şi ale **instituţiilor** (SI-5), numele de **culori** (STC-6) şi denumirile **fenomenelor sonore** (SFS-6) şi denumirile unor **sentimente, atitudini** sau **stări afective** (SAf sau NAf). Alegerea acestor câmpuri pentru analiză a fost în mare măsură arbitrară, dar investigarea s-a făcut cu aceleaşi metode de analiză lingvistică, adaptate problemelor proprii ale ficeărui câmp. Imposibilitatea de a determina un tip universal de câmp lexical, diferenţierea fiecăruia în funcţie de diferite criterii împiedică o ordonare tipologică. Singura delimitare clară este cea dintre **câmpurile lexicale concrete** (sau cu referent concret) –I şi cele **abstracte** (fără referent prototipic), care au sensuri abstracte, cum este cazul denumirilor unor stări afective) – II.

Alte ordonări posibile, în funcţie de *numărul claselor paradigmatice* delimitează un singur *câmp monoparadigmatic* –al denumirilor **locuinţei** de restul câmpurilor, care sunt *poliparadigmatice*. Prezentarea câmpurilor analizate în funcţie de acest criteriu ar fi rupt continuitatea descrierii semantice care există între unele câmpuri interferente parţial, cum sunt cele al denumirilor **locuinţei** (SL) şi al **instituţiilor** (SI). Alte distincţii, importante din punct de vedere teoretic şi aplicativ ar fi determinat o ierarhie relativă a câmpurilor, ne referim la delimitarea dintre **câmpurile poliparadigmatice** (relativ) **omogene**, cum sunt STC, SAD, SR şi cele **neomogene** în diferite forme şi grade, cum sunt celelalte câmpuri descrise.

Am preferat o ordine a analizelor prezentate în această parte motivată de tangenţele sensului, începând descrierea cu

câmpul numelor de **rudenie** (SR), care poate fi considerat un câmp "ideal" prin rezultatele analizei sensurilor.

În ciuda unor diferenţe uşor de constatat, în fiecare câmp s-a urmărit prezentarea caracteristicilor generale în funcţie de tipul de sens analizat şi de relaţiile cu referentul, s-au dat informaţii cantitative, s-au delimitat semele (comune şi variabile) pe baza cărora se stabilesc identităţile şi diferenţele semantice din fiecare câmp analizat. Sinteza acestor relaţii de sens a fost făcută prin tablourile reprezentative pentru fiecare clasă paradigmatică. Caracteristicile fiecărui câmp analizat permit compararea rezultatelor cu câmpurile corespunzătoare din alte limbi, contribuind la degajarea specificului semantic al românei. Înregistrarea unor lacune lexicale şi a decalajelor semantice prezintă o importanţă deosebită din punct de vedere aplicativ pentru lexicografie, didactica limbii române (independent sau în relaţie cu alte limbi), pentru traduceri ş.a.

În descrierile din această parte am preferat notarea semelor între bare oblice / /, pentru a le diferenţia de informaţiile lexicografice notate între ghilimele " ".

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

I. CÂMPURI LEXICALE CONCRETE

1. NUMELE DE RUDENIE (SR)

1.1 Seme comune şi seme variabile (specifice)

Cuvintele reunite în acest câmp satisfac toate condiţia de a se defini prin următoarele proprietăţi semantice (seme comune centrale): /relaţie de rudenie/+/de un anumit tip/. Cel de-al doilea sem, /tipul de rudenie/, prin valorile concrete prin care se manifestă distinge două clase de cuvinte:/rudenia naturală/ sau /de sânge/ (notată simbolic SRN) de /rudenia socială/ (sau /prin alianţă/ (notată simbolic SRS). Aşadar, proprietatea cu adevărat comună tuturor membrilor SR este numai primul sem, /relaţia de rudenie/, care îl implică pe cel de /relaţie dintre oameni/ sau /persoană/ (v. şi J. Lyons 1978:271)

Proprietăţile enunţate mai sus (semele comune), primele manifestate în definiţia cuvintelor din acest câmp sunt determinate extralingvistic variabil de la o societate la alta (C. Levi-Strauss 1978:43, 187-100, 192-193).

Toate cuvintele polisemantice din SR sunt analizate la sensul propriu, denotativ, bine stabilit şi clar înţeles, ceea ce face ca rolul contextului în analiză să fie secundar, implicit. In această situaţie sunt mai ales numele **rudeniei naturale**, ale căror sensuri secundare sunt destul de clar legate de cel de bază, fiind extinderi ale acestuia. Astfel, în funcţie de contexte llingvistice sau extralingvistice, multe nume de **rudenie naturală** se utilizează

ca **termeni de adresare** ;sunt în această situație FIU, FRATE, NEPOT, MATUȘĂ, MAMĂ, SORĂ, UNCHI, VĂR. Cuvintele SORĂ, PĂRINTE, FIU, FRATE dezvoltă și alte sensuri secundare, mai specializate, care nu se pot înțelege decât în context. Dintre cuvintele care desemnează **rudenia socială** numai MIREASĂ și SOȚ sunt polisemantice.

Numele de rudenie sunt substantive, ceea ce sporește independența lor față de context. Fac excepție cuvintele NEPOT, NEPOATĂ, al căror sens din DEX prezintă diferențe semantice atât de importante încât ar trebui să fie considerate omonime: "persoană considerată în raport cu bunicii săi" (NEPOT 1)și "persoană considerată în raport cu unchii și mătușile sale" (NEPOT 2).

SR este relativ redus din punct de vedere cantitativ având aproximativ 50 de lexeme.

Ca și în cazul semelor comune, semele variabile se bazează pe date extralingvistice, atât în cazul **rudeniei naturale**, cât și al celei **sociale**.

Cuvintele care desemnează **rudenia naturală** în diferite limbi se descriu cu ajutorul următoarelor seme:/generația/, care poate fi: /descendentă/vs zero/vs/ascendentă/; /linia/ (/filiația/). care poate fi /directă/ sau /colaterală/; /gradul/ (care se măsoară de la 1 la n). Toate semele se delimitează în raport cu subiectul sau /generația zero/. Între cuvintele care se opun după criteriile enunțate se constituie perechi în funcție de trăsătura /sex/. Rezultă că numărul semelor capabile să diferențieze **numele de rudenie** este relativ mic.

În ce privește **rudenia socială** numai unele dintre semele de mai sus au capacitate distinctivă: /sexul/ caracterizează toți membrii câmpului; /generația/ are numai valorile /zero/vs /ascendentă/. Diferența fundamentală dintre **rudenia naturală și** cea **socială** sub aspectul opozițiilor semantice se datorește unui sem propriu celei din urmă /periodizarea alianței/, cu valorile: / (relație) înaintea căsătoriei/vs/în timpul căsătoriei/ sau chiar

/după căsătorie/. Nici semele care opun cuvintele care exprimă rudenia socială nu sunt prea numeroase şi diversificate în română, spre deosebire de alte limbi, ceea ce susţine specificul semantic în fiecare caz în parte.

Numărul relativ mic de seme şi lexeme din SR facilitează analiza şi creează beneficii practice ale acesteı analize.

1.2 Relaţii (opoziţii) semantice în SR

În funcţie de semele delimitate, SR îşi grupează cuvintele în două mari clase: **rudenia naturală** (SRN) şi **rudenia socială** (SRS), între cele două categorii stabilindu-se o primă opoziţie semantică. Cuvintele din SRN sunt: BUNIC, BUNICĂ, TATĂ, MAMĂ, PĂRINTE, FIU, FIICĂ, COPIL; NEPOT, NEPOATĂ, FRATE, SORĂ., UNCHI, MĂTUŞĂ (TANTI) VĂR (VERIŞOR), VĂR (VERIŞOR), VARĂ (VERISOARĂ). Lor li se opun cuvintele din SRS, clasă constituită din: LOGODNIC, LOGODNICĂ, MIRE, MIREASĂ, SOŢ, SOŢIE (NEVASTĂ), SOCRU, SOACRĂ, GINERE, NORĂ, CUMNAT, CUMNATĂ, CUSCRU, CUSCRĂ, VĂDUV, VĂDUVĂ.

Între cuvintele de mai sus se pot stabili alte opoziţii. De exemplu TATĂ se poate opune lui SOCRU, dar şi lui MAMĂ, FRATE se poate opune lui SORĂ, dar şi lui CUMNAT (v. tabloul 1).

Diferenţele semantice din SRN se stabilesc prin semul /generaţie/, cu cele două valori ale sale /ascendent/vs/descendent/, sem care subsumează celelalte diferenţe stabilite prin /linie/ (L) şi /grad/. Toate opoziţiile se grupează în perechi prin semul /sex/ (/masculin/vs/feminin/), după cum rezultă din tabloul 1 (SRN).

Conform definiţiei semice, este obligatorie omonimia dintre NEPOT, -Ă "fiu, fiică a (l)fiului sau a (l)fiicei" şi NEPOT, -Ă "fiu, fiică a (l) fratelui sau al sorei", chiar dacă în DEX nu apare o asemenea interpretare.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Tabloul 1

SRN

SCC/relație de rudenie/ SCP/naturală \ SV		/linie/						
		/linie directă/ (L_1)			/linie colaterală/			
					(L_2)		(L_3)	
		S_m		S_f	S_m	S_f	S_m	S_f
(generația)		gr. 2 (G + 2)	BUNIC	BUNICĂ				
	ascendentă	gr. 1 (G + 1)	TATĂ	MAMĂ	UNCHI	MĂTUȘĂ (TANTI)		
	/zero/	G + 0	← ego →		FRATE	SORĂ	VĂR (VERIȘOR)	VARĂ (VERIȘOARĂ)
	/descendentă/	gr. 1 (G − 1)	FIU	FIICĂ	$NEPOT_2$	$NEPOATĂ_2$		
		gr. 2 (G + 2)	$NEPOT_1$	$NEPOATĂ_1$				

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

În SRS, semul /linie/ diferenţiază cuvintele caracterizate prin /relaţia de linie directă (prin căsătorie)/, iar alte cuvinte se caracterizează numai prin referire la o căsătorie dată. În a doua categorie, mai restrânsă intră SOCRU, SOACRĂ, CUMNAT, CUMATĂ, CUSCRU, CUSCRĂ.

Semul /generaţie/, având numai două valori /generaţia ascendentă/vs/generaţia zero/ diferenţiază două clase inegale de cuvinte. Prin /generaţia ascendentă /se definesc SOCRU, SOACRĂ, CUSCRU, CUSCRĂ în opoziţie cu cuvintele pentru care e distinctivă /generaţia zero/. O opoziţie directă se stabileşte numai între GINERE, NORĂ, pe de o parte şi SOCRU, SOACRĂ, pe de altă parte.

Semul /grad/, adică numărul de relaţii implicate în /linia de rudenie/ nu se manifestă în aceleaşi condiţii ca în **rudenia naturală.** In **rudenia socială** se definesc prin / relaţia directă de primul grad/: LOGODNIC, LOGODNICĂ / MIRE, MIREASĂ /SOŢ, SOŢIE / VĂDUV, VĂDUVĂ/. Relaţia indirectă (colaterală) de al doilea grad/ opune pe GINERE, NORĂ lui SOCRU, SOACRĂ.

Semul /periodizarea alianţei/ e distinctiv numai în cadrul /generaţiei zero/ din SRS, pentru lexemele LOGODNIC; LOGODNICĂ; MIRE, MIREASĂ; SOŢ, SOŢIE.

Relaţiile dintre cuvintele din SRS se pot vedea în tabloul 2.

1.3 Consideraţii generale privind analiza semantică a SR

SR din română este limitat cantitativ, în foarte mare măsură stabil şi este caracterizat prin seme care duc la o ierarhie clară, bine organizată (chiar dacă e condiţionată extralingvistic) Simplitatea şi claritatea modurilor de combinare a semelor prin care se definesc cuvintele din acest câmp apare mai ales în comparaţie cu alte limbi (v. la 1. 4).

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Tabloul 2

Opozițiile semantice din SRS se pot reprezenta în următorul tablou:

SRS

SCC /relație de rudenie/ SCP /socială/			SV	/linie/							
				/directă/		/indirectă (colaterală)/					
				gr. 1		gr. 2		gr. 3		gr. 4	
				S_m	S_f	S_m	S_f	S_m	S_f	S_m	S_f
/generație/	/ascendentă/					SOCRU	SOACRĂ			CUSCRU	CUSCRĂ
/generație/	/zero/	/periodizare/	/înaintea căsătoriei/	LOGODNIC	LOGODNICĂ						
			/în momentul căsătoriei/	MIRE	MIREASĂ						
			/în timpul căsătoriei/	SOȚ	SOȚIE NEVASTĂ	GINERE	NORĂ	CUMNAT	CUMNATĂ		
			/după căsătoriei/	VĂDUV DIVORȚAT	VĂDUVĂ DIVORȚATĂ						

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Opoziţiile dihotomice constituie o caracteristică remaracabilă în SRN. De aceea, câmpul **numelor de rudenie** a fost dat ca exemplu de structurare lexico-semantică asemănătoare paradigmelor din alte compartimente lingvistice (fonologie, morfologie). Chiar dacă SRN şi SRS nu sunt paradigme integral omogene, relaţiile semantice din acest câmp se stabilesc cu claritate şi reprezintă modele convenabile de învăţare lexicală. Un factor favorabil în acest sens este şi stabilitatea în timp a cuvintelor din acest câmp, nu numai limitarea cantitativă şi paradigmatică. Distanţa dintre definiţia lexicografică şi cea semantică, dacă există, este minoră, ceea ce face ca descrierea relaţiilor de sens să aibă eficienţă practică.

1.4 Comparaţia SR din română cu cel din alte limbi

1.4.1 Comparaţia analizei **numelor de rudenie** cu alte descrieri care au în vedere alte limbi depinde de materialele existente, de limbile analizate şi de obiectivele urmărite.

În numeroase lucrări de semantică sau de teorie a limbii, **numele de rudenie** din diferite limbi sunt date ca exemple ilustrând probleme teoretice. Astfel, numele de rudenie din limbile romanice sunt exemplificate ca tipuri de opoziţii semantice de L. Hjelmslev, care e reluat de E. Coseriu (1964:159), H. Lüdtke (1957:68), G. Mounin (1972:41-42. Alţi autori se ocupă de unele probleme teoretice privind exprimarea unor seme care interesează acest câmp (J. Lyons 1978:250, 263, 264) sau de structura diferitelor vocabulare de rudenie sub aspectul lexicalizării anumitor componente de sens (id. 260-261) sau de relaţiile dintre aceste componente de sens (ibid. 249). De exemplu J. Lyons consideră că ar fi mai avantajoasă formularea valorilor semului /sex/ ca /± masculin/ sau /± feminin/ pentru a rezulta că e vorba de o singură trăsătură. J. Lyons (1978:249, 260) analizează semul /masculin/ (adică/mâle/) în relaţie cu alte valori distinctive, cum ar fi /conjoint/ (adică fiecare dintre soţi

considerat în raport cu celălalt), /germain/ (adică veri care au cel puțin un bunic sau o bunică în comun), trăsături distinctive mai ales în franceză și engleză.

Am lăsat la sfârșit una dintre primele analize ale numelor de rudenie făcută de F. Lounsbury (1966) pe o limbă primitivă din America. Dată fiind limba studiată, se constată prezența unor seme absente în general în limbile europene, cum ar fi /patrilateral/vs/matrilateral (F. Lounsbury 1966:84-85). De asemenea se stabilesc diferențe în funcție de rudenia cu "subiectul-bărbat" sau "rudenia cu subiectul-femeie". Este remarcabil că aceste componente de sens sunt deosebit de productive în definirea numelor de rudenie din coreeană (Jeongnam Hwang 2005:101-112).

1.4.2 Întrucât analiza **numelor de rudenie** din coreeană a fost făcută (din diverse motive) urmând îndeaproape modelul și relațiile cu româna, ne vom referi mai detaliat la rezultatele obținute, inclusiv la compararea celor două limbi, chiar dacă sunt neînrudite și fără contact. Semele comune ale câmpului sunt aceleași în cele două limbi: /relație de rudenie/ /dintre oameni (sau persoane)/. Acestora li se adaugă un sem care duce la diferențieri paradigmatice privind /tipul de rudenie/. Dacă româna are numai două paradigme, corespunzând /rudeniei naturale (de sânge)/ vs/rudeniei sociale (prin alianță)/, coreeana distinge în fiecare din aceste paradigme alte două clase: /rudenia din partea tatălui/vs/rudenia din partea mamei/ în SRN și /rudenia din partea soțului/vs/rudenia din partea soției/ în SRS. Se remarcă deocamdată distincția în funcție de semul /matrilateral/vs/ patrilateral/ semnalată le Lonsbury pentru o limbă din America. Diversificarea paradigmatică din coreeană se asociază cu înregistrarea unui număr mult mai mare de nume de rudenie (peste 400, chiar dacă nu sunt toate literare și active). Justificarea este dată de lexicalizarea bogată corespunzătoare unei varietăți mult mai mari de seme. În cele două paradigme se pot stabili relații de sens în funcție de seme care corespund românei sau altor

limbi numai ca valoare generală, cum ar fi /sexul/. Diferenţele vin din faptul că în /rudenia din partea tatălui/ se fac distincţii în funcţie de /sexul vorbitorului/ după cum este /masculin/ sau /feminin/, distincţii existente numai în /generaţia zero (a vorbitorului)/. În SRN din coreeană se mai fac diferenţe de sens în funcţie de semul /vârstă/, care nu apare în română. Se stabilesc opoziţii între /fratele mai mare al tatăluii/ şi /fratele mai mic al tatălui/ (J. Hwang 2005:104). Diferenţele de sens în funcţie de semele proprii coreenei sunt desemnate prin prefixe specializate, ceea ce reprezintă o zonă regulată la nivelul expresiei, corespunzătoare unui conţinut determinat, trăsătură importantă în caracterizarea câmpurilor, cum a arătat E. Coseriu. Complexe şi complicate sunt şi distincţiile din SRS din coreeană, unde combinarea semelor desemnând /generaţia/, /linia/ şi /sexul/ duc la diverse opoziţii. Între română şi coreeană există diferenţe importante în exprimarea relaţiilor de rudenie; deşi, în cea mai mare parte, motivarea este de ordin extralingvistic, trebuie reţinută şi existenţa mijloacelor specifice la nivelul expresiei, care consolidează lingvistic aceste relaţii:prefixe pentru a indica rudenia /din partea soţului/vs/soţiei/, /din partea mamei/ sau o compunere regulată pentru a indica relaţii de rudenie diferenţiate în funcţie de /vârstă/ (J. Hwang 2005:111). Teza specificului semantic al limbilor pusă în evidenţă de analiza comparativă a aceluiaşi câmp în două limbi este demonstrată de această analiză, atât în ce priveşte relaţiile de sens, cât si sub aspectul zonelor regulate de la nivelul expresiei (mult mai reduse în română, limitate numai la marcarea prin gen a opoziţiei de /sex/).

O altă analiză contrastivă a numelor de **rudenie** (care face parte, de asemenea, dintr-o teză de doctorat ale carei rezultate sunt publicate în C. Lozinski 2005) compară acest câmp în două limbi romanice-româna şi spaniola. Analiza pune în evidenţă şi în acest caz prezenţa unui număr mai mare de seme în spaniolă având ca rezultat mai multe lexeme şi alte opoziţii semantice. Astfel semul /vitreg/ (care este distinctiv în română numai sintagmatic)

defineşte sp. MADASTRO; PADASTRO, HERMABASTRO, HIJASTRO, ABUELASTRO, care nu au corespondent decât perifrazele: "mamă vitregă", "tată vitreg" ş.a. (C. Lozinski 2005:349) În **rudenia naturală**, spaniola are lexicalizări şi opoziţii specifice în funcţie de vârsta determinată a fiului/fiicei :PRIMOGENITO"primul născut", SEGUNDO GENITO"al doilea născut", BENJAMIN "fiul cel mic". Alte lexicalizări specifice numai spaniolei sunt sp. CONCUNADO "soţul cumnatei" ş.a. în **rudenia socială** (id.). Spaniola are şi două arhilexeme corespunzătoare rom. RUDĂ:PARIENTES care se referă la ansamblul relaţiilor de rudenie şi FAMILIARES care desemnează numai ansamblul **rudelor naturale** (ibid.). Într-o singură situaţie româna este mai bogată decât spaniola, când se desemnează prin NOVIO, -A atât LOGODNICUL, cât şi MIRELE.

Cu toate că există diferenţe de inventar, de seme şi de opoziţii, spaniola prezintă multe asemănări cu româna în exprimarea relaţiilor de rudenie.

Comparaţia **numelor de rudenie** din diferite limbi arată diferenţe mai mici sau mai mari atât la nivelul lexemelor, cât şi al semelor şi opoziţiilor, dependente în parte de condiţii extralingvistice mai mult sau mai puţin diferite care conduc la existenţa unui specific semantic.

2. DENUMIRILE ANIMALELOR DOMESTICE (SAD)

2.1 Seme comune şi seme variabile (specifice) în SAD

Denumirile de **animale domestice** se definesc prin următoarele proprietăţi comune :/animal/+/domestic/. Aceste proprietăţi pot fi verificate prin substituirea unui cuvânt în contextul „CALUL /BOUL.. /MAGARUL.. este un animal domestic pentru că specia lui se reproduce în general, de mult

timp, sub dominaţia omului". În definiţia de mai sus, semul /animal / este interpretat într-un sens foarte larg de /animat/ /non-uman/. In sens restrâns, trebuie făcută distincţia /animal/ vs /pasăre/.

Contextul-definiţie în care trebuie să se încadreze orice denumire de animal domestic a fost propus de G. Mounin (1972 :142, 148) în analiza câmpului respectiv din limba franceză. Pe marginea lui se pot face următoarele precizări: (a) prezenţa animalului în jurul omului, a locuinţei sale, ceea ce înseamnă /non-sălbatic/ sau /îmbânzit/. (G. Mounin 1972 :139-147 arată că valoarea /îmblânzit/ are numeroase gradaţii în funcţie de libertatea totală sau relativă a animalului şi de condiţiile moderne de supraveghere), (b) faptul că animalul este hrănit de om, (c) faptul că animalul se reproduce în această situaţie, (d) faptul că aceste relaţii dintre om şi animal sunt uzuale, ceea ce poate fi parafrazat /de mult timp/, (e) faptul că animalul ajută omul şi îi dă produsele sale.

Proprietăţile semantice indicate apar ca primele seme din definiţia tuturor lexemelor incluse în inventarul acestui câmp. După cum se poate vedea, criteriile care stau la baza interpretării acestor seme sunt de natură extralingvistică (ceea ce se poate urmări şi mai departe, la nivelul semelor variabile).

Determinarea extralingvistică a SAD poate fi exagerată când se delimitează mai multe subsisteme (biologic, zootehnic, al bucătăriei), cum face G. Mounin (1972:162-163). Se ajunge, oricum, la suprapuneri cu alte câmpuri sau clase lexicale, ceea ce face din SAD o zonă semantică interferentă.

Toate cuvintele SAD sunt analizate la sensul propriu (de bază), înţeles independent de context, ceea ce face ca analiza contextuală să nu fie deosebit de interesantă în analiza acestui câmp.

Sensurile secundare dezvoltate de aceste cuvinte au, în general, un caracter metaforic, atribuind oamenilor calităţi ale animalelor. De aceea, polisemia acestor cuvinte nu e prea

complicată, iar sensurile secundare se dezambiguizează semantic cu claritate şi intră în alte câmpuri (ale însuşirilor psihice).

Denumirile **animalelor domestice** sunt substantive, ceea ce le face mai independente faţă de context.

SAD este un câmp destul de bogat numeric (aproximativ 160 de cuvinte) şi cuprinde un număr stabil de cuvinte (ceea ce simplifică descrierea).

Semelor comune tuturor cuvintelor din SAD li se adaugă altele, variabile, care realizează combinaţii diferite.

Dintre acestea, unele au o importanţă mai mare dat fiind că unul singur (şi numai unul) este obligatoriu, cum este cazul denumirilor speciilor de animale pentru fiecare lexem al câmpului, dat fiind că oricare lexem din SAD aparţine unei specii determinate.

În ce priveşte statutul semic al denumirilor de specii reţinem că, deşi definiţia fiecăreia poate fi divizată în mai multe elemente distinctive, practic, aceste denumiri funcţionează drept cuvinte-axiomă, altfel spus aceste denumiri funcţionează ca seme.. În acelaşi fel consideră lucrurile şi G. Mounin (1972 : 132, chiar dacă nu-şi propune explicit rezolvarea raportului sem/lexem când distinge cele 16 denumiri de specii în franceză, care funcţionează atât ca elemente ale limbii, cât şi ale metalimbii. M. Alinei (1974 :47, 55) formulează semul care desemnează specia într-o manieră non-ambiguă:/bou/ — /bovin/, /cal/—/cabalin/.

Cuvintele care desemnează specii de animale domestice şi care aparţin, pe de o parte, limbii de analizat şi, pe de altă parte, metalimbajului semantic sunt, în limba română, în număr de 18 (ordinea lor fiind arbitrară sau urmărind s-o respecte pe cea propusă de G. Mounin): I—/măgar/, II— /cal/, III—/catîr/, IV—/bou/, V—/capră/, VI—/oaie/, VII—/porc/, VIII—/pisică/, IX — /câine/, X—/iepure/, XI—/raţă/, XII — /curcan/, XIII— /gâscă /, XIV—/porumbel/, XV—/bibilică/, XVX—/găină/, XVII—/bivol /, XVIII—/păun/.

Numărul denumirilor de specii de animale domestice din română şi franceză nu este identic dat fiind că extralingvisticul nu este copiat mecanic în diferite limbi şi deci nu este analizat în sine. În română apar două seme suplimentare pentru a desemna /specia/: /bivol/ şi /păun/ (conform indicaţiilor din definiţiile lexicografice).

Celelalte trăsături semantice variabile definesc diferit membrii paradigmelor din SAD. Aceste trăsături sunt rezultatul abstractizării în diferite grade a anumitor fapte extralingvistice şi a reflectării lor în limba română. În această categorie intră semele următoare: /masculul (speciei X)//, /masculul non-castrat (al speciei X), /masculul castrat (al speciei X)/, /femela (speciei X)/,, /puiul (masculului şi femelei) speciei X/, /puiul speciei X până la o anumită vârstă/, /colectivitatea aniimalelor din specia X/, /aspecte legate de naşterea (stare, perioadă) femelei din specia X/. În cazul câtorva seme cum ar fi /masculul non--castrat/ vs /masculul castrat/, criteriul zootehnic predomină. Dat fiind însă că elementele zootehnice se subordonează celor biologice şi că toate aceste trăsături funcţionează într-o manieră similară, distincţia nu ni se pare esenţială.

În raport cu semele delimitate de G. Mounin pentru denumirile din franceză ale animalelor se constată îîn română absenţa semului /nou-născut/, care nu a putut fi diferenţiat de semul desemnând /puiul (în general)/. De asemenea nu funcţionează în româna semul „ansamblul puilor născuţi odată" (v. fr. *la portée*), ceea ce diferenţiază, din nou, relaţiile semantice analizate în cele două limbi romanice.

Din altă perspectivă, admiţând opoziţia /adult/ vs /pui/, valorile respective pot fi subordonate semului /generaţie/, sem distinctiv şi în SR. Din nou însă, interpretarea semului de la un câmp la altul se schimbă în oarecare măsură (inclusiv valorile subordonate), datorită reflectării unei stări de lucruri (realităţi) diferite.

Se ajunge la următoarea sistematizare a acestor seme: /adult/ ; /mascul/ cu valorile /mascul în general/vs/non-castrat/ vs /castrat/ ; /femelă/ cu valorile /în general/vs /în stare specifică/ ; /pui/ cu valorile /foarte mic/ + /mascul sau femelă / şi /foarte mare/ + /mascul sau femelă/.

2.2 Relații (opoziții) semantice în SAD

Diversele denumiri de **animale domestice** se raportează la unul din cele 18 seme care desemnează o anumită /specie/. Se ajunge astfel la repartizarea cuvintelor din SAD în 18 paradigme. Cele 18 clase propuse în descrierea SAD au fost considerate paradigme ale aceluiaşi câmp pentru că fiecare lexem din această paradigmă se descrie cu ajutorul aceloraşi trăsături semantice variabile; aceste seme variabile se adaugă semului care desemnează /s p e c i a/. De aceea, cuvintele care desemnează / o specie anume/ de animal domestic, considerat cuvânt al limbii este termenul-bază al paradigmei şi îi grupează pe cei care se referă la aceeaşi specie şi între care se stabilesc diferențe semantice determinate.

Deci SAD se realizează printr-un mare număr de paradigme, dar structura lor relativ omogenă nu creează dificultăți stabilirii şi descrierii relațiilor (identități şi diferențe) de sens. Cu ajutorul semelor delimitate anterior se pot descrie aceste relații semantice din SAD în cadrul tabloului 3.

Câteva precizări pe marginea tabloului 3 : am cuprins în inventar şi cuvintele care denumesc colectivități de animale domestice, chiar dacă primul sem prin care se definesc este în oarecare măsură diferit față de restul membrilor câmpului, altfel spus este /grup/ sau /mulțime/ de animale domestice dintr-o specie anume, nu pur şi simplu un anumit animal (la singular) din acea specie.

Tabloul 3

SAD

Semne comune câmpului: /animal/+ /domestic/		Seme variabile: /adult/					/pui/				/colectivitate/
		/masculi/			/femelă/		/în general/		/de vârstă determ/		
		/în general/	/necastrat/	/castrat/	/în general/	/aspecte legate de naș. fem./	mașcul	femelă	mașcul	femelă	
1		2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Semne comune de paradigmă	I /măgar/	MĂGAR ASIN			MĂGĂRITĂ		MĂGĂRUȘ				
	II /cal/	CAL CABALINĂ	ARMĂSAR (ARMĂSĂRAȘ)		IAPĂ IEPUȘOARĂ		MÎNZ (MÂNZULEȚ)	MÂNZĂ	MÂNZOC		HERGHELIE CABALINE
	III /catâr/	CATÂR			CATÂRCĂ						
	IV /bou/	BOU BOVINĂ	TAUR (TĂUREAN) TAURINĂ		VACĂ (VĂCUȚĂ)		VIȚEL VIȚELUȘ MÂNZAT	VIȚEA (VIȚELUȘĂ)	JUNC	JUNCANĂ JUNICĂ	ȘEPTEL BOVINE TAURINE CIREADĂ VĂCĂRIE
	V /țap/	ȚAP			CAPRĂ (CĂPRIȚĂ)		IED IEDUȚ	IADĂ			OVINE
	VI /berbec/	BERBEC		BATAL	OAIE (OIȚĂ)		MIEL (MIELUȚ)	MIA MIALĂ	CÂRLAN MIOR MÂNZAT	MIOARĂ	TURMĂ TÂRLĂ OVINE
	VII /porc/	PORU RĂMĂTOR PORCINĂ	VIER		SCROAFĂ POARCĂ		PURCEL (PURCELUȘ)	PURCEA (PURCICĂ)	GODAC		PORCINE

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

continuare tabloul 3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
VIII /pisică/	COTOI MOTAN			PISICĂ MÂTĂ		PISIC PISOI PISICUȚ PISOIAȘ	PISICUȚĂ	(MOTANAȘ) (MOTÂNEL)		MOTÂNIME
IX /câine/	CÂINE DULĂU			CĂȚEA		CĂȚEL (CĂȚELUȘ)	CĂȚELUȘĂ	CÂȚELANDRU	CÂȚELANDRĂ	
X /iepure/	IEPURE IEPUROI			IEPUROAICĂ		IEPURAȘ				IEPURIME
XI /rață/	RĂȚOI			RAȚĂ		BOBOC (RĂȚOIAȘ)	RĂȚUȘCĂ RĂȚUCĂ RĂȚIȘOARĂ			PĂSĂRIME
XII /gâscă/	GÂSCAN			GÂSCĂ		BOBOC	GÂSCULIȚĂ			
XIII /curcan/	CURCAN			CURCĂ		(CURCĂNAȘ)				
XIV /porumbel/	PORUMB(EL)			PORUMBIȚĂ						
XV /bibilică/	BIBILOI			BIBILICĂ						
XVI /găină/	COCOȘ		CLAPON	GĂINĂ	CLOȘCĂ	PUI	PUICĂ (PUICUȚĂ)	(COCOȘEL)	(GĂINUȘĂ)	PUIET PĂSĂRET
XVII /bivol/	BIVOL			BIVOLIȚĂ		MALAC				
XVIII /păun/	PĂUN			PĂUNĂ (PĂUNIȚĂ)		(PĂUNAȘ)				PĂUNĂRIE

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Corpusul nu cuprinde cuvintele care au valori semantice suplimentare sau nu aparţin limbii literare, cum ar fi: MÂRŢOAGĂ, JIGODIE. De asemenea nu au fost incluse numele raselor domestice.

Paradigmele I-X se definesc prin semul /animal/ în sens restrâns, iar paradigmele XII –XVIII prin semul /pasăre/.

Au fost incluse în tabloul 3 numai diminutivele mai frecvente, notate între paranteze având capacitatea de a desemna /puiul/ unei anumite specii când nu există un lexem specializat pentru acest sens (valoarea hipocoristică neinteresând aici), cum ar fi IEPURAŞ, RĂŢUŞCĂ ş.a.

În unele cazuri, opoziţia de "sex" apare neutralizată, ca în cazul lui VIŢEL când desemnează un pui de ambele sexe: Dacă avem în vedere relaţia dintre VIŢEL şi VIŢEA, primul lexem e marcat /masculin/ şi al doilea /feminin/.

In unele cazuri, opoziţia de sex apare neutralizată. De exemplu, VIŢEL este marcat prin /± masculin/ dacă ştim că există şi termenul VIŢEA, căruia i se opune. Altfel, el poate desemna /un pui de ambele sexe/.

Nu au fost cuprinse în tablou lexemele pentru care e distinctiv semul /colectivitate/. Repartiţia lor în paradigme e următoarea: II -HERGHELIE, CABALINE, IV -CIREADĂ, BOVINE, TAURINE, VĂCĂRIME, VĂCĂRIE, ŞEPTEL, V -OVINE. VI -TURMĂ, TÂRLĂ, VII -PORCINE, VIII - MOTĂNIME, X -IEPURIME, XIV -PĂSĂRIME, PĂSĂRET, PUIET, XVIII -PĂUNĂRIE. Clasa lor e eterogenă semantic motiv în plus pentru a nu-i acorda o atenţie specială.

Opoziţia bazată pe un sem rezultat din sistemul zootehnic: /castrat/ vs /necastrat/ se manifestă numai în cazul câtorva specii de animale foarte importante pentru om : CAL, BOU, BERBEC, iar determinarea extralingvistică specială e arareori relevantă în comunicarea obişnuită (nespecializată).

Trăsătura /aspecte legate de naşterea (femelei din specia XVII)/ este distinctivă în română numai pentru CLOŞCĂ.

Alegerea unor lexeme anume pentru a desemna /specia/ de animal domestic este bazată pe criteriul frecvenţei mai mari şi a importanţei cuvintelor respective în limba comună., de exemplu : /pisică/, /găină/, /rață, /gâscă/.

2.3 Consideraţii generale asupra analizei semantice a SAD

Considerând în ansamblu relaţiile semantice din SAD remarcăm o comportare diferită a celor 18 paradigme sub aspectul randamentului anumitor seme. Mai exact, în unele paradigme, datorită unui număr mic de lexerne, apar „casete goale". Spre deosebire de paradigmele II, IV, VI VII, VIII, care se caracterizează prin cel mai mare număr de opoziţii (şi cel mai mic număr de „casete goale"), celelalte paradigme sunt sărace în diferenţe de sens. Numărul lexemelor antrenate în opoziţie, este şi el inegal. Paradigmele II, IV, VI, VII, VIII se "caracterizează printr-un număr mare de cuvinte, ceea ce face ca opoziţiile să se stabilească între clase. În schimb, în paradigmele sărace (I, X, XI, XII, XIII, XIV, XV, XVIII), opoziţiile se reduc, de cele mai multe ori, la două lexeme, de exemplu BIBILOI / BIBILICĂ (semul distinctiv fiind /sexul/). Faptul că, în opoziţie sunt atrase fie numai două lexeme (opoziţii dihotomice), fie mai multe lexeme grupate în clase complică descrierea relaţiilor de sens din acest câmp.

În alte cazuri, opoziţiile se stabilesc prin două seme: /sexul/ opune pe BIVOL lui BIVOLIŢĂ, dar /generaţia/ opune pe BIVOL, BIVOLIŢĂ, caracterizaţi prin semul /adult/ lui MALAC, pentru care e distinctiv semul /pui/.

În paradigmele mai bogate opoziţiile sunt mai ramificate, fiind stabilite prin mai multe seme. De exemplu, în paradigma a II-a, CAL se opune lui ARMĂSAR prin valorile semului /mascul/ vs /mascul necastrat/; valorile semului /sex/ opun clasa lexemelor CAL, ARMĂSAR lui IAPĂ. Semul /adult/ opune clasa alcătuită

din CAL, ARMASAR, IAPĂ clasei constituită din MÂNZ, MÂNZĂ, MÂNZOC. În fine, s-ar putea delimita un sem /animal domestic izolat/ opus lui / animal domestic în colectivitate/ prin care se distinge clasa alcătuită din CAL, ARMĂSAR, IAPĂ, MÂNZĂ, MÂNZOC lexemului HERGHELIE

SAD nu este un câmp prea bogat cantitativ şi este în mare măsură stabil. Semele nu au un caracter strict dihotomic (ca în SR), dar nu sunt totuşi prea ramificate ca valori. Astfel, pe de o parte, semul /s e x/ nu are numai două valori (ca în SR), /masculinul/ având două valori. Pe de altă parte, semul /sex/ se manifestă diferit în generaţia /adultă/ faţă de generaţia /pui/. Semele nemaiavînd un caracter dihotomic, nici opoziţiile nu se caracterizează astfel. De aceea, structura SAD apare mai complexă decât a SR. În acelaşi sens trebuie interpretat faptul că lexemele din SAD se repartizează în 18 paradigme. Totuşi, în ciuda acestui mare număr de paradigme, descrierea semantică a pus în evidenţă o structură omogenă, căci opoziţiile sunt repetabile în fiecare paradigmă (chiar când se realizează prin „casete goale") pentru că se bazează pe aceleaşi trăsături semantice distinctive.

SAD se caracterizează printr-o structură laxă şi ramificată, dar are o mobilitate redusă).

2.4 Comparaţia SAD din română cu cel din alte limbi

Câmpul denumirilor **animalelor domestice** se poate compara cu cel corespunzător din franceză (G. Mounin 1972:130 —159 (III 2.6.1) şi, parţial, cu cel din italiană (M. Alinei 1974 : 21,24, 45-49, 75 (III 2.6.2); în mai mică măsură, şi alţi lingvişti fac referiri la denumirile animalelor domestice din diverse limbi, mai ales pentru a ilustra diverse probleme teoretice. Unii autori (H. De Chanay 1996:44,61,182) discută importanţa criteriilor ştiinţifice în analiza unor câmpuri concrete, cum ar fi cele care cuprind *peştii, păsările,* de exemplu, admiţând totuşi aplicarea mai multor criterii.

2.4.1 Comparaţia câmpului **denumirilor animalelor domestice** din română şi franceză duce la următoarele observaţii :

Ne bazăm pe descrierea făcută pentru franceză de G. Mounin (1972:130 —165) care reia unele exemple analizate de L. Hjelmslev şi alţi lingvişti integrate într-o descriere de ansamblu.

Vom prezenta numai câteva observaţii privind comparaţia structurilor din română şi franceză ale denumirilor de **animale domestice**:

Româna are două paradigme în plus faţă de franceză: XVII - BIVOL şi VIII - PĂUN.

Din punctul de vedere al trăsăturilor semantic distinctive şi, respectiv, al opoziţiilor semantice se constată diferenţe destul de mari la nivelul SAD în română şi franceză. Astfel, o serie de opoziţii semantice care au un mare randament funcţional în franceză (de pildă, cele bazate pe semele /mai mulţi pui născuţi odată/ sau /nou născut/) nu se manifestă deloc în română; semul /aspecte legate de naşterea femelei din specia X / este distinctiv în română numai pentru CLOŞCĂ, pe când în franceză defineşte numeroase lexeme. Această observaţie este interesantă şi din punct de vedere teoretic în măsura în care se infirmă teza caracterului universal al semelor (în ciuda faptului că realitatea extralingvistică reflectată de SAD nu ar fi presupus diferenţe de la franceză la română).

Cu totul izolat, româna are un sem suplimentar faţă de franceză şi anume, în cazul valorii /mascul non-castrat/ în opoziţie cu /mascul castrat/, pe de o parte, şi ca /mascul în general/, pe de altă parte. Pentru descrierea relaţiilor dintre denumirile animalelor domestice din franceză au fost suficiente două valori (G. Mounin 1972: 170-157).

Relaţiile de sens dintre denumirile **animalelor domestice** din română prezintă unele deosebiri faţă de cele corespunzătoare din franceză şi datorită unor diferenţe de metodă în analiza câmpurilor respective din franceză şi din română. Nu am acceptat diviziunea SAD în mai multe sub sisteme bazate în exclusivitate

pe criterii /biologic/ /zootehnic/, /al bucătăriei/, dat fiind că distincţiile respective nu se manifestă la nivelul opoziţiilor lingvistice din română. Ţinând seama de criteriul semelor comune şi al celor variabile aplicat de noi consecvent, nu am inclus (spre deosebire de G. Mounin) în SAD nici denumirile "locului" unde trăiesc animale domestice de un anumit tip", nici "strigătele specifice unei anumite specii".

2.4.2 Comparaţia SAD din română şi italiană se va face în mică măsură aici (dar poate fi dezvoltată de cei interesaţi) din cauză că pentru a doua limbă nu dispunem de o descriere exhaustivă (M. Alinei 1974). Mai exact, datele care se pot extrage din lucrarea citată privesc ilustrarea unor probleme teoretice.

Astfel, M. Alinei (1974 :185) consideră că *animal* (în italiană şi, respectiv, în alte limbi) este atât lexem, cât şi sem. Ca lexem însă, ANIMAL se descompune în următoarele seme: (organismo), (vivente), (dotato), (di sensi), (e movimenti) (am respectat notarea formulei componenţiale utilizate de M. Alinei).

Semul /specie/ este reluat de M. Alinei de la L. Hjelmsiev şi reformulat astfel: (1) (ovino) pentru MONTONE, PECORA, (2) (equino) pentru STALLONE, GIUMENTA (v. L. Hjelmsiev apud M. Alinei, p. 18), realizând conceptul de „cavallinita" (M. Alinei, p. 23, 37 ş.a.) sau „cavallo". Analiza informatizată efectuată de M. Alinei stabileşte că ansamblul lexemelor care au semul (cavallo) (în diverse poziţii în formula componenţială) este de 300 (cum rezultă din analiza a 42. 000 de lexeme din limba italiană).

2.4.3 Tot din perspectiva unor probleme teoretice apar referiri la denumiri de **animale domestice** şi la alţi autori (de exemplu Ch. Bally, citat şi discutat de A. Rey 1970: 142}. J. Lyons (1978:250) analizează manifestarea semului /sex/. Se consideră că BULL („taur") este marcat în raport cu COW („vacă"); COCK sau ROOSTER („cocoş") este marcat în raport cu HEN; DOG („câine") faţă de BITCH („căţea"), TAUREAU faţă de VACHE şi JARS faţa de OIE (J. Lyons 1978:262).

Concluzia teoretică trasă este că, atunci când se lexicalizează distincțiile de sex, uneori lexemul care denotă /masculul / este lexicalizat, iar alteori cel care denotă /femela/. Se creează astfel o dificultate pentru analiza componențială care ar trebui să aplice o singură trăsătură cu două valori, respectiv /±masculin/, /± feminin/, dificultate care duce la relativitatea conceptului de termen marcat. De aceea, se consideră, mai corectă interpretarea lui BELIER conținând pe /masculin/, care lipseşte lui BRÉBIS (J. Lyons 1978: 262).

Din altă perspectivă, J. Lyons (1978: 240) interpretează lexemele desemnând specia în diferite limbi (cum ar fi, de exemplu, MOUTON, CHEVAL ş.a.) drept cohiponime imediate ale lui ANIMAL. Mai departe, ÉTALON şi JUMENT sunt cohiponime imediate ale lui MOUTON.

Câmpul denumirilor **animalelor domestice** este analizat comparativ în română şi spaniolă de C. Lozinski 2005:350-351. Se constată unele asemănări cum ar fi prezența unui număr mare de paradigme, cu o structură omogenă în ambele limbi, chiar dacă lexemele şi opozițiile nu sunt identice; de asemenea unele paradigme sunt mai sărace în ambele limbi, cum ar fi cele ale "măgarului", "iepurelui", "raței", "curcanului". Diferențele semnalate în acest câmp din cele două limbi sunt însă mult mai importante. SAD e mult mai bogat numeric în spaniolă, cu distincții în funcție de semele /pui de vârstă determinată/, /pui născuți odată/, /colectivități dintr-o anumită specie/, distincții inoperante în română din lipsaă de lexicalizare, ceea ce determină numeroase casete goale (C. Lozinski 2005:350). Față de română câteva paradigme sunt în mod frapant mai bogate, cele ale lui "catâr", "bou", "porc", "oaie", "capră", "câine".

În condițiile unei determinări extralingvistice similare în cele două limbi, decalajele lexicale şi semantice ale SAD în română şi spaniolă sunt demne de reținut pentru specificul semantic şi contribuția fiecărei limbi în redarea realității.

3. DENUMIRILE ANIMALELOR SĂLBATICE (SAS)

3.1 Seme comune şi seme variabile (specifice) în SAS

Lexemele din SAS se definesc prin următoarele proprietăţi comune: /animal/ +/sălbatic/ (sau/ /non-domestic/). Din dubla posibilitate de formulare a celei de-a doua proprietăţi rezultă că verificarea capacităţii lor definitorii se poate face prin introducerea unor negaţii în contextul propus pentru definirea unui animal domestic (v. la III. 2): „LUPUL... /VULPEA... /ULIUL... / *nu este* un animal domestic pentru că specia lui nu se reproduce, în general, de mult timp sub dominaţia omului". În ce priveşte prima proprietate, /animal /, adoptăm acelaşi punct de vedere ca la III. 2 şi, implicit, admitem divizarea SAS în două clase : */animale* (în sens strict) / (AS) şi */păsări* (sălbatice) / (PS).

Contextul definitoriu a fost propus de G. Mounin (1972:148) pentru a atribui calitatea de /domestic/ unui animal. Pentru aceasta, autorul citat propune îndeplinirea a trei condiţii, enumerate la SAD, pe care le reluăm totuşi aici, dar sub forma negativă, necesară pentru SAS: (a) nu trăieşte în jurul omului (a locuinţei sale), ceea ce înseamnă /nedomestic/, /neîmblânzit/ sau / sălbatic/. (b) faptul că animalul nu e hrănit de om, (c) faptul ca animalul nu se reproduce în această situaţie, (d) faptul că relaţiile dintre om şi animal nu sunt uzuale. Rezultă că este un concept complex care se pretează la numeroase gradaţii. Diversele situaţii intermediare ale celei de-a treia condiţii de definire sunt discutate de G. Mounin (1972:136-144). Există, de altfel, termeni care pot fi încadraţi fie în SAD, fie în SAS pentru ca îndeplinesc parţial condiţiile definiţiei date mai sus. De exemplu, CANAR poate fi repartizat în SAS pentru că se caracterizează pozitiv sub aspectul celei de-a treia condiţii (v. partea definiţiei lexicografice care spune „pentru vocea sa frumoasă este ţinut în colivii"), el s-ar putea include şi în SAD „prin apropierea de om" Există şi alte cuvinte în aceeaşi situaţie, de exemplu CASTOR, NURCĂ, NUTRIE.

Pentru rigurozitatea interpretării (chiar dacă criteriile sunt extralingvistice) s-au inclus în SAS cuvintele care se caracterizează negativ în raport cu primele trei condiții ale definiției indicate.

După cum am văzut şi la SAD, criteriile de repartizare a unui lexem în SAD sau în SAS sunt de natură extralingvistică, iar interpretarea lor se poate modifica tot în funcție de factori extralingvistici. Determinarea extralingvistică strictă a acestui câmp se poate urmări şi la nivelul semelor (v. la III 3.2), unele comune cu SAD şi altele proprii. Interpretarea datelor extralingvistice este interesantă însă numai din perspectiva manifestării lor la nivel lingvistic, taxonomia stabilită astfel fiind diferită de ştiințele naturii, cel puțin în parte.

În mod particular, SAS nu reproduce decât parțial factorii extralingvistici la nivelul opozițiilor lingvistice (v. la III 3. 3). Însăşi distincția dintre SAS şi SAD este mai puțin importantă la nivelul ştiințelor naturii, fiind subordonată clasificării în ordine şi specii, clasificare căreia i se supun termenii ambelor câmpuri.

Toate cuvintele din SAS sunt analizate la sensul propriu (de bază), înțeles independent de context (motiv pentru care nu ne vom ocupa de acest aspect în analiza de față). Neglijarea analizei contextuale este posibilă şi datorită faptului că membrii acestui câmp sunt substantive.

Majoritatea cuvintelor din SAS sunt monosemantice, ceea ce face, de asemenea, ca interesul față de context să fie mai mic. În cazul cuvintelor polisemantice, se delimitează grupa sensurilor secundare metaforice care atribuie oamenilor calități ale unor animale. De exemplu: PITPALACĂ „fig. -femeie flecară, guralivă", PIȚIGOI „epitet dat copiilor".

SAS este un câmp mai bogat numeric decât cele analizate anterior (aproximativ 170 de termeni, deci având un număr de lexeme comparabil cu cel din SAD, care este în realitate mult mai sărac, dacă excludem diminutivele).

În acelaşi timp, dată fiind excerptarea non-mecanică din dicţionar, unele lexeme din SAS au putut fi omise.

Semelor comune din SAS li se adaugă altele, variabile, specifice în funcţie de combinaţia cărora se stabilesc diferite identităţi şi opoziţii semantice.

În SAS semul /specie/ este mult mai puţin important decât în SAD; deosebirea provine din faptul că în SAS aproape fiecare lexem din inventar indică o altă specie (cu excepţia cuvintelor date între paranteze). De aceea, /specia/ poate fi interpretată ca sem în SAS numai la modul foarte general: /specia 1/ vs /specia 2/ vs /specia n/ (prin cifre se evită ca unităţile de analizat să coincidă cu cele ale metalimbii. De altfel, pentru ca denumirile de **animale sălbatice** să funcţioneze ca seme desemnând /specia/ ar fi necesar ca alte cuvinte ale limbii să se definească prin ele, ceea ce se întâmpla în foarte puţine cazuri, când se lexicalizează opoziţia de /sex/ sau cea de /generaţie/. Ultimele două seme variabile au aceleaşi valori ca în SAD:/mascul/ vs /femelă/ pentru /sex/ şi /adult/ vs /pui/ pentru /generaţie/. Şi semul /colectivitate/ este destul de rar distinctiv. Dintre celelalte informaţii ale definiţiilor lexicografice, se poate considera o valoare variabil distinctivă /interesul pentru om/. Motivele acestei interpretări sunt următoarele : toate cuvintele din SAS sunt caracterizate (chiar cu detalii) din acest punct de vedere de dicţionare. Astfel, de pilda, IEPURE este „un animal util pentru carnea şi blana sa", opus lui LUP care e un „animal dăunător". În funcţie de informaţiile dicţionarelor privind cuvintele din SAS se pot stabili următoarele valori ale semului /interesul pentru om/: / (animale, păsări) indiferente/ vs / agreabile/ vs /utile/ vs /dăunătoare/. Fiecare dintre aceste valori poate avea diferite manifestări concrete „ (util) pentru carnea sa", „ (util) pentru blană" :VULPE, VIDRĂ, JDER, NURCĂ etc. ; „dăunător omului /gospodăriei/" (de exemplu RÂS, URS, LUP,...). „dăunător agriculturii" (CÂRTIŢĂ, POPÂNDĂU, HÂRCIOG, ŞOBOLAN, GUZGAN,...). Valoarea / (animale, păsări indiferente/ a fost delimitată prin opoziţie cu celelalte.

Valoarea /agreabil/ caracterizează numai /păsările sălbatice cântătoare/. In cazul denumirilor **păsărilor sălbatice** (PS) s-ar putea delimita semul /loc de existență/ cu două valori : /indigen/vs /non-indigen/. Sistematizarea acestor date este însă dificilă, din nou, la nivelul unui vorbitor obişnuit şi poate funcționa ca definitorie, distinctivă numai în cazuri excepționale. De altfel, acest sem duce la o altă taxonomie, suprapusă celei bazate pe semele anterioare (de aceea, informațiile în această privință vor fi redate în tablou cu altă notație /±migrator/). Posibilitatea unei duble taxonomii lingvistice la nivelul SAS poate să fie un defect, sau o dovadă a caracterului llngvistic al taxonomiilor stabilite, diferite de cele din ştiințele naturii şi este o caracteristică a acestui câmp.

3.2 Relații (opoziții) semantice în SAS

Deşi, prin paralelism cu SAD trebuie să se considere că semul care indică /specia/ formează paradigme (cel puțin în cazuri când există opoziții de tipul LUP/ LUPOAICĂ/ LUPAN), cele spuse la III 3.1, ca şi faptul că asemenea opoziții sunt izolate, ne determină să nu delimităm mai multe paradigme.

În acelaşi timp, ar putea fi admisă o altă clasificare paradigmatică /animale sălbatice/, pe de o parte, față de /păsări sălbatice/, semele variabile prin care se realizează opozițiile în cele două clase fiind în cea mai mare măsură identice.

Vom prezenta opozițiile semantice din SAS în două tablouri, unul privind **animalele sălbatice** (AS) – tabloul 4, altul **păsările sălbatice** (PS) – tabloul 5. Se vor putea verifica astfel observațiile făcute la III 3.1 şi la III 3.2.

Am notat între paranteze rotunde sinonimele totale indicate de dicționare. Sinonimia perfectă a cuvintelor (uneori chiar mai mult de două) este o particularitate remarcată numai în acest câmp față de cele descrise înainte. Nu am cuprins în inventar denumirile ştiințifice (latineşti).

Am exclus, de asemenea, şi cuvintele regionale, cum ar fi ŞUIŢĂ sau VULPAN (pop. -"vulpoi").

Nu am inclus în acest inventar denumiri clasificatoare (ordine), cărora li se subordonează termenii desemnând animale şi păsări sălbatice dintr-o specie dată.

Ca şi in alte cazuri, cuvintele analizate fac parte din limbajul literar comun (standard), deşi frecvenţa unora în acest limbaj este relativă.

Dăm mai jos definiţia lexicografică din DEX a unui cuvânt, (dintre cele mai puţin frecvente), pentru a se urmări raportul dintre metalimbajul lexicografic şi cel semantic: CUFUNDAR „numele a două păsări palmipede (subl.n.) înotătoare": a) pasăre mai mare decât raţa, cu pene negre strălucitoare, cu puncte albe pe spate, cu ciocul ascuţit şi cu aripile înguste; *cufundac*) (Gavia arctica); b) pasăre de mărimea raţei, cu penele castanii închise pe spate şi albe pe burtă, cu un smoc de pene în formă de guleraş ; *bodârlău, corcodel* (Podiceps cristatus).

În general, definiţiile lexicografice ale cuvintelor din SAS sunt destul de dezvoltate şi cuprind, pentru toate unităţile analizate, câteva tipuri de informaţii : animal / pasăre, încadrarea ştiinţifică, informaţii privind mărimea şi culoarea; interesul pentru om; sinonime (ştiinţifice sau neştiinţifice). De aceea, pe de o parte, nu s-au putut reda definiţiile unor termeni, chiar dacă unii dintre ei nu sunt foarte bine cunoscuţi; pe de altă parte, nu au fost transpuse toate aceste informaţii în metalimbajul semantic dat fiind că nu sunt operante sau nu au valoare distinctivă la nivelul vorbitorilor obişnuiţi. Vom considera că toate aceste informaţii neglijate din definiţia lexicografică reprezintă un surplus semantic.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Tabloul 4

SAS

SCC /animal/ + /sălbatic/		SV / SCP /special/	/adult/ /masculi/	/adult/ /femelă/	/non-adult/ /pui/	/colectivitate/
1	2	3	4	5	6	7
/interesul pentru om/	/indiferent/	1		VEVERIȚĂ		
		2	PĂRȘ			
	/dăunătoare/+ /folositoare/	3	CERB	CERBOAICĂ (CIUTĂ)		
		4	CĂPRIOR	CĂPRIOARĂ		
		5	IEPURE	IEPUROAICĂ		
		6	ARICI			
		7	BIZAM			
			BIZON			
		9	NURCĂ			
		10	SCOLOPENDRĂ (CÂRCĂTAG)			
		11	MISTREȚ (VIER-)			
		12	VULPOI	VULPE (VULPOAICĂ VULPIȚĂ VULPIȘOARĂ)		VULPĂRIE
		13		VIDRĂ		
		14	CASTOR (BIBER)			
		15	MARMOTĂ			
		16		NUTRIE		

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

continuare tabloul 4

1	2	3	4	5	6	7
/interesul pentru om/	/dăunătoare/+ /folositoare/	17	DIHOR			
		18		NEVĂSTUICĂ		
		19		HERMINĂ (HERMELINĂ, CACOM, HELGE)		
		20	RÂS	RÂSOAICĂ		
		21	ŞOARECE (ŞORICEI, CHIŢCAN-s.2)	ŞORICIOAICĂ ŞORICEASCĂ	(ŞORICEL)	ŞORICĂRIE (ŞORICĂRIME)
	/dăunătoare/	22	ŞOBOLAN (DESMAN. GUZGAN)			
		23		CÂRTIŢĂ		
		24	POPÂNDĂU (POPÂNDAC. POPÂNDEŢ)			
		25	LILIAC			
		26	LUP (LUPOI)	LUPOAIE (LUPOAICĂ)	LUPAN	
		27	URS	URSOAIE	URSULEŢ	
		28	BURSUC (VIEZURE)			
		29	ORBETE (ORBEŢ)			
		30	HÂRCIOG (GRIVAN)			

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Tabloul 5

PS

SC /păsări siliatice/	SCP /specia/	/migratoare/				/nemigratoare/			
		/adult/		/pui/	/colectivitate/	/adult/		/pui/	/colectivitate/
		/masculi/	/femelă/			/masculi/	/femelă/		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
/interesul pentru om/ indiferente/	1						BRUMĂRIȚĂ		
	2	ALBINĂREL							
	3					ALBATROS			
	4		CODOBATURĂ						
	5					CUFUNDAC			
	6	CUC	CUCĂ						
	7	COCOȘAR							
	8						CIOVICĂ		
	9						COȚOFANĂ		
	10					CÂRSTEI			
	11		CORLĂ						
	12	COCOR							
	13		DUMBRĂVEANCĂ						
	14						FORFECUȚĂ		
	15		FIȘĂ						
	16	FLAMINGO				FLORINTE			
	17								
	18	GRAUR					GAITĂ		
	19								
	20	GRANGUR					LEBĂDĂ		
	21								
	22	LOPĂTAR							
	23	LĂCUSTAR							

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

continuare tabloul 5

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	24	MĂTĂSAR							
	25		NOTĂTIȚĂ						
	26	SPURCACI							
	27					STURZ	STURZOAICĂ		
	28					VRĂBETE VRĂBIOI	VRABIE VRĂBIUȚĂ		
/interesul pentru om/ /util/	29						CIOCĂNITOARE		
	30					PIȚIGOI			
	31						CUCUVEA		
	32	ȘERPAR							
	33	COCOSTÂRC	BARZĂ						
	33								
	34								
	35						GÂRLIȚĂ		
	36						DROPIE		
	37					FAZAN	FĂZĂNIȚĂ		
	38						PREPELIȚĂ		
	39						POTÂRNICHE		
	40						RAȚĂ (SĂLBATICĂ)		
	41	SITAR (BECAȚĂ)							
	42						IERUNCĂ		
	43					PORUMBEL	PORUMBIȚĂ		
	44					SCORTAR			

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

continuare tabloul 5

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
/interesul pentru om/ /dăunător/	45					VULTUR	VULTUROAICA VULTURIȚĂ		
	46					COROI			
	47					IEPURAR			
	48						PAJURĂ		
	49					VINDEREU			
	50						ACVILA		
	51					CORB			
	52					ȘOIM			
	53					ULIU			
	54					CORMORAN			
	55						CIOARĂ		
/interesul pentru om/ /agreabil/	56					CIOCÂRLAN	CIOCÂRLIE		
	57					BOTGROS			
	58					MĂRĂCINAR			
	59		PRIVIGHETOARE						
	60		PRESURĂ						
	61					CINTEZ(OI)	CINTEZĂ		
	62					MIERLOI	MIERLĂ		

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

În cazurile cuvintelor mai puţin frecvente, identificarea exactă a animalului sau păsării respective nu poate fi realizată decât dacă se consultă definiţia lexicografică în întregime sau dacă se utilizează o definiţie ostensivă (rezolvată de multe ori printr-o fotografie). Se pun astfel în evidenţă caracteristici importante pentru subiectul vorbitor, dar care nu pot funcţiona cu valoare distinctivă în ansamblul relaţiilor de sens din acest câmp. Asemenea elemente din definiţia lexicografică nu vor fi considerate ca pertinente (cum este cazul informaţiilor privind mediul de viaţă), sau al informaţiilor privind mărimea sau culoarea animalelor sau a păsărilor).

În ce priveşte /mediul de viaţă/ (deşi unii lingvişti au sugerat asemenea distincţii, v. la III 3.4 — ca / animal sau pasăre de pădure / vs / ~de pădure şi de câmpie / vs / ~ de câmpie/ vs / - de munte / vs / ~semiacvatică/ vs /subterană). Informaţiile respective nu sunt operante pentru vorbitorii obişnuiţi, care nu le cunosc şi nu le vehiculează cu uşurinţă. Se poate adopta, şi nu fără rezerve, o asemenea distincţie privind *păsările sălbatice-:* / migrator/ vs /non-migrator/.

Informaţiile privind *culoarea* (de exemplu „având o anumită culoare, gâtul de altă culoare, cu dungi... „) sunt dificil de generalizat de către vorbitorii obişnuiţi. Astfel, mai multe animale şi pasări pot fi, albe, negre, gri, ..." (M. Alinei 1974 : 85 nu consideră, de asemenea ca distinctivă lingvistic, culoarea animalelor).

Distincţiile de /mărime/ s-ar putea sistematiza în /mic/ vs /mijlociu/ vs /mare/, dar manifestările concrete privind dimensiunile sau talia (mărimea) sunt, totuşi, diferite din punct de vedere concret nu numai între /animale/ şi /păsări/, ci şi pentru fiecare specie în parte. Dificultatea aprecierii obiective a /mărimii/ provine din faptul că nu există un etalon general de măsură. Dicţionarele utilizează fie referirea la animale sau păsări domestice (de exemplu — SPURCACI „de mărimea unei găini"). În alte cazuri, de pildă al animalelor răpitoare, evaluarea mărimii

se face numai în interiorul seriei: VULTURUL este o pasăre /mare/, PAJURA este /mai mică decât vulturul/, COROIUL este o pasăre răpitoare /mică/. În aceste condiţii, dificultatea sistematizării datelor şi a abstractizării semului este foarte mare. Interpretarea exactă şi operantă a acestor diferenţe de sens este posibilă numai în ştiinţele naturii şi, eventual, în definiţiile lexicografice

Combinaţia valorilor /dăunător/ şi /folositor/ ale semului /interesul pentru om/ are în vedere faptul că există animale de la care se folosesc unele produse, în special blana (clasele 11-20) şi care se diferenţiază de cele care sunt numai /dăunătoare/.

Am redat între paranteze variantele sau sinonimele absolute.

Acolo unde nu există lexeme diferenţiate în funcţie de /sex/, am repartizat unitatea respectivă ţinând seama de genul gramatical (sub aspectul conţinutului semantic strict repartizarea fiind arbitrară).

Diminutivele apar (ca şi la SAD) în poziţie ambiguă, putând desemna atât animalul propriu-zis, /adult/, cât şi /puiul/, de exemplu URSULEŢ, ŞORICEL.

3.3 Consideraţii generale privind analiza semantică a SAS

În ce priveşte opoziţiile semantice caracteristice pentru SAD, remarcăm numărul mare de, casete goale". Semul /generaţie/ exprimă o opoziţie numai în cazul cuvintelor LUP, LUPOAICĂ faţă de LUPAN. Semul /colectivitate/ se manifestă tot izolat, fiind distinctiv doar pentru VULPĂRIE, ŞORICĂRIE, SORICĂRIME (cuvinte puţin folosite), opuse animalelor considerate izolat: VULPE, VULPOAICĂ, respectiv ŞOARECE. Semul /sex/ stabileşte un număr mai mare de opoziţii (în clasele 3, 4, 5, 12, 20, 26, 27). În toate celelalte cazuri, se pot stabil relaţii de sens numai prin semul /specie/, fiecare lexem fiind înregistrat într -o clasă cu un indicativ numeric opunându-se alteia, cu alt indicativ (clasa 1

se opune claselor 2, 3,... n, ş.a.m. d.). Se realizează astfel o mare ramificare sau diversificare a opoziţiilor, spre deosebire de celelalte seme /generaţie/, /sex/), care stabilesc opoziţii binare sau ternare.

În ciuda numeroaselor „casete goale", se constată paralelismul opoziţiilor în SAD şi SAS, dat fiind că sunt realizate prin aceleaşi seme principale: /generaţie/, /sex/, /colectivitate/, /specie/. Apare totuşi o diferenţă în diversificarea tablourilor din SAS şi SAD. În SAD, ramificarea relaţiilor de sens se produce mai mult pe orizontala tabloului, adică în cadrul fiecărei paradigme, pe când în SAS se diversifică pe verticală, dat fiind că aproape fiecare lexem e considerat o clasă independentă.

În ce priveşte repartizarea cuvintelor care nu au formă opozitivă de sex este valabilă observaţia făcută pe marginea tabloului care redă SAS.

Am considerat că se definesc prin semul /dăunător/ cuvintele a căror definiţie lexicografică indică a fi „păsări răpitoare". Am cuprins şi cuvinte pentru care dicţionarele indică şi alte motive, cum ar fi „dăunătoare pentru agricultură" (v. CIOARĂ).

S-au definit prin semul /util/ păsările pentru care dicţionarele precizează că au carnea comestibilă. Prin acelaşi sem s-au mai definit cuvintele despre care se arată că „distrug insecte dăunătoare".

Dacă am renunţa la distincţia /±migrator/, tabloul ar rămâne acelaşi, repartizat însă pe o singură coloană, ca o dovadă a suprapunerii a două taxonomii. De fapt, la nivelul semantic al limbajului literar standard, distincţia /migrator/ vs /non-migrator/ nu este operantă. Această distincţie se stabileşte în metalimbajul lexicografic şi se transmite ca opoziţie semantică în limbajul literar ştiinţific sau în situaţii de comunicare speciale.

Deşi atât AS, cât şi PS se descriu prin aceleaşi seme, numărul casetelor goale este mult mai mare în cazul celei de-a

doua grupe. Astfel, semul /generație/j nu realizează nici o opoziție, iar semul /sex / se manifestă în mică măsură în raport cu numărul total al lexemelor câmpului (în clasele 6, 27, 28, 33, 43, 45, 56, 61, 62)

SAS nu are un număr prea mare de lexeme şi este în destul de mare măsură stabil (deşi se admite că dispar specii de-a lungul unui timp îndelungat şi că, eventual, pot apărea altele noi).

Semul /specie /, cunoscând o mare diversitate, duce la o ramificare paradigmatică deosebită a acestui câmp, mult mai mare decât în SAD). SAS se caracterizează şi printr-o ramificare determinată de distribuirea semelor pe mai multe axe (distribuție mult mai complicată decât în alte câmpuri). Se ajunge astfel la caracterul lax al relațiilor semantice din SAS, (opozițiile binare stabilite de semul /s e x/ fiind cu totul izolate). Astfel, structura SAS apare mai complexă decât a SAD, chiar dacă numărul semelor distinctive este destul de mic.

3.4 Comparația SAS din română cu cel din alte limbi

Specificul relațiilor de sens dintre denumirile **animalelor sălbatice** din română se pot stabili în mică măsură în raport cu câmpul corespunzător din alte limbi, dat fiind că există puține asemenea descrieri.

Se pot reține doar câteva exemplificări de denumiri de **animale sălbatice** din diferite limbi, date pentru a ilustra unele probleme teoretice. Astfel, J. Lyons (1978:248-249) exemplifică fr. COMPTE/COMPTESSE, TIGRE/TIGRESSE pentru a indica marcarea formală a sexului la al doilea termen al opozițiilor. Dar nu întotdeauna lexemul care denotă /femela/ este cel marcat (de exemplu engl. LION /LIONESS, fr. LION/LIONNE, v. J. Lyons 1978:250).

Din altă perspectivă, J. Lyons (1970 :241) apreciază că, în interiorul unor mulțimi alcătuite din denumiri de **animale şi păsări sălbatice**, cum ar fi (AIGLE, GRIVE, ÉTOURNEAU,

COURLIS, BÉCASSE etc.) sau (LOUP, ÉLÉPHANT etc.) se stabilesc contraste idiosincratice. Propune chiar să se descopere în asemenea câmpuri diferite tipuri de contraste scalare, bazate pe criterii ca „talie, ferocitate, domesticitate etc".

Mai utilă din perspectiva comparării limbilor este descrierea SAS făcută de C. Lozinski 2005:351-352 (şi mai detaliat în teza de doctorat). Ca o asemănare a acestui câmp în cele două limbi se remarcă prezenţa a numeroase sinonime pentru denumirea speciilor (C. Lozinski 2005:351). Ca şi din compararea altor câmpuri rezultă diferenţe de acelaşi tip: o lexicalizare mai săracă în română, un număr mai mare de seme şi implicit de opoziţii în spaniolă (C. Lozinski 2005:351-352). Ca seme specifice spaniolei se semnalează /vârsta determinată/ (de exemplu ESTAQUERO "cerb lopătar sau cerb de un an", PALETERO "cerb lopătar de doi ani". Există lexicalizări speciale pentru /puii / din speciile "cerb" (CERVATO, CERVATILLO), "căprioară" (CORCINO), "iepure" (LEBRATO, LIBRATICO), "vulpe" (ZORRUELO), "lup" (LOBENZO, LOBATO), "urs" (OSENZO, OSITO). La nivelul limbii comune, diferenţele dintre cele două limbi pot fi mai numeroase şi sunt mai puţin surprinzătoare sub aspectul specificului unei limbi în reflectarea realităţii.

4. DENUMIRILE LOCUINŢEI (SL)

4.1 Seme comune şi seme variabile (specifice) în SL

Cuvintele din SL se definesc prin următoarele proprietăţi semantice comune: /loc/ /construit/ (sau /amenajat/) /pentru a fi locuit/ /de oameni/.

Fiecare dintre aceste trăsături semantice se poate discuta din diferite puncte de vedere. Astfel, G. Mounin (1972:108-113) analizează pe larg conceptul de „locuinţă", v. şi la III 4. 4.

Adoptând unele dintre criteriile propuse de Mounin putem spune că prima trăsătură semantică definitorie (prezentă constant la toţi membrii acestui câmp este /loc construit/. Criteriul de verificare ar fi prezenţa semului /pentru a fi locuit/. Din acest punct de vedere trebuie excluse din SL cuvinte ca: GHERETĂ, CHIOŞC, BARACĂ ş.a. Chiar un cuvânt cum este CORT nu poate fi inclus în SL decât cu concesii sub aspectul semului /loc amenajat/ şi numai pentru motivul că satisface a doua proprietate semantică /pentru a servi de locuinţă/. Dacă nu admitem semul /loc amenajat/ pentru lexemele din SL, ci formulăm numai /loc construit/, atunci, arhilexemul (hiperonimul)acestui câmp ar putea fi lexemul CONSTRUCŢIE. Apare în acest fel necesitatea altor precizări privind combinarea acestui prim sem al cuvintelor din SL cu al doilea, determinant /pentru a fi locuit/ sau /locuinţă/. Credem că semul /locuinţă/ presupune o restricţie sub aspectul destinaţiei şi anume /pentru oameni/. Se exclud din SL cuvinte cum ar fi GRAJD, COTEŢ, STAUL ş.a. (încadrate de G. Mounin 1972:132,153,158 în câmpul denumirilor **animalelor domestice**, repartiţie cu care nu suntem de acord pentru că nu se respectă condiţia ca semul comun să fie şi central).

Se exclud din SL şi cuvinte care, deşi au primul sem comun /loc construit sau amenajat/, acesta nu se combină cu /locuinţă/, sau cu un alt sem /pentru păstrarea lucrurilor (de diverse tipuri)/. În această situaţie sunt cuvinte ca: HAMBAR, SILOZ, GARAJ, HANGAR ş.a.

Nu am inclus în SL nici cuvintele care desemnează părţile locuinţei (v. şi G. Mounin 1972:104).

Aşadar, pentru încadrarea termenilor în SL este fundamental semul /pentru a fi locuit (într -o manieră oarecare)/, /de către oameni/ căruia i-ar corespunde arhilexemul LOCUINŢĂ (hiperonim aflat pe o treaptă inferioară faţă de CONSTRUCŢIE).

Proprietăţile semantice (/construcţie/ + /locuinţă/) apar ca primele seme (comune şi centrale) în definiţia tuturor cuvintelor incluse în SL. Ca şi în cazul altor câmpuri, formularea acestor

seme se bazează pe criterii extralingvistice manifestate la nivelul relaţiilor de sens dintre cuvinte (v. şi la III 4.2 sau la III 4.4). Importanţa extralingvisticului în SL apare mai pronunţată din cauza faptului că acelaşi lexem al acestui câmp poate trimite la referenţi diferiţi (de exemplu prin CASĂ se pot desemna referenţi diferiţi în detaliile analizei semice, v. şi la III 4.2).

Interdependenţa strictă dintre extralingvistic şi lingvistic în câmpull denumirilor **locuinţei** este remarcată şi de G. Mounin (1972:109).

Un număr destul de mare de cuvinte din SL (cca 25) sunt monosemantice.

Avem în vedere interpretarea fiecărui cuvânt din DEX, inclusiv a specializărilor înregistrate sub un singur sens. Ne referim la exemple ca AMBASADĂ, LEGAŢIE ş.a., care apar ca monosemantice pentru că sensul concret, „localul unde îşi desfăşoară activitatea un anumit tip de reprezentanţă diplomatică" (aceasta din urmă constituind sensul propriu-zis) nu este înregistrat separat. Or, din punctul de vedere al SL tocmai acest sens concret ne interesează şi a fost dezambiguizat de sensul propriu-zis, care se integrează în SI.

Restul cuvintelor (cca 20) sunt polisemantice şi unele (aproximativ jumătate) intră în SL cu sensul de bază, iar celelalte cu unul dintre sensurile secundare.

Vom nota în paranteză al câtelea sens din DEX este avut în vedere (s. 2, 3,... n).

Datorită importanţei referentului în definirea lexemelor din SL, contextul este mult mai necesar pentru a corecta identificarea semantică decât în cazul altor câmpuri lexico-semantice care cuprind substantive. Mai mult chiar, identificarea semantică prin context apare ca necesară şi pentru sensurile de bază, inclusiv în cazul unor cuvinte foarte importante, cum ar fi CONSTRUCŢIE (s.1 „clădire executată din zidărie, lemn, metal, beton etc, pe baza unui proiect care serveşte la adăpostirea oamenilor, animalelor, obiectelor", s.2, „faptul de a construi", s.3 „ramură a economiei

naționale... ", s.4 „(în lingvistică) grup de cuvinte între care există anumite raporturi... "). Dacă specializarea contextuală a unor sensuri (cum ar fi s.3 şi s.4) ni se pare relativ firească, în schimb, e mai puțin obişnuită importanța contextului pentru distincția dintre sensul întâi şi al doilea :

s.1 – CONSTRUCȚIA *este mare /spațioasă/frumoasă/cu mai multe etaje*

s.2 – CONSTRUCȚIA *a durat cinci ani*

La fel, CLĂDIRE are nevoie de context pentru a face distincția dintre cele două sensuri ale sale: s.l "acțiunea de a clădi" şi s.2 „(concr.) construcție înălțată la suprafața pământului şi care serveşte la adăpostirea unor oameni, animale, obiecte şi instalații"

s. 1 --CLĂDIREA *unei case ia mult timp.*

s. 2 –CLĂDIREA *are multe etaje* .

Am intrat în CLĂDIRE

În cazul cuvintelor care intră în SL cu sensuri secundare, importanța contextului este şi mai mare. De exemplu, AMBASADĂ intră în SL numai prin sensul actualizat într-un context ca: *locuieşte la* AMBASADĂ (spre deosebire de contextul diagnostic pentru sensul de bază: AMBASADA *a organizat o seară culturală*). Contextul de mai sus este definitoriu şi pentru alte cuvinte care intră în SL cu sensuri secundare sau specializate :

locuieşte într-un BLOC/CANTON/CĂMIN sau într-o CLĂDIRE/PENSIUNE

Alte sensuri secundare încadrate în SL apar numai in contexte specializate, de pildă CĂMIN *de studenți.*

Aşadar, rolul contextului în analiza cuvintelorr din SL apare diferit după cum lexemul analizat este monosemantic sau polisemantic.

SL nu este un câmp prea bogat cantitativ (cca 50 de lexeme), dar, spre deosebire de SR, de exemplu (cu care este aproximativ egal cantitativ), este mobil. Mai exact, în SL pot intra oricând cuvinte noi desemnând „construcții (amenajări) servind ca

locuinţă". Dintre cuvintele intrate relativ recent se pot reţine BUNGALOV, IGLU, MOTEL, RULOTĂ ş.a. O dată cu introducerea unor asemenea cuvinte poate apărea necesitatea formulării unor noi proprietăţi semantice definitorii.

Semelor comune tuturor cuvintelor din SL li se adaugă altele, *variabile*. Din combinarea lor diferită rezultă identităţile şi diferenţele importante pentru identificarea exactă a sensului.

Astfel, semul /destinaţia (locuinţei)/ are mai multe valori care permit delimitarea în sens strict a inventarului din SL. Semul /destinată oamenilor/ are două valori: /destinaţie primară (locuinţă)/ şi /destinaţie secundară (locuinţă)/ (sem care ar putea fi formulat şi binar /±destinaţie primară/.

Un alt sem prin care se pot caracteriza cuvintele din SL este /durata utilizării (locuinţei)/, cu valorile / (locuinţă) stabilă/ vs /(locuinţă) non-stabilă (temporară)/ (şi acest sem ar putea fi formulat binar /± stabil/ sau /± temporar/).

Lexemele din SL se diferenţiază şi prin semul /mărimea (locuinţei)/ cu valorile: /mare/ vs /non-mare/ (sau, în formulare binară /±mare/ sau /± mic/).

Alte opoziţii în SL se stabilesc prin semul /modalitatea/ sau /maniera (construcţiei)/, care are două valori principale: /obişnuită/ vs /neobişnuită (sau specifică)/. Ultima valoare acoperă mai multe reprezentări referenţiale diferite, destul de greu de formulat în metalimbaj : / (construcţie) medievală (cu anumite particularităţi)/ vs / (construcţie) elegantă cu alte particularităţi / vs /alte maniere (3, 4... n)/. Caracterul referenţial al acestui sem determină nu numai dificultăţi de formulare în metalimbaj, ci şi imposibilitatea exprimării lui dihotomice.

Între termenii din SL se mai stabilesc opoziţii prin semul /materialele (construcţiei)/, cu două valori principale : / (materiale obişnuite/ vs /materiale) neobişnuite/. Şi acest sem are caracter referenţial, cu consecinţe asupra concretizărilor diferite ale celei de-a doua valori: /lemn/vs /lemn + stuf/ vs/ gheaţă + zăpadă/ vs/ pânză/ vs /pământ, stuf, paie/ vs /alte materiale... (1.. n)/. Şi

această trăsătură poate avea caracter eliminatoriu pentru stabilirea inventarului din SL, căci numai cuvintele caracterizate prin /(materiale) obişnuite/ aparţin în sens strict acestui câmp Interpretarea riguroasă a semului / (materiale) obişnuite/ se desprinde din definiţia cuvântului CONSTRUCŢIE.

Ca o caracteristică generală se remarcă arborescenţa şi diversificarea semelor distinctive pentru lexeme din SL, ceea ce face ca relaţiile semantice să fie stabilite numai la un nivel general şi nu întotdeauna cu claritate. Caracterul strict referenţial al celor mai multe seme face, de asemenea, mai greu de stabilit opoziţiile directe dintre lexeme.

Atât din motive cantitative (numărul mic de lexemei), cât şi din motive calitative (semele variabile nu au capacitatea de a caracteriza clase largi de cuvinte, SL reprezintă o singură paradigmă

Pe baza semelor delimitate la III 4. 2 vom prezenta opoziţiile din SL în cadrul tabloului 6.

4.2 Relaţii (opoziţii) semantice în SL

Nu am inclus în analiză cuvinte cu valoare peiorativă, cum sunt ŞANDRAMA, HARDUGHIE, pentru că nu se utilizează la nivelul limbii literare decât în condiţii speciale.

Nu au fost cuprinse în inventarul reprezentând SL decât cuvinte care, deşi desemnează „instituţii", au ca destinaţie „locuinţa (secundară)" (v. HOTEL,.). Termeni ca SPITAL, SANATORIU, AMBASADĂ, MĂNĂSTIRE ş.a. care se definesc ca „instituţii" cu o anumită destinaţie, căreia i se adaugă şi semul /locuinţă secundară/ (ca sem variabil) au fost încadraţi în SI (v. la III 5).

Vom indica în paranteză sensul care ne interesează specificând al câtelea sens e, în cazul cuvintelor polisemantice. Punctele de suspensie indică omisiuni din definiţia lexicografică. În cazurile în care sensul analizat se realizează numai în anumite contexte, acestea vor fi menţionate. În general însă, lexemele analizate trebuie să admită contextul diagnostic : *locuieşte în...*

Tabloul 6

SL

SCP /construcție/+ /locuință/	Materialele (construcției)								
	obișnuite				non-obișnuite				
	maniera (construcției)								
	obișnuită	neobișnuită			lemn	pânză	pământ + stuf	zăpadă	alte mat.
		constr. medievală m_1	constr. elegantă m_2	alte maniere m_3 m_4					
/destinație primară/ + /durată stabilă/	CLĂDIRE CASĂ IMOBIL DOMICILIU LOCUINȚĂ CĂSCIOARĂ CĂSUȚĂ CĂSOAIE	CASTEL	VILĂ	PALAT$_2$ BLOC				IGLU	BUNGALOV
/destinație secundară/+ /durată temporară/				HOTEL HAN CĂMIN PENSIUNE	BARACĂ COLIBĂ	CORT	BORDEI		

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Cuvintele CASĂ, IMOBIL, LOCUINȚĂ pot fi interpretate ca arhilexeme pentru că semele prin care se definesc sunt comune tuturor membrilor din SL. Semele definitorii pentru CLĂDIRE şi CONSTRUCȚIE sunt comune tuturor cuvintelor care desemnează „construcții" (v. şi la III 5 — SI).

Nu a fost redat în tablou semul / + mare/ a cărui capacitate distinctivă e izolată. Astfel, se opun direct din acest punct de vedere numai cuvinte cum ar fi CĂSUȚĂ, CĂSCIOARĂ, CĂSULIE (/+ mic/) față de CĂSOAIE, BLOC, CASTEL, PALAT (/-mic/ sau /+ mare/. De altfel, însăşi interpretarea valorii /mare/ este variabilă, căci cuvintele definite anterior prin /+mare/ se diferențiază destul de mult între ele din acest punct de vedere (un BLOC fiind /mare/ în alt fel decât un PALAT).

Semele /primar/ şi /stabil/, ca şi /secundar/ şi /temporar/ se manifestă solidar. Nu am considerat ca definite prin /secundar/+ /temporar/ decât cuvintele care desemnează într-adevăr "locuințe" (cele care au şi alte destinații, ca SPITAL, SANATORIU ş.a. vor fi analizate la III 5, în SL (v. şi G. Mounin 1972:123).

Nu au fost cuprinse în tablou cuvinte al căror sens depăşeşte interpretarea semantică strictă a "locuinței" precum: GOSPODĂRIE, PROPRIETATE, REŞEDINȚĂ.

Pornind de la tabloul care redă componentele de sens definitorii pentru lexemele din SL putem constitui mai multe relații semantice în funcție de componenta avută în vedere. Prin semul /+ materiale obişnuite/ opunem cuvinte ca BLOC, CASĂ, VILĂ,.. clasei alcătuite din BARACĂ, COLIBĂ, CORT,.. Prin semele /locuință primară/ şi /stabilă/ se stabileşte o opoziție între clasa cuvintelor în care intră HOTEL, MOTEL, CĂMIN, INTERNAT,.. şi care ar putea fi incluse şi în SI datorită semului /destinație publică/; respectiva clasă este astfel o zonă interferentă din punct de vedere semantic.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

4.3 Consideraţii generale asupra analizei semantice a SL

SL nu prezintă probleme din puact de vedere cantitativ, deşi este relativ mobil. Dificultăţile descrierii apar însă ca urmare a caracterului concret, referenţial al semelor prin care se face descrierea. Unele dintre ele se exprimă prin mai multe cuvinte, toate concrete /din pământ, stuf,... /. Încercarea de a depăşi această dificultate printr-o fomulare generală, le face să nu mai redea exact caracteristicile obiectului real (cum este cazul semului /maniera construcţiei /, care ar putea fi formulat /manieră specifică 1/ pentru a defini cuvântul CASTEL, fără ca analiza să câştige în acest fel.

Caracterul diversificat şi arborescent al semelor din SL determină o structurare mult mai puţin clar constituită faţă de cea a altor câmpuri studiate. La aceasta contribuie şi prezenţa semelor reziduale.

4.4 Comparaţia SL din română cu cel din alte limbi

Descrierea denumirilor **locuinţei** în română a mai fost analizat şi din alte puncte de vedere, cum ar fi cel dialectal: I. Stan (1964) şi I. Ionică (1966) (acesta din urmă dând o bibliografie detaliată).

4.4.1 Analiza denumirilor **locuinţei** efectuată de G. Mounin reţine atenţia prin încercarea autorului de a delimita acest câmp de alte câmpuri care conţin trăsătura /loc construit /, fără ca soluţiile propuse să ni se pară eficiente. Ne referim, de exemplu, la faptul că ordinea semelor e discutabilă şi nu se face distincţie între cele cu caracter sistematic şi cele cu caracter accidental. G. Mounin (1972 :116) admite, ca şi Larousse, patru caracteristici primitive, pentru orice locuinţă, reprezentate prin conceptele *construction, bâtiment, lieu, sejour*. În cazul denumirilor pentru care semele comune (/construcţie/ +/locuinţă/) nu apar ca centrale se constituie o structură interferentă al cărei statut paradigmatic

nu e foarte clar. Din analiza întreprinsă de G. Mounin au fost preluate multe dintre semele prin care s-a făcut descrierea SL în română: /loc construit/ /pentru a fi locuit/ /destinație primară sau secundară (a locuinței)/. Alte seme, sugerate de G. Mounin (1972 :122), cum sunt /cu câteva etaje/ vs /cu multe etaje/, / (locuință) la țară / vs / ~la oraş /, / (locuință) mică/ vs /~mare/ ş.a. ar putea fi urmărite, de asemenea, sub aspectul capacității distinctive din limba română.

Ne apar mai interesante sugestiile de clasificare (G. Mounin 1972 :114) bazate pe o relație arborescentă sau de subordonare de tipul gen/specie care trimite la relația de hiponimie. De exemplu, *maison* este considerat o specie a genului *construction*. Rămâne discutabilă posibilitatea generală de caracterizare în acest fel a tuturor lexemelor din SL.

Din păcate, descrierea lexemelor desemnând „locuința" în franceză nu este făcută exhaustiv, fiind doar prilejul abordării unor probleme teoretice. Din această cauză nu se pot urmări în detaliu deosebirile structurale dintre cele două limbi. Din materialul existent s-ar părea că asemănările dintre cele două câmpuri din SL sunt mult mai mari decât în alte cazuri. O explicație ar fi faptul că o parte a inventarului din SL este împrumutat de română din franceză. Pe baza modelului propus (comparat cu inventarul stabilit de G. Mounin 1972:103—130) s-ar putea descrie în detaliu asemănările şi deosebirile dintre cele două limbi.

4.4.2 Un interes aparte pentru determinarea specificului limbilor prezintă descrierea numelor de **locuință** din coreeană făcută de Jeong Nam Hwang (2005 şi într-o teză de doctorat). Descrierea din coreeană porneşte, ca şi în română de la arhilexemul *locuință* şi se impune constatrea că această limbă se remarcă printr-un inventar mult mai bogat decât în română, ceea ce determină deosebiri la nivelul relațiilor de sens.

O parte dintre deosebiri se datorează faptului că în coreeană sunt distinctive mai multe seme. Unele seme sunt

comune cu româna: /locuinţă primară/vs/locuinţă secundară/, / (construcţie) din materiale obişnuite/vs /din materiale non-obişnuite/. Alte seme însă funcţionează numai în coreeană şi se bazează pe date extralingvistice precise (care nu funcţionează ca distinctive în română :unele lexeme se definesc prin /suprafaţă nedeterminată/, faţă de cele care se caracterizează prin valori determinate ale suprafeţei (de exemplu /până la 660 m 2/ sau /peste 660 m 2/. Se mai fac distincţii în funcţie de numărul proprietarilor. Corespunzător acestor diferenţe de sens definitorii, coreeana are lexeme specializate pentru fiecare valoare (ceea ce duce la bogăţia cantitativă). Dată fiind diferenţa de grafie dintre cele două limbi nu putem da lexemele respective decât izolat şi în transcriere fonetică;de exemplu corespunzător rom. BLOC este cor. APATÂ, numeroase alte lexeme desemnând /un bloc cu diferite particularităţi/. În ciuda acestor diferenţe cantitative şi calitative, câmpul **locuinţei** din coreeană rămâne monoparadigmatic.

Descrierea celor două câmpuri din română şi din coreeană demonstrează specificul semantic al limbilor, teză susţinută teoretic de numeroşi lingvişti. Din punct de vedere aplicativ, caracterul concret referenţial mult mai pronunţat al semelor şi lexemelor din coreeană impune în relaţia cu româna numai corespondenţe la un nivel general, precizate prin determinări contextuale.

Câmpul **locuinţei** (SL) a fost analizat şi în spaniolă (în teza de doctorat ale cărei rezultate în ce priveşte câmpurile au fost sintetizate în C. Lozinski 2005:350). În comparaţie cu româna, se remarcă şi în acest caz o mai mare diversificare a semelor distinctive, corespunzător unor lexicalizări proprii, absente în română şi cu consecinţe asupra relaţiilor semantice specifice celor două limbi. Între lexemele spaniole definite ca "locuinţă primară" se stabilesc diferenţe semantice inexistente în română în funcţie de o serie de caracteristici extralingvistice, de exemplu între VILLA ("vilă în general" şi alte locuinţe care se definesc ca "vile"

cu anumite particularităţi :CHALE ("vilă în stil elveţian"), QUINTA, QUINTANA, QUINTERIA ("vilă în afara oraşului") sau SITIO ("reşedinţă de ţară senorială") (C. Lozinski 2005:350). Distincţii de acelaşi tip se stabilesc şi între denumiri ale "casei":CASON (A) ("casă mare şi veche") / CASERIA ("casă izolată în câmp"). Şi în ce priveşte lexemele definite ca "locuinţă secundară", spaniola stabileşte diferenţe în funcţie de seme care nu sunt distinctive în română :"categorie inferioară"- HOSTERIA, POSADA, FONDA, VENTORILLO ("han de categorie inferioară") faţă de lexemele nemarcate din acest punct de vedere :ALBERGUE, HOSTAL, HOTEL, MESON, PARADOR.

5. DENUMIRILE INSTITUŢIILOR (SI)

5. 1 Seme comune şi seme variabile (specifice) în SI

Apartenenţa unui lexem la SI depinde de capacitatea lui de a se defini prin următoarele tipuri de componente semantice: /construcţie/ + /cu destinaţie publică/.

Prima dintre aceste proprietăţi caracterizează şi lexemele din SL. Spre deosebire însă de SL, semul /loc construit/ (sau /construcţie/) nu admite interpretări. Mai exact, dacă în SL unele cuvinte admit definirea numai ca /loc amenajat/ (adică fără să fie „construcţii propriu-zise"), în SI toate lexemele reprezintă „construcţii în sens strict" (v. definiţia lui CONSTRUCŢIE).

Semul /destinaţie publică/ implică alte seme subordonate. În el este inclusă proprietatea /pentru a servi unor activităţi social-economice determinate/, care corespunde sensului al doilea al lui INSTITUŢIE. Semul /destinaţie publică/ a fost delimitat de G. Mounin (1972 :124) şi corelat cu altul, /pentru a servi ocupaţiilor umane/. Deşi, admitem, la modul general, această interpretare, credem că se limitează în felul acesta apartenenţa lexemelor la SI. Mai exact, există cuvinte din SI (de exemplu SPITAL, TEATRU,

ŞCOALĂ,...) care nu interesează numai din punctul de vedere al /ocupaţiilor umane/, ci şi sub alte aspecte distincte în SI. De aceea, semul solidar cu /destinaţie publică/ ar trebui să fie chiar /instituţie/; dat fiind însă că şi interpretarea lui se cere precizată, nu l-am propus de la inceput (precizările urmând să fie făcute după prezentarea inventarului).

Proprietăţile semantice desemnate mai sus sunt comune tuturor cuvintelor încadrate în SI (fiind primele elemente din definiţia lor componenţială).

Cuvintele din SI sunt aproape în proporţie egală monosemantice (cca 49) şi polisemantice (cca 47).

Am considerat că reprezintă polisemie şi sensurile specializate din DEX ale cuvintelor monosemantice, argumentele fiind de ordin componenţial. Astfel, PREZIDENŢIE (PREŞEDINŢIE) distinge sensul „funcţia preşedintelui" de cel (considerat p. ext.) „*sediul* (subl. n.) unde îşi exercită funcţia preşedintele şi aparatul administrativ auxiliar". La fel, RECTORAT (deşi înregistrat ca monosemantic), s-ar putea divide în trei unităţi semantice (ultima fiind cea care ne interesează): „funcţia de rector; /durata acestei funcţii/; (concr.) birourile şi serviciile administrative care ţin de rector".

O interpretare de acelaşi tip se poate da şi unor cuvinte polisemantice, de pildă BIBLIOTECĂ. Sensul al treilea al acestui termen se poate diviza în două unităţi: „colecţie de cărţi...", dar şi specializarea „instituţie care colecţionează cărţi" (ultima, considerată de noi semem independent interesează analiza SI).

Dintre cuvintele înregistrate ca polisemantice de DEX, unele intră în SI cu sensul de bază, altele cu unul dintre sensurile secundare (aproximativ în proporţie egală). În funcţie de aceasta (dar şi de alţi factori), importanţa contextului în analiză este mai mare sau mai mică. Astfel, un cuvînt ca BĂCĂNIE intră în SI cu primul sens, al doilea („ocupaţia băcanului") fiind puţin folosit, din care cauză contextul nu este neapărat necesar, pentru diferenţierea celor două sensuri. În schimb, pentru un cuvânt ca

AMBASADĂ, actualizarea contextuală a formulei semice condiționează însăşi repartizarea în SL sau SI, după cum rezultă din exemplele: *locuiesc la AMBASADĂ* (SL), dar *rezolv problema la AMBASADĂ* sau *lucrez la AMBASADĂ* (SI). Cu atât mai mult este necesar contextul pentru cuvintele care intră în SI cu sensurile secundare. De exemplu, CONSULAT are două sensuri în DEX : (1)" perioadă de guvernare a unui consul "şi (2)" funcția de consul: serviciul; clădirea". Pentru a preciza că ne referim la ultimele două părți ale sensului al doilea este necesar un context de tipul *rezolv problema la CONSULAT,* față de *CONSULATUL a durat trei ani.*

În fine, o serie de cuvinte intră în SI cu două dintre sensurile lor, delimitarea prin context fiind la fel de necesară atât pentru sensul principal, cât şi pentru cel secundar. Este cazul unor cuvinte ca INSTITUT, CANTON, UZINĂ. Fiecare dintre sensurile lor presupune un context specific. De exemplu, pentru CANTON, s.1 „*trenul a trecut pe la CANTON*", s.2 „*pădurarul se află la CANTON*". În unele cazuri diferențierea contextuală nu se poate face cu claritate, contexte ca: *INSTITUTUL a organizat o conferință* sau *merg la INSTITUT*, fiind convenabile pentru toate sensurile. Doar un context de tipul *INSTITUTUL are trei facultăți* desemnează cu exactitate o „instituție de învățamînt superior de un anumit rang". Al doilea sens al lui UZINĂ, ca şi al lui CĂMIN se actualizează numai în contexte anume (specializate) : *UZINĂ electrică* sau *CĂMIN de copii* sau *CĂMIN de bătrâni.*

Rezultă că este destul de greu de stabilit un context diagnostic, precis delimitativ care să fie general valabil pentru cuvintele din SI. Acesta ar putea fi eventual: *Lucrez la UZINĂ/ UNIVERSITATE/ REDACȚIE/ PROCURATURĂ.* De asemenea relația paradigmatică dintre lexemele din SI s-ar putea verifica prin excluderea lor reciprocă în contextul: *Acesta este un RESTAURANT/ HOTEL/ INSTITUT,*

Aşadar, în ciuda determinării referențiale şi a faptului că lexemele din SI sunt substantive, rolul contextului apare, cel puțin

pentru o parte din membri ca foarte important şi destul de complex în măsura în care e dificilă stabilirea unui context diagnostic general valabil pentru cuvintele analizate aici.

SI este un câmp relativ bogat cantitativ (cca 100 de lexeme), fiind dintre cele mai mobile. În inventarul analizat de noi au fost cuprinse numai lexeme generale simple (nu am avut în vedere exprimările compuse de orice tip, chiar dacă în româna actuală numeroase denumiri de **instituţii** se exprimă prin substantive compuse).

Semele comune tuturor lexemelor din SI se combină cu *seme variabile* care stabilesc diferite relaţii semantice caracteristice, mai mult sau mai puţin generale. Semul /destinaţie publică/ este comun tuturor lexemelorr din SI numai ca valoare generală. În particular, el se manifestă prin diferite /destinaţii concrete/ aproape fiecare dintre ele având capacitatea de a grupa mai multe lexeme. În felul acesta, fiecare dintre valorile semului /destinaţie publică/ are caracteristicile unui sem comun de paradigmă. Principalele valori ale acestui sem sunt: /cu destinaţie publică generală/, /pentru sedii oficiale/, /pentru sedii diplomatice/, /pentru diferite utilităţi publice/ şi /pentru ocupaţii umane/. Ultimele două seme se subdivid, la rândul lor, în alte valori mai restrânse. Astfel, /utilitatea publică/ poate fi /administrativă/, /legislativă/ vs /educativă/ vs /pentru divertisment/ vs /cultural-artistică/ vs /destinaţie sanitară/ vs /destinaţie ştiinţifică/ vs /p entru a mânca, a bea/ vs /pentru prestări servicii/ vs /destinaţie comercială// destinaţie religioasă//. Semul /utilitate publică// implică, de foarte multe ori, solidaritatea cu un alt sem /pentru ocupaţii umane/. Uneori însă, semul /pentru ocupaţii umane/ este exprimat explicit (şi singur), când se face distincţia dintre /ocupaţie productivă/ vs /ocupaţie intelectuală/ vs /ocupaţie militară/.

În ce priveşte distincţiile în funcţie de ocupaţiile umane// sau /profesiuni/ v. şi E. Goga (1976), A. Bidu-Vrănceanu (1979:81—84), C. Călăraşu (2003, 2004). Se poate reţine criteriul general de diferenţiere a profesiunilor propus de DAS 1978 (v. la

muncă) „munca fizică" /„munca agricolă"/ „munca industrială"/ „munca intelectuală". Deşi interferenţele dintre SI şi câmpul profesiunilor sunt numeroase, corespondenţa nu e totuşi biunivocă (nu tuturor tipurilor de **profesiuni** le corespund denumiri de **instituţii** specializate sau, dimpotrivă, există mai multe tipuri de instituţii).

Între cuvintele grupate împreună pe baza valorilor concrete ale /destinaţiei publice/ se stabilesc diferite opoziţii prin seme variabile proprii fiecărei clase în parte. Marea varietate a acestor seme de la o clasă la alta face dificilă sistematizarea lor, deşi vom încerca să redăm relaţiile semantice generale caracteristice acestui câmp în tabloul 7.

Alături de semele specifice pe clase, pot funcţiona şi alte seme variabile cu un caracter mai general, relativ repetabil (unele dintre ele fiind identice cu cele care caracterizează din acelaşi punct de vedere „locuinţa", motiv pentru care vom încerca să le păstrăm aceeaşi formulare). Semul care exprimă /mărimea (construcţiei)/ are numai valorile /mare/ vs /foarte mare/. Semul /materialele (construcţiei)/ realizează numai valoarea /obişnuit/.

Alte relaţii de sens se stabilesc prin semul care indică /modalitatea/ sau /maniera (construcţiei)/, cu valorile / (construcţie) obişnuită/ (sau nemarcat ca /manieră/) vs / (construcţie) non-obişnuită/ sau /particulară în diferite feluri/. Manifestările concrete ale valorii /non-obişnuit/ sau marcat ca /manieră (a construcţiei)/ nu sunt însă identice cu cele din SL şi nici nu se pot abstractiza.

Semelor variabile delimitate în SI li se pot adăuga, aproape pentru fiecare lexem în parte, seme reziduale (de cele mai multe ori referenţiale), neglijabile la un anumit nivel al analizei, dar fundamentale pentru identificarea semantică exactă.

5.2 Relaţii (opoziţii) semantice în SI

Diversele valori ale semului /destinaţie publică/ au capacitatea de a grapa lexemele din SI în clase. Numărul lor este

greu de stabilit riguros, SI manfestând din această cauză, în mod particular, caracterul de clasă extrem de ramificată, deschisă şi mobilă. Spre deosebire de celelalte câmpuri, proporţional cu dificultăţile diferenţierii unor seme solidare apare dificultatea ierarhizării riguroase a acestor seme (cu consecinţe asupra claselor în care se face analiza). Ramificarea şi diversificarea paradigmatică a acestui câmp atinge astfel gradul maxim în raport cu celelalte câmpuri studiate. Diversificarea este sporită şi de faptul că în interiorul fiecărei clase se stabilesc opoziţii semnificative aproape total diferite. Descrierea structurală a acestui câmp apare, de aceea, nu numai eterogenă, ci chiar imperfectă.

Pe baza semelor delimitate la III 5.1 vom prezenta opoziţiile generale din SI în tabloul 7 şi opoziţiile din anumite paradigme în tablourile 8, 9, 10 şi 11.

Inventarul prezentat în tablouri presupune câteva precizări, mai ales dacă procedăm la compararea lexemelor.

Definiţiile din dicţionar sunt extrem de complexe; unele cuvinte intră în SI cu sensul de bază, altele cu un sens secundar; există şi cuvinte care îşi justifică prezenţa numai printr-o specializare a unuia dintre aceste sensuri, adică numai printr-o parte a sensului. Motivarea diferită (sub aspectul tipului de sens) este una din cauzele eterogenităţii prin care se caracterizează acest câmp.

O altă caracteristică esenţială, care duce tot la eterogenitatea acestui sistem semantic este faptul că primul sem comun prin care sunt reunite lexemele în inventarul de mai sus nu este, la detaliile analizei, exact acelaşi. Compararea definiţiilor pune în evidenţă că unele cuvinte se definesc prin altele, o clasă (genul comun) sunt: *instituţie, întreprindere, clădire, construcţie* sau chiar *edificiu*. Mai rar apar cuvinte mai generale ca *unitate* sau *subunitate* (însoţite de diferiţi determinanţi ca: *economică, medicală, militară, universitară* ş.a.). Nu rareori apare ca prim element un cuvânt concret ca *atelier, magazin, uzină* ş.a.

Tabloul 7

SI

/construcţie/ + /pentru a servi relaţiilor umane (social-economice determinate)/ \ SV			Materialele (construcţiei) – obişnuite	
			Maniera (construcţiei)	
			/obişnuită/	/non-obişnuită/ 1,2,3,...n
1			2	3
/destinaţie publică/	1	/generală/	INSTIUŢIE CONSTRUCŢIE LOCAL, SEDIU EDIFICIU	
	2	/sedii oficiale/		PREŞEDINŢIE (PREZIDENŢIE) PALAT$_2$ REŞEDINŢĂ
	3	/sedii diplomatice/	AMBASADĂ CONSULAT LEGAŢIE	
	4	/administrativă/	PRIMĂRIE, AGENŢIE PERCEPŢIE, GOSPODĂRIE PREFECTURĂ, ADMINISTRAŢIE ş.a.	
	5	/legislativă/	PROCURATURĂ TRIBUNAL	
	6	/educativă/	CREŞĂ, GRĂDINIŢĂ, ŞCOALĂ, COLEGIU, UNIVERSITATE, INSTITUT, RECTORAT, CONSERVATOR	
	7	/cultural-artistică/	CĂMIN (cultural)	TEATRU, OPERĂ, CIRC, CINEMATOGRAF
	8	/pentru transmisiune/	EDITURĂ BIBLIOTECĂ	MUZEU

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

continuare tabloul 7

		1	2	3
/destinaţie-publică/	9	/locuinţă temporară/	HAN, HOTEL, MOTEL, INTERNAT, CĂMIN de studenţi	
	10	/asistenţă socială/	CĂMIN de bătrâni CĂMIN de copii	
	11	/comercială/	MAGAZIN (PRAVĂLIE) BĂCĂNIE, DEBIT (TUTUNGERIE) BIJUTERIE, DROGHERIE (PARFUMERIE), PATISERIE, PESCĂRIE, COFETĂRIE	
	12	/prestări servicii/	BIJUTERIE, CEASORNICĂRIE, BLĂNĂRIE, BOMBONERIE, CIZMĂRIE, (PANTOFĂRIE), CURĂŢĂTORIE, FRIZERIE, COAFOR, LUSTRAGERIE, ...	
	13	/pentru a mânca, a bea/	BIRT, BODEGĂ, BUFET, CABARET, CANTINĂ, CÂRCIUMĂ (CRÂŞMĂ), LOCAL (s. 2), RESTAURANT	
	14	/sanitară/	DISPENSAR, POLICLINICĂ, LAZARET, SANATORIU, SPITAL, PREVENTORIU	
/pentru ocupaţii umane/	15	/productivă/	ÎNTREPRINDERE, AGENŢIE, FILIALĂ	ATELIER, DOC, DRENAJ, FABRICĂ, UZINĂ
	16	/militară/		PICHET, CAZARMĂ...
	17	/diverse/		CANTON, ...

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

De aceea, înainte de toate este necesar să se stabilească relația dintre cuvinte care apar ca arhilexeme: INSTITUȚIE / ÎNTREPRINDERE şi LOCAL (s. 1), SEDIU, INSTITUȚIE (s.1) se opune direct ÎNTREPRINDERE, diferența de sens fiind /± productiv/. Între sensurile 1 şi 2 ale lui INSTITUȚIE, diferența semantică nu este însă foarte clară; elementul comun este „organizare socială a activității umane "; sensul al doilea adaugă acestuia un element diferențiator „ (activitate) tipizată pe domenii diferite". ÎNTREPRINDERE apare, deci subordonat lui INSTITUȚIE, ca un "tip special de instituție", adică productiv.

LOCAL (s.1) şi SEDIU reprezintă al doilea tip de arhilexeme ale acestui câmp, desemnând „construcția (clădirea) în care se desfăşoară activitatea respectivă". S-ar mai putea adăuga EDIFICIU, care e diferențiat prin precizarea "mărimii".

Existența celor două tipuri de arhilexeme (în relația metonimică conținut/recipient) determină un alt aspect al eterogenității acestui câmp şi, de multe ori, apare dificultatea reală de a dezambiguiza sensurile "organizare" sau/şi "localul (în care activează)" ale unuia şi aceluiaşi cuvânt. În schimb, LOCAL şi SEDIU nu pun probleme de ambiguitate, desemnând întotdeauna valori concrete.

Dacă ținem seama de aceste distincții şi comparăm mai departe definițiile lexicografice ale cuvintelor din inventarul SI, mai putem face următoarele constatări :

(a) Unele cuvinte ca UNIVERSITATE, CONSERVATOR, ŞCOALĂ ş.a. se definesc, pe de o parte, ca „*instituție* care... " şi, pe de altă parte, ca „*localul, clădirea* în care îşi desfăşoară activitatea instituția respectivă". Din păcate, DEX (sau alte dicționare) nu procedează unitar în asemenea cazuri, căci, uneori înregistrează cele două sensuri independent (TRIBUNAL, PATISERIE, UNIVERSITATE ş.a.), iar alteori, ambele interpretări semantice rezultă din una şi aceeaşi definiție lexicografică în care diferențierea se face, în cel mai bun caz, prin punct şi virgulă, dacă nu prin simplă virgulă (v. la RECTORAT).

(b) Alte cuvinte, cum ar fi FABBICĂ, UZINĂ, MAGAZIN ş.a. desemnează mai ales „localul" şi doar implicit „instituţia". Asemenea cuvinte sunt, în principiu, mai puţin ambigue.

Ţinând seama de precizările făcute pe marginea principiului semantic al alcătuirii inventarului din SI, dăm mai jos o sistematizare din punctul de vedere al relaţiei de presupunere din definiţia lexicografică. Astfel, se definesc prin :

/instituţie/ cuvinte ca AMBASADĂ, BIBLIOTECĂ, CĂMIN, COLEGIU, CONSERVATOER, CONSULAT, CREŞĂ, DISPENSAR, FACULTATE, GOSPODĂBIE, INSTITUT, POLICLINICĂ, SPITAL, ŞCOALĂ ş.a.

prin */întreprindere/* — FABRICĂ, EDITURĂ, SUCURSALĂ, UZINĂ, (adică unităţi cu caracter economic, comercial sau, la modul general, productiv).

prin */atelier/* – PANTOFĂRIE, CIZMĂRIE, CURĂŢĂTORIE, CEASORNICĂRIE, BLĂNĂRIE.

prin */magazin (pravălie) /*— BĂCĂNIE, BOMBONERIE, COFETĂRIE, DEBIT, DROGHERIE, FARMACIE, FRIZERIE, PARFUMERIE, PESCĂRIE, PIAŢĂ ş.a.

prin */clădire/, /construcţie/, /local/* (sensul de bază), considerate sinonime, se definesc numeroase cuvinte, fie la sensul de bază, fie la un sens secundar. De exemplu EDIFICIU, CANTON, CAZARMĂ, CIRC, PALAT, PARLAMENT, SEDIU, TEMPLU, TBIBUNAL, HOTEL, HAN, MOTEL ş.a.

/local/ (s.2) este conţinut în definiţia cuvintelor RESTAURANT, PATISERIE, CANTINĂ, CÂRCIUMĂ, BODEGĂ, BUFET, CABARET, CAFENEA.

Comentariile privind paradigmele discutate pornesc de la reprezentarea în tablourile 8, 9, 10, 11.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Tabloul 8

Paradigma a 6-a

/construcție/ /destinație publică/ /educativă/		/ treaptă /				
		/generală/	/determinată/			/specializare determinată/
			1	2	3 n	
/grad/ (de instrucție)	/inferior/		CREȘĂ	GRĂDINIȚĂ		
	de /bază/	ȘCOALĂ			GIMNAZIU COLEGIU	
	/superioară/	UNIVERSITATE INSTITUT			FACULTATE	CONSERVATOR

Tabloul 9

Paradigma a 13-a

/construcție/ /destinație publică/ /pentru a mânca, a bea/		/destinatar general/				/destinatar determinat/
		/produse consumate/				
		/gustări/ /mâncări reci/	/mâncare/+ /băuturi alcoolice/	/cafea/ /ceai/	/produse/+ /program artistic/	
/mărime/	/mic/ (+/modest/)	BUFET	BIRT BODEGĂ CÂRCIUMĂ (CRÂȘMĂ)	CAFENEA		CANTINĂ
	/mare/ (+/elegant/)	BRASERIE	RESTAURANT		CABARET BAR	

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Tabloul 10

Paradigma a 14-a

/construcție/ /destinație publică/ /sanitară/	/ + repartiție teritorială/		/ + balneoclimatică/	/pentru anumite boli contagioase/ / + izolare/
	/ – specializare/	/ + specializare/		
/ – internare/	DISPENSAR	POLICLINICĂ		
/ + internare/		SPITAL	SANATORIU	PREVENTORIU, OSPICIU, LAZARET

Tabloul 11

Paradigma a 15-a

SCC/construcție/ /destinație/ SCP /publică/ /productivă/	SV	/mărime/		
		/mică/	/mare/	/foarte mare/
/ + productivă/	/ ± specializare/	ATELIER	FABRICĂ	UZINĂ, ÎNTREPRINDERE
	/ + specializare/	ABAGERIE		
/ – productivă/	/ – subordonare/		INSTITUȚIE	
	/ + subordonare/	SUCURSALĂ AGENȚIE	FILIALĂ	
/ + productivă/	/ + supraordonare/			COMPANIE (s.2) TRUST (s.2)

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Degajarea elementelor mai importante din metalimbajul lexicografic interesează ca auxiliair al analizei semantice. Alcătuirea inventarului din SI apare mai dificilă decât în cazul altor câmpuri, atât din cauza unor ambiguități ale definițiilor lexicografice, cât şi din cauza complexității faptelor extralingvistice care se reflectă în plan semantic. Singurul sem comun cu adevărat general este /destinație publică/, care însă, la modul concret, se diferențiază în valori destul de mult variabile. De aceea, însăşi interpretarea conceptului de „instituție" este mult mai complexă decât pare la prima vedere, iar precizările se impun pentru corectitudinea analizei semantice. Astfel, prin „instituție" se desemnează, în primul rând, o „organizare social-cultural-economică", strict dependentă de delimitarea profesiunilor. Totuşi, corespondența nu e biunivocă, pentru că, mai multor clase de **denumiri de institului** le corespunde un singur tip de **profesiune** (v. mai jos clasele 11, 12, 13); în acelaşi timp, în clasa a lo-a a denumirilor de instituții caracterizate prin /+ productiv/ se pot face numeroase distincții din punctul de vedere al profesiunilor.

Complicația interpretării conceptului de „instituție" provine, în al doilea rând, din faptul că poate include, sau nu şi construcțiile mai mult sau mai puțin specializate în care îşi desfăşoară activitatea. Astfel, cuvintele subliniate în inventar desemnează numai „localul", pe când celelalte au capacitatea de a exprima fie „instituția", fie „localul" respectiv, în cazul ultimei categorii dificultățile de interpretare, chiar la nivelul limbii (şi cu atât mai mult la nivelul vorbirii) fiind mult mai mari.

Celor 17 clase li se pot adăuga altele şi, în fiecare dintre acestea, se mai pot include alte cuvinte. Membrii fiecărei clase nu sunt echivalenți semantic pentru că se diferențiază, în continuare, prin alte seme, diferite de la o clasă la alta. Se disting, pe de o parte, clasele (5, 7, 8, 9, 11, 12,...) în care varietatea semelor nu este prea mare, motiv pentru care opozițiile vor putea fi prezentate fără tablouri; pe de altă parte, în câteva paradigme (6, 13, 14, 35)

diversificarea semelor este mult mai mare, iar opoziţiile caracteristice vor fi reprezentate în tablouri (8. 9. 10, 11).

În paradigma a 5-a, PROCURATURĂ se opune lui TRIBUNAL, fiecare dintre aceste cuvinte fiind diferenţiat prin altă /atribuţie juridică determinată/

În paradigma a 7-a, distincţiile dintre fiecare dintre lexeme se stabilesc prin /tipul determinat de artă receptată în localul respectiv. /.

Opoziţiile paradigmei a 8-a se stabilesc în funcţie de acţiunile specifice efectuate în localul respectiv : /tipărire (de cărţi)/ pentru EDITURĂ şi /difuzare (de cărţi)// pentru BIBLIOTECĂ, LIBRĂRIE; pentru MUZEU este distinctiv nu numai /tipul de acţiune (expunere)/, ci şi / tipul de obiecte expuse (de interes artistic, ştiinţific, ş.a.)/.

Lexemele celei de-a 9-a paradigme se opun prin specializarea destinatarilor : /drumeţi cu cai/ pentru HAN (termen învechit), /automobilişti/ pentru MOTEL (termen modern), /tineri/ pentru OSTEL (termen modern). HOTEL este marcat prin /mărime/, adică este /relativ mare/.

În paradigma a 11-a, cuvinte ca MAGAZIN sau PRĂVĂLIE sunt nemarcate şi se opun tuturor celorlalte din aceeaşi clasă, pentru fiecare fiind distinctiv semul care desemnează /un anumit produs vândut/.

Între lexemele paradigmei a 12-a, opoziţiile se stabilesc în funcţie de /tipul concret de prestare de servicii/ (care poate cuprinde şi /obiectul anume (avut în vedere de serviciul respectiv)/.

Relaţiile dintre lexemele celorlalte paradigme fiind mai complexe sunt prezentate sub formă de tablouri 8, 9, 10, 11.

5.3 Consideraţii generale asupra analizei semantice a SI

Dificultăţile descrierii descrierii relaţiilor de sens dintre unităţile lexicale încadrate în SI provin din deosebita ramificare atât lexematică, paradigmatică, cât şi semică. Astfel diversificarea

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

semică manifestată la nivelul unora din paradigme atinge gradul maxim. În felul acesta, particularitatea cea mai frapantă pentru SI este lipsa de omogenitate a semelor variabile (diferențele pe care le prezintă de la o paradigmă la alta). Singurele seme variabile repetabile sunt /maniera (construcției)/, care se manifestă însă implicit. /Mărimea (construcției)/, este explicit distinctivă numai în unele paradigme (13,15). În rest, fiecare dintre destul de numeroasele paradigme ale acestui câmp stabilește relații semantice în funcție de seme variabile proprii (cărora li se adaugă, de multe ori, seme reziduale), ceea ce sporește eterogenitatea acestui câmp. În aceste condiții, caracterul de structură laxă și ramificată al SI apare cel mai pregnant în raport cu celelalte câmpuri studiate până acum, ceea ce interesează atât sub aspectul eficienței teoretice, cât și aplicative.

Mobilitatea este și ea caracteristică pentru SI la nivelul unor clase și subclase, de exemplu alături de INSTITUȚIE, ÎNTREPRINDERE intră în prezent FIRMĂ, COMPANIE ș.a.

5.4 Comparația SI din română cu cel din alte limbi.

Denumirile instituțiilor din română (SI) pot fi comparate cu câmpurile corespunzătoare descrise în alte limbi: franceză (5.4.1) sau coreeană (5.4.2).

5.4.1 Câmpul denumirilor de **instituții** din franceză a fost analizat parțial în descrierea SL făcută de G. Mounin (1972 : 114, 117—120, 123—124 și C. Charron- G. Germain 1975). Se poate face confruntarea definițiilor lexicografice ale unor cuvinte din română cu cele corespunzătorare din franceză pentru a identifica diferențele de sens.

Ca și la autorii citați, primul sem comun din definiție este concret, /construcție/, ceea ce impune precizarea că „instituția" interesează ca sem numai când este solidar cu „construcțiile (localurile) corespunzătoare". Din altă perspectivă, semul comun /construcție/ duce la un câmp mai larg, în care, alături de SL și SI

(analizate pentru franceză şi română) pot fi delimitate şi alte câmpuri cuprinzând alte tipuri de construcţii (neanalizate nici în română, nici în franceză). Prezenţa semului comun /construcţie/ explică interferenţa dintre SL şi SI. De asemenea SI are interferenţe cu câmpul **ocupaţiilor umane** (analizat pentru română de E. Goga 1976 şi pentru româna actuală de C. Călăraşu 2003, 2004;motivaţia constă în faptul că celor mai multe tipuri de "destinaţie publică (ale instituţiilor)" le corespund "ocupaţii umane", deşi corespondenţa nu e biunivocă. Se infirmă astfel, printr-o demonstraţie practică teza "mozaicului " prin care se reprezintă structura vocabularului, teză susţinută de Trier.

Descrierea SI din franceză este parţială (în măsura în care apar relaţii semantice de interferenţă eu SL), iar rezultatele obţinute de G. Mounin diferă de cele ale lui C. Charron- G. Germaine pentru că primul a rămas în limitele definiţiilor lexicografice, spre deosebire de ultimii, care şi-au propus remanierea acestor definiţii în funcţie de relaţiile semantice dintre cuvinte evidenţiate de trăsăturile distinctive.

Astfel, C. Charron- G. Germaine admit existenţa unui câmp mai larg al construcţiilor din care fac parte atât SL, cât şi SI, dar şi alte câmpuri în care primul sem comun este tot /construcţie/.

Observaţiile privind organizarea relaţiilor semantice din SI sunt făcute de G. Mounin (1972:117) numai din punctul de vedere al componentelor de bază (în terminologia noastră seme comune) prin care se definesc (în mai multe dicţionare ale limbii franceze) unele cuvinte. Astfel, CASERNE, ÉDIFICE, MONASTÈRE, ÉTABLISSEMENT, CONSTRUCTION, CONSULAT sunt definite prin "bâtiment"; alte cuvinte, cum ar fi CHARTREUSE, COUVENT, HOTEL, HOSPICE, INSTITUTION, AUBERGE sunt definite prin "maison". S-ar putea deduce o diferenţiere sub aspectul /mărimii/ construcţiilor denumirilor repartizate în cele două clase. Autorii citaţi

menționează însă că definițiile lexicografice nu sunt riguroase, ceea ce face relativă o asemenea distincție.

Din descrierea făcută de C. Charron-G. Germaine se reține reprezentarea semantică arborescentă (v. Tabloul 12) din care se desprind două seme distinctive la nivelul SI: /pour moines ou pour réligieuse/ / (redat de noi prin /destinație religioasă/ şi /ou on mange, boit etc./. Dacă relațiile dintre cuvintele marcate prin cea de-a doua trăsătură nu sunt analizate, cele dintre lexemele definite prin trăsătura /destinație religioasă/ sunt clar formulate la nivelul semelor, „modelul" definirii putând fi utilizat ca „învățare" (pentru că scuteşte consultarea dicționarelor limbii franceze atât pentru cuvinte necunoscute), cât şi pentru comparația lingvistică cu alte limbi (în speță cu româna care are numai cuvintele MĂNĂSTIRE, SCHIT.

Tabloul 12

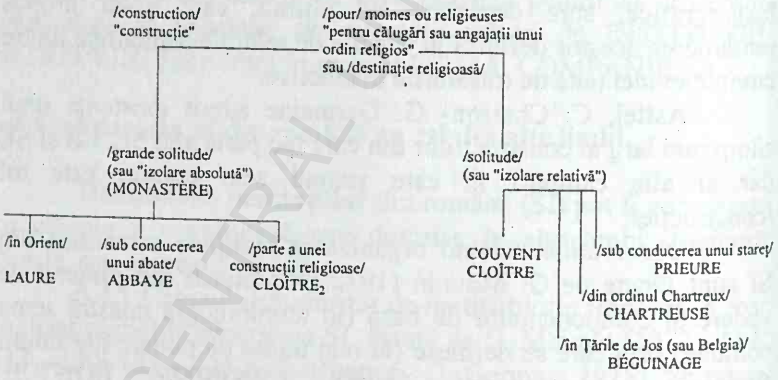

După cum se poate vedea, relațiile semantice din această clasă de cuvinte franceze sunt diferite de cele din română, fiind bazate pe un număr mai mare de seme şi lexeme. O asemenea reprezentare semantică ar corecta şi traducerea improprie a termemilui CLOÎTRE$_2$ din dicționarele bilingve francezo-române.

Urmărind diferențele semantice dintre franceză şi română prin compararea definițiilor lexicografice putem constata că prima limbă are mai multe arhilexeme pentru a desemna „instituțiile"

(ca organizări social-economice independente de localul aferent): ÉTABLISSEMENT 2 şi INSTITUTIONS (eventual INSTITUTION, s.2). De asemenea, are mai multe arhilexeme pentru a desemna, „localul" în care îşi desfăşoară activitatea o anumite „instituţie": CONSTRUCTION, BÂTIMENT (ambele redate în română prin CONSTRUCŢIE, EDIFICIU şi LOCAL — ultimul neavând înregistrat sensul concret de „restaurant", ca în română).

În ce priveşte distincţia INSTITUŢIE/ÎNTREPRINDERE prin semul / ± productiv/, ea s-a dezvoltat la nivelul arhilexemelor numai în limba română (fr. ENTREPRISE are numai sensul concret al cuvântului corespunzător împrumutat de română – ANTREPRIZĂ).

Între română şi franceză mai apar diferenţe la nivelul dicţionarelor după cum sensul abstract de „instituţie" şi cel concret de „local" sunt înregistrate ca principal sau secundar, sau chiar ca omonime (aceste diferenţe putând fi obiective, dar putând să ţină şi de subiectivitatea lexicografilor). De exemplu, ÉGLISE 1 („édifice... ") apare ca omonim cu $ÉGLLISE_2$ („ensemble des fidèles d'une réligion... "); în DEX, cele două sensuri apar în acelaşi articol de dicţionar al lui BISERICĂ. Pentru cuvântul francez ÉCOLE sensul „local" este cuprins în cel de bază, pe când în DEX este diferenţiat ca o specializare a sensului de bază.

Deşi se pare că elementele semantice esenţiale în funcţie de care se constituie relaţiile din SI nu diferă de la română la franceză, în detaliile analizei diferenţele pot fi constatate atât la nivelul semelor, cât şi al lexemelor, cu consecinţe asupra corespondenţelor care pot fi stabilite în lexicografie, traducere, didactică.

5.4.2 Analiza câmpului denumirilor de **instituţii** din coreeană porneşte de la modelul aceluiaşi câmp din română (descris în teza de doctorat a lui Jeong Nam Hwang v. şi 2005, dar stabileşte diferenţe importante). Lexemele grupate în acest câmp au în comun semul /destinaţie publică/, dar se stabilesc relaţii

distincte după cum se combină cu /instituție ca organizare socială/ sau /și cu semul /localul în care această instituție activează/. Din acest punct de vedere se remarcă numărul limitat al lexemelor care exprimă numai /instituții/ (sau se caracterizează prin /-local/, cu exemple de tipul cor. GHIGUAN "instituție" sau GHĂMCHAL"procuratură" și alte câteva (redate numai în transcriere fonetică). În schimb, lexemele definite prin semele /instituție/+/local/ sunt numeroase și se întâlnesc în toate paradigmele. La nivelul fiecărei paradigme din coreeană apar numeroase deosebiri de sens față de română pe care nu le putem reda aici. Diferențele importante sunt, ca și la SL determinate de numărul mai mare de seme și, implicit, de lexeme din coreeană. Distincțiile din coreeană reflectă, și în acest câmp, aspecte extralingvistice. De exemplu, în paradigma "instituțiilor cu destinație sanitară" se fac distincții în funcție de tipul de mediicină practicat :/medicină naturistă/ vs /acupunctură/ ș.a. ;în paradigma definită prin semul /pentru a mânca/ unele lexeme au valori generale, corespunzătoare celor din română, dar altele au distinctive seme cu totul specifice, ca la cor. *hoetgib* " restaurant cu pește crud" sau alte seme care desemnează "localuri cu băuturi specific coreene".

O dificultate a corespondențelor de sens dintre română și coreeană se datorează și faptului că în prima limbă numeroase cuvinte care interesează SI sunt polisemantice, iar în coreeană monosemantice. Rezultă astfel specificul semantic al celor două limbi, cu consecințe asupra lexicalizărilor diferite, importante în stabilrea corespondențelor.

Comparația SI din română și coreeană mai pune în evidență și o altă particularitate diferită în cele două limbi. În română sunt puține cuvinte care reprezintă zone regulate (exprimate în general prin sufixele nume de loc *–ie*, *-ărie*). În coreeană însă, există zone parțial regulate, cum ar fi prezența unui element de compunere care indică "magazin " – *sangjăm* sau cor. *gaghe* "prăvălie", combinat cu o "destinație specifică".

Analiza comparativă a SI în română şi coreeană demonstrează specificul semantic al limbilor: polisemii proprii românei, lexicalizări mai numeroase şi specifice coreenei. Şi în acest câmp (ca şi în alte câmpuri, comparativ cu alte limbi, româna se arată a prefera polisemia exprimării diversificate lexematic a sensurilor. Diferenţele de sens dintre română şi coreeană impun din punct de vedere aplicativ atenţie la corespondenţele de sens, iar descrierea detaliată a acestui câmp din coreeană poate fi utilă.

6. TERMENI CROMATICI (NUME DE CULORI) (STC)

6. 1 Seme comune şi seme variabile (specifice) în STC

Termenii cromatici sau **numele de culori** (STC) au ca proprietăţi semantice comune semele (care au o poziţie primordială în formula componenţială a sensurilor tuturor lexemelor încadrate în acest câmp) : /apreciere/, /vizuală /, /cromatică/, /de un anumit tip /.

Se poate aprecia că /vizual/ se include semantic în /cromatic/ şi atunci prezenţa lui în formula componenţială devine facultativă.

Semul / de un anumit tip/ reprezintă o abstractizare în metalimbajul semantic a unei caracteristici extralingvistice (referenţiale, senzitive) greu de formulat. Aceasta se defineşte fie în termenii fizicii prin lungimi de undă (indicate de unele dicţionare), fie ostensiv, prin reprezentarea într-un obiect concret a cărui caracteristică este culoarea respectivă. De aceea, aspectul referenţial este esenţial în descrierea **numelor de culori**, în funcţie de acesta delimitându-se două mari clase (v. mai jos).

STC este bogat cantitativ (aproximativ 200 de termeni) şi prin excelenţă mobil. Inventarul cuvintelor din acest câmp s-a schimbat parţial în ultima sută de ani (înlăturând termeni

cromatici de origine turcă de tipul GHIVIZIU, CIUCUDIU ş.a., chiar dacă mai apar în DEX); în acelaşi timp s-au introdus numeroase împrumuturi franţuzeşti utilizate curent, cum ar fi MARO(N), BLEUMARIN, MOV, KAKI ş.a. Numărul **numelor de culori** este sporit continuu prin libertatea de a crea derivate cu acest sens după modelul: *numele obiectului* X +—*iu* =„ de culoarea obiectului X", cum ar fi CENUŞIU, VIŞINIU, PORTOCALIU, dar şi BROTICIU, CĂRNIU, PRĂFURIU ş.a. (care apar numai în unele dicţionare). In aceste condiţii nici inventarul, nici delimitarea monosemantic/ polisemantic nu este uşor de făcut.

De altfel, **numele de culori** au fost descrise pe larg, prezentându-se şi inventarul lor complet, v. A. Bidu-Vrănceanu (1976:194—209). Analiza STC prezentată aici va reţine numai aspectele relevante din descrierea acestui câmp din limba română.

Numele de culori din română sunt, în marea lor majoritate, monosemantice (aproximativ 135), iar cele polisemantice intră în acest câmp cu sensul de bază. Pentru acest motiv (care se adaugă individualizării create de reprezentarea referenţială), lexemele acestui câmp se dovedesc relativ libere faţă de context. Observaţia este interesantă dacă avem în vedere că lexemele respective sunt adjective, care, din principiu, se realizează numai ca determinanţi ai unui substantiv. De fapt, majoritatea **numelor de culori** se folosesc şi substantival, de exemplu: ALBUL *nu este o culoare spectrală.*

Sensurile secundare ale adjectivelor polisemantice au un caracter figurat marcat, exprimând aprecieri psihice, metaforice în raport cu sensul de bază. În aceste cazuri, contextul e absolut necesar pentru înţelegerea sensului, de exemplu : *Ion este NEGRU la suflet* (unde NEGRU nu desemnează o apreciere cromatică, ci una psihică).

Contextul prin care se verifică aprecierea cromatică exprimată de adjectivele din STC ar putea fi reprezentat printr-un substantiv desemnând un obiect care se poate caracteriza prin

orice culoare: *cămaşa (rochia) este ROŞIE/ ~ ROŞCATĂ/ ~ ROZ/ ~ ALBĂ/ ~ NEAGRĂ*. Contextul nu este strict distinctiv pentru că substantivul admite şi alte adjective, reprezentand alte tipuri de aprecieri (de pildă: *mare, frumoasă, veche,...)*. În aceiaşi timp, o *cămaşă (rochie*) poate fi simultan (adică una şi aceeaşi) :ROZ şi ROŞCATĂ şi ROŞIE, dar numai în condiţii extralingvistice speciale.

Există însă obiecte care impun limite din acest punct de vedere; de exemplu, *o măslină* n-ar putea fi caracterizată prin aprecierea cromatică "alb" (v. B. Pottier 1964: 121-123). Substantivele desemnând fiinţe admit numai o serie de nume de culori specializate pentru aprecierea cromatică privind faţa, părul, pielea, obrazul sau alte părţi ale corpului (intrând, astfel, în categoria „afinităţilor lexicale"), v. E. Coseriu (1976:20).

Semelor comune tuturor lexemelor din STC li se adaugă altele, parţial sau total *variabile*. Astfel, semul care desemnează /un anumit tip de apreciere cromatică / se manifestă concret prin mai multe valori, parţial variabile întrucât fiecare tip cromatic grupează mai multe lexeme (diferenţele existând numai la ultimul nivel). În limba română, şase nume de culori (care aparţin atât limbii, cât şi metalimbii) au capacitatea de a grupa restul numelor de culori: /galben/, / roşu/, / albastru/, / verde/, / alb/, / negru/.

Numele de culori de acest tip pot fi numite *primare* (iar celelalte *secundare*), dar numărul lor nu este acelaşi în diferite limbi (v. şi la III 6. 4). Cele şase culori de mai sus au, în acelaşi timp, caracterul de prototip şi, deşi ele sunt importante şi din punctul de vedere al fizicii, alegerea lor ca seme comune (pentru a desemna tipuri cromatice) se bazează pe o motivare lingvistică (ceea ce explică de ce numărul culorilor spectrale este mai mare decât al celor care funcţionează în română ca primare, v. A. Bidu-Vrănceanu 1976 : 71—76).

În cazul celor şase culori-prototip de mai sus, detaliile reprezentării concrete nu interesează, ceea ce s-ar putea reda prin semul /fără aproximare /. În schimb celealte nume de culori redau

aprecierea cromatică cu diferite /aproximări/: / în minus /vs /în plus / (eventual şi alte valori, v. la III 6. 4).

Considerate ca manifestări ale „intensităţii culorii"" (în termeni extralingvistici „saturaţie"), diferitele valori ale /aproximării (unui anumit tip cromatic)/ ar putea fi reprezentate şi scalar: /aproximare de gradul 1/ vs /aproximare de gradul 2/, /aproximare de gradul n/ (pornindu-se de la /aproximarea în minus/ şi trecând prin culoarea-prototip.

Aşadar, în ciuda varietăţii extralingvistice a „substanţei semantice cromatice", semele prin care se poate face descrierea sunt puţin numeroase şi destul de bine abstractizate, ceea ce favorizează utilizarea descrierilor de acest tip din punct de vedere aplicativ (ca „modele de învăţare", pentru compararea limbilor ş.a.).

6. 2 Relaţii (opoziţii) semantice în STC

Inventarul destul de numeros al STC se repartizează în mai multe clase.

Dacă luăm în consideraţie importanţa mai mare sau mai mică a reprezentării **referenţiale** se delimitează două mari clase:

(A) Clasa, **termenilor cromatici** formaţi de la *numele unui obiect* şi sufixul *-iu* şi care se definesc (în primul rând sau chiar exclusiv) prin culoarea caracteristică obiectului respectiv. Membrii acestei clase sunt nu numai cei mai numeroşi din STC (aproximativ 125), dar clasa respectivă e practic deschisă (pentru că nu există restricţii de principiu pentru a forma un asemenea termen cromatic de la numele oricărui obiect). Aşa se explică de ce unele cuvinte de acest fel nu apar înregistrate decât în unele dicţionare, iar circulaţia lor reală e discutabilă : PRĂZULIU, BROTICIU, ZMEURIU, PIERSICIU, CĂRNIU, CĂRĂMIZIU, FUNINGINIU, NĂUTIU, PĂCURIU, POBUMBIU, PRĂFURIU, RĂDĂCINIIU, RĂSURIU, SCORUŞIU, SCORŢIŞORIU, ALUNIU ş.a.

Cei mai frecvenţi **termeni cromatici** formaţi de la numele unui obiect se definesc atît prin una (sau mai multe) din cele şase culori primare (desemnate la III 6. 1), cât şi prin obiectul de la al cărui nume derivă. În felul acesta, obiectul este un mijloc de identificare (referenţială, ostensivă) a unei culori-prototip. De exemplu, LIMONIU „galben de culoarea lămîii", ŞOFRANIU„ galben de culoarea şofranului", CH1HLJMBĂRIU „galben de culoarea chihlimbarului", AURIU „galben strălucitor, de culoarea aurului", ARĂMIU „galben-roşcat de culoarea aramei"; CĂRĂMIZIU „roşu închis de culoarea cărămizii", CIREŞIU „roşu deschis de culoarea cireşii", PURPURIU „roşu intens de culoarea purpurei", RUBINIU „roşu de culoarea rubinului", SÂNGERIU „roşu de culoarea sîngeiui", VIŞINIU „roşu de culoarea vişinii"; AZURIU „albastru de culoarea azurului (cerului)".

În general, în toate aceste cazuri reprezentarea referenţială redă diferitele valori ale /aproximarii/ realizate paradigmatic, dar şi altele suplimentare /intens/ vs /aproximare faţă de altă culoare/ vs /strălucire/.

Există câţiva termeni cromatici formaţi de la numele unui obiect, frecvenţi şi bine definiţi semantic, deşi nu se pot raporta în mod simplu la o culoare primară: CAFENIU, CIOCOLATIU (al căror tip cromatic nu poate. fi redat decât prin neologismul MARO), LILIACHIU (căruia, de asemenea, îi corespund neologismele LILA, MOV) şi CENUŞIU (concurat de neologismul GRI sau cvasismonimul mai vechi SUR).

Majoritatea termenilor cromatici referenţial! sunt monosemantici. Doar câteva dintre cuvintele cu frecvenţă mai mare au dezvoltat polisemie: ARGINTIU, BRUMĂRIU, CENUŞIU, PLUMBURIU, TRANDAFIRIU. Sensurile secundare ale acestor cuvinte sunt evident marcate ca figurate.

(B) Clasa *numelor de culori propriu-zise* care se definesc prin şase tipuri de apreciere cromatică care reprezintă tot atâtea paradigme (/galben/, /roşu/, /albastru/verde/, /alb/, negru/). Cele

şase clase au fost considerate paradigme ale aceluiaşi câmp pentru că, în fiecare dintre ele, relaţiile semantice se redau cu ajutorul *aceloraşi seme variabile*, adăugate semului care indică tipul cromatic (acesta din urmă diferind de la o paradigmă la alta). Numele de culoare care desemnează tipul cromatic este termenul-bază al paradigmei respective. Se realizează astfel o structură relativ omogenă a celor şase paradigme, care nu prezintă dificultăţi sub aspectul analizei semantice. De aceea, opoziţiile semantice din STC se vor referi numai la numele de culori înregistrate sub (B).

Alături de cele şase paradigme desemnate mai sus, s-ar mai putea delimita încă două clase paradigmatice, ale căror lexeme se definesc prin două culori primare — tipul cromatic fiind reprezentat de intersecţia lor. Şi în aceste două clase paradigmatice opoziţiile semantice se stabilesc prin aceleaşi seme variabile (ca în celelalte şase paradigme).

Am considerat /aproximarea unei culori faţă de alta/ situaţiile în care nu se stabilesc alte realaţii prin valori ale /aproximării/, cum ar fi OLIV şi KAKI (care se pot încadra in paradigma I). **Numele de culori** definite prin intersecţia mai multor culori primare vor fi interpretate ca subclase (notate (a), (b);... şi repartizate într-una din cele şase paradigme în funcţie de primul sem prin care se face definirea. Astfel lexeme ca VIOLET, VÂNĂT, VINEŢIU ş.a., definite prin intersecţia semelor /albastru/ şi /roşu/ vor constitui o subclasă în paradigma a III-a. Lexeme ca GRI, SUR, SEIN ş.a. definite prin intersecţia semelor /alb/ şi /negru/ vor fi considerate o subclasă în paradigma a V-a.

Am urmărit astfel să păstrăm o corespondenţă cu o descriere anterioară (v. A. Bidu-Vrănceanu 1976: 89—94). Interpretarea actuală a subclaselor subordonate ar putea fi analizată din perspectiva desprinderii unui număr mai mare de paradigme în sistemul **numelor de culori** din limba română.

Pe baza semelor delimitate anterior vom prezenta opoziţiile din STC în tabloul 13.

Tabloul 13

STC

Clase paradigmatice	Semne variabile / Semnul comun de paradigmă	/(exprimarea tipului cromatic) fără aproximare/	/(exprimarea ...) cu aproximare/		/(exprimarea) indiferent de aproximare/ prin specializare contextuală
			/aproximare în minus/	/aproximare în plus/	
1	2	3	4	5	6
I	(a) /galben/	GALBEN	GĂLBUI, GĂLBIU, GĂLBENIU, GĂLBURIU, GĂLBIOR, GĂLBENEL, GĂLBENATEC		BĂLAN, BĂLAI, BLOND, GĂLB(EN)ICIOS BĂLÁNEL BĂLÁIOR
	(b) /galben/ + /roşu/	ORANJ			
	(c) /galben/ + /verde/			KAKI	
II	/roşu/	ROŞU	ROŞIOR, ROŞCAT	BORDO	RUMEN, ROŞCOVAN, RUBICOND (ÎM)BUJORAT RUJAN RUMENEL RUMENIU RUMEIOR
			ROZ		
			ROZATIC ROZALB		
			ROZEU (ROZIU)		
III	(a) /albastru/	ALBASTRU	ALBĂSTRIU, ALBĂSTRUI, ALBĂSTREL, ALBĂSTRIOR BLEU	BLEUMARIN	
			OPALIN		

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

continuare tabloul 13

1	2	3	4	5	6
	(b) /albastru/ + /roşu/	VIOLET VIORIU LILA	VIOLACEU MOV		
	(c) /albastru/ + /roşu/ + /negru/	VÎNĂT	VINEŢIU	INDIGO	
IV	/verde/	VERDE	VERZUI, VERZIU, VERZURIU VERNIL		
V	(a) /alb/	ALB DALB	ALBURIU, ALBUI, ALBINIU, ALBURIU, ALBICIOS, ALBUŢ, ALBI(Ş)OR, ALBICEL	LILIAL	BĂLAN, BĂLAI, BĂLĂNEL, BĂLĂIOR
	(b) /alb/ + /galben/		CREM, ECRU GREJ		
	(c) /alb/ + /negru/	SUR, SIV, SEIN, GRI	SURIU SURATIC		
VI	/negru/	NEGRU	NEGRIU, NEGRIOR, NEGRUŢ		SMEAD, OACHEŞ BRUNET SMEDIO

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Câteva precizări pe marginea tabloului: în clasele marcate prin /a proximarea în minus / au fost separate prin linie punctată lexemele care redau, de fapt, grade diferite ale acestui tip de /aproximare/. De exemplu, ROŞCAT are un grad mai mare (4) decât ROZ (3), iar acesta din urmă are o intensitate mai mare decât ROZATIC,... (2), ROZEU (1).. Subclasele au fost enumerate în ordinea descrescândă a " intensităţii".

Am dispus într-o coloană independentă lexemele care desemnează un anumit tip cromatic înţeles nu ca o culoare-prototip (motiv pentru care nu au fost marcate prin semul /fără aproximare/), ci indiferent de detaliile reprezentării culorii respective care sunt circumscrise datorită unei specializări contextuale relativ stricte. Astfel, lexemele din paradigmele I, a V-a şi a VI-a se referă la *pielea* sau *părul oamenilor,* iar cele din paradigma a II-a la *faţa oamenilor.*

Relaţiile de sens stabilite prin semele variabile delimitate de noi nu se manifestă la fel în cele şase (zece) clase paradigmatice:semul /aproximare în minus/ defineşte numeroase lexeme în toate paradigmele, chiar şi în clasele subordonate (III (a), (b), (c), a V-a (a), (b) ; în schimb, semul /aproximare în plus/ este definitoriu numai pentru câteva lexeme, manifestându-se mai ales prin "casete goale". Paradigmele a IV-a şi a VI-a se remarcă nu numai prin numărul mic al opoziţiilor semantice, ci şi prin numărul destul de mic al lexemelor antrenate în aceste opoziţii.

6.3 Consideraţii generale privind analiza semantică a STC

STC este un câmp nu numai bogat cantitativ, ci şi mobil, particularităţi care ar putea constitui dificultăţi în analiza lui. După cum s-a văzut însă (prin reduceri succesive), descrierea relaţiilor de sens din acest câmp complex nu numai că e posibilă, ci identifică chiar unul dintre sistemele lexico-semantice mai omogene sub aspectul semelor şi al relaţiilor de sens. Dat fiind că

majoritatea acestor relații se stabilesc între clase de lexeme, clasele respective au fost interpretate ca mulțimi, iar relațiile dintre ele s-au exprimat cu ajutorul lingvisticii matematice, v. A. Bidu-Vrănceanu (1976:76-78, 117-118).

Dat fiind că STC se manifestă prin mai multe nivele structurale: *structura referențială* (termenii cromatici formați de la numele unui obiect) şi *structura de semnificație* (restul numelor de culori care se repartizează în cel puțin şase paradigme), trebuie apreciat ca un câmp ramificat, dar ordonat, omogen la nivelul relațiilor de sens. Mobilitatea STC este mai mare decât a tuturor celorlalte câmpuri studiate de noi prin libertatea de a crea derivate şi prin împrumuturi din alte limbi.

6.4 Comparația STC din română cu cel din alte limbi

Comparația numelor de culori din română (STC) cu alte limbi se poate face direct, în măsura în care dispunem de câteva descrieri cu acelaşi obiectiv (v. J. André 1949, V. A. Moskoviči 1960, 1964, 1965, H. Conklin 1964, B. Berlin- P. Kay 1969 ş.a.). Indirect putem deduce o serie de caracteristici ale **numelor de culori** din diferite limbi, dacă avem în vedere că numeroşi lingvişti le utilizează pentru a ilustra idei teoretice diverse (L. Hjelmslev, H. Gleason, J. Lyons, E. Coseriu, H. Geckeler ş.a.). Dată fiind abundența citării termenilor cromatici, sistematizarea datelor în această privință este mai dificilă decât în cazul altor câmpuri şi o vom face în mai multe etape : mai întîi, vom desprinde câteva probleme teoretice abordate din perspectiva termenilor cromatici (III 6. 4. 1) şi apoi vom reda sintetic rezultatele obținute de alți cercetători în descrierea termenilor cromatici din alte limbi, comparație utilă pentru redarea specificului semantic al limbilor în reflectarea aceleiaşi realități extralingvistice (III 6. 6. 2-6. 4. 6). În fine (III 6. 4. 7) problema termenilor cromatici poate fi abordată şi sub aspectul importanței lor pentru alte sisteme lingvistice.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

6.4.1 Exemplul culorilor a devenit „clasic" (cum afirmă A. J. Greimas 1966 :26, citându-l pe L. Hjelmslev) pentru a ilustra teza deosebirilor de segmentare a aceleiaşi substanţe semantice în limbi diferite. Frecvenţa acestei exemplificări poate fi constatată dacă dăm numai câteva dintre trimiterile posibile : J. André (1949:11—13), S.Ullmann (1958:352), B. Malmberg (1966: 189—190), F. N. Şemĭakin (1967:50—51), A. J. Greimas (1966:29), H. Gleason (1969:9—10), E. Arcaini (1972:43, 175) ş.a. Unii dintre autori fac distincţii între termenii cromatici în funcţie de lungimile de undă (similar cu procedura utilizată de fizicieni); de exemplu, U. Eco (1971 :41—46) semnalează că lungimile de undă valabile pentru civilizaţiile europene sunt între 390 μμ—800 μμ, spre deosebire de cultura hindi (unde segmentarea continuumului se opreşte la 550 μμ. J. Lyons (1970, 1978) face o serie de observaţii remarcabile din mai multe puncte de vedere. În primul rând, constată (1970 :175) că „acest vocabular al culorilor este mai complex decât se crede". În al doilea rând, (arată J. Lyons 1970 : 326) importanţa determinării referenţiale a culorilor este reflectată tocmai în diferenţele dintre limbi (exemplificată cu relaţia dintre rus. *golubo*i şi *sinji,* id. : 330 sau J. Lyons 1978 : 205). Acelaşi autor (id., ibid.) introduce şi o motivare teoretică a segmentării semantice diferite de la o limbă la alta, motivare bazată pe relaţia „câmp conceptual" (reprezentat de „continuum-ul culorii nedeterminat în limbi diferite") şi o „arie conceptuală" care devine „câmp lexical" prin articularea într-o limbă dată. Problema determinării conceptului reprezentând o culoare anumită indiferent de o limbă dată ni se pare însă insolubilă (pentru că nu putem ajunge la substanţa conceptuală sau semantică fără formanţii dintr-o limbă dată). În ciuda importanţei acordate extralingvisticului, J. Lyons (1970:326, 331) subliniază că distincţiile culorilor nu trebuie să coincidă în mod necesar cu cele din fizică sau din alte ştiinţe (ceea ce am demonstrat şi noi, v. A. Bidu-Vrănceanu 1976:71 — 75) ca argument al specificului lingvistic în analiza întreprinsă.

Importanța referentului se manifestă în mai mică măsură în cazul numelor de culori *desemnări indirecte* (care nu sunt denumiri formate de la obiecte, v. H. A. Gleason 1969 :10, A. Bidu-Vrănceanu 1976 : 85-90). Oricum, se apreciază că nu se pot reda, la nivelul nici unei limbi, toate aspectele reale, extralingvistice ale culorilor, care sunt prea complexe (cum ar fi tonalitatea, saturația, luminozitatea). Dintre acestea numai unele sunt redate semic. Dat fiind că nu există o relație obiectivă, strictă în divizarea spectrului și redarea calităților culorilor, se consideră că distincțiile dintre limbi nu sunt determinate de diferențe de percepție vizuală (H. A. Gleason 1969 :9), sau „culoarea, în sensul occidental nu e un concept universal" (J. Lyons 1970 :30). În același sens trebuie interpretată afirmația lui E. Coseriu (1961 :186) care consideră că analiza lingvistică actuală a culorilor e asemănătoare în majoritatea limbilor europene, în timp ce în latină și greacă se bazează pe alte criterii.

Dat fiind că determinarea extralingvistică a culorii nu poate constitui o bază obiectivă de sistematizare lingvistică, (motiv pentru care limbile își constituie relativ arbitrar sistemul culorilor, H. A. Gleason 1969 :10), s-a apelat la diferite criterii lingvistice pentru a desemna relațiile semantice respective din diferite limbi. Astfel, E. Coseriu (1975 :44) consideră că, în câmpul culorilor, există numai două criterii semantice : opoziția „culoare" /„non-culoare" și opoziția în funcție de o anumită „tonalitate specifică" (constatări rezultate și din analiza noastră). Nepotrivirea dintre importanța criteriilor din fizică și a celor lingvistice este demonstrată de un exemplu ca BRUN, care nu este important în fizică (pentru că nu este culoare spectrală), în schimb este culoare primară (la fel cu „roșu", „galben", ș.a.) în limbi ca engleza și franceza (E. Coseriu 1964:158, J. Lyons 1970:330-331, A. Bidu-Vrănceanu 1976: 222-224, 241).

În condițiile în care culorile pot fi „văzute" (percepute și redate lingvistic diferit (chiar când par să redea același referent sau referenți asemănători), criteriile extralingvistice nu sunt

suficiente. Aşa se explică de ce, în analiza culorilor din diferite limbi, clasificările propuse de lingvişti se bazează, mai puţin pe criterii extralingvistice sau paralingvistiee (B. Berlin- P. Kay), cât, mai ales, pe îmbinarea mai multor criterii J. André, V. A. Moskoviči, J. Lyons, E. Coseriu, H. Geckeler, A. Bidu-Vrănceanu).

Sub aspectul analizei culorilor din perspectivă extralingvistică se remarcă studiul (v. D. Dubois, Ph. Resche-Rigon, A. Tenin 1997:25-38) care urmăreşte construirea categoriilor perceptive ale cunoaşterii şi exprimarea culorii în diferite culturi. Studiul acordă o atenţie specială determinării termenilor cromatici de bază şi criteriilor utilizate de B. Berlin, P. Kay. Se apreciază (p. 29) că se reduce activitatea lingvistică la "etichete", iar experimentul făcut de aceştia nu duce la reprezentări exacte. În ultimă instanţă, problema care îi interesează pe D. Dubois şi ceilalţi 1997 :37-38 este dacă se poate vorbi de universalitatea sau non-universalitatea culorii sau dacă există o abstracţie a noţiunii de culoare într-o teorie fizică care dă valori măsurabile sau categorii perceptive (psihofiziologice). Unii autori (H. De Chanay 1996:97) consideră însă că decupajul culorii este constrâns de universalii perceptuale. Având rezerve faţă de soluţiile extralingvistice adoptă drept concluzie afirmaţia lui F. Rastier (1991) că societăţile nu categorizează culorile (şi în general calităţile sensibile) în manieră arbitrară, dar fiecare o face în felul său, utilizând calităţile cele mai evidente din punct de vedere perceptiv cu consecinţe asupra articulaţiilor semiotice (38).

Pe baza unor scheme referenţiale bazate pe semantica prototipului, C. Le Clerc (1997:219-226) ajunge la concluzia că este uşor de arătat un "roşu prototipic", dar nu e uşor de arătat limita dintre "oranj" sau "portocaliu" (fr. orange) şi "roşu" (fr. rouge), diferenţierea centrului de periferia câmpului fiind o problemă.

Ni se pare însă interesant de remarcat că, în toate analizele citate, se constată o identitate dacă privim rezultatele dintr-o

perspectivă determinată. Astfel, toţi autorii constată că unele nume de culori (parţial aceleaşi) sunt mai importante decât altele, indiferent de criteriile în funcţie de care se face demonstraţia acestei importanţe. Implicit, o altă categorie de nume de culori, mai numeroasă, se dovedeşte mai puţin importantă, atât din punctul de vedere al criteriilor alese, cât şi sub aspectul relaţiei faţă de prima categorie de nume de culori (cea care e mai importantă).

În detaliu, distincţiile pot fi mai numeroase, dar nu aceasta ni se pare interesant de reţinut, ci, mai ales, asemănările de rezultate obţinute. Un număr mai mic sau mai mare de nume de culori (între trei, şase şi maximum 11) îşi dovedesc importanţa în sensul menţionat anterior, iar numărul diferă atât din cauza criteriilor alese, cât şi din cauza diferenţelor de la o limbă la alta, ceea ce denotă importanţa limbii în redarea extralingvisticului şi, implicit, specificul semantic al limbilor.

Autori cum sunt J. André, H. Conklin ne interesează mai puţin din cauza diferenţelor dintre rezultatele obţinute de ei în raport cu ale noastre în funcţie de criteriile adoptate. În schimb ni se par demne de reţinut câteva din rezultatele obţinute de V. A. Moskoviči şi B. Berlin-P. Kay.

V. A. Moskoviči (1960, 1964, 1965) organizează **numele de culori** din engleză pe principiul sistem de bază şi subsisteme. Relaţia dintre termenii din sistemul de bază şi cei din subsisteme este similară cu cea dintre numele de culori primare şi cele secundare stabilite de noi pentru română sau pentru engleză (un cuvânt din sistemul de bază şi altele – mai multe – din subsisteme se grupează împreună când se referă la „unul şi acelaşi fragment al spectrului", V.A. Moskoviči 1965:84). Criteriile acestei distincţii sunt însă altele : frecvenţa cuvântului şi vechimea lui (ultima cu consecinţe asupra formei interne), caracterul complex sau simplu al rădăcinii, caracteristicile stilistice şi contextuale.

B. Berlin- P. Kay (1969) urmăresc să demonstreze prin terminologia cromatică existenţa universaliilor semantice şi

preconizează că orice limbă codifică întotdeauna 11 termeni cromatici de bază (B. Berlin-P. Kay 1969:7). Deşi concluziile autorilor se bazează mai ales pe experimente antropologice (culese de la vorbitorii a 20 de limbi diferite), unele condiţii satisfăcute de termenii cromatici de bază au tangenţe cu cele propuse de noi: sunt monolexematici (neanalizabili ca formanţi); semnificaţia lor nu este inclusă în cea a altor nume de culori (nu satisfac acest criteriu cuvinte cum sunt SCARLET, CRIMSON (şi acest aspect este în mod particular interesant pentru noi); nu trebuie să prezinte restricţii contextuale.

Este remarcabil că importanţa mai mare a unor nume de culori prin care se definesc altele este semnalată şi de autori care nu-şi propun să expliciteze criteriile acestei importanţe, cel puţin pentru motivul că nu analizează în mod particular culorile. Astfel, T. Todorov (1966—b :102) consideră că POURPRE este o categorie a lui ROUGE (primul conţinând un element de identificare şi un diferenţiator) ; H. A. Gleason (1969 :9) interpretează termenii cromatici francezi ÉCARLATE, VERMILLION, POURPRE ca varietăţi ale „roşului", interpretare dată şi de H. Geckeler (1978 :183) aceloraşi culori, cărora le mai adaugă CRAMOISI, GRENAT, CARMIN" (considerate toate co-hiponime ale lui ROUGE „roşu"). În acelaşi timp, H. Geckeler (1981 :63) defineşte şi pe ROUGEÂTRE, VERDÂTRE prin „rouge", „vert", plus un element „atenuativ" (interpretare care ar corespunde „aproximării culorii"). De asemenea, J. Lyons (1978 : 263—264) admite că, în cazul culorilor, există un termen („marqueur") subordonat pentru că indică poziţia în raport cu altul, superordonat. În felul acesta, diferitele criterii utilizate de lingvişti în clasificarea culorilor pot fi considerate ca rezumate de J. Lyons (1970 :330) în „diferenţe dintre culori" şi „distincţii în cadrul aceleiaşi culori" (ilustrarea fiind făcută prin fr. ROSE care se apropie de ROUGE sub aspectul tonului, având însă o mare luminozitate şi o saturaţie mai redusă). Observaţia este interesantă dacă avem în vedere afirmaţia lui E. Coseriu (1964 :158, 186) că limbile romanice nu mai stabilesc opoziţii prin /luminozitate/.

În schimb, distincția dintre nuanțele aceleiaşi culori este considerată importantă şi de alți lingvişti, cum ar fi R. Barthes (1966 :180), care stabileşte opoziția dintre „claire" şi „foncé" în cadrul fr. GRIS.

Numele de culori din diverse limbi romanice au fost utilizate ca exemplificări pentru tipologia opozițiilor semantice şi, implicit, pentru o tipologie a câmpurilor lexicale din acest punct de vedere. Astfel, câmpul culorilor în limbile romanice se caracterizează prin prezența mai multor tipuri de opoziții, în funcție de criteriul luat în considerație şi de termenii antrenați. „Zona cromatică" are opoziții echipolente între culori ca ROUGE, VERT, JAUNE etc. (E. Coseriu 1964:169, 1975:34, 43-44). În „zona acromatică" se manifestă opoziția graduală între BLANC/GRIS/NOIR (E. Coseriu 1964 :158, E. Coseriu 1975: :34). „Zona acromatică" este, în acelaşi timp, şi o opoziție antonimică (E. Coseriu 1975 :43 — 44).

Criteriul interpretării unei opoziții graduale priveşte existența unui minimum şi a unui maximum al unei proprietăți. Din acest punct de vedere, E. Vasiliu (1977:537) propune o reprezentare scalară a culorilor (independent de analiza făcută de E. Coseriu şi având în vedere numai existența în grade diferite a unei proprietăți) ; interpretarea scalară este propusă atât pentru zona cromatică, cât şi pentru cea acromatică.

Prin tipurile de opoziții caracteristice, numele de culori din limbile romanice se diferențiază de latină, care are şi opoziții privative determinate de diferențele de /luminozitate/ (CANDIDUS față de ALBUS, NIGER față de ATER 1964 :154, 161, 1975 :34). E. Coseriu (1964 :186) apreciază chiar că limbile romanice au revenit la sistemul „european", fără distincții de „luminozitate" (distincțiile respective din latină fiind „mediteraneene").

Dat fiind că opozițiile semantice dintre termenii cromatici nu sunt de un singur tip, nici câmpul respectiv în diferite limbi nu poate fi calificat într-un singur fel. În „zona cromatică", câmpul

culorilor din limbile romanice apare ca linear (E. Coseriu 1975 :33) şi unidimensional (E. Coseriu 1964:150), pentru că fiecare culoare e echivalentă logic cu cealaltă şi se opune tuturor celorlalte. În schimb, aceeaşi zonă cromatică în latină este un câmp bidimensional (pentru că se caracterizează atât prin opoziţii echipolente, cât şi privative, E. Coseriu 1964 :158, 169).

Din altă perspectivă, câmpul culorilor apare, în limbile romanice, alcătuit din „zone regulate" (constituite din opoziţii de tipul fr. ROUGE/ROUGEÂTRE, JAUNE/ JAUNÂTRE, E. Coseriu 1975 :58), cât şi din „zone neregulate".

6.4.2 Caracteristicile **numelor de culori** din română pot fi stabilite şi pe cale contrastivă, dacă avem în vedere observaţiile făcute de alţi autori (v. la II 6. 4. 1) sau de noi (v. A. Bidu-Vrănceanu 1976:210-244 observaţiile privind sistemul cromatic în limbile franceză şi engleză). În acest din urmă caz, avantajul ar fi că observaţiile se bazează pe descrieri unitare din punct de vedere metodologic. Se reţin următoarele constatări generale :

6.4.2.1 În comparaţie cu româna, **numele de culori** din franceză sunt mai puţin numeroase (poate şi pentru că posibilităţile derivative ale francezei sunt mai mici).

Sub aspectul formanţilor, se delimitează însă, ca şi in română, nume de culori a căror formă internă nu e analizabilă (*nume de culori primare* şi *nume de obiecte propriu-zise* utilizate cu sens cromatic), de cele care nu sunt în această situaţie (derivate cu câteva sufixe *-é*, *-eux*, *-in*, *-âtre*.

Din punctul de vedere al semnificaţiei se remarcă, tot ca în română, existenţa a două tipuri de structuri: *cea referenţială* şi *cea de semnificaţie*.

E. Coseriu (1964 : 186) apreciază varietatea materială a termenilor cromatici din limbile romanice faţă de cele germanice.

Relaţia dintre cele două tipuri de structuri este însă oarecum alta în franceză faţă de română. Pe de o parte, structura

referențială a termenilor cromatici din franceză e mai puțin organizată, pentru că (deşi conține cea mai mare cantitate de termeni ai acestui câmp), nu toți sunt alcătuiți din formanți specifici (spre deosebire de română, unde toți termenii structurii referențiale sunt exprimați după modelul: *numele obiectului* + *-iu*). Mai precis, în franceză, multe nume de obiecte propriu-zise dezvoltă un sens secundar de apreciere cromatică (de exemplu SAPHIRE, TOMATE, TOPAZE ş.a.). Uneori există formații paralele: AMBRE/AMBREE, SAFRAN / SAFRANÉ ş.a.

Pe de altă parte, *structura referențială* a termenilor cromatici din franceză apare mai bine organizată în sensul că lexemele de acest tip sunt mai stabile şi, implicit, libertățile formative mai mici, ceea ce face ca definiția lor semantică să fie mai riguroasă. Astfel, termenii cromatici referențiali din franceză se definesc şi prin comparație cu numele unei culori primare (obiectul fiind doar un identificator, v. citatele de la III 6.4.1), ceea ce permite repartizarea termenilor respectivi în paradigme (v. A. Bidu--Vrănceanu 1976 :216, 218, 219, 221, 222, 224).

Structura de semnificație a termenilor cromatici francezi se diferențiază prin semele caracteristice. Apar în plus două seme comune de paradigmă (şi, implicit, două paradigme) : a lui BRUN şi GRIS (franceza are, deci, opt paradigme față de cele şase din română). În ceea ce priveşte semele variabile, se remarcă reprezentarea scalară cu mai multe valori a /aproximării/ (privind o anumită tonalitate de culoare). Astfel, se disting valorile /intens/ față de /închis/, prima distinctivă pentru lexeme ca ÉCARLATE, VERMEIL şi a doua pentru CRAMOISI ş.a.

În fiecare din cele opt paradigme se stabilesc opoziții între terrmenul-bază şi termenii secundari, organizare similară cu cea din română. Ca şi în română, /aproximarea în minus/ este semul care realizează cel mai mare număr de opoziții.

Şi în franceză există termeni cromatici caracterizați prin restricții contextuale-BLAFARD, PALE, PÂLOT, ş.a. („palid").

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

6.4.2.2 Sistemul **numelor de culori** din engleză prezintă următoarele particularităţi prin comparaţie cu româna. :

Este mai puţin bogat cantitativ.

Clasificarea sub aspectul formanţilor e similară cu cea din română şi franceză, delimitarea fiind făcută în funcţie de posibilitatea de a recunoaşte sau nu forma internă.

Structura referenţială a termenilor cromatici din engleză se aseamănă mai mult cu franceza şi mai puţin cu româna. Este, astfel, mai săracă din punct de vedere cantitativ şi mai puţin bine constituită sub aspectul formanţilor (se utilizează mai ales numele obiectelor propriu-zise cu sens cromatic şi există numai câteva derivate utilizate, eventual, paralel cu numele obiectului, de exemplu SILVER/SILVERY).

Structura de semnificaţie a termenilor cromatici englezi prezintă mai multe asemănări faţă de franceză, decât faţă de română, având, de asemenea, o reprezentare mai bogată a scalarităţii. Valorile /aproximării/ merg de la/ fără aproximare/ în două direcţii opuse : /aproximare în minus/, pe de o parte, şi /aproximare în plus/, pe de altă parte. Între aceste puncte se plasează valorile /moderat/ (distinctiv, de exemplu, pentru AUBURN„brun moderat") şi /intens/ (definitoriu pentru cuvinte cum ar fi SCARLET sau CRIMSON).

Alte diferenţe apar la nivelul semelor comune de paradigmă, care sunt şi mai numeroase în engleză; aceasta face ca numărul paradigmelor să fie şi mai mare (zece). Paradigmele care apar în plus faţă de română sunt, în primul rând, constituite în jurul lexemelor BROWN „brun" şi GRAY „gri" (ca şi în franceză) şi, în al doilea rând, alte două paradigme au ca termeni de bază pe ORANGE şi PURPLE.

Dintre semele variabile, ca şi în sistemul cromatic al altor limbi analizate, frecvenţa cea mai mare o are /aproximarea în minus /.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

6.4.3 Dintre analizele contrastive care pot contribui atât la cunoaşterea problemelor câmpului culorilor, cât şi la degajarea specificului limbilor în reflectarea acestei realităţi se reţine studiul lui A. M. Kristol (1978:39), care are în vedere numele de culori din limbile romanice din mai multe perspective (frecvenţă, diacronie şi relaţii cu latina), înregistrând un număr mare de expresii în care apar termenii cromatici. Pe baza lor se operează cu câmp, domeniu şi zonă. Limbile studiate sunt portugheza, spaniola, catalana, franceza şi româna. Sunt identificate treisprezece segmente de culoare prezente în toate limbile studiate, dar reduse la zece culori de bază ;se delimitează culori utilizate numai contextual ("blond", "palid" etc). Structura comună a domeniului culorii în limbile romanice este reprezentată de *alb, negru, roşu, albastru, verde, galben; gri, maro, roz şi violet* sunt considerate inovaţii comune în limbile romanice faţă de latină. Analizând rolul derivării şi al altor mijloace formative, Kristol ajunge la concluzia că, în ciuda diversităţii lexicale, numele de culori din limbile romanice sunt caracterizate printr-o mare unitate macrostructurală. O atenţie specială este acordată (A. M. Kristol 1979) zonei "albastru" (în italiană it. *azzurro*), apreciindu-se că Italia meridională este din acest punct de vedere un "muzeu" al diverselor stadii de evoluţie a sistemului culorilor.

6.4.4 Un studiu de amploare al **numelor de culori** în limbile romanice a fost întreprins de M. Grosmann (1998). Limbilor romanice catalană, castiliană, italiană, română, comparate cu latina, li se adaugă maghiara. Trecând în revistă posibilităţile unui asemenea studiu şi bibliografia existentă, M. Grosmann face analiza numelor de culori din limbile studiate după un model comun, unitar, incluzând aprecieri statistice. Analiza se face în nouă paradigme impuse în fiecare dintre limbile studiate după o serie de seme care au valori oarecum generale, cu opoziţii repetabile cu excepţia unor casete goale în unele paradigme.

În ce priveşte inventarul termenilor cromatici se indică cifre precise, chiar dacă nu se pretinde că investigaţia este exhaustivă, iar lista este, din principiu, deschisă. Corpusul nu conţine numai termeni simpli, ci şi compuse, cum ar fi:cat. *verd botella,* it. *bianco sporco, grigio perla, blu pavone ş.a.;* rom. *galben-verzui, gri-fer, roşu carmin, roz-bombon.* De asemenea sunt incluse în corpus sintagme mai mult sau mai puţin fixate, cum ar fi rom. *culoarea oului de raţă, culoarea untului, culoarea cafelei cu lapte ş. a;*sau it. *Fumo di Londra, testa di maro, sangue di bue* ş.a. Este evident că ar putea fi adăugate alte compuse ca rom. *galben-roşcat, negru-verzui* ş.a) sau alte sintagme pe modelul " (de) culoarea obiectului x", ceea ce face aproximativă aprecierea numerică dată. La aceasta contribuie şi faptul că sunt incluse în corpusul numelor de culori şi nume de obiecte care pot desemna culoarea, precum it. *latte, platino* sau rom. *tabac, muştar* ş.a. De remarcat că M. Grosmann nu operează cu o structură referenţială distinctă a numelor de culori în care s-ar integra nu numai nume de obiecte care desemnează culori, ci şi derivate specializate de la acestea, de tipul *cenuşiu, vişiniu* ş.a. (formarea acestora fiind relativ liberă, face şi mai aproximativ numărul termenilor cromatici indicat). De aceea, dacă am compara cifra termenilor cromatici indicată de M. Grosmann (1988:63, 74) pentru italiană-214 faţă de română-155, am ajunge la o interpretare falsă privind un inventar mai sărac în română, situaţie infirmată de analiza întreprinsă de noi.

Aşa cum am mai spus, M. Grosmann nu face analiza unei zone (structuri) referenţiale a numelor de culori detaşată independent, deşi ţine seama de referent în diverse feluri. În ce priveşte *numele de culori* derivate de la numele de obiecte (foarte relevante ca zone reprezentând o regularitate a expresiei în raport cu conţinutul) nu se face distincţie între formaţiile frecvente, în care s-a ajuns la o abstractizare a sensului (ca la *cenuşiu, vişiniu)* şi formaţiile izolate, precum rom. *lemniu, prăzuliu.*

În ce priveşte repartizarea *numelor de culori* în paradigme, M. Grosmann consideră că toate limbile studiate, cu excepţia latinei au nouă subparadigme (se utilizează termenul subparadigmă ca urmare a interpretării, după concepţia lui E. Coseriu, că un câmp este o paradigmă). Celor şase paradigme admise de toţi cercetătorii (alb, negru, roşu, albastru, verde, galben) li se adaugă trei (gri, maro şi violet). Interpretarea nu se bazează pe criterii explicite şi nu se justifică statutul de arhisemem sau arhilexem al denumirilor în jurul cărora se constituie paradigma şi, implicit nu se dau explicaţii lingvistice interpretării. Caracterul discutabil al repartizării unor termeni cromatici în clase paradigmatice, ca şi delimitarea prea omogenă sau omologată din diferite limbi în raport cu "grila" celor nouă culori, indiferent de comportarea lor inegală maschează specificul semantic al fiecărei limbi. De asemenea, ordinea culorilor-prototip şi, implicit a (sub)claselor paradigmatice este cu totul alta la M. Grosmann decât la ceilalţi cercetători, *gri* şi *maro* având o poziţie centrală, privilegiată, chiar dacă în română (unde sunt neologisme relativ recente, cum arată şi M. Grosmann) au un statut diferit de celelalte limbi. Dacă am analiza repartiţia paradigmatică a unor termeni cromatici am putea remarca interpretări arbitrare, de exemplu SMEAD este inclus în paradigma lui "alb", iar sinonimele lui OACHEŞ, TUCIURIU în paradigma lui "negru" (p. 74-75).

Semele pe baza cărora se descriu relaţiile de sens din fiecare paradigmă sunt numai parţial comune cu ale altor autori. Se disting /gradarea tonalităţii în general/, /gradarea claritătii tonalităţii/, /gradarea intensităţii tonalităţii/, fiecare cu mai multe valori, dintre care principalele sunt /indiferent/, /minim/, /maxim/. În paradigmele unor limbi s-au semnalat mai multe valori, de exemplu, se face distincţia dintre gradarea /majoră/ şi /maximă/, în cadrul fiecăreia funcţionând alte două valori subordonate mag1, mag2 şi mas1, mas 2 (cum rezultă din descrierea maghiarei, M. Grosmann 1988:92-93). Rezultă că opoziţiile se stabilesc în raport

cu o anumită tonalitate sau culoare-prototip, exprimată neutru sau /fără aproximare/ şi celelalte valori care aproximează nu numai /tonalitatea/ ci şi /saturaţia / sau /intensitatea/ ei, în grade diferite, capabile să pună în evidenţă specificul semantic al limbilor. De exemplu, rezultă un număr mai mare de opoziţii în italiană faţă de română pe baza semului /gradaţia tonalităţii în general/, care defineşte pe BIANCASTRO, BIANCHICCIO gradaţie în minus), faţă de BIANCHISSIMO (gradaţie în plus), opuse termenului neutru (indiferent) BIANCO (M. Grosmann 1988 :63-64). Alte seme sunt /tendinţa spre altă tonalitate/, prezentă în numeroase paradigme, dar nu în toate şi semul conotativ, care nu se întâlneşte în alte descrieri ale numelor de culori /evaluare/ (valutazione). In unele paradigme unele dintre aceste seme nu funcţionează, determinând lacune sau casete goale. Analiza efectuată cu multe detalii poate interesa studiul comparativ al termenilor cromatici.

6.4.5 Compararea unor **termeni cromatici** în două limbi romanice (franceza şi italiana) nu numai din perspectivă lingvistică, ci şi semiotică este făcută de E. Arcaini (1990). Acesta consideră că există o realitate psiho-fizică sau neurobiologică a culorii în raport cu care se stabilesc universalii semantice (identificate în cele două limbi studiate): BLANCO/BIANCO (ALB), NOIR /NERO (NEGRU), ROUGE, ROUX/ROSSO (ROŞU), VERT/ VERDE (VERDE), JAUNE /GIALLO (GALBEN), BLEU, AZUR, D'AZZUR /BLU, AZZURO, CELESTE, CERULEO, ROSE, ROSÉ /ROSA, ROSEO, ROZATO (ROZ), GRIS, CENDRÉ /GRIGIO, CENERE (GRI, CENUŞIU, CĂRUNT), BRUN, MARRON, CHATAIN /BRUNO, MARRONE, CASTANO (BRUN, MARO, CASTANIU). De remarcat că cele nouă paradigme nu coincid în totalitate cu cele delimitate de M. Grosmann şi nici cu cele delimitate de noi. În cadrul fiecărei paradigme, analiza este făcută pe baza unor sintagme din cele două limbi din care se deduc valori simbolice (semiotice) determinate de uzajul social al

culorilor cum ar fi tristețea, optimismul, inocența, candoarea, moartea, doliul, interdicția, orientările politice ş.a. Sintagmele înregistrate sunt din limba comună, dar şi din limbaje specializate. Dincolo de derivatele grupate în fiecare paradigmă (care arată, de exemplu sărăcia exprimării culori "albastru" în română față de italiană) se operează cu distincții în funcție de "saturație" şi de "intensitate" sau ținând seama de "aproximarea unei culori față de alta", prilej de a constata diferențe dintre limbi. Analiza sintagmelor înregistrate pune în evidență şi mai clar specificul semantic al limbilor;sintagmele înregistrate exprimă atât valori denotative, ale culorilor, cât şi valori conotative. Importanța sintagmelor înregistrate în funcție de circulația lor nu este egală, dar sintagmele opace, cu circulație limitată interesează din aceeaşi perspectivă a specificului limbilor, găsirea corespondențelor punând probleme pentru lexicografie, didactică, traduceri. E. Arcaini remarcă sărăcia valorilor conotative din franceză şi italiană pentru culorile "gri", "maro", "roz"; statutul semiotic diferit al celor trei culori ar putea fi un argument suplimentar, adăugat celor strict lingvistice în susținerea diferențelor dintre cele şase culori fundamentale şi ultimele trei.

6.4.6 Sub aspectul comparației termenilor cromatici este relevantă analiza efectuată de C. Lozinski (2005 :353) care pune alături spaniola şi româna. Particularitățile rezultate la nivelul structurii de semnificație arată mai mulți termeni cromatici, mai multe paradigme şi chiar mai multe seme în spaniolă față de română. Sunt bogate în spaniolă paradigmele culorilor AMARILLO, ROJO, BLANCO, MARRON ; au o situație intermediară paradigmele AZUL, MORRADO, VERDE, NEGRO. Dintre semele care nu există în română şi care duc la decalaje semantice dintre limbi sunt /aproximarea ca intens/ în paradigmele lui /amarrilo/ şi /rojo/, alte valori ale /aproximării față de altă culoare/ şi, izolat /strălucirea/ (distinctivă pentru un termen ca RUTILO).

Structura referenţială a termenilor cromatici din spaniolă (C. Lozinski 2005:352)arată (ca şi în alte limbi romanice) o zonă parţial formalizată, regulată la nivelul expresiei în care "aproximarea culorii prin obiect" se face prin combinarea numelui de obiect cu anumiţi formanţi (*numele obiectului* + un sufix (mai numeroase decât în română) sau *numele obiectului* + *-ado)*. Mult mai frecvent ca în română, dar similar cu alte limbi romanice, culoarea se poate exprima şi prin numele obiectului fără combinarea cu formanţi specifici (de exemplu TABAC, dar şi ATABACADO "de culoarea tutunului"). Rezultă lexicalizări diferite, decalaje semantice importante pentru stabilirea corespondenţelor semantice din cele două limbi.

6.4.7 Importanţa **numelor de culori**, demonstrată şi de interesul deosebit pe care i l-au acordat lingviştii mai poate fi susţinută şi de faptul că apar ca elemente caracteristice şi în alte câmpuri. Astfel, de exemplu, se apelează la culori pentru descrierea sistemului termenilor care desemnează moda în franceză (v. R. Barthes 1966 :115, 126, 180) sau pentru descrierea diferitelor domenii ale ştiinţelor naturii (H. A. Gleason 1969:10, M. Alinei 1974:75, 85). De aceea, o problemă specifică în descrierea STC ar fi constituită de posibilitatea de a pune în evidenţă relaţii semantice diferite între nume de culori în funcţie de varianta stilistică avută în vedere (analiza propusă de noi s-a referit la limba literară standard).

Pentru opoziţiile caracteristice termenilor cromatici în fizică, ca variantă determinată a stilului ştiinţific: (v. A. Bidu-Vrănceanu 1976 :71 —75) se reţin diferenţe în raport cu limba literară standard. Valorile semantice ale termenilor cromatici utilizaţi în botanică apar, în schimb, similare faţă de sistemul standard (v. A. Bidu-Vrănceanu 1973).

7. DENUMIRILE FENOMENELOR SONORE (SFS)

7.1 Seme comune şi seme variabile (specifice) în SFS

Integrarea unui cuvânt în SFS este condiţionată de posibilitatea de a-1 defini prin semul comun central /audibil/.

Formularea ca atare a semului aparţine lui E. Coseriu (1967: 492). Avantajul acestei formulări constă în evitarea circularităţii aceloraşi termeni în limbă şi în metalimbă, circularitate la care se ajunge dacă se preferă semul propus de M. Alinei 1974: 52, 55): /sunete/ (pentru substantive) sau /a emite sunete / (pentru verbe). Operând cu semul /aùdibil/, distincţia substantiv/ verb este mai greu de făcut la nivelul formulei semice. Mai mult decât atât, sunt necesare precizări privind semul /sunet /, a cărui valoare în metalimbaj este generală (desemnând, adică /orice fenomen sonor/). Altfel spus, utilizarea termenului sunet în metalimbaj (dincolo de problemele statutului lui de cuvânt-axiomă, v. la I) nu presupune distincţia faţă de zgomot decât în măsura în care se apelează la alte seme care să stabilească opoziţia (cum procedează E. Coseriu 1967 :492), care diferenţiază lexemele desemnând „sunete" prin semele /omogen/, /curat/ de cele exprimând „zgomote" prin semele /neomogen /, /confuz /.

De altfel, distincţia /sunet / vs / zgomot / se poate face numai în măsura în care se desemnează /sunete izolate/; în cazul în care lexemele exprimă /grupuri (ansambluri) de sunete/ această distincţie este dificilă şi neinteresantă din principiu.

Dificultăţile calificării mai precise a **fenomenelor sonore** provin şi din faptul că se poate face caracterizarea sub aspectul particularităţilor de emisie, adică urmărind sunetele aşa cum sunt percepute de ureche umană (v. şi definiţia lexicografică a lui SUNET, s.1). În felul acesta apar nu numai criterii eterogene, ci chiar subiective. Subiectivitatea interpretării este sporită de faptul că metalimbajul lexicografic nu utilizează întotdeauna aceeaşi „unitate etalon" (gen proxim) în diferite definiţii. De exemplu,

cuvinte ca MUGET, RĂGET sunt definite prin referire la *strigăt*, HĂULIT, HĂULI prin *răsunet* ş.a.

Mai trebuie precizat că, în cazul cuvintelor din SFS este necesară consultarea în paralel atât a definiţiei unui substantiv, cât şi a unui verb din aceeaşi familie, chiar dacă, în general, între cele două tipuri de definiţii există un paralelism (justificat de faptul că amândouă sunt definiţii substanţiale. Altfel spus, de multe ori, apare necesară completarea informaţiilor în funcţie de definiţiile celor două părţi de vorbire. În general, cele mai complexe sunt definiţiile verbelor (cele ale substantivelor fiind mai sumare, dat fiind că sunt, majoritatea, derivate). Tocmai de aceea, caracterul eterogen al definiţiilor lexicografice apare mai pregnant la verbe ; se disting, astfel, trei posibilităţi de interpretare : „a emite sunete", „a percepe sunete" (cele două acţiuni nefiind delimitate foarte precis întotdeauna) şi, a face acţiuni însoţite de sunete caracteristice" (cea de-a treia situaţie interesând mai puţin SFS).

Aşadar, vom include în SFS numai lexeme pentru care caracterizarea ca fenomen sonor este relevantă la nivelul sensului de bază sau dacă s-a izolat un sens figurat specializat pentru a desemna fenomene sonore (prin metonimia cauză/efect:).

Complicaţii ale definirii apar şi pentru că lexicograful este atras de două centre, iar în cazul denumirilor **fenomenelor sonore** lucrul nu există ca atare (spre deosebire de termenii altor câmpuri. de exemplu SL sau, cum se mai spune, SFS este un câmp cu referent flu – H. Dupuy-Engelhadt 1998:4).

Precizările privind interpretarea primului sem comun şi central din SFS implică, oarecum, luarea în consideraţie a altui sem care caracterizează aceste lexeme. Alături de semul central /sunet sau fenomen sonor/ (mai puţin faţă de /audibil/) apare un sem determinativ, atributiv care, ca valoare generală, poate fi formulat /modul de producere (a sunetelor) /. Mai precis, orice lexem desemnând un fenomen sonor este caracterizat printr-un /mod de producere (şi, implicit, /percepere / oarecare.

Semul respectiv a fost formulat atât ca valoare generală, cât şi ca valori subordonate de E. Coseriu (1967: 491—492). Criteriile de interpretare se bazează pe date extralingvistice eterogene, chiar dacă importanţa lingvistică a acestui sem este foarte mare.

Se constată astfel că formularea semelor fundamentale pentru aprecierea apartenenţei unui lexem la SFS se bazează pe caracteristici extralingvistice (ceea ce va fi şi mai evident în cazul semelor variabile, v. la III 7.1), iar considerarea factorilor extralingvistici în interpretarea sensului lexemelor din acest câmp apare din puncte de vedere diverse. În funcţie de aceasta, se poate urmări specificul semantic al limbii române (v. la III 7. 4), întrucât au pertinenţă lingvistică numai anumite aspecte extralingvistice, care pot fi diferite de la o limbă la alta.

Totuşi, aşa cum am arătat înainte, definirea prin obiect (sau referenţială) a cuvintelor desemnând **fenomene sonore** este, de cele mai multe ori, complexă şi dificilă, spre deosebire de **termenii cromatici** (în cazul cărora definiţia ostensivă este un auxiliar preţios). Când este posibil, se apelează însă la indicaţii referenţiale, cum rezultă din definiţia verbului A HURUI „a face un zgomot *ca acela* (subl. n.) când umblă o căruţă, când se rostogoleşte un butoi, când cad obiecte".

Aproape toate lexemele din SFS sunt integrate în acest câmp cu sensul lor de bază. Cuvinte care intră cu sensuri secundare precum DUDUI, HURDUCĂI, PLEOSCĂI, TRĂSNI, ŢIŞTUI (care desemnează prin sensul de bază diverse acţiuni, însoţite sau nu de sunete specifice) nu au fost analizate pentru că, în aceste cazuri, semele specifice fenomenelor sonore nu sunt comune şi centrale. Am exclus din SFS, pentru aceleaşi motive, şi alte lexeme care se definesc ca „acţiuni + sunete specifice" (semele care definesc acţiunea fiind fundamentale sau centrale), de exemplu : BOCĂNI, CIOCĂNI, HURDUCĂIALĂ, PUFĂI, PUFĂIALĂ, RÂCÎI, SFÂRÂI.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Substantivele desemnând **fenomene sonore** (în marea lor majoritate) apar înregistrate în DEX ca monosemantice, iar verbele ca polisemantice (din aproximativ 205 substantive, numai 34 sunt polisemantice, iar din aproximativ 115 verbe numai 36 sunt monosemantice).

Am considerat monosemantice şi cuvintele înregistrate de DEX cu două sensuri, dacă unul dintre acestea poartă marca „popular", de pildă, HURUI, ÎNGĂIMA, TROSNI.

Din altă perspectivă, trebuie remarcată disproporţia dintre dezvoltarea polisemiei (aşa cum e înregistrată de dicţionare) la substantive faţă de verbe. De exemplu, substantive ca GÂNGURIT/MORMĂIT, PÂRÂITURĂ, RĂPĂIALĂ, ŢIPĂT, URLET ş.a. apar monosemantice, pe când verbele corespunzătoare sunt polisemantice. În cazul când atât substantivul cât şi verbul corespunzător sunt polisemantice, simetria sensurilor secundare s-a remarcat cu totul excepţional, de pildă la HÂRÂI faţă de HÂRÂIALĂ.

În cazul cuvintelor polisemantice, în cele mai multe dintre situaţii, şi sensurile secundare intră în SFS, ceea ce constituie o particularitate a acestui câmp, cu implicaţii asupra modalităţilor lui de analiză semantică. Destul de puţine sunt cuvintele care, desemnând fenomene sonore la primul sens, exprimă prin sensurile secundare altceva. În asemenea cazuri, se desemnează mai ales sensuri abstracte (deci lexemele respective intră în alte câmpuri), de exemplu : CIOCNIRE, ECOU, FREAMĂT.

În condiţiile bogăţiei cantitative a SFS (conţine aproximativ 320 de termeni) şi, mai ales, dat fiind, că marea lor majoritate se caracterizează printr-o polisemie bogată (cu aproape toate sensurile integrate în acest câmp), *analiza contextuală* a denumirilor **fenomenelor sonore** capătă o importanţă infinit mai mare decât în celelalte câmpuri. Contextul este necesar nu numai pentru dezambiguizarea sensurilor cuvintelor polisemantice, ale căror diferenţe semantice (nu întotdeauna foarte clare) este imposibil să fie exprimate altfel, ci şi pentru însăşi analiza

semantică. Altfel spus, diferențele semantice, exprimabile la nivelul formulei semice nu sunt relevante decât în și prin context. De exemplu, dacă între sensurile verbului A ȚÂRÂI s-ar putea formula diferențe semice, acestea nu se pot materializa dacă nu se indică prin context autorul sunetelor : insecte pentru sensul 1, sonerie pentru sensul 2, instrumente de coarde pentru s.3.

În general, un substantiv desemnând un fenomen sonor apare în vecinătatea imediată a unui alt substantiv în genitiv sau precedat de prepoziția *de* care indică autorul sunetului respectiv :

STRIGĂTUL / ȚIPĂTUL / MUGETUL *bărbatului /animalului/ vacii*

ȚIPĂT de *pasăre ;* MUGET *de vacă*

SCÂRȚÂIALA *ușii /pantofului / viorii* sau SCÂRȚÂIT *de ușă/ de vioară*

Pentru unele cuvinte, contextele sunt mai diversificate, de exemplu ȚIPĂT, STRIGĂT, URLET, MUGET, iar în alte cazuri autorul este limitat ca reprezentare semantică, ceea ce restrânge tipurile de combinații posibile. De pildă, pentru HĂRMĂLAIE sau LARMĂ se pot presupune ca autori numai *strigăte, glasuri, voci.* La fel, BOCETUL sau CHIUITUL admit numai un subiect animat--uman, chiar dacă, în mod concret, acesta se poate, individualiza diferit (*bărbat, femeie, copil*). Alte cuvinte admit mai multe realizări concrete ale autorilor sunetelor, integrate toate într-o clasă determinată. De exemplu :

HÂRȘÂITUL (HÂRȘÂITURA) *foarfecilor / coasei* sau *SCRÂȘNETUL dinților / frânelor* sau *ȚIUITUL tăciunelui*

Dezambiguizarea în și prin context este necesară și pentru sensurile arhilexemelor acestui câmp: SUNET și ZGOMOT (v. la III 7.1).

Contextul este, deci, în egală măsură fundamental pentru analiza semantică a substantivelor și a verbelor ; de asemenea, necesitatea lui se manifestă atât în ce privește sensurile de bază, cât și în privința sensurilor secundare, gradul de dependență față de context fiind cu atât mai mare cu cât numărul sensurilor unui

cuvânt polisemantic aparţinând la SFS e mai mare. În felul acesta, importanţa mai mare acordată contextului în analiza semantică a denumirilor **fenomenelor sonore** constituie o particularitate a SFS.

Pornind de la semele comune desemnate mai sus : /sunete/ sau /a emite sunete/ şi, mai puţin, /a face acţiuni însoţite de sunete/, s-a alcătuit un inventar bogat de cuvinte (aproximativ 320). Dată fiind polisemia caracteristică celor mai multe dintre acestea, am considerat necesar să dăm în inventar câteva indicaţii, din definiţia lexicografică, importante pentru analiza semantică. În felul acesta, inventarul cuvintelor din SFS apare mai amplu, pentru a suplini dificultăţile analizei. Din acelaşi motiv, am considerat ordinea alfabetică un criteriu mai obiectiv, precedând repartiţia în clasele semantice pe care le vom propune, în continuare, ca rezultat al analizei efectuate.

Nu am cuprins în acest inventar (în afara situaţiilor semnalate deja) interjecţiile, inclusiv cele onomatopeice, care sunt tratate ca structuri gramaticale, v. LRC, voi. 1, p. 318—325. Din punct de vedere semantic, ele reprezintă, credem, o structură inferioară (eventual referenţială, v. şi la III 7. 2), cu sensuri insuficient abstractizate (lucr. cit., p. 318), din cauză că nu semnifică referenţi, ci îi exprimă direct sau indirect (subl. n.). Această situaţie este explicată similar şi de P. Miclău (1977:189).

BEHĂI (s. 1 „a emite strigăte caracteristice speciei caprelor şi oilor", s.fig. (despre oameni) „a cânta urât, nearmonios"), BEHĂIT, -URĂ; BÂIGUI („a vorbi incoerent, încet"). BÂIGUIALĂ, BÂIGUIT; BÂZÂI (s. 1 „(despre insecte) a produce zgomotul caracteristic zborului"; s.2 „(despre copii) a plânge, a scânci", BÂZÂIT, -URĂ; BOCĂNIT „zgomot produs prin izbirea cu un ciocan tare în ceva", BOCĂNITURĂ, BOCĂNEALĂ; BOLBOROSI (s. 1 „a vorbi nedesluşit... ", s.2 „zgomotele caracteristice scoase de lichide"), BOLBOROSEALĂ, -IRE, -IT;. BOMBĂNI (s. 1 „a vorbi încet, a nu articula bine", s.2 (fig) „a-şi arăta nemulţumirea prin vorbe");

BUBUI („a produce un zgomot înfundat, puternic, repetat (despre tunete „surse de zgomot)", BUBUIT, BUBUIT (URĂ), BUBUIRE; BUFNI (s.1 „a produce un zgomot înfundat, prin cădere, izbire, explozie etc"), BUFNET, BUFNEALĂ, BUFNIRE ;CIOCĂNIT, -URĂ („zgomot produs de lovituri repetate într-un corp tare"); CIOCNET („zgomot produs de lovirea a două obiecte tari"); CIRIPI (s.1 „a scoate sunete caracteristice unor păsărele",, s.2 (fig) „ (despre femei) a vorbi cu voce subțire, melodioasă"); CÂNTA (s.1 „a emite cu vocea sau cu un instrument un şir de sunete muzicale"); CÂNTEC (s.1 vezi s.II al substantivului, s.2 „sunete melodioase scoase de păsări"); CÂRÂI (s.1 "sunete caracteristice, neplăcute, scurte, guturale scoase de păsări, s.2, „a vorbi pe ton ascuțit, strident, ostil"); CÂRÂIALĂ (s. 1), CÂRÂIT; CHEFNI („a lătra scurt, repetat, agitat, cu bucurie, urmărind vânatul - despre câini"), CHEFNIT; CHELĂLĂI (despre câini — "a scoate sunete tânguitoare, ascuțite, repetate"), CHELĂLĂIALĂ, CHELĂLĂIT, -URĂ ; CHIRĂI („despre unele păsări— a scoate sunete specifice speciei"); CHIȚĂI („despre şoareci—a scoate sunete ascuțite, caracteristice speciei"), CHIȚĂIT; CHIUI (s.1 „a scoate un strigăt ascuțit, puternic, prelung, de bucurie, de veselie, de îndemn, de chemare... "), CHIUIT, -URĂ ; CLĂMPĂNI (s. 1, „a produce un zgomot specific prin lovirea a două obiecte dure", s.2 „a vorbi fără rost"), CLĂMPĂNIT, -URĂ, -EALĂ; CLĂNCĂT („a produce zgomotul caracteristic prin lovirea a două obiecte tari"), CLĂNCĂIT; CLĂNȚĂNIT (s.1 „acțiune + sunete specifice (despre dinți)", s.2„ a produce un zgomot caracteristic prin lovirea ritmică a unor obiecte de metal sau sticlă", s.3 „a vorbi mereu, degeaba"), CLĂNȚĂNEALĂ, -IT; CLINCHET („sunete produse de obiecte de metal (clopoței) sau sticlă"; CLIPOCI („despre ape curgătoare— a face un zgomot uşor"), CLIPOCIT, -IRE, -EALĂ; CLONCĂNI („despre unele păsări, despre cloşti — a scoate sunete caracteristice"); CLONCĂNIRE, -IT; DETUNA (s.1 „a scoate un zgomot puternic, propagat, ca al tunetului —

produs de o explozie, de armă de foc etc", DETUNĂTURĂ ; DUDUI (s. 2 „despre motoare, maşini etc. — a produce un zgomot sacadat"), DUDUIT (URĂ); ECOU (s. 1 „repetare a unui sunet, datorită lovirii undelor sonore de un obstacol"); FÂLFÂI (s.1, „a da din aripi producând un zgomot caracteristic"); FÂLFÂIRE („zgomot caracteristic zborului unei păsări"); FÂRNÂI („a vorbi pe nas"), FÂRNÂIT, -IRE; FÂŞÂI (s.1 — „despre gaze — a produce un zgomot şuierător, surd, la ieşirea printr-un orificiu strâmt", s.2 „despre unele fiinţe— a scoate sunete şuierătoare pe nas"); FÂSÂITURĂ (numai despre gaze, sunete, vezi s.1 a lui FÂŞÂI), FÂSÂIRE, -IALĂ; FLUIERA (I s.1 „a emite sunete melodioase ca ale fluierului", s.2 „a cânta din fluier", s.3,, a emite sunete ascuţite cu un instrument special" ; II s.4 „despre vânt — a sufla tare şi zgomotos"); FLUIERAT, FLUIERĂTURĂ (s.1 „sunete melodioase scoase cu fluierul sau pe gură", s.2, „zgomotele scoase de vânt"); FONFĂI („a vorbi pe nas"), FONFĂIT, -URĂ; FORĂI („despre animale — a respira zgomotos" ; FOŞNI („a produce un sunet uşor prin frecare"), FOŞNIRE, FOŞNIT, -URĂ; FREMĂTA (s.1 „despre copaci, păduri — a produce un zgomot specific"); FREAMĂT (s.1 „zgomot surd produs de frunze mişcate de vânt, de valurile mării etc. "); GEME (s.1 „despre fiinţe— oameni, animale — a scoate sunete nearticulate, din cauza unei dureri"), s.2 „despre elemente ale naturii — a scoate sunete caracteristice (= A VUI)"; GEAMĂT (s. 1, s.2, vezi verbul); GÂFÂI (s. 1 „a respira greu, din cauza efortului, bolii,... ", s.2 „despre locomotive, maşini etc. — a produce un zgomot caracteristic înfundat şi greoi"), GÂFÂIALĂ, GÂFÂIRE, GÂFÂITT; GÂLGÂI s.1 „a curge cu zgomot, ritmic — despre lichide"); GÂNGĂVI („a vorbi nedesluşit"), GÂNGĂVIE, -IRE, -IT; GÂNGURI (s.1 „despre copii — a scoate sunete nearticulate", s.2 „despre porumbei, turturele — a scoate sunete caracteristice speciei"), GÂNGURIT, -IRE;GLAS (s. 1 „ansamblul sunetelor emise de om", s.2 „sunete scoase de păsări, animale, vânt, ape, instrumente,.. "); GLĂSUI

(s. 1 „= A VORBI") ; GROHĂI („despre porci— a scoate sunete caracteristice speciei"), GROHĂIT („strigăt caracteristic porcilor„ gros şi sacadat"), GROHĂIRE; GÂGÂI („despre gâşte, raţe — a scoate sunete caracteristice speciei"), GÂGÂIRE, GÂGÂITj, HĂMĂI („despre câini = A LĂTRA"), HĂMĂIALĂ („lătrat al mai multor câini deodată" — A LĂTRA), HĂMĂIT, -URĂ; HĂRMĂLAIE („zgomot, mare de strigăte, glasuri, = LARMĂ"); HĂULI (s. 1 „despre voce — a răsuna prelung", s.2 „a cânta ceva, prelung"), HĂULIT (URĂ), HĂULIRE ; HÂRCÂI („a respira cu greutate, cu zgomote răguşite, hârâitoare"), HÂRCÂIALĂ, HÂRCÂIT; HÂRŞÂI (s.1 „a se freca de ceva producând zgomot"); HÂRŞÂIT („zgomot produs de frecarea unui obiect de altul.. "); HÂRŞÂITURĂ („tăietură însoţită de un zgomot caracteristic"); HÂRÂI (s.1 „despre mecanisme stricate— a scoate un zgomot dogit", s.2 „despre organele respiratorii, despre persoane — a scoate sunete aspre la respiraţie,.. ", s.3 „despre câini, = A MÂRÂI"); HÂRÂIALĂ („zgomot răguşit produs de o respiraţie grea"); HÂRÂIT („zgomot produs de frecarea unui obiect de altul, de mecanisme stricate, de organe respiratorii"); HÂRÂITURĂ (s.1 „vorbire răguşită", s.2 „mârâit de câine"); HODOROGI (s.1 „despre vehicule uzate — a face zgomot mare", s.2 „a vorbi mult, tare, fără rost"); HODOROGEALĂ („zgomot produs de obiecte lovite între ele"); HOHOTI („a izbucni zgomotos în râs sau în plâns"); HOHOT („izbucnire zgomotoasă de râs sau de plâns"); HUIALĂ, HUIET (= VUIET); HURDUCĂI (s. 2, „a face zgomot ca acela când umblă o căruţă, = A HODOROGI"); HURDUCĂIALĂ, HURDUCĂITURĂ („zdruncinătură + zgomote, specifice"); HURUI („a face un zgomot ca acela care se aude când umblă o căruţă, când se rostogoleşte un butoi, când cad obiecte,.. ", HURUIALĂ, HURUITURĂ ; ICNI (s.1 „a geme adânc şi scurt, din cauza efortului", s.2 „a produce sunete caracteristice sughiţului, vomitării etc", s.3 = A SE RĂSTI); ICNET „geamăt scurt şi adânc", ICNEALĂ, ICNIRE; ÎNGĂIMA (s.1 „a vorbi greu,

neclar"), ÎNGÂIMEALĂ. ÎNGĂIMARE; LĂRMUI „a face zgomot mare"); LARMĂ („zgomot mare, —GĂLĂGIE") ; LĂTRA (s.1 „despre câini —a scoate sunete scurte, sacadate, caracteristice speciei", s.2 „despre oameni — a vorbi întruna, cu ton ridicat"), LĂTRAT (numai despre câini), LĂTRĂTURĂ ; MĂCĂI, MĂCĂNI („despre raţe a scoate strigătul caracteristic speciei"), MĂCĂIRE, MĂCĂNIT ; MECĂI („despre capre, rar despre iepuri —a scoate strigăte caracteristice speciei"; sens fig. — „despre oameni — a cânta cu voce tremurată"); MIEUNA („despre pisici, a scoate strigătul caracteristic speciei, a face miau = A MIORLĂI), MIEUNAT; MIORCĂI („despre broaşte, =A ORĂCĂI"), MIORCĂIT, MIORCĂIRE ; MIORLĂI (s.1 „despre pisici, =A MIEUNA", s.2 (fig,) „a vorbi, a plânge cu glas subţire, tânguitor"), MIORLĂIALĂ, MIORLĂIT, -URĂ (cu ambele sensuri ale verbului „strigăt asemănător cu al pisicilor, scos de animale sau de oameni"); MORMĂI (s.1 „despre urşi - sunete scurte, joase, caracteristice speciei", „şi despre sunetele scoase de alte animale", s.2 „despre oameni —a vorbi neclar, jos, nazal pentru a exprima o nemulţumire"), MORMĂIALĂ, MORMĂIRE, MORMĂIT (toate sensurile verbului sunt înregistrate sub unul singur); MUGI (s.1 „despre animale cornute — a scoate sunete prelungi, caracteristice ", II s.1 „despre oameni—a striga puternic = A URLA, A RĂCNI", s.2 „despre instrumente, obiecte — a produce sunete puternice, supărătoare..", s.3 „despre ape, vânt—a vui puternic"); MUGET (s.1= RĂGET" (despre animale), s.2 "URLET, RĂCNET" (despre oameni), s.3 "şuierat puternic produs de maşini, sirene etc", s.4.. zgomot puternic produs de vânt, = VUIET, VÂJÂIT"); MURMURA (s.1„ A VORBI SAU A CÂNTA încet, neclar", s.2. „zgomot uşor, prelung, monoton, scos de pădure, vânt, ape.. "); MURMUR (s.1 „cuvinte pronunţate încet şi neclar" ; (spec.) zgomot confuz de voci; (spec.) zgomot surd şi continuu produs de un motor, maşină" ; "a vorbi cu jumătate de glas pentru a-şi exprima nemulţumirea"; s.2 „zgomot uşor, prelung, monoton, produs de o apă curgătoare şi de

frunze mişcate de vânt"); NECHEZA (s. 1 „despre cai — a scoate strigăte caracteristice speciei, = A RÂNCHEZA", s.2 „despre oameni, depreciativ, a râde asemănător cu nechezatul"), NECHEZ (ĂT)URĂ; ORĂCĂI (s.1 „despre broaşte — a scoate strigătul caracteristic speciei", spec. despre copii mici, = A PLÂNGE, A SCÂNCI), ORĂCĂIT; PĂCĂNI („a produce un zgomot scurt, repetat, sacadat, = A ŢĂCĂNI, A POCNI"), PĂCĂNIRE, -EALĂ, -ITURĂ ; PIUI („despre păsări a scoate piuituri"), PIUIT, -URĂ (s. 1 „strigat caracteristic scos de păsări", s.2— sunete subţiri şi ascuţite, = ŢIUITURĂ; PÂRÂI (s.1 „despre corpuri tari, dure, neelastice — a scoate un zgomot surd, uşor prelungit, prin rupere", s.2 „despre încheieturi, oase—a produce un zgomot asemănător cu cel caracterizat la sensul 1", s.3 „despre scânduri, podele etc. —a produce un zgomot strident prin apăsare, lovire, frecare...", s.4 „despre obiecte din lemn — zgomote caracteristice", s.5 „despre arme de foc—a emite zgomote ritmice, scurte şi repetate"); PÂRÂITURĂ (s.1 = s.1 al verbului, s.2 „zgomote, sau sunete ascuţite, stridente, care se produc prin apăsare sau de ceva care arde", (prin generalizare) „succesiune de zgomote scurte şi dese"); PLESNI (s.1 „a crăpa, a se sparge cu zgomot", s.4 „a emite sunetele produse de izbirea cu un corp elastic sau a două obiecte unul de altul"); PLESNET (s.1 „zgomote de mare intensitate, de scurtă durată, produse de ceva care izbeşte aerul sau alte corpuri", s.2 „zgomote produse de spargere, rupere", s.3 „lovitură de bici"); PLEOSCĂI (s.2 „a scoate sunete caracteristice prin lovirea de un corp elastic sau de ceva tare", s.3 „despre lichide — a scoate zgomotele caracteristice prin lovire", PLE (O)SCĂIT (URĂ); POC (Ă)NI (s.1 „a răsuna cu un zgomot scurt şi sec—despre anumite obiecte, ferestre, uşi, încheieturi ş.a. ", POCĂNITURĂ, POC (Ă)NIRE, PUFĂIALĂ, PUFĂIT (URĂ); PUFNI (s. 1 „despre fiinţe — a expira pe nări, cu zgomot, scurt, sacadat, din motive determinate, cu mânie, nemulţumire", s.2 „despre maşini — a da afară, cu zgomote scurte, sacadate, aburi, gaze etc."); PUFNET, PUFNITURĂ

(„zgomot specific produs de cel care pufneşte.."); RĂBUFNI (s.1 „a produce prin izbire, cădere un zgomot surd, puternic"); RĂBUFNIRE, RĂBUFNITURĂ („zgomot surd şi puternic"); RĂCNI (s.1 „despre animale — a scoate strigăte puternice şi prelungi; = A RAGE, A MUGI", s.2 „despre oameni— a scoate strigăte puternice, a vorbi tare, a se răsti la cineva"); RĂCNET (s.1 „zbieret, urlet de animal", s.2 „strigăt puternic scos de om"); RAGE („despre animale— a scoate răgete; despre oameni — a ţipa, a răcni"); RĂGET („strigăt, zbieret puternic scos de animale sau de oameni"); RĂPĂI (s.1 „despre ploaie, grindină — zgomote dese, scurte, ritmice produse prin lovirea de o suprafaţă tare" ; „despre oameni—a lovi ritmic, des, scurt; despre gloanţe, arme de foc—a produce zgomote dese, scurte"); RĂPĂIALĂ, RĂPĂIT („succesiune de zgomote ritmice dese, scurte, produse de ploaie,.. sau de diferite obiecte"); RĂSUNA (s.1 „a produce sunete repetate, prelungi, transmise departe", s.2 „a se umple de sunete puternice, = A VUI"); RĂSUNET (s.1 „sunete puternice, prelungite prin ecou"); RĂŢOI 2 („a se răsti la cineva"); RĂŢOIALĂ („vorbă răstită, ameninţătoare"); RĂZBUBUI („despre surse de zgomot — a bubui tare"), RĂZBUBUIRE ; RÂCÂIT („zgomotul produs prin râcâire"); RONŢĂIALĂ („a mânca producând anumite zgomote"); RONŢĂIALĂ („zgomotul produs de roaderea cu dinţii a unui corp tare"), RONŢĂIRE, RONŢĂIT; ROPOTI („a produce zgomote repezi, cadenţate, lovind ritmic în ceva.. "); ROPOT (s.1 „zgomotul produs de loviturile dese ale copitelor unui cal care aleargă", s.2 „zgomotul unui torent, al ploii, grindinii", s.3 „zgomotul făcut de aplauze"); SCHEUNA („despre câini — a scoate sunete ascuţite şi repetate, din cauza durerii sau bucuriei, = A CHELĂLĂI"; „despre oameni— -a se văita, a se plânge"), SCHEUNAT, SCHEUNARE; SCÂNCI („despre oameni — a plânge înăbuşit, slab, întretăiat"; „despre animale—a se văita, a geme"; „despre câini -a scheuna"), SCÂNCEALĂ, SCÂNCET, SCÂNCITURĂ; SCÂRŢÂI (s.1 „a produce prin frecare un zgomot ascuţit, strident, cu referire la

diferite obiecte, vehicule, încălțăminte,.. "), s.2 „a cânta prost, strident din instrumente muzicale cu coarde", s.3 „despre insecte — a scoate sunete ascuțite, asemănătoare cu zgomotul produs prin frecare", SCÂRȚÂIALĂ, SCÂRȚÎIRE, SCÂRȚÂIT, (-URĂ); SCRÂȘNI (s.1 „a produce un zgomot caracteristic prin frecarea dinților, de durere, de furie etc. ; s.2 „a produce un zgomot ca cel caracteristic la s.1, indiferent cum"), SCRÂȘNET, SCRÂȘNIRE; SFÂRÂI (s. 1 „despre obiecte în mișcare, a produce un zgomot ușor, provocat de viteza mișcării", s.2 „acțiunea de a se prăji + zgomotele caracteristice", s.3 „acțiunea de a zbura a păsărilor + zgomotele caracteristice"); SFÂRÂIT (URĂ) („zgomotul produs de obiecte care sfârâie"); SFORĂI (s.1 „despre oameni — a respira greu în somn, cu un zgomot caracteristic", s.2 „zgomotul produs de cai,... "); SFORĂIALĂ (vezi s.1 al verbului); STRIGA (I s.1 „a scoate sunete puternice, = A SE RĂSTI", s.2 „despre animale, păsări — a scoate sunete sau zgomote caracteristice speciei", II s.3 „a cere ceva cu glas tare", s.4—„ a adresa cuiva vorbe aspre, pe ton ridicat", s.5„ a chema pe cineva cu glas tare", s.6 „a anunța ceva cu glas tare"); STRIGARE (I s.1 „sunete puternice", II s.2 „larmă de voci, vociferare", s.3 „tânguire, văicăreală, cu voce tare"; s.3 „cerere cu voce puternică", s.4 „protest", s.5 „înștiințare cu voce tare"); SUNA (s.1 „a produce anumite sunete, de către diferite obiecte", s.2 „despre cuvinte, glas— a se face auzit, = A RĂSUNA", s.3 „despre locuri unde se produc zgomote, =A RĂSUNA", s.4 „despre oameni — a cânta dintr-uin instrument muzical", s.5 „a anunța prin sunete de clopot sau instrumente" ; SUNET (s.1 „vibrație a particulelor unui mediu elastic care poate fi înregistrată cu urechea", s.2—vibrație muzicală, s.3 = RĂSUNET, ECOU", s.4 „element al vorbirii"); SUGHIȚA („a scoate sughițuri"); SUGHIȚ („contracție bruscă a diafragmei, însoțită de un zgomot nearticulat, cauzată de trecerea aerului prin glotă"); SUSURA („despre ape curgătoare, frunze, vânt — a produce un zgomot continuu, monoton, ușor, plăcut"), SUSUR (ARE); ȘIȘĂI („a foșni ușor"), ȘÂȘÂI ("a repeta

prelungit şi monoton sunetul „ş" pentru a adormi un copil mic"), ŞÂŞÂIRE; ŞOAPTĂ (s.1), ŞOPOTI (s.1 „despre; apă, vânt, frunze, a produce un zgomot încet, = A MURMURA, A SUSURA", s.2, " a vorbi în şoaptă"); ŞOPOT (s. 1, s.2 ca la verbul corespunzător] ; ŞUIERA (s.1 „despre vânt, furtună, vijelie — a produce un zgomot ascuţit şi puternic", s.2 „despre unele obiecte — a produce un zgomot strident, scurt, intens, când se deplasează cu viteză", s.3 „despre oameni — a scoate sunete ascuţite, stridente, prelungi, suflând puternic aerul printre buze, degete, printr-un instrument"); ŞUIER (s.1, s.2, s.3 corespund verbului, s.4 „ţipăt ascuţit, scos de animale, păsări"), ŞUIERARE, ŞUIERAT ; ŞUŞOTI (s.1 „despre oameni —a vorbi încet, în taină, = A ŞOPTI", s.2 „despre ape, frunze — a produce un zgomot uşor, uniform"), ŞUŞOTEALĂ, ŞUŞOTIRE. ŞUŞOTIT; TAPAJ („zgomot violent şi confuz, produs de lovituri sau de glasuri care răsună în acelaşi timp = LARMĂ, GĂLĂGIE"); TĂCĂI („a scoate la intervale regulate sunetul exprimat prin interjecţia „tac"); TĂRĂBOI („gălăgie mare"); TICĂI, (s.1 „despre ceasornice — a emite un sunet ritmic, caracteristic funcţionării, a face tic-tac", s.2 „despre inimă—a bate tare, sub efectul unei emoţii puternice"), TICĂIALĂ, TICĂIT$_3$ (cuprinde toate sensurile verbului înregistrate sub unul singur; TÂRŞÂI („ a târî picioarele cu zgomot caracteristic"); TÂRŞÂIT, (-URĂ) („zgomot produs de ceva care târşîâe"), TÂRÂŞÂIALĂ; TRĂNCĂNI („a vorbi mult şi fără rost"), TRĂNCĂNEALĂ; TRĂSNI (s.1 „a produce trăsnete", s.4 „despre armele de foc — a declanşa un zgomot puternic"), TRĂSNTTURĂ („zgomot produs de trăsnet"); TROPĂI, TROPOTI 1 („a face zgomot, lovind pământul cu picioarele, copitele"), TROPĂIALĂ, TROPĂITURĂ; TROPOT („zgomot de copite sau de picioare care izbesc pământuJ"); TRONCĂNI (s.1 „a face zgomot prin izbirea mai multor obiecte", s.2 „=A TRĂNCĂNI"), TRONCĂNIT, -IRE; TROSNI („despre lemne, obiecte din lemn — a produce un zgomot specific prin rupere, crăpare"),

TROSNET, TROSNIRE, TROSNITURĂ; TUMULT (s.1 „zgomot mare = LARMĂ, VACARM"); ȚĂCĂNI (s.1 „a produce un zgomot ritmic, repetat, prin declanşarea unui mecanism"), ȚĂCĂNIT (URĂ); ȚĂHNI ("despre câini, a lătra întrerupt, urmărind vânatul"), ȚĂHNIT; ȚIPA (fi. 1 „despre oameni — a striga cu glas tare şi asucțit, de durere, de spaimă", s.2 „a scoate sunete stridente, asurzitoare dintr-un instrument muzical", s.3 „despre animale— a scoate strigăte specifice, puternice, ascuțite"), ȚIPĂT („strigăt ascuțit de durere sau de spaimă"); ȚIŞTUI s.2 „despre gloanțe =A ŞUIERA": ȚISTUIALĂ („sunete produse prin repetarea interjecției „țişt") ; ȚIUI (s.1 „a produce un sunet prelung, ascuțit, cu rezonanță metalică. ", s.2 „despre păsări — a scoate sunete prelungi, stridente"), ȚIUIT, -URĂ; ȚÂRÂI$_3$ (s.2, „despre insecte, păsări — a scoate sunete caracteristice, ascuțite, scurte, repetate", s.3 „despre sonerie, =A ZBÂRNÂI", s.4 „despre instrumente de coarde — a răsuna cu vibrații scurte, tremurătoare"); ȚÂRÂIT$_2$; („sunete (zgomote) produse de faptul de a țârâi"); URLA (s.1 " despre oameni — a vorbi cu ton foarte ridicat, a plânge tare, a cânta neplăcut", s.2 „despre vânt, viscol, ape — a produce zgomote specifice, puternice, = A VÂJÂI, A VUI"); URLET (s.1 „Strigăt puternic şi prelung scos de oameni sau de animale", p. gener. vorbă ridicată, plâns, s.2 „zgomot puternic produs de elementele naturii sau de arme de foc"); VACARM („zgomot asurzitor, = HĂRMĂLAIE"); VĂITA („despre oameni şi animale — a scoate vaiete de durere şi de jale"); VAIET („strigăt, geamăt de durere, de jale, de suferință"); VIBRA (specializări ale s.1 „a produce sunete" şi „despre sunete = A RĂSUNA"); VÂJÂI („despre vânt, ape curgătoare, corpuri — a produce un zgomot şuierător, caracteristic"), VÂJÎÂIT (URĂ), VÂJÂIALĂ; VUI (s. 1 „a produce un zgomot prelungit, puternic, înăbuşit", s.2 „a se umple de sunete prelungi, puternice, transmise prin ecou, — A RĂSUNA"); VUIET (s.1 „zgomot prelungit produs de diferite lucruri în mişcare, vibrație"; cu diferite specializări: zgomot înfundat produs prin detunături

repetate; zgomot produs de un vehicul în mers = HURUIT; zgomot scurt, puternic, produs de lovirea unor obiecte de metal = ZĂNGĂNIT ; s.2 „zgomot mare, GĂLĂGIE, VACARM,.. "); ZĂNGĂNI („despre metale, obiecte de sticlă — a produce prin izbire, lovire sunete metalice specifice"), ZĂNGĂNIT (URĂ) („sunet, zgomot metalic specific, produs prin lovirea obiectelor"); ZBIERA (s. 1 „despre animale — a scoate zbierete", s.2 „despre oameni — a striga tare, strident, = A ŢIPA, RĂCNI"); ZBIERET (s. 1 „strigăt specific scos de un animal", s.2 „strigat puternic scos de oameni, din cauza mâniei, spaimei, durerii, =ŢIPĂT"); ZBÂRNÂI (s. 1 „a, emite sunete produse prin vibrare, frecare — de către insecte, instrumente de coarde", s.2„ despre vânt — a scoate sunete specifice")^ ZBÂRNÂIT (URĂ), ZBÂRNÂIALĂ, ZBÂRNÂIRE ; ZDRONCĂNI („despre vehicule — a face un zgomot caracteristic, din cauza zdruncinăturii"); ZGOMOT („sunet, amestec de sunete discordante, care impresionează neplăcut auzul"), ZÂZÂI; ZUMZĂI („despre insecte, albine — a produce sunete caracteristice când zboară, = A BÂZÂI") ; ZUMZET (s.1 „sunete caracteristice insectelor când zboară", spec. „vibraţii puternice, continue ale obiectelor", s.2 „= MURMUR, FBEAMĂT"); ZURUI („ = ZORĂI") ; ZVONI (s.2 "a face să sune, să răsune ceva — despre ape, vânt") ;ZVON (s.1, s.2 „rumoare produsă de glasurile unor mulţimi", s.3 „zgomot confuz, uşor, nedefinit din natură — despre frunze, vânt", s.4„ sunete depărtate — produse de clopote, instrumente muzicale").

Deşi inventarul prezintă un indice care arată când cuvintele sunt considerate omonime de DEX, în analiză nu vom opera cu acesta, indicele utilizat în analiză va reda omonimia artificială. De exemplu, SUNET1 înseamnă sensul 1 al acestui cuvânt (care corespunde în acest caz cu cel din inventar şi din DEX).

Se remarcă lipsa de paralelism dintre substantiv şi verb în mai multe situaţii: Nu au un verb corespunzător substantivele : ECOU, GĂLĂGIE, TAPAJ, TUMULT, VACARM, ZGOMOT,

TĂRĂBOI (dintre care, penultimul lexem este unul dintre arhiiexemele acestui câmp. Nu au un substantiv corespunzător numai câteva verbe: FORĂI, TĂCĂI, MECĂI, ZURUI (şi nu dintre cele mai importante).

Apare o nepotrivire dintre substantiv şi verb sub aspect semantic : la multe verbe (mai ales la sensul de bază) are poziţie centrală semul /acţiune/, fiind doar determinat de /sunete caracteristice /; în schimb, la substantive este central (aproape întotdeauna) semul care indică /sunete/ (determinative fiind alte seme, care indică diferite calităţi).

Semelor comune prin care se definesc toate cuvintele din SFS li se adaugă altele, parţial sau total *variabil*e şi *specifice.*

Cele parţial *variabile* exprimă diverse valori concrete privind diferite calităţi ale sunetelor desemnate..

Semul /mod de producere/ are mai multe valori concrete /rezultat al organismului prin producerea dinamică a tonului/) (E. Coseriu 1967:491), ceea ce înseamnă /produs de om/ sau /produs de animale sau pasări/, opuse amândouă valorii /produs mecanic / (E. Coseriu 1967 :491, 494) sau / sunetele lucrurilor / (M. Alinei 1974 :155). De altfel, ca valoare generală, semul /mod de producere / nu are o semnificaţie în sine (precizându-se doar printr-una din valorile sale concrete), ceea ce explică poziţia lui dependentă sau atributivă faţă de semul comun al câmpului /sunet/ sau /fenomen sonor/.

Distincţia /produs / vs / autoprodus / nu ni se pare relevantă dacă avem in vedere calificarea în funcţie de „perceperea de către urechea umană". Într-un exemplu ca *soneria ŢÂRÂIE*, o asemenea distincţie e greu de făcut şi nu e neapărat relevantă.

De asemenea, nu ni se pare utilă opoziţia dintre /sunete naturale /şi / sunete artificiale/ (ca valori subordonate ale semului /sunetele lucrurilor /, v. M. Alinei 1974 :38, 61). Astfel, conform informaţiilor lexicografice, un verb ca A FOŞNI s-ar putea caracteriza prin ambele valori (v. la inventar).

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Importanţa particulară pe care o are semul /mod de producere (a sunetelor)/ şi, mai ales, cele trei valori ale lui apar sub aspectul capacităţii de a caracteriza şi, implicit, de a grupa clase mai largi de lexeme din SFS. In aceste condiţii, vom proceda (spre deosebire de alţi autori care nu au făcut o analiză exhaustivă a SFS dintr-o limbă naturală oarecare) la gruparea numeroaselor denumiri de fenomene sonore din limba română contemporană în trei mari clase paradigmatice (v. la III 7. 2).

S-ar putea propune contexte distinctive pentru lexeme aparţinând fiecărei paradigme în parte. Astfel, lexemele caracterizate prin semul /produs de om/ (sau paradigma SFS_u) admit contextul general — *al omului* (în locul semnului ~ putând să se substituie oricare dintre lexemele grupate în această paradigmă, de exemplu: STRIGĂTUL /URLETUL /ŞOAPTA *omului.*

Lexemele definite prin /produs de animale / trebuie să admită un context general : ~ *al animalului (păsării)* şi unul particular : ~ *al animalului (păsarii) dintr-o specie anume,* de exemplu. *STRIGĂTUL găinii* sau (COTC0DĂCITUL *găinii.*).

Stabilirea unor contexte utile pentru repartizarea paradigmatică a cuvintelor din SFS apare dificilă în cazul unor lexeme generale (arhilexeme), cum ar fi : SUNET, A SUNA, ZGOMOT, ECOU ş.a. De asemenea, e greu de găsit un context general pentru lexemele caracterizate prin semul /produs mecanic (de lucruri) / (sau paradigma SFS_l), în această situaţie contextele fiind mai mult sau mai puţin specializate pe sensuri.

În ce priveşte categoria denumirilor generale, se poate pune chiar întrebarea dacă acestea (nu prea numeroase)reprezintă o paradigmă independentă, care s-ar putea reda prin SFS_g. Răspunsul la această întrebare poate fi dat dacă urmărim semele care variază în mai mare măsură de la o clasă la alta (sau semele variabile distinctive);

Dezambiguizarea în şi prin context a denumirilor generale de fenomene sonore şi, implicit, definirea lor semantică se

bazează pe următoarele seme variabile distinctive /+ omogen//+curat//+propagat//+reproiectat//+calificat ca ton/. Aceste seme (propuse de E. Coseriu 1967:401-492) sunt definitorii pentru lexemele din limba germană (v. şi la III 7. 4).

Astfel, $SUNET_1$ este nemarcat sub aspectul /modului de producere /, ceea ce înseamnă că funcţionează ca arhilexemul câmpului (v. *SUNETELE se transmit uşor, SUNETE uşoare, plăcute*).

$SUNET_2$ se defineşte prin semele /produs mecanic/ şi / calificat ca ton /, puse în evidenţă de contexte ca : *SUNETUL clopotului* sau *SUNETUL pianului*.

$SUNET_3$ este marcat de semele /propagat/ şi /reproiectat/ (fiind identic ca sens cu RĂSUNET şi ECOU), ceea ce rezultă din contexte ca : *SUNETUL /RASUNETUL /ECOUL buciumului sau al vocii*.

$SUNET_4$ are ca distinctive semele /produs de oameni / şi /articulat/, fiind astfel arhilexem în SFSu şi se realizează în contexte restrânse cum ar fi: SUNETELE *vorbirii*, sau SUNETELE *în limbă* sau SUNETE *vocale şi consoane*.

A $SUNA_1$ se defineşte prin semele /a emite sunete/ /+ omogen / / + curat / + produs mecanic/ şi este arhilexemul paradigmei : *Clopotele /coasa / sirena* SUNĂ sau *apele /vântul* SUNĂ.

A $SUNA_{2,3}$ (ca şi A RĂSUNA şi A VUI) se definesc prin semele / a emite sunete / / + propagat // + reproiectat / /+ omogen/, în contexte precum *valea/ pădurile /sirena* SUNĂ / RĂSUNĂ / VUIESC *de zgomotul /de cântul mulţimii /paşilor /păsărilor*.

A $SUNA_4$ (ca şi A CÂNTA) se caracterizează prin semele / a emite sunete / /+ omogen / /+ curat / / + calificat ca ton / / + autoprodus de oameni /: *fluierele (buciumul)* SUNĂ.

ZGOMOT se defineşte prin următoarele seme / fenomen sonor / / + confuz / /+ eterogen/ /autoprodus sau produs mecanic/,

ceea ce îl pune în opoziţie directă cu $SUNET_{1, 2:}$: ZGOMOTUL *maşinii /turbinii.*

$ZGOMOT_2$ este constituit din semele /fenomen sonor / / confuz / /eterogen / /intens /, caracteristic grupurilor de oameni/ /sentiment determinat de emoţie/ : *ZGOMOTUL gloatei /mulţimii /clasei.*

Contextul se dovedeşte important nu numai pentru a diferenţia sensurile unui cuvînt polisemantic, ci şi pentru a pune în evidenţă apartenenţa la o anumită paradigmă. Importanţa contextului apare cu atât mai mare cu cât diferenţele semantice dintre sensuri nu sunt întotdeauna foarte clare. Astfel, între cele două sensuri ale lui CIRIPI, semul distinctiv ar fi /+ articulat/ (chiar dacă, în unele situaţii, el ar putea fi neglijat), diferenţa realizându-se numai prin context: *păsările* CIRIPESC (s.1 /-articulat/), faţă de *femeia* CIRIPEŞTE (s.2 /+articulat/). Şi în cazul verbului A BOLBOROSI, diferenţa dintre sensuri se exprimă numai contextual : *omul* BOLBOROSEŞTE (*ceva)* (s.1) şi *apa* BOLBOROSEŞTE (s.2). În asemenea situaţii este mai importantă prezenţa unor seme comune (de natură referenţială identică) decât diferenţa semică, realizată numai cu ajutorul contextelor. Din această cauză e discutabil statutul polisemantic al unor asemenea cuvinte, iar repartiţia paradigmatică a lexemelor nu poate fi categorică în cele mai multe dintre situaţii, însă caracterul pertinent al semelor, pus în evidenţă în şi prin context, nu poate fi neglijat. De exemplu sensul 1 al lui A FLUIERA este marcat de semul / calificat ca ton / (sau/melodios /), realizat într-un context ca FLUIERĂ *o melodie cunoscută* şi opus sensului al doilea, marcat prin / produs mecanic/ (sau /nemelodios/ într-un context ca *locomotiva* FLUIERĂ. În fine, semele /nemelodios/ /intensitate mare / /ascutit/ şi / produs de vânt/ devin pertinente numai în contextul *vântul FLUIERĂ*. Diferenţele semantice realizate între cele trei sensuri ale verbului A FLUIERA implică şi repartizarea lor în cele două paradigme: sensul 1 în SFS_u iar ultimele două în SFS_l. Mărcile descrise, ca şi diferenţele care se

pot stabili în continuare între sensurile aparţinând la SFS_1 dovedesc, chiar pornind de la câteva exemple, că delimitarea şi formularea semelor variabile, distinctive în cele trei paradigme, este mult mai complicată, iar inventarul lor aproape imposibil de stabilit.

Pe baza unei aprecieri generale a relaţiilor semantice care se stabilesc între lexemele din SFS (v. şi indicaţiile din definiţiile lexicografice redate la inventar) rezultă că unele seme variabile sunt repetabile de la o paradigmă la alta a acestui câmp. În această situaţie sunt seme ca / durata /, apreciată fie din perspectiva valorilor opuse / continuu / vs / discontinuu/, fie ca /prelungit / vs /scurt/.

/Durata/ este considerată o componentă semantică definitorie şi pentru interjecţii, v. LRC (I :323) sau P. Miclău (1977 :183), unde /de scurtă durată/ este opus lui /de lungă durată/. L. Vasiliu (1973 :652) opune valorile /momentan/ vs /durativ/ propunând şi o delimitare formală a acestor valori : verbele cu sufixul *-ni* exprimă acţiuni momentane (sau de scurtă durată), de exemplu CRÂCNI, pe când cele în *-ăni* desemnează „acţiuni durative, iterative", de exemplu BĂLĂNGĂNI, TRĂNCĂNI.

Tot în privinţa semului /durată/, este de preferat valoarea /intermitent/ lui /întrerupt/ (care nu e monosemantic).

Un alt sem care stabileşte frecvent opoziţii semantice în toate paradigmele din SFS este /intensitatea/, ale cărui valori nu au însă o reprezentare unitară în definiţiile lexicografice. Opoziţia curentă, stabilită obiectivabil prin referenţi mobili şi fără criterii riguroase (ca în fizica sau acustică) este între /încet / (/ slab / sau /de intensitate mică/) faţă de /tare/ (/intens/ sau /de intensitate mare /). Uneori, în funcţie de elementele definiţiei lexicografice care indică genul (cum ar fi *strigăt, geamăt,..*), /intensitatea / poate fi apreciată ca /foarte mare /. S-ar putea delimita şi valoarea /foarte mică/ corespunzător indicaţiei /şoptit / din metalimbajul lexicografic. Rezultă deci, pe de o parte, că semul /intensitate / este un sem atributiv, dependent de altele pe care le determină şi

care face ca valoarea lui să fie apreciată relativ subiectiv (de la un lexem la altul). În funcţie de relaţiile generale posibile, dar şi în funcţie de aprecierea vorbitorului asupra unui referent relativ variabil. De aceea, interpretarea atribuită poate fi diferită după cum opoziţia se stabileşte faţă de un etalon considerat /normal / (sau /mediu /) sau după cum opoziţia se stabileşte numai între extreme. O reprezentare generală scalară ar putea obiectiva aceste valori şi ar introduce criterii unitare, de apreciere, revizuind eficienţa definiţiilor lexicografice.

Atât /durata/, cât şi /intensitatea/ pot fi considerate valori ale semului /calităţile sunetelor / (formulat şi de alţi autori.) Este un sem mai complex dată fiind eterogenitatea criteriilor după care pot fi apreciate calităţile sunetelor. Unele dintre aceste calităţi sunt greu de sistematizat (deşi sunt indicate de definiţiile lexicografice), cum ar fi cazul cu „ascuţit", „adânc" şi altele.

În asemenea cazuri, interpretarea se bazează pe utilizarea cuvintelor la nivelul vorbitorilor obişnuiţi. Distincţiile de ordin ştiinţific nu sunt operante la acest nivel. Tocmai de aceea, valori ca „ascuţit", „grav" şi altele, care ar putea fi subordonate „frecvenţei" nu sunt puse în relaţie imediată, pentru că nu se operează cu criterii riguroase de apreciere, ca în acustică sau în fonetică). În felul acesta nu se impun limbii rigori aparţinând altor ştiinţe deziderat formulat de lingviştii care resping condiţionarea extralingvistică în semantică.

Dacă avem în vedere diversele tipuri de seme care redau /calităţile sunetelor/, le-am putea grupa în „valori organizate" faţă de "valorile neorganizate". De altfel, chiar în cazul unor „valori organizate", cum ar fi cele privind /intensitatea/, nu se apelează la criteriile altor ştiinţe, iar reprezentarea scalară este determinată de relaţiile semantice dintre cuvintele unei limbi date, respectiv româna.

De aceea se impun unele precizări privind valorile unor seme variabile pentru a preciza o interpretare univocă şi, dacă e posibil, chiar monosemia lor.

Astfel, de exemplu, „adânc" (ca o calitate a fenomenelor sonore) este definit prin sinonimele „grav", „jos", „profund". Urmărind definiția fiecărui cuvânt sau lexem, constatăm că „jos" și „profund" sunt definite „cu tonalitate coborâtă" sau „cu ton jos", diferențiindu-se de „grav", despre care se spune că „se află în registrul cel mai jos". Pentru o redare riguroasă a acestor valori este necesară o reprezentare scalară care să excludă cvasisinonimia.

Utilizarea lui „ascuțit" (cu s.4 din DEX) presupune delimitarea de cvasisinonimele lui din metalimbajul lexicografic, cum ar fi „strident". Acesta din urmă apare mai complex semantic și semic, definindu-se atât prin „ascuțit" și prin „puternic", cât și prin „lipsit de armonie, neplăcut la auz". Este deci recomandabil ca, în asemenea cazuri, metalimbajul semantic să utilizeze mai multe seme (/ascuțit/ privind /frecvența/, /mare/ privind /intensitatea/ și /neplăcut/ ca /sentiment determinat/).

În metalimbajul lexicografic, „înfundat" redă unele /calități ale sunetelor/ nu tocmai bine precizate. Alături de el, definiția lexicografică utilizează termeni ca „surd", care nu este convenabil pentru că se poate opune și altor calități sonore, cum ar fi / intensitatea foarte mare/. De asemenea, „înfundat" ar putea fi opus lui „propagat".

Utilizarea termenului „sec" în metalimbajul lexicografic este, de asemenea, de multe ori, echivocă. În general, ar putea fi cvasisinonim cu „înfundat" și opus lui „propagat".

S-ar putea proceda la o sistematizare a semelor variabile și din altă perspectivă și anume, cea care are în vedere caracterul lor mai mult, mai puțin sau deloc repetabil. În prima categorie intră seme ca /durata / și /intensitatea /. Mai puțin repetabile sunt seme ca /ascuțit/, /înfundat/, /sec/. Tot relativ repetabil este și semul /sentimentul care însoțește emiterea sunetului / (formulat de M. Alinei 1974:65), care are mai multe valori subordonate : /nedeterminat/ opus lui /determinat/). Valoarea /determinat/ se

concretizează ca / (sentiment) de durere/ vs / ~ supărare/ vs /~plăcere/ (M. Alinei 1974 :119—120). Caracterul parţial repetabil al acestui sem se datorează faptului că nici una dintre valori nu poate fi operantă în paradigma SFS_l (sau „sunetele lucrurilor").

Dintre semele nerepetabile, o importanţă deosebită trebuie atribuită celor care au posibilitatea să grupeze un număr mai mare de lexeme în cadrul unei paradigme. În această situaţie sunt, în paradigma SFS_u semele /articulat/ vs /nearticulat/. Acelaşi statut are semul /caracteristic speciei x, y, z,... / în paradigma SFS_a

Poziţia semului care indică „strigătul caracteristic speciei" nu este foarte clară, căci sunetele respective nu pot fi redate explicit în metalimbajul semantic (de fapt, nici în cel lexicografic). O posibilitate ar fi integrarea într-o structură referenţială (v. la II 7.2). Altă posibilitate ar fi considerarea ca sem a însuşi lexemului care desemnează „specia" (conform circularităţii sem/lexem propusă de M. Alinei (1974 :38 —40, 86—88) care operează cu seme cum sunt /cane/, /cavallo/ şi altele (când descrie sunetele caracteristice câinelui, calului).

In paradigma SFS_l semele variabile sunt în mare măsură nerepetabile. O justificare a acestui fapt ar fi interferarea semului care indică /modul de producere (a sunetelor)/ şi, implicit, /autorul sunetelor respective/ cu semele referitoare la /calităţile/ lor (aşa cum sunt percepute de urechea umană, deci redate aproximativ).

Calificarea sunetelor în funcţie de /modul lor de producere/ apare şi la alţi autori, de pildă P. Miclău (1977 :182—184) clasifică interjecţiile şi onomatopeele ca „zgomotele apei, clopoţeilor", sau zgomote care redau frecarea sau „zgomote făcute de diferite lovituri" sau „zgomote bruşte" (v. şi LRC I : 322). Toate aceste indicaţii ar putea fi considerate seme referenţiale.

De aceea, în SFS_l se delimitează denumirile, pentru care autorul nu e neapărat specificat, de cele cu autor determinat.

7.2 Relații (opoziții) semantice în SFS

În funcție de semele comune și variabile caracteristice lexemelor din SFS, inventarul lor se poate repartiza în mai multe clase.

Ținând seama de reprezentarea referențială, importantă în acest câmp care redă percepții mai greu de abstractizat în limbaj, se pot delimita două clase ale denumirilor **fenomenelor sonore** în limba română :

I Structura referențială din SFS e reprezentată de onomatopee, interjecții și denumiri de fenomene sonore care se definesc prin acestea (b). Așa cum am arătat înainte (v. la inventar), ne vom ocupa numai de a doua categorie. Exemple de denumiri de acest fel sunt, în primul rând, lexemele din SFS_a de pildă: A BEHĂI, A COTCODĂCI, A MUGI ș.a.; în al doilea rând, pot fi interpretate în acest fel lexemele din SFS_1 cum ar fi: :GÂLGÂI, HÂRȘÂI, HURUI, TRONCĂNI ș.a. (de fapt, tot formații onomatopeice), întrucât însă, în toate exemplele la care ne-am referit pentru a ilustra structura referențială a SFS se poate face și o descriere componențială (apelând, eventual, la semele referențiale reprezentate de interjecția și onomatopeea însăși), am putea considera că structura referențială respectivă este relativ abstractizată și, deci, analizabilă în cele trei clase paradigmatice în care se repartizează lexemele acestui câmp.

Se poate pune întrebarea care sunt caracteristicile structurii referențiale din SFS în raport cu cea din STC (mai exact, dacă se află pe o treaptă inferioară sau superioară de abstractizare semantică). Dincolo de o serie de argumente favorabile sau defavorabile unei anumite interpretări, structura referențială a SFS se distinge printr-o lipsă de omogenitate mai mare ; ea se constituie din clase aflate pe diferite trepte de abstractizare semantică după cum dificultățile redării referentului sunt mai mari sau mai mici. În ce privește caracterul eterogen al reprezentării referențiale este ilustrativ exemplul verbului A HURUI, definit „a

face un zgomot *ca acela* (subl. n.) când umblă o căruţă, când se rostogoleşte un butoi, când cad obiecte". În această definiţie se trimite la mai multe reprezentări referenţiale destul de diferite.

De altfel, definiţiile lexicografice încearcă (ca şi la unii termeni cromatici formaţi de la numele unor obiecte) să dea atât indicaţii referenţiale, cât şi semantice. De exemplu, pentru A MIEUNA se propune o definiţie ceva mai abstractă (dar care poate fi imprecisă): „a scoate strigăte caracteristice speciei... ", alături de definiţia strict referenţială„ a face miau". La fel şi la A TICĂI se dă o definiţie reprezentabilă semic „despre ceasornice -a emite sunete ritmice, caracteristice funcţionării"; alături de aceasta apare definiţia referenţială„ a face tic-tac". În alte cazuri, cum este verbul A TĂCĂI, elementele se combină : „a scoate la intervale regulate sunetele (definiţie semică) exprimate de interjecţia *tac* (definiţie referenţială)". În fine, există cuvinte pentru care se dă numai o definiţie referenţială, cum este, de pildă, ŢIŞTUIALĂ „sunete produse prin repetarea interjecţiei ţişt".

II Structura semantică din SFS va fi analizată în cadrul mai multor clase, delimitate în funcţie de semele comune şi variabile prin care se caracterizează şi care le conferă statutul de clase mai mult sau mai puţin independente. Se desprind *denumiri generale* (SFS_g, de clasa *sunetelor caracteristice omului* (SFS_u, clasa *sunetelor caracteristice animalelor* (SFS_a) şi *sunetele caracteristice lucrurilor* (SFS_l).

Rezultă, deci, că SFS este unul dintre cele mai complexe câmpuri lexico-semantice în funcţie de numărul claselor paradigmatice necesare pentru descriere (chiar după excluderea interjecţiilor şi onomatopeelor). Complexitatea este justificată nu numai din punct de vedere cantitativ (SFS însumează cel mai mare număr de unităţi lexicale reprezentând două părţi de vorbire), ci şi sub aspect calitativ (dacă avem în vedere varietatea semică şi lexematică, cu consecinţe asupra opoziţiilor semantice).

În ciuda complexităţii descrierii semantice a SFS, vom reda relaţiile semantice în patru tablouri (unul pentru denumirile

generale – SFS_g şi alte trei corespunzînd paradigmelor delimitate la III 7.1 SFS_u,, SFS_a, SFS_l). Datorită rolului important pe care îl are contextul (cum am arătat la III 7.1), tablourile nu au decât rolul de a sistematiza informaţiile semantice şi de a prezenta o reţea generală a relaţiilor de acest fel în cadrul SFS (corespunzând nivelului limbii şi, mai puţin, nivelului vorbirii). Din cauza problemelor multiple pe care le pune descrierea semantică, observaţiile considerate necesare vor fi făcute după fiecare tablou în parte.

Pentru detaliile descrierii semantice a SFS în limba română v. A. Bidu-Vrănceanu (1980-b, 1981-b, 1981-c, 1981-f).

Pe marginea, tabloului 14 care redă relaţiile dintre *denumirile generale* desemnând fenomene sonore (SFS_g) putem face următoarele observaţii :

Am cuprins în aceeaşi rubrică (din motive de economie) atât substantivele, cât şi verbele caracterizate prin aceleaşi seme substanţiale, considerând că, la acest nivel, diferenţa de principiu /sunete/ (subst.) vs/ a emite sunete/ (verb) poate fi neglijată.

Se remarcă lipsa unui verb corespunzător pentru majoritatea substantivelor din această categorie, cu excepţia lui SUNET şi VUIET.

Pentru unele cuvinte din SFS_g rezultă relaţia de solidaritate (presupunere reciprocă) dintre unele seme, cum ar fi /propagat/, care include şi valoarea /prelungit/ a semului /durată/ (ceea ce complică reprezentarea în tablou a unor lexeme ca RĂSUNET).

Semele / p r o p a g a t / şi /+ reproiectat/ se manifestă, de asemenea, solidare în definirea denumirilor fenomenelor sonore din limba română (v. şi la /sunet/ (adică /+omogen/) faţă de /zgomot/ (adică /+ confuz) nu mai interesează (ceea ce justifică reprezentarea grafică pe care am propus-o).

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Tabloul 14

SCC /(a emite) sunete/ \ SV		SFS$_g$ /intensitatea/ /nemarcat/	/slab/	/tare/	/f. tare/	/calificat ca ton/	/alte calităţi/
/mod de producere nemarcat/	/+omogen/ /−confuz/	SUNET$_1$ SUNA$_{1,2}$				SUNET$_4$ SUNA$_4$	
	/−omogen/ /+confuz/	ZGOMOT$_1$					
	/−propagat/ /+neproiectat/			SUNET$_3$ RĂSUNET ECOU SUNA$_{3,5}$ RĂSUNA$_1$ VUI$_1$			/prelungit/
/mod de producere marcat/	/produs de oameni/			ZGOMOT$_2$ GĂLĂGIE LARMĂ TĂRĂBOI ZARVĂ			
	/produs de lucruri/	SUNET$_2$		VUIET$_2$ VACARM TUMULT			

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Tabloul 15 care redă opozițiile semantice dintre denumirile *sunetelor caracteristice omului* (SFS_u) nu cuprinde cuvintele care exprimă „acțiuni însoțite de sunete specifice" (pentru descrierea lor v. A. Bidu-Vrănceanu 1980-b : 129—132). Ne referim la exemple de tipul: SFORĂIT, PLESCĂIT, RÂGÂIT, SUGHIȚ, HOHOT ş.a. În aceste cazuri, semele definind fenomenele sonore nu au poziție centrală în formula semică definitorie pentru lexemele respective. Într-o eventuală analiză, aceste lexeme s-ar încadra la „sunetele nearticulate".

Din motive de economie nu am reprezentat în tablou decât unul dintre substantivele derivate de la verb (reprezentarea fiind însă valabilă şi pentru celelalte substantive derivate de la aceeaşi bază, v. la inventar);

Datorită complexității semantice nu am reprezentat în tablou nici cuvinte ca: GÂNGURIRE, GÂNGURIT şi GÂNGURI, definite ca /sunete/ /nearticulate/ / (auto) produse de copii mici /. Semul care apare în plus față de modelarea semantică a SFS_u este /vârsta determinată (mică)/.

De asemenea, nu am inclus cuvintele ȚISTUITURĂ, ȚIŞTUIALĂ, ȚIŞTUI care se definesc prin interjecția corespunzătoare (deci aparțin, în primul rând, structurii referențiale). Şi aceste cuvinte se definesc printr-un sem suplimentar propriu: / (a emite sunete) cu scop determinat / (conform definiției lexicografice „a impune liniște").

Datorită complexității semantice a formulei componențiale a unor cuvinte din SFS_U au fost neglijate unele seme. De exemplu, la LĂLĂIALĂ, LĂLĂI nu s-au putut reda semele /monoton/ şi /repetat/ (şi aceste cuvinte se definesc referențial, ceea ce face ca reprezentarea semantică să nu poată satisface redarea în întregime a referentului). La fel, pentru cuvintele SCRÂŞNET, SCRÂŞNI nu s-a redat caracteristica distinctivă de a fi „produs prin frecarea dinților" (tot din cauza reprezentării referențiale).

Tabloul 15

SFS$_n$

SCC /(a emite) sunete/ SCP /produse de om/ \ SV			/intensitate/				/durată/		/calificat (ca sunet)/
			/nemarcat/	/slabă/ (sau /mică/)	/tare/ (sau /mare/)	/foarte tare/ (sau /foarte mare/)	/scurt/	/repetat/	
1			2	3	4	5	6	7	8
/articulat/	/normal/	(sentiment nedeterminat/	VOCE GLAS VORBI GLĂSUI						CÂNTARE CÂNTA FLUIERAT FLUIERA
		/sentiment determinat (mînie, supărare)/		ȘOAPTĂ ȘOPTI ȘUȘOTEALĂ ȘUȘOTI ȘOPĂIALĂ ȘOPĂI	STRIGĂT STRIGA RĂȚOIALĂ RĂȚOI	VOCIFERARE VOCIFERA URLET URLA RĂCNET RĂCNI ZBIERET ZBIERA			
	/repede și mult/			TRĂNCĂNEALĂ TRĂNCĂNI TURUIALĂ TURUI					

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

B.C.U. „M. EMINESCU" IAȘI

continuare tabloul 15

			1	2	3	4	5	6	7	8
/articulat/	/neclar/			BÂIGUIALĂ BÂIGUI BÂLBÂIALĂ BÂLBÂI BOLBO-ROSEALĂ BOLBO-ROSI	ÎNGĂIMA-RE ÎNGĂIMA GÂNGĂ-VEALĂ GÂNGĂVI					
	/deformat/	/într-un fel anume-1/							SÂSÂIALĂ SÂSÂI$_2$	LĂLĂIALĂ LĂLĂI
		/într-un fel anume--2/		FONFĂ-IALĂ FONFĂI FÂRNÂIALĂ FÂRNÂI						
/nearticulat/	/sentiment determinat/	/de durere/				GEAMĂT GEME	VAIET VĂITA BOCET BOCI	IGNET ICNI SCRÂȘNET SCRÂȘNI		
		/de bucurie				CHIUIT CHIUI				

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Tabloul 16

SFS$_A$

SCC /a emite sunete/ SCP /produse de animale/ \ SV	/intensitatea/				/alte calităţi/			
	/nemarcat/	/mică/	/mare/	/foarte-mare/	/aspru/	/gutural/	/durata/	/sentimentul care însoţeşte emiterea sunetelor/
1	2	3	4	5	6	7	8	9
/caracteristic animalelor de diferite specii/			ZBIERET ZBIERA STRIGĂT STRIGA$_4$ ŢIPĂT ŢIPA					
				URLET URLA RĂCNET RĂCNI				/sentiment determinat (de durere)/
/produs de cal/	NECHEZAT NECHEZA RÂNCHEZAT RÂNCHEZA							
/produs de bovine/			MUGET MUGI	RĂGET RAGE				/prelung/
/produs de ovine/	BEHĂIT-(URĂ) BEHĂI							
/produs de capre/	MECĂIT MECĂI							

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

continuare tabloul 16

1	2	3	4	5	6	7	8	9
/produs de câini/	LĂTRAT LĂTRA HĂMĂIT HĂMĂI							/sentiment nedeterminat/
	CHELĂLĂIT CHELĂLĂI	SCHEUNAT SCHEUNA						/sentiment de durere, bucurie/
					MÂRÂIT MÂRÂI			/sentiment de nemulțumire/
	ȚĂHNIT ȚĂHNI							/când urmărește vânatul/
/produs de pisici/	MIEUNAT MIEUNA MIORLĂIT MIORLĂI							

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Tabloul 17

SFS$_a$

/a emite sunete/ SG /produse de păsări/ \ SV	/intensitatea/				/alte calități/				
	/nemărcat/	/mică/	/mare/	/foarte mare/	/gutural/	/subțire/	/jos/	/durata/	/sentimentul care însoțește emiterea sunetelor/
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
/produs de găină/	COTCODĂCIT COTCODĂCI CLONCĂNIT CLONCĂNI				CÂRÂIT CÂRÂI			/scurt/	
/produs de rață/	MĂCĂIT MĂCĂI								
/produs de gască/	SÂSÂIT SÂSÂI								
/produs de păsări (în general)/	CLONCĂNIT CLONCĂNI PIUIT PIUI								
/produs de vrăbii (și alte păsări)/	CIRIPIT CIRIPI								

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

continuare tabloul 17

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
/produs de porumbei/	GÂNGURIT GÂNGURI								
/produs de animale sălbatice/ /produs de urs/							MORMĂIT MORMĂI	/scurt/ /intermitent/	
/produs de animale sălbatice/ /produs de șoareci/						CHIȚĂIT CHIȚĂI			
/produs de insecte/	BÂZÂIT BÂZÂI ZUMZĂIT ZUMZĂI ZÂZÂIT ZÂZÂI ZUMZET ZBÎRNÎIT ZBÎRNÎI					TÂRÂIT TÂRÂI		/scurt ascuțit/	

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Pe marginea tablourilor 16 şi 17 reprezentând reţeaua de relaţii semantice prin care se pot caracteriza *sunetele specifice animalelor* (SFSa) se pot face următoarele observaţii:

Reprezentarea grafică a semelor variabile prezintă mari deosebiri faţă de SFS_U. Se constată necesitatea de a combina mai multe coordonate semice, ceea ce duce la o ramificare mai mare a claselor semantice subordonate.

Diversificarea concretă a semelor variabile este însă mult mai mică decât in cazul celorlalte paradigme din SFS. Aceasta din cauză că semul /produs de specia x, y, z,... / implică redarea unor calităţi diferite ale sunetelor. De aceea, atunci când se procedează la explicitarea prin alte seme variabile, cum ar fi /intensitatea/, /durata/ ş.a., acestea din urmă au un statut redundant. Semul /sentimentul care însoţeşte emiterea sunetelor/ nu se manifestă decât în clasa sunetelor caracteristice câinelui (singura clasă mai diversificată sub aspectul relaţiilor semantice).

Semele (esenţiale în definirea lexemelor din $SFŞ_a$ /caracteristic speciei x, y, z,... / nu corespund numărului speciilor de animale şi păsări delimitate în SAD sau SAS. Mai exact, semele /strigăt caracteristic speciei x, y, z,... / (G. Mounin 1972 :150, 153) sunt, în limba română, mult mai puţin numeroase decât speciile corespunzătoare.

Nu am cuprins în SFS_a lexemele care desemnează „acţiuni însoţite de sunete specifice, făcute de anumite animale", cum sunt: TROPOT, TROPOTI ş.a.

Relaţiile semantice din paradigma *sunetelor produse de lucuri* (SFS_l) sunt redate în tabloul 18.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Tabloul 18

SCE /(a emite) sunete/ SCP /prod. mecanic/ (produs de lucruri) \ SV	SFS$_1$ /intensitate/ /nemarcat/	/mică/	/mare/	/f. mare/	/alte calităţi/
/(produs) prin lovire/	BOCĂNIT BOCĂNI CLAMPĂNIT CLĂMPĂNI TRĂNCĂNIT TRĂNCĂNI				
			HURUIT HURUI		/prelungit/
			PLESNET PLESNI		/scurt/
				(RĂ)BUFNITURĂ (RĂ)BUFNI	/infundat/
	POCNET POCNI$_1$				/scurt/ /sec/
	CIOCĂNIT CIOCĂNI				/repetat/ /intermitent/
	PĂCĂNIT PĂCĂNI				/repetat/ /ritmic/

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

continuare tabloul 18

SFS$_1$

SCC/(a emite) sunete/ SCP/produs de lucruri (naturale)/ \ SV	/cu calităţi de un anumit tip/				/alte calităţi/
	t_1 (vânt)	t_2 (vânt mare)	t_3 (vânt, vreme ape)	t_4 (frunze, petale, mătase,)	
/mod de producere nedeterminat (complex)	ŞUIER$_1$ ŞUIERĂTURĂ ŞUIERA$_1$				/ascuţit/
		MUGET$_3$ MUGI$_3$ VÂJÂIT VÂJÂI			/intensitate f. mare/
			ŞOPOT ŞOPOTI ŞUŞOTIT ŞUŞOTI MURMUR MURMURA SUSUR SUSURA		/intensitate mică/

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

continuare tabloul 18

SCC /a emite sunete/ SCP /produse de lucrul/ \ SV	SFS₁ cu calități de un anumit tip/					/alte calități/
	t_5 /instrumente/	t_6 /instrumente muzicale/	t_7 /instrumente speciale/	t_8 /sonerie/	t_9 /alte surse sonore/	
/produs prin vibrații nedeterminate/	ȚÂRÂIT₁ ȚÂRÂI₄					/scurt/ /tremurat/ /lipsit de armonie/
		ȚÂRÂITURĂ ȚÂRÂI				/nearmonios/ /nemelodios/
			FLUIER₃ FLUIERĂTURĂ₃ FLUIERA₂			/ascuțit/ /neplăcut/
				ȚÂRÂIT₂ ȚÂRÂIT₃		/intermitent/ /scurt/
					BUBUIRE BUBUI₁ RĂZBUBUIRE RĂZBUBUI DETUNĂTURĂ DETUNA	/puternic/ /propagat/ /reproiectat/

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

continuare tabloul 18

SFS$_j$

SCC/(a emite) sunete/ SCP /produs de lucruri \ SV	/cu calități de un anumit tip/								/alte calități/
	t_{11} (lichide)	t_{12} (lichide)	t_{13} (lichide)	t_{14} (lichide, ploaie)	t_{15} (metal, sticlă)	t_{16} (clopoței)	t_{17} (vehicole)	t_{18} (aparate)	
/produs prin lovire/	PLESCĂIT PLESCĂI								
		CLIPOCIT CLIPOCI	GALGAIT GÂLGÂI						/intermitent/
				RĂPĂIT RĂPĂI ROPOT$_2$ ROPOTI					/ritmic/ /repetat/
					ZDRĂNGĂNIT ZDRĂNGĂNI ZORNĂIT ZORNĂI CLĂNȚĂNIT CLĂNȚĂNI				
						CLINCHET			/subțire/ /melodios/
							ZDRONCĂNIT ZDRONCĂNI		
								TĂCĂNIT TĂCĂNI TICĂIT$_1$ TICĂI$_1$	/ritmic/

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

continuare tabloul 18

SCC /(a emite) sunete/ SGP /produs de lucruri/ \ SV	SFS / /cu calităţi de un anumit tip/							/alte calităţi
	t_{19}	t_{20} (frunze copaci mătase)	t_{21}	t_{22}	t_{23} (gaze)	t_{24} (lemne)	t_{25} materiale, textile)	
/produs prin frecare/	HĂRŞÂIT$_1$ HĂRŞÂI							
/produs prin frecare (vibraţii)/		FOŞNET FOŞNI FREAMĂT FREMĂTA FĂŞĂIT FĂŞĂI						/intensitate mică/
			SCÂRŢÂIT SCÂRŢÂI SCRÂŞNET SCRÂŞNI					/ascuţit/ /strident/
/produs prin vibraţii/				ŢIUIT ŢIUI	FÎSÎIT FÎSÎI			/ascuţit/ /prelung/
				ZBÂRNÂIT ZBÂRNÂI				/repetat/ /prelung/
produs prin ruperе (crăpare)/						TROSNET TROSNI		
						PÂRÂITURĂ$_1$ PÂRÂI$_1$		
							PÂRÂITURĂ PÂRÂI$_1$	/surd/ /prelungit/

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Ierarhia claselor şi relaţiilor semantice din SFS_1 ne apare ca cea mai complexă în raport cu a celorlalte paradigme din acest câmp. Complexitatea este determinată de mai mulţi factori, în primul rând, o mare diversificare a claselor în funcţie de semul /modul de producere a sunetelor/. În al doilea rând, cuvintele din această paradigmă se disting prin gradul de dependenţă contextuală destul de mare în general sau chiar strictă pentru unele clase în particular. În aceste condiţii, pe de o parte, tablourile pentru toate paradigmele din SFS sunt o reprezentare semantică mai aproximativă decât în celelalte câmpuri şi, pe de altă parte, se caracterizează prin altă schemă matricială a valorilor semantice care se distribuie cu dificultate în spaţiile rezervate. Se disting astfel tablourile caracterizate prin diverse seme substanţiale (reprezentate pe toate coordonatele) de tablourile caracterizate prin aşa-numitele seme referenţiale, pe care le-am desemnat /de un anumit tip —t_1, t_2... t_n / (indicele tipului fiind, desigur, arbitrar).

Complexitatea diversificării reţelei de relaţii semantice pare a fi invers proporţională în raport cu prezenţa semelor referenţiale. Altfel spus, când lexemele se caracterizează prin asemenea seme, trimit la o onomatopee sau interjecţie (deci la o reprezentare referenţială) ceea ce face facultativă prezenţa unor seme variabile distinctive. Când se apelează totuşi şi la alte seme care redau / calităţile sunetelor/, acestea sunt doar explicitări rezultate din necesitatea de a abstractiza semantic caracteristicile presupuse de semul referenţial.

Când nu se apelează la seme referenţiale (având o structurare semantică superioară), semele variabile cunosc o mai mare varietate, chiar greu de sistematizat în SFS_1 (în raport cu celelalte paradigme ale aceluiaşi câmp).

7.3 Consideraţii generale privind analiza semantică a SFS

Caracteristicile structurale ale câmpului SFS sunt (în urma descrierii propuse anterior) aparent aceleaşi cu ale celorlalte

câmpuri lexico-semantice descrise, predominând ramificarea paradigmatică, lexematică şi semică şi o mobilitate conotativă, de un tip special. Motivarea acestor caracteristici constă, în primul rând, în bogăţia cantitativă a lexemelor care îl alcătuiesc (numeroase lexeme şi mai multe sensuri ale cuvintelor polisemantice care intră cu toate sau aproape toate sensurile lor în acest câmp). În al doilea rând însă, fiecare dintre aceste caracteristici apare justificată şi prin argumente specifice.

În sens strict, SFS nu este un câmp extrem de mobil. Mobilitatea lui se poate constata mai ales în direcţia unei relative libertăţi de a dezvolta sensuri figurate şi contextuale, ceea ce sporeşte dificultăţile unei reprezentări semantice la nivelul limbii care să redea complexitatea faptelor de vorbire.

Ramificarea acestui câmp priveşte mai puţin clasele paradigmatice (care sunt trei, eventual patru : SFS_u, SFS_a, SFS_l), cât subclasele unora dintre aceste paradigme (SFS_a, SFS_l). De asemenea, este remarcabilă diversificarea lexematică şi semică (varietate vizibilă cantitativ şi calitativ)

Ramificarea paradigmatică şi caracterul lax al relaţiilor dintre clasele semantice subordonate care alcătuiesc SFS este pusă în evidenţă, în mod particular, de interferenţele structurii referenţiale cu cea de semnificaţie (ceea ce nu se întâmplă în STC, unde delimitările se puteau face cu claritate). Întrepătrunderea celor două tipuri de structuri se realizează, mai ales, datorită semelor referenţiale. De aceea, structura reprezentată de SFS este ea însăşi o „ierarhie pe mai multe etaje" a unor structuri subordonate şi interferente (structurile subordonate sau „etajele" prezentând grade diferite de abstractizare şi de organizare semantică). Prin interferenţa numeroaselor subclase paradigmatice subordonate, SFS se deosebeşte şi de ramificarea (de asemenea remarcabilă a SI), unde delimitările dintre subclase erau precis condiţionate extralingvistic. Interferenţele din SFS sunt condiţionate nu numai extralingvistic şi prin polisemia cuvintelor din acest câmp de un tip special;aproape toate sensurile cuvintelor

polisemantice din SFS desemnează numai fenomene sonore, diferenţele dintre sensuri condiţionând numai repartiţia în paradigme diferite.

Complexitatea relaţiilor de sens din SFS (depăşind-o pe a celorlalte câmpuri) susţine teza că nu se poate vorbi de un tip universal de câmp, mai mult chiar particularităţile fiecăruia putând să meargă în direcţii diferite.

7.4 Comparaţia SFS din română cu cel din alte limbi

Specificul semantic al denumirilor **fenomenelor sonore** din limba română se poate stabili şi prin diferenţierea particularităţilor de organizare în raport cu acelaşi câmp din alte limbi. Evident, un asemenea obiectiv poate fi realizat numai în măsura în care dispunem de descrieri corespunzătoare (fie şi parţiale). Avem în vedere descrierea denumirilor generale desemnând **fenomene sonore** în limba germană (E. Coseriu 1967) şi analiza făcută de M. Alinei (1974) unor paradigme ale denumirilor din italiană ale sunetelor caracteristice animalelor (câinelui şi calului). Dintr-o perspectivă determinată, unele clemente privind descrierea sunetelor caracteristice animalelor domestice în franceză apare şi la G. Mounin (1972 : 150, 153).

Referiri la alţi autori privind problema care ne interesează aici se mai pot face numai accidental:K. Baldinger (1977 :114 — 118) discută analiza făcută de E. Coseriu (1987). G. Massariello-Merzagora (1983 :57 —59, 63) comentează aspecte ale analizei efectuate de M. Alinei. O atenţie deosebită prin similitudinea observaţiilor teoretice, dar şi descriptive privind analiza fenomenelor sonore din franceză şi germană (comparativ cu analiza întreprinsă de noi) impune studiul efectuat de H. Dupuy-Engelhardt 1997, la care am făcut şi vom mai face referiri.

SFS prezintă o serie de caracteristici care interesează descrierea câmpurilor lexicale în general. Una dintre acestea se referă, pe de o parte, la analogiile dintre SFS şi SA_f, datorate

faptului că descrierea acestor câmpuri depinde de "strategiile de observare" ale cercetătorului şi, implicit, ale vorbitorilor (H. De Chanay 1996:122). Din această cauză pot rezulta dificultăţi în analiză, determinate de "caracterul insesizabil, dar concret al realităţii auditive" (id., 98). Pe de altă parte, dar nu fără legătură cu aspectul anterior, se arată (aşa cum fac şi alţi specialişti) că o serie de trăsături obiective ale realităţii auditive, precum "intensitatea", "timbrul", "înălţimea", "intonaţia" nu pot fi disociate (pentru că aceste date extralingvistice intereferează), dar şi pentru că aceste particularităţi extralingvistice nu se reflectă explicit în structura lexicală şi nu pot fi apreciate în termenii riguroşi ai altor ştiinţe (H. De Chanay 1996:98, 104). Se justifică din nou părerea că sensurile lexicale şi relaţiile dintre ele reflectă concepţia unei comunităţi lingvistice şi nu reprezintă o "prescriere a structurii realului" (id.131).

În condiţiile datelor de care dispunem, vom aborda problemele din următoarele perspective: semele necesare descrierii SFS în diferite limbi, elementele universale şi caracteristicile diferite de la o limbă la alta (III 7.4.1), specificul structurării semantice denumirilor generale desemnând fenomene sonore în comparaţie cu cele din germană (III 7.4.2) şi particularităţile denumirilor sunetelor caracteristice animalelor (păsărilor) în raport cu cele din unele limbi romanice (italiană—III 7.4.1 şi franceză—III 7.4.3.2).

7.4.1 Unele probleme privind semele necesare descrierii SFS au fost discutate la III 7.1 şi III 7.2 (din perspectiva care interesa acolo). Aici vom face unele consideraţii de detaliu privind interpretarea propusă şi adaptările semelor preluate de la autorii citaţi (III 7.6.1.1); de asemenea vom face unele consideraţii de ansamblu privind caracterul universal al semelor la nivelul SFS din diferite limbi (III 7.6.1.2).

7.4.1.1. Marea majoritate a semelor cu care s-a făcut descrierea SFS din română a fost formulată deja de alţi autori,

începând cu semele comune centrale ale câmpului: /sunet/ înţeles ca /fenomen sonor/ în general (în formularea lui M. Alinei 1974 : 45, 47, 49, 64, 66 ş.a.) sau /audibil/ (în formularea lui E. Coseriu (1967 :492)

Formularea lui E. Coseriu are avantajul de a acoperi semul comun atât pentru substantive, cât şi pentru verbe, distincţie pe care M. Alinei o face explicit prin semul / a emite sunete/. Distincţia /sunet / vs /a emite sunete / apare interesantă pentru M. Alinei (1974:52, 56—57, 88 ş.a.) ca posibilitate a transformărilor de la sistemul substantival la cel verbal şi adjectival. Formularea lui E. Coseriu implică interpretarea sunetelor sub aspectul caracteristicilor percepute de urechea umană, deşi, în continuare, se fac distincţii în funcţie de /modul de producere/.

În analiza făcută de E. Coseriu sunt esenţiale semele care stabilesc opoziţii din punct de vedere acustic. Tocmai de aceea, la acest autor nu apare problema dublei apartenenţe (la limbă şi la metalimbă) a denumirilor generale reprezentate de „sunet" şi „zgomot". Distincţia dintre cele două tipuri de fenomene sonore se face numai la nivelul metalimbajului semantic prin semele /omogen/ /curat / /continuu/ (caracteristice „sunetelor") şi prin /confuz/ /non-continuu / şi /non-omogen / (caracteristice „zgomotelor").

Preluând, la rândul lui, aceste seme de la un precursor al semanticii structurale—Heyse, E. Coseriu (1967 : 491) precizează interpretarea fiecăruia dintre aceste seme. Astfel, /continuu/ (sem care le implică pe /omogen/ şi / curat / este definit ca „sunet plăcut urechii produs de un corp care vibrează în întregime şi a cărui substanţă e omogenă şi continuă (subl. n.)". Trebuie precizat că valoarea / continuu / nu corespunde interpretării din fonetică (de exemplu consoană continuă/consoană non-continuă). De asemenea, se deduce că aceste calităţi pot fi atribuite numai „sunetelor" în sens strict, „zgomotele" fiind caracterizate prin valorile opozitive ale semelor de mai sus : /non-omogen / /confuz /.

În analiza făcută de M. Alinei, distincția / sunet/ vs / zgomot / nu este formulată explicit, după cum nu este justificată (decât de principiul circularității) nici dubla apartenență (la limbă şi la metalimbă) a cuvântului corespunzător lui „sunet" (M. Alinei 1974 :35, 47, 49, 200 ş.a.). Doar în măsura în care utilizează seme ca /rumoroso/ (M. Alinei 1974 : 49, 67 ş. a) pentru a specifica calitățile sunetelor se face şi distincția /sunet/ vs /zgomot/.

Tangențele prezentate de câmpul descris de H. De Chanay 1996 (al comportamentelor verbale, având ca arhilexem verbul fr. PARLER"a vorbi") cu **fenomenele sonore** în general conduc la o serie de observații de interes pentru degajarea semelor în SFS, mai ales în unele paradigme ale lui (SFS_u, SFS_a). Unele seme propuse de H. De Chanay 1996:119) pot interesa întreg câmpul: /dinamic//sonor//intens//puternic/ sau numai anumite paradigme /verbal/vs/non-verbal/. Aceste trăsături se pot identifica în referent (id. 121-122), chiar dacă se admite în general că în acest câmp referentul este flu.

În ce priveşte SFSu se rețin mai multe observații. Se arată că fr. CRIE"strigăt" şi CHUCHOTEMENT"şuşotire" fac parte din aceeaşi "arie de experiență", având trăsături referențiale comune, reprezentate semic prin /ascuțit/, /puternic/, /dezagreabil/ (H. De Chanay 1996:122). Se operează deci cu trăsătura /dezagreabil/ (specifică altui câmp-al afectelor), desemnată şi ca /emoțional/ şi /intens/ (id.123-124). Justificarea vine din interpretarea autorului care acordă importanță pragmaticii în acest câmp, verificată în paradigma SFSu prin faptul că referentul e interpretat în funcție de relația metonimică cauză/efect şi de norme sociale. Pe aceeaşi interpretare se bazează şi integrarea unor lexeme care au sensuri metaforice desemnând sunete (strigăte) specifice animalelor transferate omului, precum fr. ABOYER"lătra", BRAIRE" (despre măgar)a zbiera", BELER"a behăi", JACASSER" (despre coțofană)a cârâi"ş. a (ibid.28-299). Utilizarea lexemelor din ultima categorie cu semul fundamental în

câmpul analizat -/articulat/, presupune introducerea unor valori subordonate:/sub-articulat/, /supra-articulat/, /para-articulat/, pe baza cărora se disting subcâmpuri (ibid. 97-98)

7.4.1.2 Apare astfel, la nivelul *denumirilor generale* de **fenomene sonore** insuficienţa utilizării ca sem a lui „sunet" (înţeles ca fenomen sonor în general), care trebuie precizat în metalimbaj prin seme ca /omogen / vs /non-omogen/. În plus, toţi autorii introduc semul /mod de producere/ cu diferite valori capabile să organizeze „subsisteme" (M. Alinei 1974 : 33-34, 38—40, 86—88).

Caracterizarea denumirilor **fenomenelor sonore** mai este făcută de diferiţi autori (în funcţie de necesităţile practice ale descrierii efectuate şi prin semul /calificat/ (utilizat de E. Coseriu 1987 :491 —492 cu o valoare determinată, pentru a-l caracteriza pe TON). Mi se pare mai convenabilă formularea semului (corespunzătoare celei de mai sus) propusă de M. Alinei (1974:66—67) /de o calitate dată /. Se pot sistematiza astfel diferite valori semantice necesare descrierii SFS (v. la III 4. 4). I-ar putea fi subordonat şi semul /sentimentul care însoţeşte emiterea sunetelor (M. Alinei 1974 : 65), chiar dacă acesta are, la rândul lui, valori subordonate (/durere / vs / plăcere / vs /foame / vs /furie/, M. Alinei 1974 :33, 39, 48).

Discuţiile teoretice, ca şi analiza practică a SFS din limba română arată că nu se poate vorbi de caracterul universal al semelor. Altfel spus, analiza aceluiaşi câmp în limbi diferite impune să se opereze cu seme parţial diferite ca urmare a relaţiilor semantice specifice fiecărei limbi.

7.4.2 Descriind *denumirile generale* ale **fenomenelor sonore** din limba germană, E. Coseriu remarcă bogăţia de expresie a acestei limbi. Această caracteristică rezultă cu evidenţă prin comparaţia cu denumirile corespunzătoare din română (SFS_R). Relaţiile semantice exprimate în germană prin cuvinte distincte se stabilesc în română, în mare parte, între sensuri

diferite ale aceluiaşi cuvânt polisemantic. Astfel, în germană, alături de arhilexemul câmpului- SCHALL, fiecare paradigmă are un arhilexem bine individualizat : LAUT pentru S_u (definit prin semul /produs de om/). Sunetul în sens strict (/omogen/ /curat /) este lexicalizat prin KLANG şi opus lui GERAUSCH („zgomot"). Deci, la nivelul paradigmei *denumirilor generale* din germană, există o delimitare arhilexematică mai precisă : SCHALL (termen general), KLANG („sunete plăcute"), GERAUSCH („zgomot")

În schimb, româna apare, chiar la o comparaţie sumară, mult mai bogată în polisemia denumirilor **fenomenelor sonore** şi în lexeme specializate.

E. Coseriu desemnează numai câteva dintre aceste denumiri pentru germană, subordonându-i arhilexemele, de exemplu, lui LARM i se subordonează GETOSE („vuiet"), RADAU („tărăboi"), KRASCH „ (trosnet").

Diferenţele de lexicalizare dintre română şi germană rezultă din comparaţia verbului a RĂSUNA, care acoperă atât sensurile generale (corespunzător numai trăsăturilor /melodios, clar/ exprimate de TONEN), cât şi unele valori speciale (redate în română numai sintagmatic: a *răsuna strident*—GELLEN, *a răsuna melodios, clar*—KLIENGEN.

Aşadar, la nivelul comparaţiei câmpului SFS în română şi germană apar, la modul general, diferenţe de lexicalizare mai bogată şi specifică în germană şi, oarecum proporţional, polisemia deosebit de dezvoltată în română (ceea ce creează, implicit, multe „casete goale" sub aspectul lexicalizării din a doua limbă). În acelaşi timp, lacunele lexicale determină şi decalaje semantice dintre cele două limbi.

Din aceeaşi comparaţie rezultă că, spre deosebire de germană, româna se caracterizează la nivelul SFS printr-o bogată sinonimie. Considerând în română sinonime pe RĂSUNET şi ECOU, semele /propagat/ şi /reproiectat/ funcţionează interdependent (se presupun reciproc), ceea ce nu se întâmplă în

germană, unde /propagat/ îl defineşte pe HALL, iar /reproiectat/ devine distinctiv pentru WIDERHALL.

7.4.3. S-a făcut comparaţia dintre denumirile **fenomenelor sonore** din română şi italiană numai la nivelul „subsistemului sunetelor caracteristice câinelui", analizate în detaliu de M. Alinei. Din acest punct de vedere se poate constata că româna se aseamănă parţial cu italiana (şi se deosebeşte de limbi ca olandeza şi engleza, analizate de M. Alinei 1974:31, 40) prin faptul că numărul lexemelor marcate prin semul /sentimentul (care însoţeşte emiterea sunetelor)/ este mult mai mare (engleza şi olandeza având mai multe denumiri neutrale). Totuşi, la o analiză mai atentă se constată, în primul rând, că româna are un număr mult mai mic de denumiri decât italiana.

În al doilea rând, româna se distinge şi prin absenţa totală a unor opoziţii realizate de seme cum ar fi : / (caracteristic) pentru câini mari / vs / ~ pentru câini mici/ sau /strângând din dinţi / sau /văzându-l pe stăpân mâncând/ (M. Alinei 1974:45-46). Româna apare mai săracă la nivelul acestui subsistem lexical şi pentru că semul /intensitate/ are numai valoarea /mare / (spre deosebire de italiană, unde are mai multe valori, M. Alinei 1974:36), ceea ce duce la absenţa unor opoziţii. De asemenea, semul /sentimentul (care însoţeşte emiterea sunetelor)/, deşi are mai multe valori (/bucurie / vs / supărare /) nu realizează întotdeauna opoziţii nete ca în italiană (de exemplu A CHELĂLĂI e definit prin /sentiment determinat /, dar acesta poate fi atât de /bucurie/, cât şi de /durere/).

Un alt subsistem analizat de M. Alinei (1974:86—88) este cel al „sunetelor caracteristice calului", dar lexemele corespunzătoare din română, sunt puţin numeroase şi nu se diferenţiază prin alte opoziţii. Din acest punct de vedere se pune întrebarea care e statutul paradigmatic al acestor clase (M. Alinei arată că s-ar mai putea delimita şi alte subsisteme în cadrul SFS: „sunetele păsărilor, motanului, leului").

7.4.4. Comparația dintre SFS_a în română și franceză se poate face numai indirect, în măsura în care analizând câmpul denumirilor **animalelor domestice**, G. Mounin (1972: 151—152, 154, 162) include și „strigătele specifice unei specii date". În felul acesta, statutul denumirii speciei la autorul citat este invers față de analiza noastră (/strigătul specific/ fiind considerat sem distinctiv pentru o anumită clasă de animale domestice de către G. Mounin 1972 :152.

Lucrurile s-ar prezenta mai simplu dacă între o anumită specie și strigătul specific ei ar exista o corespondență biunivocă, ceea ce în română nu se întâmplă în nici un caz (v. la III 7. 4— SFS_a. În franceză lipsa sunetelor caracteristice unei anumite specii apare numai pentru „mulet"; în schimb, pentru alte specii apar mai multe denumiri ale strigătelor specifice.

Așadar, pe baza datelor furnizate de comparația cu analiza făcută de G. Mounin, diferențele dintre română și franceză la nivelul SFS pot fi stabilite numai sub aspectul deosebirilor de lexicalizare. Româna are denumiri ale strigătelor specifice pentru speciile: /măgar/, /iepure/, /canar/, /gâscă/. În schimb, franceza distinge, în cadrul unor specii, /strigătul specific masculului/ de cel al /femelei/ (cum e cazul speciei /oaie / sau /gâscă/): JARGONNER față de CACARDER.

Franceza are un singur lexem pentru a desemna strigătul mai multor specii în cazul lui CAQUETER (s. 2 „strigătul scos de gâscă, fazan, păun ș.a.).

Franceza are și alte seme care, izolat, stabilesc opoziții semantice suplimentare, cum ar fi în specia /poule/, cuvântul GLOUSSER este definit ca „strigătul specific scos de găini când ouă".

Doar în specia /bovinelor / româna și franceza se aseamănă prin prezența mai multor lexeme între care nu se stabilesc diferențe semantice relevante : MUGIR, MEUGLER, BEUGLER.

Oricât de sumară ar fi comparaţia SFS în diferite limbi rezultă specificul lor semantic, condiţionat de seme şi lexeme proprii care conduc la alte relaţii de sens. Este important şi surprinzător să remarcăm acest specific semantic într-un câmp în care extralingvisticul nu prezintă variaţii propriu-zise, dincolo de interpretarea lui diferită din fiecare limbă.

Dintre studiile privind desemnarea lingvistică a **fenomenelor sonore** trebuie menţionat F. Guyot, M. Castellengo, B. Fabre 1997:41 ş.u. care se ocupă de categorizarea "zgomotelor domestice"; se trasează o barieră între perceptiv şi cognitiv corespunzător unor nivele diferite de ascultare ţinând seama de parametri acustici şi psihofizici (id. p. 41-43). Se fac expermente care ţin de semantica prototipului şi care operează mai puţin cu criterii lingvistice. Categoriile delimitate pot însă să prezinte interes lingvistic, de exemplu distincţia dintre "zgomote produse mecanic" şi "non-mecanic" (şi în general distincţiile făcute în funcţie de modul de producere) au fost seme distinctive în paradigma *sunetelor lucrurilor* analizată în română.

7.4.6 Deosebit de relevantă pentru compararea câmpului SFS în diverse limbi ni se pare analiza făcută de H. Dupuy-Engelhardt 1998 :2. Analiza aplică principiile lexematicii (deşi se afirmă că depăşeşte limitele structuralismului) unui număr destul de mare de lexeme din franceză şi germană. Fundamentală ni se pare afirmaţia autoarei privind avantajele studierii acestui câmp sub aspectul delimitării structurilor intralingvistice de cele extralingvistice. Acest avantaj se datorează faptului că lexemele din acest câmp au un referent flu, adică referentul extralingvistic nu e precis delimitat; se evită astfel riscul de a lua drept semnificaţie ceea ce aparţine desemnării (H. Dupuy-Engelhardt 1998:4-5). În acelaşi timp prin această caracteristică SFS este relevant pentru comparaţia limbilor, punând în evidenţă ceea ce datorează limbajului în reflectarea realităţii :id:6). Este relevant în acest sens faptul că la nivelul desemnării lingvistice nu se

măsoară intensitatea în decibeli şi nici nu se fac distincţii dintre sunetele ascuţite şi cele grave cu ajutorul frecvenţei (ibid.14). Comparaţia denumirilor de **fenomene sonore** pentru care se propune semul comun /audibil/ arată diferenţe între germană şi franceză:lexemul germ. KLANG corespunde sunetului complex, iar TON sunetului pur ;KLANG corespunde fr. TON, dar şi fr. SON (H. Dupuy-Engelhardt 1998:111);în acelaşi timp, germ SCHALL, termen generic în fizică nu e un lexem supraordonat sau un arhilexem în câmpul utilizărilor lui KLANG.

Sunt utile precizările privind delimitarea câmpului pe baza semelor comune sau a arhisememului şi, mai ales, din punct de vedere practic interesează că se admit seme paradigmatice faţă de seme extraparadigmatice (accidentale). Pe baza semelor intraparadigmatice nu se obţine obligatoriu o singură paradigmă , ci se admit subparadigme sau chiar subsubparadigme (corespunzător delimitării făcute de noi privind semele comune de câmp şi semele comune de paradigmă (v. H. Dupuy-Engelhardt 1998:21-22). Dacă /audibil/ e semul comun al câmpului, distincţii în funcţie de /modul, locul producerii sunetelor/ sunt seme interparadigmatice sau seme capabile să organizeze paradigme (similar cu cele delimitate de noi în română), în funcţie de fenomenul sonor caracteristic /omului/vs/animalelor/ şi/ restul fenomenelor sonore/. Alte seme ca cele privind /evaluarea/ ca /agreabil/serios/plăcut/ sau cele legate de anumite acţiuni (mişcare, respiraţie ş. a)sunt interparadigmatice şi mai puţin specifice. O parte din aceste distincţii au fost făcute de noi în analiza denumirilor **fenomenelor sonore** din română.

7.4.7 Sub aspectul comparării limbilor interesează analiza denumirilor **fenomenelor sonore** specifice animalelor (SFS_a) făcută de C. Lozinski 2005:352. Dintre asemănările cu româna sunt semnalate interferenţa structurii referenţiale cu cea de semnificaţie, ramificarea claselor lexicale, observaţia că semul /strigăt specific unei anumite specii/ nu este distinctiv în toate

paradigmele. Sub aspectul deosebirilor se pot face aceleaşi observaţii ca în celelalte câmpuri comparate în română şi spaniolă:o complexitate mai mare în spaniolă atât sub aspect lexematic, cât şi semic. Româna apare mai bogată sub aspectul polisemiei, iar spaniola lexematic, situaţie din care rezultă decalajul semantic şi, implicit, specificul semantic al fiecărei limbi. Anumite trăsături semantice sunt mai bine reprezentate în unele paradigme, cum ar fi sunetele emise de bovine, ovine, cerbi, câini şi potârniche.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

II. CAMPURI ABSTRACTE

8. NUMELE DE AFECTE (N Af).

8.0 Probleme ale analizei semantice a abstractelor şi a afectelor-posibilităţi, limite, dificultăţi.

Analiza unor câmpuri *concrete* prezentată anterior a pus în evidenţă probleme şi rezultate diferite de la un câmp la altul, în ciuda unei abordări metodologic unitare. A rezultat importanţa *referentului* sub diverse aspecte, cu consecinţe asupra analizei. În unele câmpuri, referentul este precis identificabil (ca SL, SAD, SAS, v. la III 4, 2, 3), în altele se identifică un referent prototipic, ca la STC (III 6) şi, în mai mică măsură la SFS –III 7). În ciuda acestor diferenţe, problemele au putut fi discutate după un model comun, greu de respectat în aceeaşi formă în cazul NAf (cum se poate vedea din titlurile paragrafelor).

În general, specialiştii au evitat analiza semantică (paradigmatică sau nu) a câmpurilor **abstracte**, estimând dificultăţile şi limitele. Insăşi definirea conceptului de **abstract** este dificilă, admiţându-se lipsa de omogenitate a domeniului, în care se pot delimita clase distincte în funcţie de diferite criterii. Se admit diferenţe determinate de gradul de abstractizare, caracterul instabil, ambiguu, vag al sensurilor abstracte, cu consecinţe asupra imaterialităţii şi impreciziei semantice. Delimitarea abstractelor se poate face mai ales în opoziţie cu concretele, prin posibilitatea de a desemna sau nu un referent, chiar dacă axa

concret/abstract e graduală (H. De Chanay 1996:236). Mai mult chiar, unele afecte precum cel desemnat prin fr. COLÈRE "mânie" sunt dependente de manifestarea printr-un suport concret (id.. 239-248). De aceea, se consideră că majoritatea problemelor în analiza **abstractelor** se datorează *non-autonomiei referenţiale* (v. J. C. Anscombre 1996:257;O. Anokhina-Abeberry 2000 :50-55). Din această perspectivă, o modalitate globală de delimitare a **abstractelor** este opoziţia faţă de **concrete;** cele două categorii se diferenţiază la nivelul referentului şi în ce priveşte unele particularităţi lingvistice, cum ar fi caracterul non-numărabil, non-reprezentarea, dependenţa şi variaţiile contextuale specifice **abstractelor**. Se consideră că NAf precum DRAGOSTE, DREPTATE ş.a. corespund unor entităţi care nu au o dimensiune fizică, dar care pot avea un referent reconstruit, eventual în absenţa unui referent fix (L. Tracy 1997:74-76). Activitatea limbajului operează o recompunere, o apropiere a realului în direcţia unui referent prototipic valorizat ca sens (E. Bourion 1995:107). NAf pot dobândi tangibilitate şi accesibilitate prin formele sonore sau scrise asociate cu un sens într-o anumită limbă sau când devin semne lingvistice (L. Tracy1997:69). Statutul de semn lingvistic înseamnă atribuirea unui sens predictibil asociat semnificantului, aspect important pentru asigurarea intersubiectivităţii în cazul **afectelor** (H. De Chanay 1996:63) Identificarea referentului eventual (care poate preciza sensul predictibil) se poate face prin mijloace contextuale (v. M. Van Peteghem 1996:357-367) sau prin delimitarea unor categorii preferenţiale (opuse celor referenţiale şi semantice) capabile să conducă la sensuri predictibile (v. D. Corbin şi M. Temple 1994:6). O asemenea interpretare ar fi utilă în cazul *proceselor afective* (NAf), unde o tipizare, fie şi relativă a acestor procese este importantă pentru comunicarea lingvistică.

Necesitatea de a face tangibil, accesibil sensul **abstractelor** şi, implicit, al **numelor de afecte** (NAf) presupune însă să se ţină seama de mult mai numeroase aspecte, lipisite de

interes în cazul cuvintelor concrete. Obiectivarea analizei din perspectivă lingvistică a orientat analizele mai mult spre probleme morfo-sintactice subordonate descrierilor contextuale ;în mult mai mică măsură s-au urmărit aspectele semantice, după cum se poate vedea din volume de sinteză pe această temă (*Langue française. Grammaire de sentiments*, 1995; Lidil 1995-*Sémantique des noms et adjectifs d'émotion*; *Les noms abstraits*, 1996 sau N. Flaux şi D. Van de Velde 2000 ;C. Stan 2003).

Chiar încercarea de a segmenta din domeniul **abstractelor** un câmp unitar şi mai precis delimitat cum este cel al **numelor de afecte** (NAf) impune o serie de precizări conceptual-semantice. S-a delimitat un **vocabular al afectivităţii** (VAf) sau un **lexic al afectivităţii** (LAf), analizele efectuate arătând complexitatea problemelor (M. Mancaş 2005, 2006). Analiza semantică a unor **nume de afecte (sentimente, atitudini, stări)** a rezolvat numai parţial unele probleme ale definirii riguroase ale acestor cuvinte (v. R. Sîrbu 1977:189-202;A. Bidu-Vrănceanu 2000:28-61), 2005:168-177). În cele ce urmează vom renunţa la denumirea VAf (utilizată de noi în cercetări anterioare) şi vom opera cu un câmp al **numelor de afecte** (N Af) alcătuit din mai multe paradigme. Vom renunţa deci şi la denumirea **afectivitate,** mai vagă şi mai complexă (v. M. Mancaş 2006:355-365;G. Stoica 2006:15-25).

Termenul AFECT este înţeles ca nume generic pentru "procese afective mai mult sau mai puţin diferite ca *emoţii, sentimente, pasiuni*, dar şi ca *stări* sau *atitudini* (condiţionate de cele dintâi). Tot într-o interpretare generică se utilizează ca echivalente ale termenului AFECT calificări de tipul "energie psihică" (M. Del M. Venegos Garcia 1989) sau "mişcare psihică" (G. Habler 2005:52, 59). O asemenea interpretare este susţinuţă de autori care nu fac distincţii între *sentiment/atitudine/emoţii* ş.a. (C. Vaguer 2005:84; V. Goosens 2005:103, 105; Lidil 2005:5, 8). Preferăm interpretarea generică a **afectelor** dat fiind că avem în vedere sensul lor la nivelul comunicării obişnuite, unde este

dificilă aplicarea unor criterii diverse care disting categoriile. La nivel ştiinţific, diferitele categorii de afecte sunt definite în funcţie de componenta cognitivă (gândirea), componenta afectivă (simţirea), componenta fizică (exteriorizarea) (v. A. Koselak 2005:22; G. Habler 2005:52). Componenta cognitivă poate contribui la o definire mai riguroasă a **afectelor**, care să asigure intersubiectivitatea în comunicare; se impune astfel detaşarea unor trăsături prototipice şi a unui sens predictibil (H. De Chanay 1996:182, 224)

O justificare a dificultăţilor privind delimitarea tipurilor de **afecte** este susţinută de perspectiva diacronică. Un exemplu este evoluţia sensurilor cuvântului francez SENTIMENT (v. F. Rastier 1995:237-238). Se arată că, la început, a desemnat "facultatea de a simţi", văzută ca sensibilitate fizică sau a conştiinţei, iar din secolul al XVIII –lea desemnează "afectele şi pasiunile inimii", legat de descoperirea treptată a interiorităţii;se ajunge astfel ca în secolul XX să apară noi sentimente (id. 245). Se interpretează astfel SENTIMENTELE ca "forme culturale care variază după epoci şi societăţi" (pentru că "o cultură transformă afectele în sentimente", F. Rastier 1995:246).

Aspectul subiectiv, interiorizat, presupus obligatoriu de *procesele (stările)psihologice* sau de *energia psihică (*v. A. Cosmovici 1996:20;O. Anokhina-Abeberry 2000:17, 28-29, 71-74) arată nu numai dificultăţile delimitării categoriilor de **afecte,** ci şi faptul că "alunecarea" sensului de la o categorie la alta este justificat (G. Habler 2005:52, 59). În aceste condiţii, o interpretare generică a **afectelor** scuteşte de o delimitare care poate fi subiectivă sau prea "tehnică". Astfel, delimitarea *sentimentelor* de *emoţii*, bazată pe diferenţe de stabilitate, de aspecte volitive sau de prezenţa/absenţa stimulilor (A. J. Greimas şi J. Fontanille 1991:77; G. Stoica 2005:65-75) arată cât de dificilă este o asemenea interpretare (N. Flaux şi D. Van de Velde 2000:207).

Aşa se explică de ce fr. PEUR"teamă" este calificat fie ca *emoţie* (F. Grosmann şi A. Tutin 2005:6), fie ca *sentiment* (J. C. Anscombre 1995:42, v. şi la III 8. 7. 2).

O altă distincţie dificilă este cea dintre *sentiment* şi *atitudine, stare:sentimentele* sunt stări afective complexe, stabile, durabile, cu elemente intelectuale, afective, morale, pe când *atitudinile* sunt comportamentale, exteriorizate sau mai vizibile, chiar dacă sunt efectul unor *sentimente* (J. C. Anscombre 1995:257). Dat fiind că exteriorizarea este importantă pentru a face *afectele* accesibile şi că este singura posibilitate de a face studiul *sentimentelo*r (V. Pavelcu 1982:54), distincţia dintre acestea şi *atitudini* nu mai este atât de importantă în multe situaţii. O modalitate de a face totuşi această distincţe se bazează pe criterii lingvistice, contextuale relevante în anumite limbi. De exemplu în franceză, numele de *sentimente* se combină cu verbul-suport *avoir* ("a avea") şi extensiunile lui *éprouver*, *ressentir* ("a dovedi, a simţi"), iar numele de *atitudine* admit verbele *manifester*, *montrer* ("a arăta, a manifesta") (J. C. Anscombre 1995:43; A. Balibar-Mrabti 1995:88). Dar şi în această situaţie, unele NAf pot exprima atât *sentimente*, cât şi *atitudini*, de exemplu fr. SATISFACTION "satisfacţie" (J. C. Anscombre 1995:42).

Dificultăţile delimitării tipurilor de **afecte** discutate mai sus se constată în definiţiile lexicografice (v. la III 8. 4) din dicţionarele mai multor limbi, care fie că nu se angajează în aceste distincţii, fie nu sunt consecvente în calificarea unor cuvinte din aceeaşi categorie. De exemplu, în dicţionarele româneşti, cuvintele TEAMĂ şi FRICĂ sunt definite ca "stări psihologice cu anumite caracteristici", pe când sinonimele lor intensive din aceeaşi paradigmă-SPAIMĂ, GROAZĂ sunt considerate "sentimente (puternice) de frică, teamă", circularitatea anulând diferenţele de clasare făcute.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

8.1 Numele de afecte (NAf)-ansamblu, domeniu, câmp lexical, micro- sau macrostructură ?

Calificarea ansamblului lexical constituit din **NAf** drept *câmp lexical* apare în diverse lucrări ca o apreciere generală, mai mult sau mai puţin intuitivă, necondiţionată de interpretarea paradigmatică riguroasă stabilită de semantica diferenţială.

În acelaşi timp, calificarea NAf ca **un** câmp (şi numai unul), corelată cu estimarea unei structuri complexe duce la utilizarea paralelă a termenilor *microcâmp* (R. Sîrbu 1977:192 ;G. Stoica 2006:643) sau *macrostructură* (M. del Mar Venegos 1989; E. Bourion 2006:108, 116). Mai riguros, NAf este considerat un câmp complex pentru că este alcătuit din mai multe taxeme (F. Rastier 1995:236). In oricare din aceste interpretări, gruparea în câmp a NAf este condiţionată de proprietăţile comune "energie psihică", "proces sau stare psihologică", care se pot reprezenta prin arhisememul şi arhilexemul AFECT. În funcţie de analizele întreprinse mai sunt luate în consideraţie şi alte seme comune, cum ar fi /un anumit tip de afect/ (de exemplu "tristeţea", "teama", "afecţiunea" ş.a.).

Toate analizele efective ale NAf arată necesitatea subdivizării câmpului în clase. Puţine dintre aceste analize au însă în vedere clasificări în funcţie de sensul lexical, cum ar fi paradigmele antonimice (R. Sîrbu 1977:189-202), cele alcătuite din cvasisinonime (G. Habler 2005:49) sau paradigme lexico-semantice propriu-zise (A. Bidu-Vrănceanu 2000:28-61). Cea mai detaliată subdivizare în clase şi subclase a NAf apare în analizele bazate pe o combinatorie lexico-semantică (v. la III 8. 2. 2), dar aici problemele de sens sunt secundare (v. Lidil 2005;A. Tutin.. 2006:34-48). Numai unele din aceste clasificări prezintă interes din perspectiva analizei pe care o întreprindem având ca deziderat o definire riguroasă a sensului, relaţională şi diferenţială.

8.2 Modalități de clasificare a NAf

8.2.1 Clasificarea psihologico-lingvistică şi/sau conceptual-semantică

Gruparea NAf într-un câmp se bazează pe proprietatea comună de a desemna un proces sau o stare psihologică, desemnate prin numele generic de **afecte** (v. la 8. 0). Detaliile analizei psihologice arată că NAf pot desemna *emoţii, sentimente, stări şi atitudini (*v. discuţii detaliate în această privinţă la G. Stoica 2005:65-75). Aplicarea strictă a criteriilor extralingvistice la analiza sensurilor NAf dintr-o anumită limbă este dificilă (cum s-a arătat la 8.0), fiind unul dintre motivele care au determinat preferinţa pentru alte aspecte şi metode de analiză (v. J. Anscombre 1995, 1996, 2006; A. Tutin,.. 2006:34).

În majoritatea clasificărilor propuse se constată că unul şi acelaşi NAf poate figura în mai multe clase, ceea ce afectează relevanţa distincţiilor. Această deficienţă nu apare însă în clasificările semantice paradigmatice care au în vedere "un tip determinat de afect". Din acest punct de vedere, analiza psihologică oferă date pertinente semantic numai în ce priveşte trăsături variabile ale **afectelor**, cum ar fi "intensitatea", "durata" sau "exteriorizarea", nu şi un anumit tip.

În delimitarea unui "anumit tip de afect" este utilă delimitarea *binară* (bazată pe criterii psihologice), care sunt precise şi relevante semantic. *Polaritatea* NAf este o trăsătură diferenţiatoare în acest câmp în funcţie de valori ca:*euforic/disforic, pozitiv/negativ, atracţie/repulsie, atractiv/ advers, binefăcător/nociv ş.a. (*v. R. Sîrbu 1977:192-193 H. De Chanay 1996:83;A. J. Greimas şi J. Fontanille 1991:32;G. Stoica 2005:70;A. Tutin 2006:48). Nu toate trăsăturile polare duc la delimitări clare; este cazul unei trăsături importante precum "exteriorizare"/"interiorizare" care nu e funcţională întotdeauna (A. Tutin.. 2006:41), admisă fiind "alunecarea" de la *sentiment*

(interiorizat) la *stare, atitudine* (exteriorizat). În aceeaşi situaţie sunt şi criteriile privind "aspectul", care stabilesc opoziţia "punctual" (relevantă pentru *emoţii*, faţă de" durativ" definitorie pentru *sentimente*). (C. Vaguer 2005:15-16;A. Tutin.. 2006:42); sunt considerate *punctuale*, nume de *sentimente* precum fr. *désespoir*" disperare", *chagrin*" supărare" şi *durative* fr. *joie*" bucurie", *félicité* "fericire" (Lidil 2005:4, 34).

O altă trăsătură, importantă din punct de vedere psihologic –"intensitatea" este distinctivă semantic numai ca valoare subordonată unui "anumit tip de afect"; ea nu se manifestă binar, ·având gradări mai mult sau mai puţin numeroase în diverse paradigme (v. la III 8. 5).

Analizele bazate pe identificarea unor afecte tipice codificate (F. Grosmann şi A. Tutin 2005:13) sau codificările stereotipizate cultural şi lingvistic (A. J. Greimas şi J. Fontanille 1991:82) sunt limitate. S-au identificat NAf prototipice :Nsent-fr. *affection*" afecţiune", *amitié* „prietenie", Nem-fr. *surprise*" surpriză", *peur*" teamă" sau Nsent-stare-fr. *bonheur*" fericire", *ennui*" plictiseală" (A. Tutin 2006:36-379.

Unele clasificări conceptual-semantice, fără a fi justificate lingvistic strict, pot fi utile ca premisă în analiza sensului NAf. Astfel, se disting **sentimente ontice**, care pot fi **existenţiale**:fr. *espoire*" speranţă", *ennui* "plictiseală", *inquiétude* "nelinişte", *melancolie* "melancolie", *nostalgie* "nostalgie" (pentru care predomină criterii filizofice) şi **timice** (unde primează criterii psihologice): fr. *allegresse*" veselie, bucurie mare", *amertume*" amărăciune", *bonheur* "fericire", *colère* "mânie", *gaité* "veselie, voioşie", *satisfaction* "satisfacţie", *tristesse* "tristeţe". O altă categorie este cea a **sentimentelor relaţionale**, precum fr. *admiration* "admiraţie", *affection* "afecţiune", *amitié* "prietenie", *amour* "dragoste", *antipathie* "antipatie", *aversion* "aversiune", *confiance* "încredere", *crainte* "frică", *effroi* "spaimă, groază", *envie* "invidie", *estime* "stimă", *haine* "ură", *honte* "ruşine", *orgueuil* "orgoliu" (v. F. Rastier 1995:239; unele puncte comune

se găsesc şi în clasificarea făcută de J. C. Anscombre 1995:146). Lexemele din aceste categorii se pot regrupa binar după cum exprimă sentimente **euforice** sau **disforice**. Interpretarea care stă la baza acestei clasificări se poate regăsi numai parţial în clasificările bazate pe criterii lingvistice (v. la 8.2.2). Rezultă că analiza NAf nu poate neglija criterii extralingvistice, psihologice (intersubiectivitatea, relaţia subiectului cu obiectul sau cauza, caracterul conflictual, intersecţia unor afecte) sau date socioculturale, socio-economice care ţin de o cultură dată (v. A. J. Greimas şi J. Fontanille 1991:61, 89, 105). Astfel fr. *le desespoir* "*disperare*" e definit (id.79) printr-un dispozitiv modal de tip conflictual, condiţionat de eşec, frustrare, încredere şi aşteptare. "Avariţia" este definită (ibid.61) ca "o pasiune solitară faţă de obiecte". *La jalousie*"gelozie" presupune o relaţie complexă între *le jaloux* "gelosul" şi obiectul său sau dintre gelos şi rivalul său, fiind "o pasiune individualizantă exclusivă " (ibid. 191, 195, 223).

O posibilitate de a depăşi dificultăţile definirii NAf este identificarea unor prototipuri sau termeni de bază, importanţi pentru o analiză relaţională, diferenţiatoare a sensului. În unele analize ale NAf s-au selectat anumite cuvinte care pot fi puncte de referinţă (cuvinte-pol), la care se raportează semantic alte cuvinte dintr-o anumită limbă. Astfel, M. del Mar Venegos Garcia 1989 grupează şi analizează cuvintele spaniole care exprimă "tristeţea", ca un tip derterminat de "energie psihică". Alte analize similare pornesc de la fr. *jalousie* şi *envie (*A. J. Greimas 1991:189-191) sau de la fr. *peur* (E. Bourion 1995:109, 116). Prin raportarea la asemenea cuvinte-prototip se pot constitui paradigme lexico-semantice în care diferenţierea sensului priveşte cvasisinonimele (v. A. J. Greimas, J. Fontanille 1991:189-191);G. Hassler 2005:15) sau antonimele (R. Sârbu 1977:189-202).

8.2.2 Clasificări combinatorii ale NAf

Dificultăţile şi limitele analizei sensurilor NAf au condus la introducerea unor criterii diverse, cu importanţă prioritară

acordată aspectelor lingvistice. Analiza *combinatorie* a NAf încearcă să precizeze unele categorii fundamentale, cum ar fi delimitarea *sentimentelor* de *atiudini* (v. şi la III 8. 0, 8. 2. 1), fie, subordonat unor criterii sintagmatice precise, să deducă diferenţe de sens. În general însă, caracteristicile identificate în acest fel privesc aspecte secundare ale sensului. Pe lângă această limitare, relevanţa taxonomică este redusă pentru că unul şi acelaşi NAf poate fi repartizat în mai multe categorii.

Interesantă prin caracterul ei cuprinzător este delimitarea dintre NAf *endogene* sau *exogene* (J. C. Anscombre 1995:47-50, clasificare preluată de numeroşi autori, v., de exemplu Lidill 2005, sau A. Tutin.. 2006:37). Pentru NAf *endogene*, construcţiile sintactice din anumite limbi (dar mai ales din franceză) arată că pentru lexeme cum ar fi fr. *crainte, amour*, individul este la originea sentimentului şi este necesar un al doilea actant, construit în franceză cu prepoziţiile *pour, envers* "pentru, faţă de". Pentru aceste NAf originea se confundă cu locul psihologic şi individul este la originea sentimentului; se mai constată natura procesivă a complementului numelui (J. C. Anscombre 1995:49).

NAf *exogene* au o cauză exterioară a locului psihologic, ceea ce duce la proprietăţi extrinsece (J. C. Anscombre 1995:50-53, 2005:146, A. Tutin.. 2006:37), cum se vede din exemple ca fr. *frayeur* "spaimă mare", *agacement* "agasare". În general NAf *exogene* corespund numelor de stări. Se admit însă "alunecări" de la "sentiment" la "atitudine, stare", unele NAf putând fi atât endogene, cât şi exogene, de exemplu fr. *Respect* "respect" (A. Tutin 2006:37).

O distincţie semantică determinată contextual este şi cea dintre NAf care se raportează la "eu" (ca fr. *orgueuil* "orgoliu", *jalousie* "gelozie") sau la "celălalt (altul)" (fr. *amour* "dragoste", *haine* "ură") (v. F. Valetopoulos 2005. 69).

Alte valori semantice secundare determinate prin analiza contextuală sunt "posesia", "controlul", "cauzalitatea", "caracterul

volitiv" (v. V. Goosens 2005:115-121, A. Tutin,.. 2006:34-48), importanța lor pentru sensul specific NAf fiind însă limitată și fără corelații cu tipul de afect. Chiar dacă analiza lingvistică minuțioasă a colocațiilor și a co-ocurențelor NAf oferă date mai obiective (V. Goosens 2005:103-104; A. Tutin 2006:48) nu se poate renunța la criteriile extralingvistice care determină un anumit sens lexical.

Prin analiza contextuală sunt identificate și alte valori semantice secundare și eterogene în câmpul NAf. Se delimitează (A. Tutin 2006.. :489) șase clase ale NAf din franceză:C1-NAf *interpersonale: amitié "prietenie", amour "dragoste", afection "afecțiune", haine "ură";* C2- NAf *interpersonale cauzate,* precum *respect*, *mépris* "dispreț", *estime* "stimă", *admiration, pitié* "milă";C3-NAf *punctuale* și *active*: *surprise* "surpriză", peur "teamă", *angoisse, joie.*; C4-NAf *interpersonale reactive*: *colère* "mânie", *honte* "rușine", *dégout* "dezgust"; C5-NAf *durative, non-controlate:bonheur, orgueuil;C6-NAf durative controlate: peine "neliniște", crainte, angoisse, joie, peur.* Se poate constata că un anumit NAf, de exemplu *peur* figurează în două dintre clase, ceea ce afectează distincția semantică dintre aceste clase.

O altă modalitate de analiză combinatorie-*definițiile actanțiale* (v. J. Picoche1995:67-73 ;F. Rastier 1995:235 ;V. Goosens2005:108-114; A. Tutin, 2006:38-39) are rezultate importante chiar și sub aspect semantic. Obligativitatea unui actant-subiect uman (persoană) definește toate NAf, dar se stabilesc diferențe importante în funcție de caracterul uman sau non-uman al actantului-obiect sau de alte caracteristici ale actanților (A. Tutin 2006 :58-39, 46-47).

Criteriul actanților nu se dovedește întotdeauna discriminatoriu (A. Tutin 2000:38-39), dar, dat fiind că definițiile actanțiale pot fi corelate cu cele semantice, rolul lor în analiza sensului este mai important (v. la III 8. 6).

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

8.2.3 Clasificarea paradigmatică a NAf

Din perspectiva semanticii lexicale diferenţiale care are ca obiectiv definirea riguroasă a sensului cuvintelor prin comparare şi diferenţiere este necesară repartizarea lexemelor NAf în paradigme. Gruparea în paradigme presupune raportarea la *un anumit prototip de afect*, care să funcţioneze ca sem comun al paradigmei şi ca termen de bază şi faţă de care se diferenţiază sensul celorlalte lexeme din paradigmă.

Am preluat clasele paradigmatice ale NAf analizate ca antonime în limba română (v. R. Sîrbu 1977:189-202) :AFECŢIUNE, SIMPATIE, PRIETENIE, IUBIRE, AVERSIUNE, ANTIPATIE, DUŞMĂNIE, URĂ (I), BUCURIE, MÂHNIRE, SATISFACŢIE, (NE)MULŢUMIRE, VESELIE, (NE)FERICIRE, AMAR, JALE (II), SPERANŢĂ, NĂDEJDE, DISPERARE, DEZNĂDEJDE (III), ÎNCREDERE, NEÎNCREDERE (IV), CONSIDERAŢIE, STIMĂ, RESPECT, ADMIRAŢIE, VENERAŢIE, DESCONSIDERAŢIE, DISPREŢ (V). Majoritatea lexemelor din aceste paradigme apar şi în studiile altor autori (care s-au ocupat mai ales de franceză), dar analiza nu vizează relaţiile de sens.

Relaţiile de sens din paradigmele de mai sus sunt descrise (v. A. Bidu-Vrănceanu 2000:28-59) cu ajutorul analizei semice, similar cu maniera aplicată în analiza câmpurilor concrete. Înainte de a prezenta detaliile acestei analize (III 8.5), din care să rezulte avantajele şi limitele ei pentru definirea sensurilor NAf, este necesar să se procedeze la *dezambiguizarea cuvintelor polisemantice* (8.3) şi să se arate raportul cu definiţiile lexicografice (8.4).

O altă modalitate de analiză paradigmatică ar fi gruparea unor NAf în jurul unui termen-pivot (nucleu), soluţie pe care o vom aplica în relaţie cu lexemele corespunzătoare din alte limbi (v. la 8.6 şi 8.7.2).

8.3 Polisemia NAf

Dificultățile definirii **afectelor**, interpretarea lor generală ca "proces psihic" implică să li se atribuie un caracter dinamic care duce la dezvoltarea de noi sensuri sau la polisemie.

Polisemia este o caracteristică la nivelul ansamblului **abstractelor**, din care fac parte și NAf (v. O. Anokhina-Abeberry 2000:9, 310, 313-315, 323). Afirmația este susținută de ideea că, la origine, numele abstracte au avut o semnificație vagă, pentru că în primele timpuri de dezvoltare a limbajului, omul nu disocia obiectul de efectul produs asupra lui sau nu distingea cauza de efect. Schimbările de interpretare, legate de evoluția social-istorică au dus la dezvoltarea de sensuri pe tipare determinate-"acțiunea și rezultatul ei". Se ajunge la o polisemie certă bazată pe distincția *abstract/concret* (O. Anokhina-Abeberry 2000:310) și la o polisemie mai puțin certă (cu sensuri figurate nu întotdeauna lexicalizate) de la "numele calității". Condițiile social-istorice sunt considerate un factor esențial în detașarea și interpretarea **afectivității** (A. Wierbicka 1988, A. J. Greimas și J. Fontanille 1991:86;F. Rastier 1995:245-246) și duc la dezvoltarea mai multor fațete ale sensului, cu consecințe asupra polisemiei.

Afectele, ca una dintre categoriile de **abstracte** dezvoltă polisemie prin "alunecarea" sensurilor de la "sentimente" la "atitudine", "stare". Necesitatea "exteriorizării" afectelor pentru a fi identificate se înscrie în tendința lor de concretizare (verificată în majoritatea limbilor), care duce la noi sensuri (T. Rainer 1996:117-119). Variațiile semantice ale NAf sunt ilustrate cu exemple din limba franceză: mépris"dispreț", *respect*"respect", *regret*"regret", *amour*"dragoste" (J. C. Anscombre 1996:257, 260; F. Grossmann și A. Tutin 2005:9; G. Habler 2005:52, 59; V. Goosens 2006:106; A. Tutin 2006:36). Polisemia NAf mai este explicată prin variațiile rolului culturii asupra categoriilor lexico-semantice (v. F. Grossmann și A. Tutin 2005:9, care preiau și susțin punctul de vedere al lui A. J. Greimas). Este ilustrativă sub

aspect socio-cultural polisemia cuvântului SENTIMENT în franceză şi evoluţia lui semantică din secolul al XVIII-lea până în prezent (v. F. Rastier 1995:237-238).

Aşa cum rezultă din analiza NAf din română, sensurile noi se dezvoltă după două modele destul de uniforme :a) prin relaţia (metafora) abstract/concret, ca la PRIETENIE:s. 1"sentiment de un anumit tip" şi sensurile mai concrete "legătură dintre oameni" sau "atitudine favorabilă faţă de cineva sau ceva";MULŢUMIRE, s.1 "sentiment", s.2 "formă concretă de manifestare a lui". În aceeaşi situaţie sunt BUCURIE, SATISFACŢIE, AMĂRĂCIUNE, NENOROCIRE, JALE. Astfel, NEFERICIRE desemnează "starea celui nefericit", sens preponderent abstract, dar care se poate concretiza în sensul "întâmplare, împrejurare (fapt concret) care aduce cuiva suferinţă". La fel, MULŢUMIRE, NEMULŢUMIRE, MÂHNIRE desemnează atât "numele acţiunii" (abstract), cât şi rezultatul ei concret. (b) polisemia prin metonimie: întreg/parte, ca la DRAGOSTE, s.1 "sentiment de afecţiune în general", s.2 "sentiment de afecţiune pentru o persoană de sex opus" ;sau prin relaţia metonimică "cauză"/"efect" se poate explica SILĂ-s. 1"sentiment", s.2 "constrângere".

În general, toate aceste "alunecări" ale sensului merg în direcţia unui sens mai tangibil prin exteriorizare sau concretizare. Destul de puţine cuvinte au o polisemie mai bogată de două sensuri. De exemplu SUPĂRARE desemnează la cele trei sensuri ale sale "stări negative" mai mult sau mai puţin diferite:un sens abstract, definit prin echivalenţa cu *întristare, tristeţe, amărăciune*; alt sens, material sau concret, pentru care se dau sinonimele *nevoie, neajuns, lipsă;* în fine, s.al 3-lea e definit tot prin cvasisinonimia cu *furie, iritare, mânie*. Deplasările de sens s-au produs prin metonimie, dar dacă avem în vedere sensurile exacte ale sinonimelor se desemnează şi stări sau manifestări emotive care nu mai sunt strict echivalente.

Dată fiind situația frecventă de polisemie a NAf, trebuie să se țină seama de aceasta în definirea, descrierea și tiplologia lor. (F. Grossmann și A. Tutin 2005:9). Această distincție se impune cu atât mai mult cu cât sensurile NAf polisemantice aparțin aceluiași câmp lexical, dar unor paradigme diferite, ceea ce impune dezambiguizarea prealabilă, efectuată pe baza definițiilor lexicografice.

8.4 Definițiile lexicografice ale NAf

Definițiile din dicționarele generale ar putea fi o modalitate de obiectivare a sensurilor prototipice, predictibile ale NAf. Din păcate, deși ar putea constitui repere utile pentru o interpretare semantică mai riguroasă (v. F. Grossmann și A. Tutin 2005:6), se constată deficiențe ale acestor definiții în dicționarele mai multor limbi, principalul defect fiind circularitatea. De exemplu, definiția fr. AMOUR"dragoste" în Petit Larousse 1972 (v. A. Wierbicka 1988:97) ca "affection vive" ("afecțiune vie") presupune consultarea definiției lui *affection*, făcută prin alte sinonime *attachement, amitié, tendresse (*sau "sentiment d'amour, d'amitié etc). Se ajunge la o schemă (id., ibid.) din care rezultă circularitatea completă între *amitié* și *tendresse* între care se plasează *amour, affection, attachement, sympathie, inclination.* Evitarea acestei circularități s-ar putea face prin găsirea unor elemente nedefinibile (primitivi semantici), care nu ar aparține NAf, ci altor sfere semantice (A. Wierbicka 1988:103).

Circularitatea definițiilor lexicografice se constată chiar în definițiile din dicționare importante ale francezei date unor termeni de bază, cum este SENTIMENT (A. J. Greimas și J. Fontanille 199192-93, 191) Analiza unor cvasisinonime dintr-o clasă determinată de NAf (G. Habler 2005:49-52) arată că există diferențe conceptual-semantice și sintactice importante neglijate prin circularitatea lexicografică.

Definiţiile lexicografice ale unor NAf din dicţionarele generale ale limbii române se pot caracteriza prin aceleaşi deficienţe şi imprecizii, dintre care circularitatea ocupă un loc important. Procedeul este folosit excesiv atât prin utilizarea cvasisinonimelor la nivelul genurilor proxime, cât şi în locul oricărei definiţii.

Sunt ambigue definiţii lexicografice ale NAf care încep cu formula "sentiment de", urmată de un alt NAf, ca de exemplu la DRAGOSTE "sentiment de"+ "afecţiune"; în acest caz se neglijează diferenţa privind gradul "intensităţii" existentă între termenul din limbă şi cele din metalimbă. Clasări de acest tip sunt şi mai derutante când se dau mai multe NAf. Enumerarea dă fie cvasisinonime, ca la SUPĂRARE, s.2 "amărăciune, tristeţe" sau ANTIPATIE "sentiment de" + "neplăcere, aversiune, silă", între care există diferenţe graduale. În alte cazuri, enumerarea trebuie interpretată diferit pentru că fiecare NAf menţionat interesează prin altă trăsătură distinctivă, sensul cuvântului-intrare rezultând din suma cuvintelor enumerate, ca la PRIETENIE "sentiment de" + simpatie, stimă, ataşament" sau la BUCURIE "sentiment de" + mulţumire" + "satisfacţie"

Alte deficienţe ale clasării sensurilor în definiţiile lexicografice rezultă dacă avem în vedere mai multe lexeme dintr-o anumită paradigmă. Astfel AFECŢIUNE, SIMPATIE, PRIETENIE, IUBIRE;DRAGOSTE şi AVERSIUNE, DUŞMĂNIE; URĂ sunt clasate ca "sentimente", pe când alte lexeme din aceeaşi paradigmă precum FERICIRE, VESELIE, NEFERICIRE, TRISTEŢE sunt definite ca "stare (sufletească)". Ambiguitatea clasării în această paradigmă este sporită şi de faptul că toţi termenii paradigmei sunt raportaţi la cuvântul–pivot SATISFACŢIE. Acesta este definit de dicţionare ca "sentiment de mulţumire, de plăcere", ceea ce ar însemna că şi ceilalţi membri ai paradigmei sunt "sentimente" (chiar dacă cu exteriorizări diferite). Această "alunecare" între "sentiment"/"stare"/"atitudine" este

greu de delimitat la nivelul limbii comune şi poate justifica inconsecvenţa definiţiilor.

Deficienţa majoră a circularităţii NAf este reprezentată de evitarea definiţiilor pozitive, explicite, ignorându-se diferenţe specifice importante existente între lexeme. Astfel, SUPĂRARE este definit prin *întristare,* care exprimă o "modificare de stare" şi prin *tristeţe*, care nu are această componentă semantică sau nu e eventiv. Numeroase definiţii lexicografice neglijează distincţii privind "intensitatea afectelor", diferenţe graduale de multe ori relevante: AMAR e definit prin *jale* (marcat intensiv), dar şi prin *tristeţe* (marcat cu un grad inferior al intensităţii). Neglijarea diferenţelor de grad privind "intensitatea afectelor" apare destul de frecvent în definiţiile lexicografice, fie în definirea prin cvasisinonime între care există asemenea diferenţe (ca la SIMPATIE, PRIETENIE, DRAGOSTE), fie prin absenţa omologării din metalimbajul lexicografic. Un exemplu pentru ultima situaţie este desemnarea "intensităţii mari" prin diferite elemente: *adâncă* (în definiţia lui JALE), *intensă* (în definiţia lui FERICIRE), *vie* în definiţia lui BUCURIE.

Definiţiile lexicografice sunt utile analizei semantice când îşi propun delimitarea dintre "sentimente" /"stări" /"atitudini", aspect important mai ales în cazul cuvintelor polisemantice care aparţin toate câmpului NAf, ca la DRAGOSTE, IUBIRE, PRIETENIE, VESELIE.

Alte definiţii lexicografice convenabile sunt cele în care se face o raportare precisă la nivelul genului proxim. În această situaţie, repartizarea şi analiza paradigmatică se face printr-un lexem din aceeaşi clasă, în raport cu care diferenţele sunt precise, ca la ATAŞAMENT= "afecţiune"+ "puternică"+ "stabilă", TRISTEŢE= "stare sufletească"+ "apăsătoare", DEPRESIE = "stare sufletească" + "patologică", PICĂ = "ură"+"ascunsă", JALE= "tristeţe, mâhnire" + "adâncă", SCÂRBĂ= "aversiune" + "nestăpânită".

Rezultă că definiţiile lexicografice ale NAf prezintă alte deficienţe decât cele ale cuvintelor din câmpurile concrete (unde ordonarea datelor enciclopedice reprezintă problema majoră). Imprecizia definirii sensurilor, utilizarea excesivă şi neselecţionată a sinonimelor, inconsecvenţa clasărilor afectează o interpretare riguroasă. Acolo unde se dau definiţii explicite şi clare, care permit o clasare precisă şi diferenţieri ale sensurilor, dicţionarele reprezintă un auxiliar pentru analiza semică.

8.5 Analiza semică a unor paradigme ale NAf

8.5.1 Delimitarea unor paradigme ale NAf

O descriere similară cu a *câmpurilor concrete* aplicată NAf este posibilă dacă procedăm la gruparea lexemelor în paradigme prin raportarea la denumiri considerate de bază (cuvinte-nucleu sau cuvinte-pol) pentru că desemnează un anumit tip de afect la care se raportează altele de acelaşi tip. Cum s-a văzut la III 8.2, diversele clasificări ale NAf nu au avut ca rezultat o inventariere a tipurilor principale de afect. Se poate deduce o inventariere parţială a lor din diverse analize în care apar drept cuvinte-nucleu : *tristeţea* (M. del Mar Venegos Garcia 1989), *gelozia* (fr, *jalousie, envie*-A. J. Greimas şi J. Fontanille 1991), *teama* (fr. *peur*-D. Bresson şi D. Dobrovol'ski 1995:107-118, E. Bourion 1995:1o7-108). În mică măsură (O. Anokhina-Abeberry 2000:87) se discută caracterul universal şi implicit prototipic al unor concepte precum *fericire, tristeţe, mânie, frică, surpriză, dezgust*, fără a se ajunge la o poziţie certă în această privinţă.

O manieră convenabilă de delimitare a unor paradigme ale NAf este cea care porneşte de la analiza antonimelor din limba română, repartizate în cinci clase (R. Sîrbu 1977:189-202). Analiza satisface condiţiile interpretării unei paradigme lexico-semantice pentru că există mai multe *seme comune*:"sentiment"

sau "atitudine"+"de un anumit tip". Pentru desemnarea "tipului de afect" se apelează la un NAf, care apare atât ca element al limbii, cât şi al metalimbii, fiind astfel un termen-nucleu, dar nu neapărat un cuvânt –axiomă. Apar în această postură: *afecţiune, satisfacţie, aspiraţie, apreciere*; numai în paradigma a IV-a, semul *siguranţă* este raportat la alte două abstracte:*cinste* şi *fidelitate*.

Opoziţia antonimică este desemnată printr-un *sem incompatibil contrariu* (SIC), formulat cu o valoare generală: "prezent"/"absent", "favorabil"/"nefavorabil"; numai în cazul unei paradigme (I), semul incompatibil contrariu este formulat în termeni psihologici: "afectiv-simpatetic" faţă de "repulsiv-advers".

Semelor comune şi incompatibile li se adaugă *alte seme variabile*, care pot avea valoare distinctivă. Cel mai general (cu excepţia paradigmelor a III-a şi a IV-a) este "intensitatea, care stabileşte distincţii graduale relevante din punct de vedere semantic. Numai în unele paradigme există lexeme pentru care e distinctivă "exteriorizarea" (I, II) sau alte valori (V).

Redăm sintetic analiza semică propusă de R. Sîrbu:

I SC-"privitor la gradul de afecţiune", combinat cu SIC-"pozitiv (afectiv-simpatetic)" şi cu seme graduale (pe care le redăm în paranteză): AFECŢIUNE (0), SIMPATIE (1), PRIETENIE (2), IUBIRE (3) sau cu SIC- "negativ (repulsiv-advers)": AVERSIUNE (0), ANTIPATIE (1), DUŞMĂNIE (2), URĂ (3). Perechea PRIETENIE/ DUŞMĂNIE se mai caracterizează prin semul "reciprocitate".

II SC- "privitor la satisfacţie" şi SIC- "prezent", plus seme graduale: MULŢUMIRE (0), BUCURIE, VESELIE (grad nedeterminat), FERICIRE (grad maxim); în combinaţie cu SIC-"absent":NEMULŢUMIRE (0), TRISTEŢE (1), AMĂRĂCIUNE (2), MÂHNIRE (3), DURERERE (4), AMAR (5), JALE (6), NEFERICIRE (grad maxim). VESELIE se mai defineşte şi prin semul "exteriorizare".

III SC-"privirtor la aspiraţii" şi SIC-"prezent": SPERANŢĂ, NĂDEJDE sau combinat cu SIC-"absent": DESPERARE, DEZNĂDEJDE.

IV SC- "privitor la siguranţa faţă de cinstea, fidelitatea cuiva", combinat cu SIC-"prezent"-ÎNCREDERE sau cu SIC-"absent"-NEÎNCREDERE. Se remarcă absenţa semelor graduale în clasele III şi IV.

V SC "atitudine" + "de apreciere" şi SIC "prezent" (sau "reverenţios") şi seme graduale: CONSIDERAŢIE (1), STIMĂ, RESPECT (2), ADMIRAŢIE (3), VENERAŢIE (4) sau combinat cu SIC- "absent": DESCONSIDERAŢIE (1), DISPREŢ (2).

Pentru discuţii de detaliu privind analiza semică a claselor I şi II, v. A. Bidu-Vrănceanu 2000 :34-36, 51-54.

Pe marginea analizei NAf prezentată mai sus se pot face mai multe observaţii:

--- Analiza propusă nu se raportează la definiţiile lexicografice.

--- Includerea unui sem variabil distinct cum este "aprecierea graduală" (de fapt a "intensităţii") în semul comun poate deruta. Cu excepţia paradigmelor III şi IV, în care nu se fac distincţii în funcţie de gradul /intensităţii afectului/, în toate celelalte paradigme, acest sem variabil indică diferenţe semantice importante, puse în evidenţă de analiza semică, nu şi de definiţiile lexicografice.

--- Calificarea ca "sentiment"/"atitudine"/"stare", care reprezintă sub un aspect sau altul un sem comun nu este făcută consecvent. "Alunecarea" sensului fiind frecventă şi delimitarea greu de făcut, absenţa acestei calificări este parţial justificată. Nu este convenabilă însă inconsecvenţa privind această calificare, făcută explicit în paradigmele I şi V; inconsecvenţa este şi mai gravă când unele lexeme din paradigma I sunt calificate ca "sentimente "şi altele ca "atitudini" sau "stare". În schimb, în paradigma a V-a, "atitudine" apare ca sem comun primordial, explicit şi omogen pentru toate lexemele.

--- Principiul grupării în paradigme se bazează pe "tipul de afect" ca sem comun, recunoscându-se importanța lingvistică a acestei componente de sens. Desemnarea acestui sem se face circular prin folosirea unui termen în limbă și în metalimbă. (*afecțiune, satisfacție, aspirație, apreciere*). Această circularitate e evitată numai în paradigma I, prin formularea în termeni psihologici a unor seme:"afectiv-simpatetic" și "repulsiv-advers"

Pentru ilustrare dăm câteva definiții semice din clasele I și II:AFECȚIUNE se definește ca "afectiv-simpatetic"+"non-intensiv" și se opune cuvântului IUBIRE="afectiv-simpatetic" + "intensitate gradul 3": AVERSIUNE = "repulsiv-advers" + "non-intensiv" se opune lui URĂ="repulsiv-advers"+"intensitate gradul 3". MULȚUMIRE se definește ca "stenic" (sau "satisfacție"), nemarcat gradual și se opune lui BUCURIE ="stenic" ("satisfacție") + "intensitate gradul 1". TRISTEȚE = "depresiv" (sau "-satisfacție") + "intensitate gradul 1" se opune lui NEFERICIRE, diferențiat prin "grad maxim".

Se pune întrebarea care este eficiența analizei semice în descrierea **NAf** așa cum rezultă din descrierea prezentată anterior. Ordonarea definițiilor lexicografice (necesară și relevantă în *câmpurile concrete)* este necesară și utilă pentru NAf numai izolat și parțial, la nivelul omologării și evidențierii diferențelor de sens dintr-o anumită clasă. Analiza semică propusă simplifică operarea cu anumite trăsături semantice, obținând rezultate clare și utile în ce privește diferențierea prin /intensitate/ (cu o precisă delimitare scalară), trăsătură prezentă pentru majoritatea NAf (cu excepția claselor III și IV). S-au putut obține distincții pertinente între unele cuvinte, cum ar fi între URĂ (diferențiat printr-un grad mai mare) și DUȘMĂNIE.

Analiza semică ar mai putea include și alte trăsături, cum ar fi "durata" sau "exteriorizarea", chiar dacă ele sunt relevante numai pentru anumite NAf.

8.5.2 Reinterpretarea analizei semice de sub 8.5.1

8.5.2.1 Paradigma I grupează lexemele prin semele comune:/proces (psihic) afectiv/ /orientat spre altă persoană/. Prima subclasă din această paradigmă mai are ca seme comune:/euforic (pozitiv sau favorabil)/ şi /afectiv –simpatetic/ carracteristice pentru AFECŢIUNE, SIMPATIE, PRIETENIE, IUBIRE, DRAGOSTE. Între aceste lexeme se stabilesc diferenţe privind gradele /intensităţii/: AFECŢIUNE e /non-intensiv/ sau /nemarcat/, SIMPATIE e marcat prin /gradul I), PRIETENIE prin /gradul II/, iar IUBIRE, DRAGOSTE prin /gradul III (sau maxim)/.

În a doua subclasă a acestei paradigme intră AVERSIUNE, ANTIPATIE, DUŞMĂNIE, PICĂ, URĂ. Semele comune sunt: /proces psihic//disforic (negativ, neplăcut)//repulsiv-advers/. Între aceste lexeme se stabilesc diferenţe privind /gradul intensităţii/: AVERSIUNE e nemarcat ca /intensitate/ sau /non-intensiv/, spre deosebire de celelalte, marcate /intensiv/: ANTIPATIE prin /gradul I/, DUŞMĂNIE, PICĂ prin /gradul II /, URĂ prin /gradul III /.

Alte seme pot fi distinctive în această paradigmă: /reciprocitatea/ e distinctiv pentru PRIETENIE şi pentru DUŞMĂNIE. Pentru PICĂ este relevant semul /non-exteriorizat (ascuns)/. În general însă, lexemele acestei paradigme desemnează /sentimente/, ceea ce înseamnă absenţa /exteriorizării/ (care poate fi indicată numai contextual, v. la 8.6).

8.5.2.2 Lexemele din paradigma a II-a au ca seme comune /proces psihic//conform dorinţelor /sau /satisfacţie/ şi se divide în două subclase. În prima dintre ele se adaugă semele comune /euforic/ şi /stenic/, caracteristice lexemelor MULŢUMIRE, BUCURIE, VESELIE, FERICIRE. Diferenţele se stabilesc prin valorile graduale ale semului /intensitate/: MULŢUMIRE e nemarcat gradual, BUCURIE şi VESELIE prin /grad mediu /, iar FERICIRE prin /grad maxim/. O altă opoziţie se

poate stabili între VESELIE, marcat explicit prin /exteriorizare/, față de ceilalți membri ai acestei subclase nemarcați în ce privește acest sem.

A doua subclasă din paradigma I este alcătuită din: SUPĂRARE, TRISTEȚE, AMĂRĂCIUNE, MÂHNIRE, DURERE, NENOROCIRE, NEFERICIRE, JALE. Regruparea se bazează pe semele comune /proces psihologic//-satisfacție/ și /-stenic/ sau /+disforic/ și /+depresiv/, Lexemele acestei subclase fiind mai numeroase, distincțiile privind /intensitatea/ sunt mai multe și mai greu de făcut riguros: TRISTEȚE-gradul I, AMĂRĂCIUNE –gradul II, MÂHNIRE-gradulIII,, DURERE-gradul IV, AMAR-gradul V, NEFERICIRE –gradul maxim.

Rezultă din observațiile de mai sus că analiza semică a NAf aduce date mai precise privind definirea sensului, chiar dacă nu rezolvă toate problemele.

8.6 Analiza contextuală a NAf

Diferitele modalități de definire și descriere a NAf au pus în evidență rezultate parțiale și limitate. Așa se explică de ce analizele semantice sunt puține, fiind mai bine reprezentate cele contextual-sintactice. Analiza combinatorie diferă de la un autor la altul, trăsătura comună fiind faptul că problemele sensului NAf apar ca secundare, subordonate. Prezintă interes contextele din limba franceză care disting "sentimentele" de "atitudini "și "stări" (v. J. C. Anscombre 1996:257-275; A. Balibar Mrbati 1996 sau lidil 2005, v. și la III 8.2.2). Cu relevanță semantică sunt și *definițiile actanțiale* (J. Picoche 1995:68-73;F. Rastier 1995:225, 238;V. Goossens 2005:106). Definițiile actanțiale stabilesc că în cazul NAf obiectul este diferit de subiectul pe care îl afectează (D. Van de Velde 1995:207). Detalierea relațiilor dintre subiect și obiect, indicarea cauzelor care însoțesc procesul afectiv pot diferența "sentimentele" de "emoții" sau pot evidența trăsături

semantice secundare privind "controlul", "posesia", caracterul "volitiv" sau "intensitatea" (v. V. Goossens 2005:104, 108, 109-114).

În mai mică măsură s-a apelat la actanţi pentru a defini sensul predictibil al unui anumit tip de afect, cum ar fi *gelozia* (fr. JALOUSIE): "ataşamentul gelosului (le jaloux) faţă de obiectul său sau relaţia dintre gelos şi rivalul său, având ca rezultat un afect individualizant exclusiv" (A. J. Greimas şi J. Fontanille 1991:191, 223).

În general, importanţa contextului în analiza NAf trebuie corelată cu lipsa autonomiei lor referenţiale (O. Anokhina-Abeberry 2000:319-320), informaţii privind referentul situaţional, cu consecinţe asupra sensului putând fi obţinute din combinatoria lexical-sintactică. Rezultatele analizei contextuale în ce priveşte analiza sensului sunt privite cu unele rezerve, obiecţia privind două aspecte contradictorii : atât supleţea unor interpretări, cât şi rigidatea rezultatelor (H. De Chanay 1996:23)

În cele ce urmează vom prezenta câteva *soluţii contextuale* care contribuie la o mai adecvată identificare a sensului NAf.

--- O modalitate de analiză practicată pentru mai multe limbi are în vedere *compatibilităţile şi incompatibilităţile contextuale* ale anumitor NAf. Pentru limba română s-a făcut o analiză parţială în acest sens a substantivelor IUBIRE şi URĂ (R. Sîrbu 1977:202-214). Date contextuale din această analiză au fost duse mai departe sub aspectul relevanţei semantice în cele ce urmează:

Cele câteva categorii în care sunt repartizate contextele înregistrate nu sunt însă interpretate sub aspectul relevanţei semantice, operaţie pe care o întreprindem în cele ce urmează. Se delimitează *compatibilităţile (A)* şi *incompatibilităţile (B) contextuale* ale celor două substantive, în fiecare dintre cazuri existând mai multe situaţii sub aspect semantic (delimitări care nu

apar la R. Sîrbu, dar pe care le considerăm importante pentru analiza sensului).

Astfel, în cazul *compatibilităților contextuale (A)*, o categorie (a) este reprezentată de contextele prin care se desemnează valori distinctive din punct de vedere paradigmatic. Combinarea substantivelor IUBIRE şi URĂ cu adjective ca *puternică, mare, nemărginită ş.a.* exprimă explicit o "intensitate (foarte)mare". În alte cazuri (b), adjectivele care determină substantivele respective desemnează valori exprimate izolat din punct de vedere paradigmatic, cum ar fi "exteriorizarea": IUBIRE/URĂ *fățișă /ascunsă.*

Mult mai relevante din punct de vedere semantic sunt *restricțiile (incompatibilitățile) contextuale (B).* (a) O serie de adjective ca *maternă, frățească* se combină numai cu substantivul IUBIRE, exprimând explicit o distincție semantică importantă pentru dezambiguizarea sensurilor cuvântului polisemantic. (b) Alte adjective ca *ardentă, dulce, duioasă, curată, sinceră, gingașă* se combină, de asemenea, numai cu IUBIRE, exprimând seme suplimentare (virtuale) față de cele distinctive paradigmatic. (c) Alte adjective se combină numai cu URĂ, având în comun desemnarea explicită a unor "aprecieri negative", cu efect asupra marcării "intensității":*înverşunată, ireconciliabilă, sălbatică, atroce ş.a.* Situațiile (b) şi (c) reprezintă compliniri semantice care nu afectează media semantică (sensul predictibil) descris paradigmatic al cuvintelor IUBIRE şi URĂ.

Din perspectiva relevanței semantice, analiza de mai sus interesează fie pentru diferențierea *în* şi *prin context* a substantivelor IUBIRE şi URĂ, fie pentru posibilitatea de a *preciza* sau *completa* interpretarea sensurilor acestor NAf (denumiri de sentimente).

--- O altă modalitate de analiză contextuală a NAf este reprezentată de *definiția actanțială.* Justificat de argumente teoretice (v. A. Bidu-Vrănceanu 2000:38-39), s-a extins şi adaptat la o parte de NAf o asemenea definiție, care poate fi utilă şi din

perspectivă semantică. (v. şi H. De Chanay 1996:34-35, 138-139, 153, 156). Premisa unei asemenea soluţii este constituită de faptul că pentru unele **denumiri de sentimente** (termenii clasei I:AFECŢIUNE, PRIETENIE, IUBIRE, AVERSIUNE, URĂ,..), definiţiile lexicografice precizează cu consecvenţă *actantul-pacient* (A_2), care poate fi "animat" (*faţă de cineva)* sau "inanimat" (*faţă de ceva). Actantul-subiect (A1)* este întotdeauna animat-uman pentru NAf, ceea ce nu prezintă decât o importanţă semantică implicită.

Pentru cuvinte ca SIMPATIE, PRIETENIE, ANTIPATIE, DISPREŢ, DUŞMĂNIE, se pot stabili restricţii în ce priveşte combinarea numai cu substantive animat-uman, (indicaţii date chiar de definiţiile lexicografice): *faţă de cineva,* mai exact *faţă de prieten, frate, coleg,..*

În situaţiile în care A_2 este individualizat printr-o"persoană de sex opus", definiţia actanţială prezintă relevanţă semantică pentru definirea precisă a unor **denumiri de sentimente:** *Băiatul (Ion) simte IUBIRE (s.1) faţă de fată (Maria), DRAGOSTEA (*s. spec.) *băiatului (lui Ion) faţă de fată (Maria).*

Întrucât termenii clasei I reprezintă toţi **denumiri de sentimente** se pune întrebarea dacă *definiţiile actanţiale* nu ar putea reprezenta o modalitate (mult mai convenabilă) de diferenţiere semantică a *tipurilor de afecte (sentiment/ atitudine/ stare).* Din acest punct de vedere se constată că la nivelul clasei a II-a, definiţiile lexicografice nu dau indicaţii actanţiale, ceea ce se poate justifica prin faptul că numai BUCURIE, MÂHNIRE, SATISFACŢIE sunt "sentimente". Dintre aceştia, numai ultimul admite o definiţie actanţială completă : SATISFACŢIE *faţă de cineva/faţă de ceva.* BUCURIE şi MÂHNIRE se pot combina cu un A_2-inanimat (dar în situaţii limitate): BUCURIA, MÂHNIREA *faţă de plecarea colegului/ faţă de boala prietenului.* Ceilalţi termeni din clasa a II-a nu admit definiţii actanţiale, cu unele excepţii: (NE)MULŢUMIRE *faţă de ceva* (de exemplu: *faţă de*

situația creată/față de realizarea lucrării etc). În aceste condiții rezultă că în clasa a II-a de NAf, definiția actanțială are aplicații limitate atât în ce privește "sentimentele", cât și "stările".

Celelalte NAf care se definesc ca "sentimente", se comportă inegal sub aspectul *definițiilor actanțiale:* (NE)ÎNCREDERE CONSIDERAȚIE, STIMĂ, ADMIRAȚIE, VENERAȚIE admit numai pacientul- *față de cineva*; RESPECT se poate combina atât cu *"față de cineva"*, cât și *"față de ceva": X are (arată, manifestă) RESPECT față de prieteni/profesori,* dar și *față de școală/ învățătură,..* Alți termeni, definiți ca "sentimente" (SPERANȚĂ, NĂDEJDE, DESPERARE, DEZNĂDEJDE) sunt incompatibili cu A_2-*față de cineva*, dar se pot combina cu A_2-*față de ceva: SPERANȚA față de realizarea proiectului,..*

NAf definite la toate nivelele ca **"atitudini"** (de exemplu (NE)FERICIRE, VESELIE,..) *nu admit definiții actanțiale* sub nici o formă, ceea ce ar putea reprezenta o modalitate eficientă de distincție semantică prin intermediul contextului.

Situațiile prezentate arată limitele aplicării *definițiilor actanțiale* în analiza **NAf,** chiar dacă se rețin câteva situații în care relevanța lor semantică este foarte importantă. Variațiile de la o clasă la alta sau de la un cuvânt la altul, capacitatea limitată de a face distincții de sens arată că această modalitate de analiză contextuală are un rol auxiliar, subordonat descrierii semantice Constatările noastre privind posibilitățile limitate privind diversele modalități de analiză aplicate **NAf** coincid cu observațiile făcute de O. Anokhina-Abeberry 2000:83-85 în ceea ce privește faptul că nici unul dintre criteriile selectate de ea în analiza **abstractelor** nu are acoperire generală și că este necesar cumulul de criterii.

--- Literatura de specialitate care se ocupă de **abstracte** din perspectivă morfo-sintactică propune numeroase soluții contextuale, dar interesul lor sub aspectul identificării sensului este redus. Ne referim la găsirea unor combinații cu anumite

verbe, specifice fie **numelor de sentimente**, fie **numelor de atitudini** (v. A. Bidu-Vrănceanu 2000:45-47, 52-58). N. Flaux şi D. Van de Velde 2000:89-92 consideră că **numele de sentimente** sunt o clasă foarte bine delimitată sintactic. S-ar părea că multe dintre soluţiile contextuale privind diferenţierea categoriilor de **abstracte** sunt mai relevante pentru limba franceză decât pentru limba română (studierea acestui aspect fiind interesantă din mai multe puncte de vedere). Astfel, în franceză există contexte care permit delimitarea "sentimentului" de "atitudine" : fr. *éprouver, ressentir, avoir* + **nume de sentiment** (redate în română prin *a simţi, a avea : a simţi AFECŢIUNE/ DRAGOSTE / URĂ,* dar sunt mai puţin fireşti construcţiile *a avea DRAGOSTE/ URĂ* ;sunt însă posibile construcţiile *are un sentiment de BUCURIE/ AMĂRĂCIUNE / SATISFACŢIE,..).* Construcţia fr. *manifester, montrer* + **nume de atitudine** este redată în română prin *a manifesta, a arăta DRAGOSTE/ /BUCURIE/ SATISFACŢIE/ CONSIDERAŢIE/ RESPECT / STIMĂ şi,* după cum se poate constata admite şi **nume de sentimente**. (*V.* în ce priveşte diversele contexte propuse pentru franceză A. Balibar-Mrbati 1995:88-9O, J. C. Anscombre 1996 :261-265). Combinaţiile posibile ale **numelor de sentimente** cu verbele *a arăta/a manifesta* pot fi considerate o formă de exteriorizare şi, implicit, de reificare a acestor afecte. Se ajunge la "alunecarea sensului" care face şi mai dificilă delimitarea dintre sentimente /atitudini/stări. V. în acest sens şi J. C. Anscombre 1995:53 care arată că fr. **mépris**"dispreţ" poate desemna toate aceste afecte. Aceeaşi interpretare este semnalată de N. Flaux şi D. Van de Velde 2000 :87 pentru fr. **tristesse**"tristeţe".

Întrucât, în limba română nici această soluţie contextuală nu are valabilitate generală, strict delimitativă, aplicarea ei interesează tot ca auxiliar, în combinaţie cu alte modalităţi de analiză.

--- O modalitate contextuală mai complexă de studiere a comportamentului **abstractelor** (şi implicit a **NAf**) vizează prezenţa lor în *fraze evaluative* sau în *fraze de identificare* (v. M. Van Peteghem 1996:357-367). În afara unor obiective sintactice, din punct de vedere semantic se urmăreşte identificarea prin context a unui referent care să facă sensul **abstractelor** mai tangibil şi, implicit, accesibil. Reificarea prin construirea unui referent concret este posibilă în contexte ca: FERICIREA *şi hazardul sunt doi* ***copii; liniile curbe*** *semnifică MELANCOLIE.* Analiza mai multor tipuri de texte şi contexte (v. A. Bidu-Vrănceanu 2000:45, 54-58) arată însă că, în numeroase situaţii, reificarea e discutabilă, relaţia stabilindu-se tot cu un **abstract** : FERICIREA *este un* ***ideal/un scop /o stare /o activitate,..*** De asemenea rezultă o gamă foarte largă, variată, eterogenă de combinaţii care nu favorizează distincţii semantice stabile sau categoriale (în afara recunoaşterii unui sens predictibil al termenului afectiv). Această situaţie se constată atât în cazul *frazelor evaluative* (FERICIREA *adevărată / lumească / pământească / măreaţă / completă...)*, cât şi în cazul *frazelor de identificare (* FERICIREA *este un ideal / un scop /o stare sufletească / o himeră,..).* Referentul construit contextual în ambele tipuri de fraze poate contribui însă, în fiecare caz în parte, la identificarea unor aspecte ale sensului (sau la activarea unor seme). În condiţiile semnalate, rezultă că nici acest tip de analiză nu rezolvă probleme esenţiale privind definirea sensului NAf (v. şi M. Mancaş 2006:355-365;2007:331-337, în care se propune largirea câmpului afectivităţii în funcţie de date textuale).

8.7 Aspecte aplicative ale analizei NAf

8.7.1 Probleme generale privind studiul contrastiv al NAf

Studii recente ale NAf (v. volumul Lidil nr. 32) arată importanţa aplicativă a rezultatelor din punct de vedere

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

lexicografic, cu consecinţe *didactice* şi, mai ales, sub aspectul comparării limbilor (*contrastiv*).

În ce priveşte relaţia cu *lexicografia,* se admite, pe de o parte, că există deficienţe ale definirii NAf în dicţionarele tuturor limbilor (v. A. Wierbicka 1988:98, 102; A. J. Greimas şi J. Fontanille 1991:92, 112-114, 192; A. Bidu-Vrănceanu 2000:32-34; v. şi la III 8. 4). Pe de altă parte, se arată că o definire mai fină în dicţionare ar permite o sistematizare mai riguroasă a NAf (F. Grossmann şi A. Tutin 2005:6).

Interesul pentru compararea NAf în diferite limbi sau pentru perspectiva contrastivă este prezent în mai multe lucrări. Se reţine, mai întâi, interpretarea unor NAf precum fr. L'AMOUR"dragoste", la COLÈRE"mânie", la JOIE"bucurie", care nu îndeplinesc condiţiile universaliilor (primitivilor) semantici (A. Wierbicka 1988:102) pentru că nu au corespondenţi exacţi în toate limbile. Se arată că o serie de cuvinte din limba falucilor, precum FAGO "dragoste tristă" (A. Wierbicka 1988:100-101) necesită mai multe cuvinte pentru a fi definite în engleză:*compassion* ("compasiune"), *love* ("dragoste") şi *sadness* ("tristeţe") (pentru alte exemple v. A. Wierbicka 1988:100-104).

Chiar dacă există elemente universale ale gândirii umane, ele se pot concretiza în configuraţii specifice din diverse limbi, fie la nivelul sensului, fie în ce priveşte lexicalizarea (A. Wierbicka 1988:105). În aceste două direcţii s-au dezvoltat şi pot merge mai departe analizele contrastive ale NAf. Filtrele diferitelor limbi operează astfel diferenţe de conceptualizare şi lexicalizare (F. Grossmann şi A. Tutin 2005:12), demonstrând, ca şi în cazul altor câmpuri lexicale specificul semantic al fiecăreia. Diferenţele de lexicalizare şi de sens ale NAf de la o limbă la alta rezidă în faptul că sunt forme culturale care variază după epoci şi societăţi (F. Rastier 1995:245-246). Rezultă o observaţie firească: "sentimentele sunt greu de tradus de la o limbă la alta" (F. Rastier 1995:246).

O atenție sporită acordată abordării contrastive a NAf se constată în volumul *Lidil* nr 32. Studii contrastive ale anumitor NAf în diverse limbi pun în evidență decalaje la nivel paradigmatic (diferențe culturale de lexicalizare și semantice). Se arată (A. Koselak 2005:21-48) că fr. MÉPRIS și DEDAIN nu au doi corespondenți în diferite limbi (ca și în română unde au numai echivalentul "dispreț"). A. Gladkova 2005:35-47 înregistrează o serie de NAf din limba rusă care nu pot fi traduse în alte limbi decât prin combinarea mai multor afecte (de exemplu "simpatie" și "compasiune"). F. Valetopoulos 2005: 67-8O analizează contrastiv fr. ADMIRATION ("admirație") și JALOUSIE ("gelozie"), comparând franceza cu greaca, ultima dintre ele remarcându-se prin exprimarea unor afecte mai complexe.

Diferențele dintre limbi privind NAf se pot constata și pe cale sintagmatică. Am arătat că în limba română *numele de sentiment* nu se pot combina, ca în franceză, cu *a avea*: **am dragoste*, **am ură* (pentru cineva). Pe baza studiilor detaliate ale combinatoriei lexicale și sintactice a NAf s-ar putea efectua studii contrastive interesante.

Observațiile contrastive privind NAf sunt limitate de faptul că studiile sunt puține la număr și limitate ca abordare. Se poate observa că pentru fr. AMOUR româna are două lexeme: IUBIRE și DRAGOSTE, decalajele de lexicalizare și de sens putând fi mult mai numeroase. În cele ce urmează vom încerca o analiză a paradigmei corespunzătoare fr. PEUR "teamă, frică"

8.7.2 "Teamă" – încercare de analiză contrastivă franceză/ română

8.7.2.1 Pe baza mai multor studii existente, se poate alcătui paradigma cuvântului PEUR "teamă" în franceză și a corespondenților lui din română.

În franceză, paradigma este alcătuită din PEUR"teamă", FRAYEUR "spaimă mare", PANIQUE "panică" și CRAINTE

"teamă, frică" (D. Bresson şi D. Dobrovol'ski 1995:107). Alţi autori (E. Bourion 1995:109) mai includ lexemele:EFFROI (definit ca "grande frayeur", deci "o spaimă foarte, foarte mare") ÉPOUVENTE ("spaimă, groază") HORREUR ("oroare"), TERREUR ("teroare, groază"). Pe baza dicţionarelor limbii franceze mai pot intra în această paradigmă şi ANGOISSE ("nelinişte, grijă, spaimă"), ANXIÉTÉ ("anxietate, nelinişte, spaimă"), APPREHENSION ("aprehensiune, teamă"). Câmpul lexical este deci alcătuit din sinonime parţiale ale cuvântului PEUR/TEAMĂ, analiza semantică urmărind să identifice diferenţele de sens şi, implicit, trăsăturile distinctive ale lexemelor reunite astfel.

Clasarea sensurilor lexemelor acestei paradigme se face (J. C. Anscombre 1995:42-43;V. Goossens 2005:106) prin "sentiment", conform compatibilităţii fr. PEUR/TEAMĂ cu contextul *sentiment de la PEUR* ("sentiment de teamă") (E. Bourion 1995:108). Izolat, fr. PEUR e clasat fie ca "emoţie primară" (F. Grossmann şi A. Tutin 2005:6) sau ca "emoţie" (D. Bresson şi D. Dobrovol'ski 1995:107;A. Tutin.. 2006:37). Ţinând sema de context, fr. PEUR şi ANGOISSE sunt clasate ca "stări-afecte" (A. Tutin.. 2006:39-45). Din perspectiva interpretării NAf pe care am adoptat-o, este relevantă admiterea contextelor diagnostice pentru "sentiment", corelarea cu "emoţie" fiind firească, ca şi "alunecarea" spre "stare, atitudine".

Din punct de vedere semantic, la PEUR este considerat o invariantă conceptuală a câmpului (D. Bresson şi D. Dobrovol'ski 1995:108). Este interpretat ca un concept primar pentru că nu poate fi definit prin elemente mai simple (id.). Această interpretare este susţinută de A. Wierbicka 1988: 98 care nu-l menţionează printre NAf cărora le contestă statutul de primitiv semantic. Analiza paradigmei se bazează pe interpretarea lui PEUR ca termen-bază desemnând un anumit tip de afect; de aceea, el funcţionează în analizele menţionate atât ca termen al limbii, cât şi al metalimbii.

Semele variabile sunt formulate dicotomic (D. Bresson şi D. Dobrovol'ski 1995:108) în felul următor:"puternic"/"slab", "aşteptare a ceva rău"/"reacţie la ceva rău", "personal"/"general", "controlat"/"pierderea controlului (asupra comportamentului)", "spontan" / "mai puţin spontan", "durativ"/scurt" (şi alte distincţii aspectuale (p. 110). Unele lexeme ale paradigmei se mai diferenţiază prin frecvenţă şi prin prezenţa în anumite variante stilistice.

Toate lexemele paradigmei se pot defini (E. Bourion 1995:111) prin formula:"sentiment disforic, intens, amestecat (cu durere, suferinţă, anxietate", trăsături puse în evidenţă şi prin colocative (E. Bourion 1995:111, 114-118). Pentru definiţia semică a lui PEUR, considerat arhisemem şi arhilexem, v. şi H. De Chanay 1996:35.

Caracterizarea explicită sub aspectul acestor componente de sens este dată numai pentru FRAYEUR, PANIQUE, CRAINTE (D. Bresson şi D. Dobrovol'sky 1995:108): FRAYEUR se defineşte prin semul comun"peur" şi componentele distinctive "puternic"+"reacţie"+"personală"+"spontană"+"non-durativă"; PANIQUE prin "peur" şi "puternic"+"personal sau general"+"pierderea controlului"+"non-durativ"; CRAINTE se caracterizează prin "peur" +"slab"+"aşteptare a ceva rău"+"controlat"+"durativ".

Ducând mai departe descrierea, se pot stabili următoarele relaţii directe între FRAYEUR şi PANIQUE, definite prin "puternic"+"reacţie faţă de ceva rău"+"non-controlat" şi CRAINTE, definit prin "slab"+"aşteptare a ceva rău"+"controlat".

După alţi autori (J. C. Anscombre 1995:49) se mai poate stabili opoziţia dintre la FRAYEUR, considerat Nsa endogen, deci profund "interiorizat" şi PEUR, care desemnează "o stare manifestă", deci "exteriorizată"", fiind NAf exogen.

Compararea definiţiilor semice propuse cu definiţiile lexicografice din dicţionarele limbii franceze (Petit Robert, Larousse) permite o serie de observaţii:la PEUR este definit ca

"fenomen psihologic sau afectiv"+"raportat la un pericol real sau imaginar"; FRAYEUR, definit prin PEUR are distinctive componentele privind marcarea graduală a intensităţii-"marcat intensiv" (tres vive) + "non-durativ" + "aşteptare a ceva rău"; PANIQUE se clasează prin "peur" şi are "marcarea intensivă" + "spontan" + "durativ". Lexemul marcat "non-intensiv" faţă de cei anteriori apare definit astfel circular (în definiţie şi cuvânt-intrare). Lexemele APPREHENSION şi INQUIÉTUDE se diferenţiază prin trăsătura "o intensitate (mai)mică".

Dicţionarele francezei indică şi alte cuvinte care s-ar putea include în paradigma lui PEUR, dar care pun probleme de sens mai complexe. Dintre acestea, ÉPOUVANTE ("spaimă, groază", definit prin "peur" şi diferenţiat prin "intensitate mare" "peur violent"), prin „cauza determinată neobişnuită" şi prin "pierderea controlului";TERREUR, definit ca "peur", "de intensitate deosebit de mare" ("peur extreme"), care este "individuală sau colectivă" şi se caracterizează prin "pierderea controlului"; EFFROI este clasat prin "frayeur", la care se adaugă specificarea intensităţii ca "mare", care, în combinaţie cu "intensitatea mare" a lui FRAYEUR înseamnă o sporire a gradului "intensităţii", cu "pierderea controlului";în plus, se menţionează combinarea cu alte afecte, cum ar fi *oroarea* (idee susţinută de unii specialişti care consideră "teama" un "sentiment amestecat"). Combinarea sentimentelor caracterizează şi cuvântul francez HORREUR care diferenţiază mai multe sensuri, după cum se defineşte prin ""oroare" s.1") sau prin "groază" (s.2), cărora li se adaugă "intensitatea mare".

S-ar mai putea integra în paradigma discutată cuvintele ANGOISSE (pentru care dicţionarele bilingve dau corespondenţi în română "nelinişte, grijă", dar şi "spaimă"), definit însă în dicţionarele francezei (de exemplu Petit Robert) ca "stare fizică şi psihică", rezultat al "unui sentiment de pericol, teamă" şi exteriorizat prin diverse reacţii fizice concrete. Justificarea faptului că acest lexem nu a fost inclus în paradigmă se bazează

pe preponderența semantică a reacțiilor fizice (chiar dacă sunt rezultatul unor reacții afective). Aceeași justificare este valabilă și pentru ANXIETÉ, care e definit prin "angoisse", insistându-se în plus pe reacțiile fizice. În fine, francezul APPREHENSION este clasat prin "crainte", căruia i se adaugă marca "non-intensiv" ("crainte vague").

Analiza *contextuală* a termenilor paradigmei PEUR/ TEAMĂ ar pune diverse probleme din perspectivă contrastivă, dacă nu ne-am baza pe informații limitate, mai ales în ce privește româna. Pe de o parte, pentru franceză dispunem de rezultate sintetice (E. Bourion 1995:111-123), validate de faptul că se bazează pe o cercetare complexă a literaturii franceze cu mijloace informatice (FRANTEXT). În schimb, pentru română nu a fost făcută o analiză sintagmatică de acest fel. Comparația franceză/română poate fi făcută aici numai prin verificarea compatibilităților contextuale din franceză prin posibilitatea traducerii exemplelor date în română. În același fel se poate proceda și cu tipologia contextuală a NAf stabilită pentru franceză (v. A. Tutin 2006 :6, 36, 37, 41, 42, 46)

Analiza contextuală a lexemelor din franceză integrate în paradigma lui PEUR oferă nu numai date privind compatibilitățile contextuale, ci și o justificare a trăsăturilor semantice distinctive care pot fi precizate prin colocative sau prin contextul mai larg în care sunt actualizate:

--- caracterizarea ca "sentiment disforic" este ilustrată prin citate în care mai apar *douleur* "durere", *angoisse*, *anxieté* sau *panique* (E. Bourion 1995:111).

--- caracterul disforic complex rezultă din combinarea cu alte NAf disforice, negative, ca DEGOUT"dezgust", HAINE "ură", PITIÉ "milă". În general, exemplele date pentru franceză pot fi traduse ca atare în română, de pildă "*un fel de DEZGUST amestecat cu SPAIMĂ*" (Balzac apud E. Bourion, id.).

--- "intensitatea" este precis marcată prin numeroase colocative cu un sens negativ ca fr ATROCE "atroce",

HORRIBLE "oribil", EFFRAYANT "înspăimântător", DÉSAGREABLE "dezagreabil", SINISTRE "sinistru" (E. Bourion 1995: 113-115), combinaţii care pot fi traduse în română.

--- exteriorizarea sentimentului exprimă contextual valori diferite, de la "incertitudine" (prin colocativele fr. *vague* "vag", *indéfinissable* "indefinibil", *confus* "confuz", *secrète* "secret" ş.a. (E. Bourion 2005:118-119). Contextual se pot exprima manifestări concrete legate de afectul "teamă", desemnând *ţipetele* (fr. *crie* "ţipăt"), *hurlement*"urlet" ş.a.), exemple care pot fi traduse cu aceeaşi valoare în română: "*un ţipăt de SPAIMĂ, un urlet de TEROARE"* (prin aceleaşi colocative marcându-se şi un grad maxim al "intensităţii"). Alte forme de "exteriorizare" sunt cele care se referă la *gesturi* sau *mimică*: "*faţa ÎNSPĂIMÂNTATĂ cu ochi măriţi de OROARE*" (Zola apud E. Bourion 2005:120). *Culoarea feţei* exteriorizează de asemenea sentimentul de "teamă": "*faţa* **palidă, spectrală** *reflecta o TEROARE* **indescriptibilă"** (E. Bourion 2005:123)..

Alte manifestări fiziologice care exteriorizează "teama" sunt exprimate mai ales prin verbe : fr. *frissoner, frémir* ("a tremura"), *claquer les dents* ("a clănţăni"), *suer* ("a transpira") (E. Bourion 2005:122). Mişcarea corpului sau, dimpotrivă, imobilizarea lui exprimă reacţii ale "fricii" atât în franceză, cât şi în română (E. Bourion 2005:123).

Alte cercetări contextuale stabilesc valori ale "controlului" în funcţie de capacitatea NAf de a se combina cu verbe care indică stăpânirea sau moderarea afectului: *maitriser/dominer sa PEUR* ("a-şi stăpâni /domina teama"); *calmer/moderer son ANGOISSE* ("a-şi calma/modera neliniştea") (A. Tutin.. 2006:42), contexte admise şi de română.

Se mai poate exprima contextual şi "cauzativitatea" sau "aspectul" în combinaţii cu verbe care indică faze *iniţiale*: *engendrer, declencher, reveiller la* PEUR (la CRAINTE) ("a declanşa, a trezi TEAMA/ FRICA") sau *finale: briser la PEUR,*

*dissiper la PEUR/ la CRAINTE (" a risipi TEAMA/FRICA"), (*A. Tutin 2006:44*)*.

În ce priveşte tipologia contextuală a NAf, lexemele paradigmei PEUR sunt integrate în numai două clase: C3- "nume de afect punctuale reactive"- PEUR, ANGOISSE, HORREUR (peur), PANIQUE, TERREUR şi C6- "nume de afecte durative controlate ": CRAINTE, ANGOISSE, PEUR (A. Tutin.. 2006:46-47). Fără o analiză contextuală efectivă a lexemelor paradigmei "teamă" în română, nu putem aprecia corespondenţele semantice ale acestei clasificări.

8.7.2.2 Lexemele din română corespunzătoare celor din franceză care aparţin paradigmei PEUR/TEAMĂ sunt mult mai puţine şi nu dispunem de o analiză semantică a lor, ceea ce înseamnă că relaţiile semantice pot fi stabilite numai pe baza definiţiilor lexicografice. Astfel, TEAMĂ este definit ca "stare de nelinişte, de tulburare" + "faţă de un pericol", cu trimitere la sinonimul FRICĂ. FRICĂ este definit ca "stare"+"de adâncă nelinişte"+"faţă de un pericol (real sau imaginar)", rezultând din compararea celor două definiţii o diferenţă a gradului de "intensitate", nemarcat la TEAMĂ şi marcat intensiv la FRICĂ.

SPAIMĂ este clasat atât ca "sentiment", cât şi ca "stare", cu un grad mai mare al "intensităţii" ("foarte mare nelinişte", "teamă puternică, violentă", "cauzată de un pericol";este asociat şi cu manifestarea unei "emoţii" care comportă o" exteriorizare" şi este echivalat cu GROAZĂ. GROAZĂ este clasat de unele dicţionare (DEXI) numai ca "sentiment de frică", iar de altele (NDU) ca "stare de frică puternică" sau (DEX) ca "emoţie puternică şi violentă". Raportarea la alte lexeme ale paradigmei are efect asupra diferenţierii gradelor de "intensitate".

Rezultă din prezentarea definiţiilor lexicografice inconsecvenţa în clasare şi imprecizia în diferenţiere. În ce priveşte clasarea, dacă admitem interpretarea generică a *afectului* (v. la 8.0) sunt acoperite toate formele de manifestare (sentiment, stare, emoţie). Diferenţierea gradelor de intensitate, mascată de

metalimbajul lexicografic neomologat rezultă totuşi la o lectură atentă care plasează pe trepte diferite (de la nemarcat la maxim) pe TEAMĂ, FRICĂ, SPAIMĂ, GROAZĂ. Contrar interpretărilor obişnuite rezultă că TEAMĂ şi FRICĂ nu sunt identice sub aspectul "gradului de intensitate", fiind numai cvasisinonime, dar SPAIMĂ şi GROAZĂ sunt sinonime, fiind identice în ce priveşte gradul.

În definiţiile tuturor lexemelor paradigmei TEAMĂ/ PEUR apare important atât actantul-subiect uman, cât şi actantul-obiect desemnat constant prin *pericol* sau *faţă de un pericol*.

În paradigma lui TEAMĂ mai pot fi integrate o serie de neologisme, împrumutate de română din franceză:PANICĂ, TEROARE, OROARE, ANXIETATE şi APREHENSIUNE, care păstrează toate sensurile etimoanelor lor, cu excepţia unor mărci diastratice restrictive indicate de dicţionarele româneşti privind utilizarea în (psihiatrie) sau (filozofie), distincţii importante care duc la o sinonimie parţială.

În condiţiile unor diferenţe cantitative importante între numărul mult mai mare al lexemelor din franceză faţă de cele din română rezultă "casete goale" în ultima limbă. În felul acesta apar probleme în ce priveşte sinonimia interlinguală şi chiar privind corespondenţele semantice. Decalajul lexical şi semantic dintre franceză şi română este evident în dicţionarele bilingve. Am avut în vedere dicţionarul francez-român în care s-a putut constata că se stabilesc corespondenţele interlinguale prin enumerarea termenilor paradigmei din română, într-o ordine care nu ţine seama de diferenţele semantice nici din română, nici din franceză.

Astfel, pentru PEUR se dau echivalente *frică, groază, spaimă (*într-o ordine care nu respectă gradarea intensităţii *)*, dar nu este menţionat şi *teamă,* care ar corespunde exact nu numai ca sens, ci şi ca intensitate. Marcarea "intensivă" a "intensităţii" este însă respectată la FRAYEUR, pentru care se indică echivalenţa cu *spaimă,* explicitată prin parafraza "spaimă mare". La fel, la PANIQUE ("panică, spaimă teribilă") sau TEROARE ("teroare,

groază") sau ÉPOUVANTE ("spaimă, groază"). Rezultă deci că, în ciuda limitării cantitative din română, dacă se acordă atenție definițiilor și diferențelor graduale, corespondențele interlinguale pot fi stabilite atât paradigmatic, cât și, în unele cazuri, prin sintagme care precizează explicit aceste diferențe. Absența unor indicații din definițiile din dicționarele românești privind variabile precum "durata" sau "aspectul" sunt justificate de dificultatea de a stabili obiectiv aceste diferențe. Rezultă ca analiza NAf prezintă interes și utilitate din perspectivă aplicativă, începând cu *lexicografia (monolongvă și bilingvă)*, cu consecințe directe asupra relațiilor dintre limbi (analiza contrastivă, traducerea, didactica).

*

Limitele și deficiențele constatate în toate etapele analizei NAf confirmă ipoteza dificultăților presupuse de cei care au evitat descrierea lor semantică. Combinarea modalităților de cercetare, necesitatea unei analize mai complexe decât în cazul câmpurilor concrete sunt dovezi suplimentare în ce privește specificul acestui domeniu lexico-semantic. Dacă din punct de vedere ***aplicativ,*** rezultatele sunt numai parțiale sau limitate în descrierea câmpurilor **abstracte** (față de cele **concrete**), din punct de vedere ***teoretic*** și ***metodologic***, descrierea **NAf** a pus numeroase probleme interesante (care pot fi reluate și aprofundate) în ceea ce privește posibilitățile și limitele analizei semantice. Analiza **NAf** susține teza specificului semantic al limbilor în mai mare măsură decât exemplele din câmpurile **concrete.**

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

PARTEA A IV-A

CÂMPURILE LEXICALE DIN PERSPECTIVĂ APLICATIVĂ

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

0. Consideraţii generale. Relaţia dintre câmpurile lexicale şi lexicografia mono- şi bilingvă

Analiza întreprinsă asupra unui număr de *câmpuri lexicale* din limba română actuală a pus în evidenţă o serie de probleme de interes nu numai *teoretic*, ci şi *aplicativ*. Numărul mare al cuvintelor şi al sensurilor dintr-o limbă face dificilă descrierea, cunoaşterea şi utilizarea lor, dacă nu ţinem seama de o serie de principii: delimitarea unor clase lexicale, stabilirea unor relaţii semantice în interiorul lor, obţinerea unor definiţii eficiente, capabile să asigure decodarea sensurilor şi construirea de mesaje adecvate. Aşa cum a rezultat din părţile anterioare (mai ales din Partea a III-a) descrierea câmpurilor lexicale din română s-a bazat pe o relaţie directă, complexă şi circulară între *semantica diferenţială* şi *lexicografie*. Dicţionarele (DEX, DEXI, NODEX, MDA, DA) au consituit punctul de plecare al tuturor analizelor pentru a obiectiva interpretarea prin caracterul lor de instrumente normative cu impact social larg. În acelaşi timp însă, definiţiile lexicografice au dovedit diverse deficienţe şi lacune, care pot fi corectate prin abordarea relaţională şi diferenţială a sensurilor. Din punct de vedere aplicativ interesează explicitarea, detalierea procedurilor de interpretare a sensurilor din perspectiva semanticii diferenţiale în directă relaţie cu definiţiile lexicografice ale cuvintelor din câmpurile analizate. Dat fiind că nu s-au analizat decât opt câmpuri din ansamblul lexical al limbii române, ne-am propus stabilirea unor "modele de lectură" ale definiţiilor lexicografice care să poată fi extinse dincolo de exemplele analizate. Dificultăţile extinderii "modelelor de lectură" nu pot fi contestate date fiind deosebirile de la un câmp la altul şi intervenţia altor factori. Rezultatele descrierii unor câmpuri precum al **numelor de rudenie** sau al **culorilor** (v. Partea a III-a, 1 şi 6) pot fi preluate integral din punct de vedere aplicativ, spre deosebire de celelalte câmpuri în care diferite date ale definiţiilor lexicografice trebuie neglijate (v. Partea a III-a 3, 4, 5) sau apar

alte probleme (v. III 8). Aşadar, abordarea relaţională şi diferenţială a cuvintelor şi a sensurilor în corelaţie cu informaţiile dicţionarelor poate satisface dezideratul formulat de numeroşi specialişti de a orienta semantica lexicală spre o misiune practică.

Optica relaţională şi diferenţială în abordarea lexicului obligă la o analiză în clase (fie şi incomplete) de cuvinte şi de sensuri. Această operaţie relaţională are consecinţe nu numai asupra *interpretării ("lecturii") sensului,* ci şi asupra memorizării cuvintelor *(învăţarea lexicală).* Se acceptă şi se insistă asupra importanţei lexicului în "categorizarea realului" în funcţie de proprietăţile comune şi de cele diferenţiatoare şi, implicit, se acceptă că, în felul acesta, prin buna cunoaştere a lexicului, se poate contribui la "cunoaşterea lumii". Operaţia trebuie să evite deplasarea exclusivă spre extralingvistic, fără să se ţină seama de aspectele relevante lingvistic într-o anumită limbă. Identificarea trăsăturilor tipice (prototipice) e importantă pentru înţelegerea şi cunoaşterea denumirii. Altfel spus, o adecvată interpretare a sensului cuvintelor presupune o corectă raportare la realitatea extralingvistică, aspect important în comunicare. Aspectele aplicative urmărite în funcţie de descrierea semantică a câmpurilor vizează atât decodarea, cât şi codificarea corectă a cuvintelor şi sensurilor pentru o comunicare adevată în diferite situaţii sau cu rezultate efective în "învăţarea lexicală". De aceea o atenţie specială va fi acordată tratării acestor probleme în manualele şcolare pornind de la tema câmpurilor lexicale (v. la IV 4).

Aşa cum rezultă din bibliografia de specialitate, analizele câmpurilor lexicale sunt o modalitate convingătoare de a preciza relaţiile dintre extralingvistic şi lingvistic. Reflectarea diferită a aceleiaşi realităţi extralingvistice în diferite limbi este pusă în evidenţă de analiza câmpurilor lexicale, demonstrând specificul limbilor. Este o teză teoretică importantă, dar care are numeroase aspecte aplicative. De aceea rezultatele concrete ale descrierii câmpurilor pot facilita nu numai învăţarea din limba maternă, ci şi pe cea dintr-o limbă străină. Prin aceste descrieri pot fi corectate

deficienţe ale lexicografiei monolingve, dar şi a celei bilingve când nu se ţine seama de decalajele lexicale şi semantice dintre limbi.

Pentru motivele arătate, relaţia de interdependenţă dintre semantica diferenţială, descrierea câmpurilor şi lexicografie poate fi considerată din mai multe direcţii. Altfel spus, elaborarea unor noi dicţionare monolingve şi bilingve ar avea de câştigat dacă s-ar ţine seama de modalităţile de interpretare propuse şi de rezultatele obţinute.

Sugestiile aplicative pe care le propunem în această parte a lucrării nu au un caracter exhaustiv, ci încearcă să dea direcţii de cercetare şi abordare a lexicului.

1. "LECTURA" DEFINIŢIILOR LEXICOGRAFICE

1.1 Principii de "lectură" a definiţiilor lexicografice

Problema "lecturii" definiţiilor lexicografice ne interesează ca premisă a interpretării semantice la nivelul limbii şi al dicţionarelor (cum s-a văzut în Părţile I-III; v. şi A Bidu-Vrănceanu 1993:33-63;2005:149-152 şi 2007: 71-98). Detalierea interpretării definiţiilor lexicografice pentru cuvintele din câmpurile analizate încearcă să desprindă o serie de principii de interpretare ("lectură") care să poată fi extinse în utilizarea şi mai buna valorificare a dicţionarelor în cazul oricărui cuvânt al limbii. *"Lectura" definiţiilor lexicografice* înseamnă, deci, în primul rând, actualizarea, conştientizarea unei definiţii prelocuţionare, adică a unei definiţii care trebuie cunoscută de un vorbitor prin însuşi faptul că utilizează o anumită limbă. În al doilea rând, dar şi în acelaşi timp, "lectura" înseamnă o "bună lectură", ceea ce reprezintă o selecţie corectă, conştientă, bine motivată a datelor semantice relevante dintr-o definiţie. Ca şi lexicograful sau semanticianul, vorbitorul obişnuit trebuie să asigure înţelegerea

sensului şi folosirea cuvântului în urma consultării unor definiţii lexicografice.

Uzul practic în vorbire al cuvintelor definite de dicţionare se mişcă de la coordonate mai generale la altele mai particulare. Rezultă o oarecare libertate de selecţie semantică şi, implicit, posibilitatea unor devieri care *nu trebuie să depăşească anumite limite*. "Lectura" reţine coordonatele generale, dar opreşte, în funcţie de vorbitori şi de diversele situaţii de comunicare o serie de date particulare. Aceasta înseamnă că dintr-o definiţie lexicografică se pot însuşi mai mai multe sau mai puţine date, dar unele strict definitorii sunt obligatorii în orice lectură a acestei definiţii. Sunt datele care corespund sensului predictibil, important pentru a asigura intersubiectivitatea. Variaţiile pot privi complexitatea "lecturii" în funcţie de uzajul semantic concret al cuvântului actualizat într-un anumit context şi text. În ultimul caz se valorifică elemente secundare ale sensului, devenite importante în condiţii de comunicare determinate.

Coordonatele generale ale unei "lecturi" adecvate a definiţiilor lexicografice impun o selecţie lexico-semantică motivată şi corectă în funcţie de relaţiile cu alte cuvinte. Rezultă obligaţia de a consulta şi compara definiţiile celorlalte cuvinte din aceeaşi clasă, cu identificarea riguroasă a elementelor clasificatoare (genul proxim) şi degajarea diferenţelor specifice. Reprezentarea semantică mai implică şi precizarea utilizării contextuale, mai ales atunci când acestea sunt indicate de dicţionare. Condiţionarea semantică, contextuală şi extralingvistică poate varia şi în funcţie de partea de vorbire reprezentată de cuvântul analizat, informaţiile contextuale fiind mai importante pentru adjective şi verbe decât pentru substantive.

"Lectura" definiţiilor lexicografice înseamnă o ordonare şi o selectare determinată a datelor semantice şi contextuale, operaţie mai dificilă, dar mai importantă în cazul definiţiilor cu caracrter enciclopedic mai pronunţat. Aplicarea grilei de "lectură" a definiţiilor lexicografice dincolo de modelele propuse ar

contribui ca dicţionarele să-şi realizeze efectiv caracterul normativ.

"Lectura" definiţiilor lexicografice trebuie să se facă, aşadar, din perspectiva unei semantici diferenţiale care să reţină exact acele elemente (semantice, contextuale, stilistice sau extralingvistice) prin care un cuvânt poate fi preferat altuia relativ similar. Perspectiva diferenţială este deci o condiţie obligatorie într-o "lectură" a definiţiilor lexicografice. Aceasta înseamnă o abordare relaţională (chiar taxonomică, cu scopuri diferenţiatoare şi sistematizatoare) a unor cuvinte încadrate în clase cu grade de complexitate diferite, alcătuite parţial arbitrar în funcţie de interesele concrete ale celui care face selecţia semantică şi, implicit, "lectura".

"Lectura" pe care o propunem urmăreşte înlăturarea a tot ceea ce reprezintă "balast" în definiţiile lexicografice de tip enciclopedic. Exemple de "balast" în definiţiile lexicografice se găsesc cu precădere în câmpurile denumirilor **animalelor sălbatice** (SAS) sau în câmpurile denumirilor de **locuinţă şi instituţii** (SL, SI).

1.2 Modele de "lectură" a definiţiilor lexicografice din câmpurile analizate

Analiza pe care o propunem în continuare se bazează pe descrierea efectuată şi încearcă să desprindă "modele de lectură" prin detalierea şi explicitarea datelor interpretării. Are importanţă în primul rând interpretarea riguroasă a ceea ce reprezintă genul proxim, element important pentru repartizarea în clase paradigmatice şi pentru analiza ulterioară. În ce priveşte diferenţele specifice apare necesitatea formulării economice, a selectării relevanţei lor în funcţie de relaţiile semantice în clase şi se efectuează înlăturarea datelor inutile.

În cele ce urmează vom urmări câteva dintre problemele puse de "lectura" definiţiilor lexicografice date de dicţionarele

explicative (DEX, DEXI, NDU, DA) câtorva cuvinte din câmpurile analizate în Partea a III-a, adăugând cuvinte mai noi care nu au fost descrise.

Pentru unele exemple din SI, definițiile lexicografice se prezintă neunitar în indicarea genului proxim redat prin mai multe tipuri de seme comune. Ne referim la exemple de tipul RESTAURANT, BUFET, CAFENEA, cărora le adăugăm exemple mai noi ca FAST-FOOD sau PIZ(Z)ERIE. Clasarea sensului acestor cuvinte se face fie prin hiperonimel *local,* fie prin hiponimul *restaurant,* cu unele consecințe pentru interpretarea riguroasă a sensului.

Se impune astfel, mai întâi, precizarea interpretării cuvântului LOCAL, care este polisemantic. Sensul de bază este "clădire, de utilitate publică", iar sensurile secundare desemnează fie o "clădire în general", fie este echivalent cu "restaurant" sau cu parafraza "sală special amenajată", căruia i se adaugă semul variabil specific acestei paradigme "unde se mănâncă și se bea" (componente cărora le corespunde în dicționarele mai vechi sintagma "unitate de alimentație publică"). Rezultă că pentru paradigma discutată interesează numai sensurile specializate ale lui LOCAL, mai ales s.3.

Cuvântul monosemantic RESTAURANT prezintă importanță mai mare fiind luat ca element de clasare alături de LOCAL pentru membrii acestei paradigme. În realitate, de finiția lui lexicografică îl arată ca hiponim, alături de BODEGĂ, BIRT, PIZZERIE ş.a. Astfel, RESTAURANT are în definiția lexicografică genul proxim "local (public)" şi mai multe componente, dintre care una funcționează ca sem comun al paradigmei "unde se servește (se consumă) mâncare şi /sau băutură". Altă componentă a definiției lexicografice, de asemenea, comună tuturor membrilor paradigmei: "contra plată", chiar dacă admite unele diferențieri pentru relațiile din clasă, distingând explicit lexemele pentru care are valoarea "ieftin" (BODEGĂ, BISTRO, FAST-FOOD), menționată adesori explicit.

Valoarea opusă- "relativ scump" este specifică (distinctivă) pentru RESTAURANT, pentru care datele extralingvistice privind amenajarea sau eleganţa indică preţuri mai mari. Un alt sem ar putea fi distinctiv în paradigmă (chiar dacă dicţionarele tratează implicit valorile lui posibile), cum ar fi componenta "special amenajat" sau "elegant", "pretenţios" ş.a. sau, dimpotrivă, ca "modest", "rapid", rezultate din informaţii precum "unde se mănâncă în picioare" sau "de tip american". Chiar şi "tipul de mâncare", specificat pentru cuvinte ca FAST-FOOD sau PIZZERIE poate fi distinctiv singur sau în corelaţie cu "amenjarea (localului)".

O ordonare a definiţilor lexicografice ale cuvintelor discutate din dicţionarele monolingve poate susţine interpretarea ("lectura") propusă:

LOCAL (s3)	RESTAURANT	PIZZERIE	FAST-FOOD
– restaurant	local	local	restaurant
– –	– special amenajat	– –	– de tip american
– unde se manâncă şi/sau se bea	– unde se mănâncă şi/sau se bea	– unde se consumă (se vinde) pizza	– unde se mănâncă
– –	– –	– –	– repede
– –	– –	–	– ieftin

Rezultă din "lectura" prezentată că circularitatea "restaurant" /"local" poate induce în eroare, mai ales la FAST-FOOD care are o serie de seme specifice, opuse lui RESTAURANT, inclusiv trăsăturile implicate:"nu se beau băuturi alcoolice", "se mănâncă anumite produse (preparate rapid)", "se mănâncă în picioare sau în condiţii nepretenţioase".

***

Pentru lexemele altei paradigme din SI- LEGAŢIE, AMBASADĂ, CONSULAT-, definiţiile lexicografice nu oferă

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

explicit diferențele specifice, dar genul proxim e redat unitar: "reprezentanță diplomatică și localul ei".

Cele mai multe informații le oferă definiția lexicografică a cuvântului LEGAȚIE, pentru că se oferă explicit atât genul proxim, cât și diferențele specifice: "*reprezentanță diplomatică* permanentă /*inferioară* în rang unei *ambasade* /condusă de un ministru plenipotențiar" și "*localul, sediul* acestei reprezentanțe". Se manifestă însă circularitatea definițiilor lexicografice în măsura în care se trimite la alt cuvânt al clasei – AMBASADĂ, a cărui definiție trebuie cunoscută: "reprezentanță diplomatică /pe lângă guvernul unei țări străine /condusă de un *ambasador*". În continuare este necesară consultarea definiției cuvântului AMBASADOR, care funcționează ca diferență specifică pentru celelalte cuvinte din clasă:"reprezentant diplomatic /cu rangul cel mai înalt". "Rangul instituției diplomatice", cu informațiile extralingvistice și lingvistice implicate este semul cu adevărat distinctiv în această paradigmă .

Mai complicată este "lectura" definiției cuvântului CONSULAT "*serviciul* /și *localul* /condus de un *consul*", unde "serviciu" poate fi interpretat fie ca "reprezentanță diplomatică", fie, de fapt, ca o "parte (secție)" a unei *ambasade*. Diferența specifică "condus de un consul" presupune, din nou, circularitate prin consultarea definiției cuvântului CONSUL, care nu e relevantă direct pentru sensul lui CONSULAT, dacă nu e corelată cu componenta "care apără interesele economice, administrative și juridice ale cetățenilor acestei țări, deci care rezolvă anumite probleme concrete ale cetățenilor" (trăsătură nerelevantă în definiția celorlalte lexeme din paradigmă).

Rezultă deficiența acestor definiții datorată faptului că nu pun în evidență distincțiile dintre termenii paradigmei AMBASADĂ, LEGAȚIE, CONSULAT sub aspectul "rangului diplomatic" și a "problemelor rezolvate". Propunem de aceea următoarea "lectură":

AMBASADĂ	LEGAŢIE	CONSULAT
-- reprezentanţă diplomatică şi localul ei	-- reprezentanţă diplomaică şi localul ei	-- reprezentanţă diplomatică, serviciu şi localul ei
-- a unui stat în alt stat	-- a unui stat în alt stat	-- a unui stat în alt stat
-- condusă de un ambasador	-- condusă de un însărcinat cu afaceri (ministru)-	-- condusă de un consul
-- cu rangul cel mai înalt	-- de rang inferior unei ambasade	-- de rang subordonat
-- care se ocupă cu relaţia dintre state	-- care se ocupă cu relaţia dintre state	--care se ocupă cu anumite probleme ale cetăţenilor.

Rezultă o clasare omogenă prin mai multe seme comune, cu distincţii destul de clare, unele implicite sau circulare, altele ca "rangul", stabilit prin relaţie sau prin "destinaţie".

***

"Lectura" definiţiilor lexicografice poate pune probleme mai complexe în câmpuri precum cel al denumirilor **fenomenelor sonore.**

Dificultăţi în analiza cuvintelor din SFS (v. la III 7) apar, în primul rând, pentru că majoritatea sunt cuvinte polisemantice, care intră cu toate sensurile în SES. Din această cauză este necesară dezambiguizarea lor (v. la III 7.1), chiar dacă nu se pot formula întotdeauna în sens strict diferenţele de sens şi de context, ceea ce justifică larga folosire figurată a acestor cuvinte. În al doilea rând, delimitarea strictă a diferenţelor semantice dintre lexeme este dificilă pentru că, deşi implică raportarea la referenţi, aceştia nu sunt obiecte concrete ca, de exemplu, în SL. Altfel

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

spus, determinarea referențială a denumirilor **fenomenelor sonore** permite ea însăşi (cum se vede şi din cvasi-sinonimele stabilite de dicționar) deplasări de la un lexem la altul (deoarece calitățile fenomenelor sonore pot fi percepute diferit sau interesează diferit, din care cauză nu sunt redate nici unitar, nici exact). În aceste condiții, specificarea restricțiilor contextuale ar fi de mare interes practic, mai ales dacă ar înlătura, pe cât. posibil, impreciziile semantice. Toate aceste obiective trebuie urmărite cu atenție în "lectura" definițiilor lexicografice ale denumirilor **fenomenelor sonore**. De aceea, este foarte, important ca măcar sub aspectul genului proxim sau al unității semantice considerate prototip (sensul predictibil intersubiectiv) să se înlăture ambiguitățile sau impreciziile. Vom ilustra diversele probleme semnalate pornind de la definițiile lexicografice ale cuvîntului MUGET. Sensurile sunt grupate sub I şi II, şi le vom prezenta sintetic în continuare.

I **Strigăt** p r e l u n g, c a r a e c t e r i s t i c scos de a n i n m a l e c o r n u t e (rar şi de alte animale); v. ZBIERET. Apare în contexte de tipul : MUGETUL *vitelo*r (sau *boului, bivolului..*)

II (p. anal.) s.2 (1) **Strigăt** p ut er n ic, s f â ş i e t o r al omului (v. URLET, RĂCNET) în contexte ca: *se aude un* MUGET *din grupul de tineri.*

s.3 (2) **Zgomot** p u t e r n i c şi p r e l u n g produs de ape, de furtună, (v. VUIET), de vânt, v. VÂJÂIT). Trăsăturile distinctive ale acestui sens pot fî subliniate de determinanți contextuali, (redați în paranteze): MUGETUL *valurilor (cumplit) sau MUGETUL mării (sălbatic) sau MUGETUL vântului (lung).*

s.4 (3) **zgomot** p u t e r n i c produs de sirene etc: MUGETUL *sirenei sau MUGETUl goarnei.*

s.5 (4) **Zgomot** p u t e r n i c produs de o armă de foc: MUGETUL *tunurilor.*

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Sensurile cuvântului MUGET sunt diferenţiate, de la început, prin genul proxim, deosebit de la un sens la altul: **strigăt, zgomot, şuierat**. Reinterpretarea în metalimbajul semantic a termenilor metalimbajului lexicografic utilizaţi pentru a desemna genul proxim pune în evidenţă diferenţele dintre ei: **strigăt** = /autoprodus de om sau de animale/ + /intensitate mare/; **zgomot** e nemarcat ca autor şi ca mod de producere (ceea ce înseamnă că poate fi atribuit oricui); **şuierat**, de asemenea, nu e marcat precis ca autor al producerii, desemnând însă, mai ales zgomote produse de fenomenele naturii (vânt, furtună, vijelie,..) fiind marcat sub aspectul calităţilor acestor zgomote: /de intensitate mare/ + /ascuţit/. Semele comune tuturor sensurilor sunt /sunete neararticulate/ (eventual /—omogen/ /+ confuz/). Diferenţele fundamentale dintre sensurile cnvântului MUGET sunt insuficient de clar exprimate de metalimbajul lexicografic, din care cauză o "lectură" corectă este condiţionată de transcodarea în metalimbajul semantic. Diferentele care privesc „calităţile sunetelor" sunt formulate şi de metalimbajul lexicografic ca diferenţe specifice (şi reproduse aici ca atare) : /prelung/, /puternic/, /sfâşietor/ sau /sentiment de durere/. Ceea ce nu rezultă însă la o simplă "lectură" a definiţiei lexicografice este că indicaţia „puternic", adăugată la **strigăt** sau la **şuierat** (care implică ele însele /intensitate mare/) duce la amplificarea intensităţii care devine /foarte mare/ pentru s.1, s.2, s.4. Şi această observaţie este greu de făcut de un vorbitor obişnuit, care neglijează distincţia de grad a intensităţii /mare/ vs /foartemare/.

Întrucât unele dintre sensurile lui MUGET trimit la sinonime, vom urmări în continuare definiţia unora dintre acestea: ZBIERET, URLET, ŢIPĂT, RĂCNET (pentru a verifica în detaliu dacă satisfac acest statut).

ZBIERET desemnează la sensul de bază „sunete emise de animale" şi la sensul secundar-figurat „sunete scoase de om".

Considerarea lui ca sinonim cu s.1 al lui MUGET care desemnează numai /s u n e t e l e; /.. / p r o duse d e animale/ implică ştergerea unor diferenţe şi duce doar la o cvasisinonimie mai puţin sesizabilă de către un lector obişnuit al definiţiei.

ŢIPĂT e definit ca „**strigăt** a s cu ţ i t, d e d u r e r e, s p a i m ă,.." şi neavând specificat autorul este cvasi-sinonim cu mai multe lexeme (de exemplu MUGET s.2). În "lectura" definiţiei acestui sens sunt importante semeie /s e n t i m e n t, de dure r e/ şi /a s cu ţ i t/.

Cele două sensuri ale lui RĂCNET se definesc, unul (s.1) ca „**zbieret** al a n i m a l e lo r" şi al doilea (s.2) „**strigăt** p u t e r n i c scos de o m" Compararea definiţiilor lexicografice stabileşte sinonimia totală dintrte ZBIERET, s.1 şi RĂCNET, s.1 ceea ce înseamnă că definiţia celui de-al doilea lexem la sensul de bază ar conţine practic gen proxim şi diferenţă specifică (sau e pleonastică precizarea "al animalelor"). Din punct de vedere practic, când se indică sinonimiile, ar fi mult mai convenabil şi mai riguros dacă s-ar arăta între ce sensuri ale cuvintelor polisemantice se stabileşte relaţia respectivă, Sensul al doilea al lui RĂCNET reprezintă, de fapt, numai o extindere contextuală, admiţând şi un autor /a n i m a t u man/; diferenţa lui specifică este /intensitate mare /ceea ce îl face sinonim cu ZBIERET şi cvasisinonim cu ŢIPĂT (marcat prin /a s cu ţ i t/ şi /s e n t im e n t d e t e r m i n a t/, calităţi care pot fi neglijate destul de uşor).

Din analiza definiţiilor lexicografice ale cuvintelor MUGET, ZBIERET, ŢIPĂT, STRIGĂT rezultă că o "lectură" a mai multor denumiri de **fenomene sonore** cu adevărat riguroasă din punct de vedere semantic şi contextual presupune o analiză foarte detaliată şi rafinată. Cum, de cele mai multe ori o asemenea acţiune nu întreprind nici dicţionarele (care se limitează la cvasisinonimii), şi cu atât mai puţin vorbitorii obişnuiţi, rezultă o selecţie în vorbire mai puţin riguroasă, ale cărei fluctuaţii fiind justificate parţial prin suprapuneri de sensuri sau prin neglijarea unor seme nu sunt neapărat condamnabile. În schimb, în alte

câmpuri, cum ar fi SI, SL, SAD şi chiar STC, deplasările, semice sau contextuale nu sunt admise decât între anumite limite. Relativa libertate de intepretare semantică şi contextuală a denumirilor **fenomenelor sonore** ni se pare foarte importantă sub aspectul utilizării lor într-un text literar.

"Lectura" definiţiilor lexicografice ale denumirilor **fenomenelor sonore** mai pune şi alte probleme. De exemplu, unele definiţii par identice ca formulare, dar, în realitate nu este aşa. Precauţia lectorului definiţiei trebuie să fie foarte mare, corectura bazându-se pe un dublu proces de control: pe de o parte, faţă de referent sau de situaţia extralingvistică şi, pe de altă parte faţă de uzul lingvistic (care rezultă mai ales din dicţionarele cu citate). Pentru ilustrare, vom compara definiţiile aparent echivalente ale verbelor A BOMBĂNI şi A ŞOPTI: BOMBĂNI. s.1 „**a vorbi** p e n t r u s i n e, î n c e t şi f ă r ă a a r t i c u l a r ă s p i c a t faţă de A ŞOPTI „**a vorbi** î n c e t, î n t a i n ă î n c e t, în taină, fără a spune ceva în şoaptă" (ultima parte a definiţiei fiind redundantă şi, deci, nerelevantă). Elementele distinctive semantic se deduc însă şi din simpla "lectură" a definiţiei: „î n t a i n ă" (pentru A ŞOPTI) faţă de „pentru sine" (pentru A BOMBĂNI). Se delimitează astflel o altă posibilitate de control a corectitudinii "lecturii" definiţiei lexicografice: luarea în consideraţie a uzului consacrat anumitor situaţii extralingvistice, dincolo de indicaţiile explicite ale dicţionarelor.

Cum s-a constatat, anterior, pentru denumirile **fenomenelor sonore** au o mare importanţă indicaţiile privind contextele (lingvistice şi extralingvistice) admise în cazul în care un cuvânt polisemantic se caracterizează, la diferitele lui sensuri prin alte contexte (v. la MUGET), iar distincţiile semice privesc numai unele „calităţi" ale sunetelor. La nivelul unui vorbitor obişnuit aceste diferenţe se pot estompa prin amalgamarea contextelor. Aceeaşi observaţie este valabilă şi pentru cuvinte ca ŢÂRÂIT, ZBÂRNÂI, RĂPĂI, ROPOTI, ZDRĂNGĂNI, ŢIUI, FÂŞÂIT, unde autorul relativ determinat (coarde, instrumente,

ploaie, grindină, metale, gaze ş.a.) este în relaţie de interdependenţă cu calităţile sunetelor respective /f r e c a r e/, /r i t m i c i t a t e/, /i n t e n s i t a t e/ ş.a. Când se încalcă în mai\ mare măsură indicaiţiile contextuale se ajungel la utilizări figurate (RĂPĂIALA *ploii* /RĂPĂIALA *tobelor),* relaţia semantică fiind asigurată de semul /r i t m i c i t a t e a (sunetelor)/). De aceea, în contexte concrete neglijarea unor distincţii semantice sau încălcarea unor restricţii contextuale poate avea o semnificaţie stilistică şi este important să se indice dacă există limite în această privinţă.

Prin cuvintele analizate s-a urmărit să se stabilească faptul că *unele (si numai unele) elemente* din definiţia lexicografică sunt relevante semantic (relevanţă manifestată în contexte lingvistice şi extralingvistice). Elementale relevante care constituie „modelul de lectură" al definiţiei lexicografice respective sunt aceleaşi atât pentru un specialist (lingvist), cât şi pentru un vorbitor obişnuit

***

Modelele de "lectură propus, bazate pe relaţia dintre lexicografie semantica diferenţială şi analiza câmpurilor lexicale permit formularea unor principii generale :

(a) este necesară o reorganizare sau ordonare a datelor definiţiilor, pe care am preferat să o prezentăm sub o formă grafică determinată care să faciliteze compararea şi diferenţierea.

(b) din această perspectivă trebuie formulat riguros genul proxim, în aşa fel încât să nu includă diferenţe specifice. Reformularea trebuie să aibă în vedere o omogenitate a elementelor din metalimbaj.

(c) trebuie selectate şi înlăturate datele redundante şi, mai ales, datele enciclopedice, referenţiale inoperante relaţional şi funcţional (pe care le-am considerat "balast"). Ele pot interesa numai într-o "lectură

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

specială, în funcţie de interese determinate ale vorbitorilor în relaţie cu extralingvisticul.

(d) verificarea importanţei datelor indicate între paranteze în definiţiile lexicografice, verificare care trebuie să privească caracterul lor obligatoriu sau facultativ şi importanţa pentru semantica diferenţială.

(e) din punct de vedere contextual este foarte importantă sesizarea restricţiilor de combinare lingvistică. Problema se pune diferit de la un câmp la altul, dar şi în funcţie de partea de vorbire reprezentată de lexemele câmpului. Astfel, sunt foarte importante indicaţiile contextuale la *adjectivele cromatice* şi, mai ales, la *verbele care desemnează fenomene sonore.* Efectul compatibilităţilor şi incompatibilităţilor contextuale asupra corectitudinii decodării sensului şi, mai ales, în utilizarea sensurilor este foarte important din acest punct de vedere,

(f) informaţiile contextuale sunt foarte importante şi în relaţie cu mărcile diastratice, cu repartiţia stilistică a sensurilor, informaţii înregistrate de dicţionare parţial. Pentru comunicarea concretă, sensurile figurate interesează în relaţie directă, precisă cu sensul denotativ (predictibil şi intersubiectiv), iar deplasarea, "deviaţia" pe care o reprezintă asemenea sensuri poate fi apreciată mult mai clar după o selectare a datelor prin "lectură". Pentru sensurile figurate generalizate în comunicarea obişnuită trebuie reţinute toate diferenţele - semantice, contextuale şi stilistice, diferenţe raportate la sensul denotativ.

(g) rezultatul "lecturii" adecvate trebuie să fie o definiţie succintă şi eficace, cu consecinţe asupra "învăţării lexicale".

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

2. UTILITATEA CÂMPURILOR PENTRU ÎNVĂȚAREA LEXICALĂ DINTR-O LIMBĂ

"Lectura " definiției lexicografice are ca obiectiv învățarea lexicală. Vom preciza posibilitățile şi limitele rezultate din descrierea câmpurilor lexicale din română în funcție de rezultatele care pot fi obținute din acest punct de vedere, care pot fi integrale (2.1) sau parțiale (2.2),

2.1 Rezultate integrale

Exemple de rezultate ale descrierii câmpurilor care prezintă avantaje aplicative sunt numele de rudenie (III1 SR) şi numele de culori (III 6 STC). Vom da câteva detalii din punct de vedre aplicativ în ce priveşte STC.

Câmpul **numelor de culori** poate servi, în ansamblu, ca „model de învățare" într-o limbă sau în relația dintre două limbi (v. şi la IV 4). Lexemele acestui câmp se grupează clar în clase în interiorul cărora diferențele semantice sunt relevante şi pot fi corelate cu reprezentări referențiale mai mult sau mai puțin tipice şi, în orice caz, la indemâna oricărui vorbitor. De aceea, descrierea, structurală a câmpului poate fi utilizată pentru însuşirea unor nume de culori noi sau mai puțin cunoscute. Astfel, prin raportare la ROŞU se fixează clar cuvinte ca ROZACEU. BORDO, GRENA, FREZ ş.a. Față de ALBASTRU se diferențiază BLEU (care îl aproximează în minus sau e mai deschis) şi BLEUMARIN (care îl aproximează in plus sau e mai închis). Prin ROŞU şi ALBASTRU se definesc şi se memorează mai uşor VIOLET, VIOLACEU, MOV, LILA ş.a.

În felul acesta, vorbitorii de diferite tipuri (începând cu elevii şi sfârşind cu toți cei interesați) pot fi învățați explicit să facă distincții cromatice. Mai mult chiar, în toate cazurile în care referenții sunt mai puțin precişi, ca la MOV, LILA ş.a., culorile desemnate se memorează mai uşor dacă se asociază unui cuvânt

sau dacă sunt conceptualizate. Se semnalează „continuitatea" pur mentală a spectrului culorilor, obţinută prin unităţile opozitiv stabilite între semnificanţi. Aşadar, învăţarea lexicală de către diferiţi vorbitori la nivelul termenilor cromatici poate fi facilitată dacă se apelează simultan la referenţi tipici şi accesibili („de culoarea ierbii..." / „de culoarea laptelui,.. " ş.a. m. d.) sau la o culoare-prototip, general cunoscută (VERDE, ALB ş.a. m. d.). Asemenea condiţii favorabile (extralingvistice şi lingvistice) nu intervin în alte câmpuri, cum ar fi denumirile **animalelor şi păsărilor sălbatice** sau denumirile **fenomenelor sonore**. De aceea, reprezentările matriciale din descrierea structurală a **numelor de culori** sunt în mod particular avantajoase pentru învăţarea lexicală (treptată sau globală), pentru că un mare număr de cuvinte se grupează în jurul a foarte puţine culori-prototip. Contribuţia analizei semantice a câmpurilor lexicale în învăţarea culorilor este cu atât mai importantă cu cât capacitatea de a sesiza, percepe şi a denumi culorile este variabilă şi perfectibilă de la un vorbitor la altul (sau de la anumite categorii de vorbitori la altele) în funcţie de profesie, vârstă, sex etc. (chiar dacă numărul culorilor pe care îl poate sesiza omul e mult mai mare decât al denumirilor însuşite sau chiar al denumirilor existente. Analiza semantică este în mod particular utilă în ce priveşte **termenii cromatici** pentru că aceştia se învaţă mai uşor dacă se raportează unii la alţii, de exemplu VIOLET, LILA, MOV faţă de ROŞU şi ALBASTRU sau ORA NJ faţă de GALBEN şi ROŞU. Dar un termen cromatic poate fi însuşit şi independent de cunoaşterea altuia dacă se leagă de o reprezentare referenţială accesibilă. VERDE „de cuioarea ierrbii, a unui arbore, a unei rochii", MOV „violet, de culoarea florilor de stânjenel"). La fel, se pot însuşi numai termenii cromatici dintr-o zonă sau clasă cromatică (izolat de alte clase), de exemplu zona definită prin „albastru" faţă de „non-albastru", ceea ce înseamnă că deprinderea unui lexic cromatic tot mai bogat se poate face treptat, aspect convenabil mai ales în învăţarea de către elevi.

S-au arătat aplicațiile descrierii semantice moderne a **numelor de culori** din punct de vedere stilistic, v., de exemplu., M. Mancaş (1970, 1973, 1983} care explică astfel o serie de metafore poetice; v. de asemenea la IV 3 utilitatea numelor de culori în rezolvarea unor exerciții privindî câmpurile lexicale ca auxiliar în înțelegerea unor texte literare din manualele şcolare.

Învățarea lexicală ca rezultat al descrierii unor câmpuri cum este cel al numelor de culori interesează şi din punct de vedere contextual. În unele paradigme ale acestui câmp există lexeme echivalente semic, dar diferențiate categoric din punct de vedere contextual. Astfel, față de GALBEN sau ALB, cuvinte ca BLOND, BĂLAN, BĂLAI,.. se disting prin restricții contextuale pentru că se referă numai la substantive animate-uman (BLOND, BĂLAN,..), fie la animate non-uman (PLĂVAN,..). Uneori restricțiile contextuale (formulate explicit de dicționare) pot fi duse mai departe, pentru că BLOND se referă numai la părul, pielea oamenilor (şi numai prin extindere la persoane în general). La fel, față de NEGRU, cuvinte ca SMEAD, OACHEŞ, BRUN, BRUNET desemnează numai culoarea "neagră" a pielii sau a părului oamenilor.

Clasa lexemelor RUMEIOR, RUMENIU,.. se defineşte semic la fel cu clasa alcătuită din ROŞIOR, ROŞCAT, ROŞIATIC, dar membrii primei clase se referă numai la la fața oamenilor, spre deosebire de a doua clasă, care nu are restricții contextuale. În aceeaşi relație sunt RUMEN (specializat contextual) şi ROŞU (nespecializat). Pentru cuvinte ca RUMEN, RUMENIU, RUMEIOR ş.a., specializarea contextuală poate să meargă mai departe, de exemplu *pâine* RUMENĂ, când intervine şi un coeficient stilistic sau se specializează un sens figurat.

Reținerea exactă a unor diferențe contextuale (în special a restricțiilor) prin "lectura" definițiilor lexicografice reprezintă o etapă importantă în învățarea lexicală atât pentru limba maternă, cât şi pentru o limbă străină.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

2.2 Rezultate parţiale

Rezultatele descrierii câmpurilor sub aspectul învăţării lexicale sunt cndiţionate în mare parte ca grad de realizare de domeniul extralingvistic de la care se porneşte. Astfel, într-un câmp ca cel al denumirilor *animalelor sălbatice* (SAS v. la III 3), unde majoritatea cuvintelor nu e bine cunoscută vorbitorilor obişnuiţi ai limbii române, o sistematizare după criteriul opoziţiilor semantice pertinente la nivelul uzului obişnuit ar facilita memorarea. O asemenea sistematizare nu se poate face însă decât pe baza unor trăsături semantice foarte generale. Reprezentarea diferenţială fiind prea vagă în raport cu definiţia lexicografică concretă a unor cuvinte, este necesară complinirea informaţiilor semantice cu altele referenţiale obţinute dintr-o nouă lectură de dicţionar. Însuşirea denumirii animalului sau a păsării sălbatice este condiţionată, deci, de frecvenţa (sau accesibilitatea) extralingvistică a termenilor şi a referenţilor lor (a se compara, de pildă, VRABIE faţă de CODOBATURĂ ş.a.). Din această perspectivă, unele elemente din definiţie, care apar ca „balast" la nivelul descrierii semantice, devin pertinente pentru anumiţi vorbitori pentru care prezintă importanţă (sau accesibilitate) extralingvistică. În asemenea cazuri, tocmai aceste elemente care trimit la reprezentarea referenţială condiţionează exactitatea lecturii definiţiei lexicografice şi eficienţa ei practică. Ca demonstraţie propunem lectura definiţiilor denumirilor a două păsări sălbatice: prima nu e bine cunoscută de vorbitorii obişnuiţi — NAGÂŢ, a doua este cunoscută — BARZĂ.

NAGÂŢ— " pasăre m i g r a t o a r e d e b a l t ă, de mărimea unui porumbel, cu pene negre-verzui pe spate şi pe piept, albe pe pânteee şi cu un moţ negru în creştet". Am subliniat genul proxim şi trăsăturile care ni se par relevante în relaţiile semantice cu alte cuvinte ale câmpului sau care sunt utile în identificarea referenţială. Celelalte elemente, deşi importante extralingvistic, nu reconstituie un referent precis, reprezentabil ca individ, dacă

pasărea respectivă nu este cunoscută (din realitate, din fotografie sau altfel). Elementele nesubliniate din definiție pot fi surplus semantic sau seme referențiale, în funcție de vorbitor.

BARZĂ — „**pasăre** c ă l ă t o a r e cu ciocul roșu, gâtul și picioarele lungi, cu penele, de obicei, albe, afară de vârfurile aripilor, care sunt negre; = COCOSTÂRC = CICONIA". Deși elementele nesubliniate din defiiniție trebuie interpretate similar cu exemplul anterior, dat fiind că pasărea e mai bine cunoscută vorbitorului obișnuit, informațiile referențiale respective devin peritinente, ceea ce face posibilă o diferențiere subiectivă a "lecturii" în funcție de vorbitor.

Diferența specifică „m i g r a t o a r e"/„ c ă l ă t o a r e" este, de fapt, identică la cele două denumiri, iar utilizarea unor sinonime diferite în metalimbajul lexicografic nu este convenabilă. Indicația, „d e b a l t ă" ar putea constitui, într-adevăr, o diferență specifică pentru NAGÂȚ, deși nu este exclusă nici din definiția cuvântului BARZĂ. Celelalte diferențe semantice dintre cele două cuvinte, deși existente, nu sunt ușor de memorat de către vorbitorii obișnuiți. De aceea, am considerat că, în funcție de motivarea extralingvistică diferită care precede „lectura" definiției lexicografice, relevanța informațiilor ei se poate modifica.

În condițiile complexității problemelor puse de „lectura" definițiilor lexicografice a unor cuvinte chiar dintr-un siingur câmp cum este SAS (v. la III 3), descrierea pe care am propus-o nu duce la cunoașterea exactă de către vorbitorii obișnuiți a unor cuvinte ca: ABINĂRELL, CODOBATURĂ, CUFUNDAC, CIOVICĂ, CORLĂ ș.a. Reprezentarea matricială este eficientă doar sub aspectul unei sistematizări generale și, mai ales, pentru stabilirea sinonimelor la nivelul limbii literare standard (cum sunt: SITAR = BECAȚĂ; PRIVIGHETOARE = FILOMELĂ; CASTOR = BIBER ș.a.). Învățarea lexicală a câmpului considerat

ca ansamblu şi chiar a unor clase limitate dintr-o limbă este dificilă (în cazuri izolate, unele rezultate pot fi însă utile).

3. CÂMPURILE LEXICALE ÎN MANUALELE ŞCOLARE

3.0 Precizări preliminare

Prin posibilitatea de a aborda sistematic fragmente din ansamblul lexical al unei limbi, **câmpurile lexicale** prezintă un interes deosebit din perspectivă didactică. Manualele şcolare introduc în forme diferite capitole şi exerciţii rezervate acestei probleme. Eficienţa temei şi a rezultatelor tratării ei presupune o succintă, clară şi corectă definire a conceptului de **câmp lexical** (sau **semantic**), iar exerciţiile trebuie să fie în concordanţă cu această interpretare. Consultarea unor manuale şcolare (alese oarecum arbitrar, dar şi în funcţie de spaţiul rezervat temei) arată că se ţine prea puţin seama de interpretarea ştiinţifică actuală a termenului de **câmp lexical (semantic)**. Ne vom referi în continuare la modalităţile de definire (corecte şi adecvate ştiinţific-3.1 sau ambigue, aproximative-3.2). Precizarea interpretării se poate face prin exerciţii care să conducă la rezultate efective îm cunoaşterea voabularului românesc (3.3) sau care nu fac operant conceptul din nici un punct de vedere (3.4).

Dăm mai jos manualele consultate şi siglele corespunzătoare fiecăruia:

MLR V-P --- Marin Iancu, Vasile Molan, Ion Dumitru, Gabriel Chelaru, *Limba română. Manual pentru clasa a V-a,* Bucureşti, Editura Petrion, 1998.

MLR V-A --- Victoria Pădureanu, Matei Cerkez, Flori Lupu, *Limba română. Manual pentru clasa a V-a,* Bucureşti, Editura All, 1998.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

MLR V-T --- Maria Emilia Goian, Miorița Got, Doina Manolache, *Limba română. Manual pentru clasa a V-a,* București, Editura Teora, 1998.

MLR V – H --- Alexandru Crişan, Sofia Dobra, Florentina Sâmihăian, *Limba română. Manual pentru clasa a V-a,* Bucureşti, Humanitas Educaţional, 1998.

LR-C.e. – VI-H --- Alexandru Crişan, Sofia Dobra, Florentina Sâmiihăian, *Limba română Caietul elevului clasa a V-a,* Bucureşti, Humanitas Educaţional, 2007.

MLR VI-H --- Alexandru Crişan, Sofia Dobra, Florentina Sâmihăian, *Limba română. Manual pentru clasa a VI-a,* Bucureşti, Humanitas Educaţional, 2002.

MLR VII-H --- Alexandru Crişan, Sofia Dobra, Florentin Sâmihăian, *Limba română. Manual pentru clasa a VII-a,,* Bucureşti, Humanitas Educaţional, 1999, 2007.

MLR VII- A --- Andra Vasilescu, *Limba română. Manual pentru clasa a VII-a,* Bucureşti, Editura All 1999

LR-C. e. VII—A--- Anca Şerban, Sergiu Şerban, *Limba română. Literatură. Comunicare,* Bucureşti, Editura All, 1999, 2005.

LLR VIII-A --- Andra Vasilescu, *Limba şi literatura română. Manual pentru clasa a VIII-a,* Bucureşti, Editura All.

LLR IX-H --- Alexandru Crişan, Liviu Papadima, Ioana Pîrvulescu, Florentina Sâmihăian, Rodica Zafiu, *Limba şi literatura română. Manual pentru clasa a IX-a,* Bucureşti, Humanitas Educaţional, 1999.

LLR XII –N--- Eugen Negrici (coord.), Octavian Soviany, Dorica Boltaşu, Mimi Gramnea, Ana-Maria Chemencedjii, Mioara Colţea, *Limba şi literatura română. Manual pentru clasa a XII-a,* Bucureşti, Editura Niculescu.

Conceptul relativ nou şi complex al **câmpurilor lexicale** prezintă o serie de dificultăţi de abordare, mai ales pentru că nu există un tip universal de câmp, pe de o parte, dar şi pentru că

tipologia câmpurilor este posibilă din mai multe puncte de vedere. Aşa cum s-a văzut însă pe parcursul cărţii de faţă (v. Părţile I-III), în bibliografia de specialitate (de care trebuie să ţină seama şi autorii manualelor şcolare) termenul **câmp lexical** (sau **semantic**) se referă **numai** la *clase de sensuri* ale cuvintelor care satisfac condiţiile unei paradigme lexico-semantice precis alcătuite. Pentru alte clase, care grupează cuvintele după criterii etimologice, morfologice (formative) sau în funcţie de asociaţii semantice mai largi nu se foloseşte termenul câmp lexical, ci alte denumiri:**câmp derivativ** sau **morfo-semantic** şi **câmp analogic**. Punctul comun al acestor tipuri de câmp este principiul *segmentării* unor fragmente din lexicul unei limbii după anumite criterii, aplicate distinct în fiecare caz în parte. Descrierea ştiinţifică îşi propune delimitări precise ale obiectului de cercetare pentru a avea rezultate teoretice şi aplicative. Tocmai de aceea, **câmpurile lexicale (semantice)** prezintă avantajul de a grupa cuvinte care au (pentru unul din sensurile lor dacă sunt polisemantice) primele componente de sens comune (inclusiv semul lexico-gramatical, ceea ce înseamnă că aparţin unei singure părţi de vorbire. Gruparea nu este un scop în sine, ci urmăreşte (din perspectiva semanticii moderne diferenţiale) identificarea componentelor de sens distincte, proprii, diferenţiatoare pentru un anumit sens. Precizarea acestor diferenţe conduce la o definire riguroasă a sensului, obiectiv important atât din punct de vedere ştiinţific, cât şi didactic. În celelalte tipuri de câmpuri nu se urmăreşte respectarea acestor criterii şi se includ cuvinte aparţinând unor părţi de vorbire diferite. În **câmpurile derivative (morfo-semantice)** interesează relaţiile cu un cuvânt-bază, urmărite etimologic, morfologic şi semantic, ceea ce înseamnă tangenţe clare cu **familia lexicală**, concept important pentru studiul dinamicii lexicale. Unii autori admit alcătuirea unui câmp al unui cuvânt (sau pornind de la un anumit cuvânt) şi, în acest caz, tangenţele, dar şi confuziile dintre diferite tipuri de câmpuri sunt, de asemenea, mai uşor de făcut.

În **câmpurile lexicale**, alegerea cuvântului de "pornire" este de ordin conceptual-semantic, acesta întrunind componente de sens comune (obligatorii pentru toți membrii câmpului) reprezentate de un *arhisemem*, care poate fi materializat, în unele situații printr-un *arhilexem* (sau un *hiperonim, v.* la Partea I). Alegerea precisă, nu întâmplătoare a cuvântului de la care se face gruparea (care trebuie să fie un arhilexem sau un hiperonim) sau a parafrazei însumând semele comune condiționează analiza atât din punct de vedere științific, cât și aplicativ, practic. Rigurozitatea definirii sensului este condiționată, în primul rând, de alegerea corectă a punctului de plecare pentru alcătuirea unui câmp, cu consecințe asupra posibilității de a degaja precis diferențele de sens.

Manualele școlare respectă parțial, inegal și inconsecvent toate criteriile enunțate (sau chiar numai o parte a lor) și sunt într-un acord relativ cu bibliografia științifică, cerință necesară respectată în tratarea celorlalte compartimente lingvistice. Mai mult chiar definirea și interpretarea **câmpurilor lexicale** diferă între manuale (în funcție de autori și de clase), ceea ce afectează corectitudinea științifică și aplicativă. Exercițiile propuse pot confirma sau infirma o interpretare corectă și, în funcție de aceasta pot fixa conceptul cu eficiență practică, aspect important, subliniat ca necesar de toți specialiștii.

3.1 Definiții corecte ale câmpurilor lexicale în manualele școlare

Tratarea **câmpurilor lexicale** în clasa a V-a poate prezenta diferite dificultăți, motiv pentru care credem că o interpretare precisă, clară, care să respecte chiar și implicit condițiile științifice este absolut necesară; aceasta trebuie corelată cu aplicarea restrânsă, convenabilă atât din punct de vedere științific, cât și adaptat condițiilor de vârstă a elevilor. Se reține pozitiv MLR V-T, p. 27 care indică o primă condiție "înrudirea de

sens", asociată cu o bună exemplificare, utilă pentru *comparare*, (posibilă datorită asemănării sau proprietăţilor comune), dar şi pentru *diferenţiere*. Ilustrarea prin relaţia dintre culori – prototip precum ROŞU, ALBASTRU, GALBEN ş.a. şi alte culori (subordonate semantic) ca VIŞINIU, VIOLET, GĂLBUI ş.a. susţine o interpretare corectă a câmpului. Pot fi utile unele aprecieri generale asupra câmpului **numelor de culori**, cum ar fi numărul cuvintelor incluse (aproximativ 280). Indicaţia numerică (mai ales în cazul unui câmp bine reprezentat cantitativ) exclude confuzia (posibilă în alte manuale) dintre câmpuri şi sinonime. Se remarcă ppozitiv rudimentele unei analize semice, obiectiv fundamental în analiza unui câmp:"*trăsăturile de sens comune* (subl. n.) se repetă în toate cuvintele dintr-un câmp lexical dat" (MLR V-T, p. 27). Din păcate, analiza componentelor de sens nu e dusă mai departe în direcţia *diferenţierii sensurilor* cuvintelor dintr-un câmp (obiectiv final), chiar dacă exemplele date de **nume de culori** sugerează aceste distincţii. Indicarea explicită a acestor diferenţe ar fi sporit meritul real al acestei modalităţi de abordare a vocabularului. În alt manual de clasa a V-a (MLR V-P, p. 53) se sugerează că un câmp al **culorilor** ţine seama numai de sensul reprezentând "aprecierea cromatică", nu şi de alte sensuri pe care le pot avea cuvinte ca ALB, NEGRU, ROŞU ş.a.; se respectă astfel un alt criteriu în definirea câmpurilor – dezambiguizarea sensurilor cuvintelor polisemantice.

Din perspectiva unei *analize diferenţiale* a sensului cuvintelor, importantă practic se reţin pozitiv distincţiile preconizate de MLR V-H, p. 44 între cuvinte care exprimă "**rudenia naturală**" faţă de cea "**socială**" sau dintre "**locuinţa stabilă**" şi "cea **temporară**". Tot în acest manual (id., p. 43), abordarea câmpului este însoţită de o soluţie didactică adecvată predării elevilor de vârstă mică. Ne referim la reprezentarea grafică *a familiei* printr-o fotografie, în care apar "*rudele lui Alexandru*". Reprezentarea grafică sugestivă este însoţită de întrebări bine puse ("ce este X pentru Y"?), care susţin analiza

relațională a sensurilor cuvintelor dintr-un câmp. Perspectiva diferențială rezultă şi din exemplul numelor de **locuință**, un prilej pentru a introduce în vocabularul elevilor cuvinte noi, precis definite. Tot în direcția diferențierii sensurilor este important că se urmăresc diferențe de "gradare" a **sentimentelor** în câmpul cuvântului FRICĂ, exemplu util din multe puncte de vedere, pentru că precizează sensurile unor cuvinte **abstracte**, evitând astfel interpretarea greşită că analiza câmpurilor s-ar referi numai la cuvinte concrete (v. şi la 2. 2).

Şi în alte manuale (MLR V-T, p. 27) se caută diferențele semantice dintre anumite denumiri ale **locuinței**, cum ar fi CĂSOI, CĂSUȚĂ, VILĂ, COCIOABĂ. Exemple din acelaşi câmp sunt corelate de MLR V-P, p. 53 de arhilsememul "spațiu de locuit", care s-ar fi putut indica şi prin arhilexemul *locuință*. Diferențele de sens importante şi utile pentru învățarea lexicală favorizată de acest câmp nu sunt însă indicate explicit, deşi exemplele date ar fi fost convenabile: clasa unor nume de culori-CENUŞIU vs ROŞU vs ALBASTRU sau clasa LAC vs IEZER vs GHIOL vs IAZ.

Calități deosebite în precizarea conceptului de **câmp lexical** are definirea comparativă şi diferențiatoare din MLR VI-A, p. 22. Aici se tratează paralel, în acelaşi capitol **câmpurile lexicale** şi **familia lexicală**, tocmai pentru a evita confuzia lor şi a preciza definirea corectă a câmpurilor. **Câmpul lexical** este definit ca "fragment din vocabular" care grupează cuvinte înrudite ca sens", definiție însoțită de o ilustrare grafică ilustrativă (o sferă cu mai multe secțiuni) pentru segmentările operate de câmpuri în ansamblul lexical al unei limbi. Dintre aceste segmentări se izolează ca exemple câmpurile **numelor du culori**, ilustrate prin exemple variate ca ALB; GALBEN, VERDE, ALBASTRU, ROŞU, GRI, AURIU, BLEUMARIN, MARO, MOV, LILA etc. (multe dintre ele interesante pentru învățarea lexicală) şi denumirile **fenomenelor sonore**, cu exemple ca A SUNA, A ZORNĂI, A BÂZÂI, A BUFNI, A TROSNI. Fără precizări

explicite, rezultă din exemplele date importanţa reunirii într-un câmp a unor cuvinte numai în limitele unei părţi de vorbire alese; de asemenea rezultă importanţa diferenţelor de sens dintr-un câmp.

În acelaşi manual şi în acelaşi capitol, se defineşte prin opoziţie **familia lexicală** (MLR VII-A, p. 22) ca "totalitatea cuvintelor formate de la o *anumită bază* prin *derivare, compunere, schimbarea valorii gramaticale* (subl. n.) şi cuprinde cuvinte care aparţin *mai multor părţi de vorbire* (indicaţie explicită)". Exerciţiile care însoţesc cele două teme tratate sunt bine gândite şi urmăresc aceeaşi diferenţiere. Tratarea comparativă şi diferenţiată a **câmpurilor lexicale** şi a **familiei lexicale** este adecvată nu numai criteriilor ştiinţifice, ci şi unor delimitări absolut necesare şi, implicit utile obiectivelor didactice (spre deosebire de alte abordări, v. la 3. 2).

Alte manuale (pentru clase mai mari, de exemplu LLR IX-H, p. 89) includ în interpretarea **câmpurilor lexicale** aspecte de interes în semantica modernă, cum ar fi teza *specificului semantic al limbilor*, utilă didactic pentru învăţarea limbilor străine. Rezultă această interpretare din precizarea:"**câmpurile lexicale (semantice)** reprezintă o zonă de semnificaţii care poate fi exprimată diferit în limbi diferite". Este sugerat rolul important al câmpurilor lexicale în învăţarea lexicală şi, implicit "în organizarea cunoştinţelor despre lume" (altă teză susţinută de semantica modernă). Ilustrarea **câmpurilor lexicale** prin **nume de rudenie, nume de culori** sau **denumiri de sentimente** întregeşte interpretarea corectă a acestui concept.

3.2 Definiţii deficitare ale câmpurilor lexicale în manualele şcolare

În manualele şcolare, definiţia câmpurilor lexicale este deficitară când conţine ambiguităţi şi confuzii de interpretare, cum ar fi echivalarea cu **familia lexicală, domeniul** sau cu clasa de **sinonime** sau când principiul alcătuirii câmpului este neclar sau prost ales.

O definiție derutantă, cu mai multe contradicții apare în MLR –H, clasa a V-a, p. 44 şi clasa a VI-a, p. 12. Confuzii şi contradicții apar atât în definiția restrânsă, cât şi, mai ales, în definirea (numită de autori) lărgită, amândouă date în aceeaşi lecție. Definiția restrânsă raportează **câmpul lexical** la **domeniu**, indicând explicit apartenența la "acelaşi domeniu" a cuvintelor dintr-un câmp, alături de precizarea privind necesitatea "trăsăturilor de sens comune" (id.). **Domeniul**, atât ca termen uzual, cât şi ca termen ştiințific specializat are o sferă de cuprindere mult mai mare decât **câmpul lexical**, fiind o clasă de generalitate superioară. Fiecare domeniu este legat de un tip de practică socială determinată, iar pentru cele mai bine delimitate se utilizează indicatori lexicografici cum ar fi (chim.), (mat.), (med.) ş.a. Relația de subordonare a unui **câmp** față de un anumit **domeniu** este evidentă numai în cazul *lexicului specializat.* Indirect, această relație apare şi în MLR VI-H, p. 12 când se interpretează **domeniul** echivalent cu **compartimentele limbii** (vocabular, fonetică, morfologie). Pentru majoritatea exemplelor privind câmpurile, termenul domeniu nu este util, mai ales atunci când este interpretat vag, ambiguu şi nespecializat (ca în MLR V-A, p. 49) sugerând o determinare extralingvistică obligatorie şi primordială (contrară interpretărilor ştiințifice): "(într-un câmp lexical intră) cuvintele care se referă la un *domeniu comun* din natură şi societate".

Considerăm deficitară definiția *lărgită* a **câmpului lexical** dată numai de manualele de clasa a V-a şi a VI-a-H, prin care se include în câmpuri "sinonimele, derivatele şi expresiile" (MLRV-H, p. 44), interpretare care este implicată în rezolvarea mai multor exerciții. Orice lărgire, mai ales nejustificată, a obiectului de cercetare nu este avantajoasă didactic, cu atât mai mult când încalcă interpretări ştiințifice. Această interpretare contrazice chiar unele condiții formulate explicit de aceleaşi manuale, cum ar fi precizarea că "un câmp lexical este alcătuit din aceeeaşi parte de vorbire" (MLRV-H, p. 44); ori, cum se ştie şi s-a văzut, într-o

familie lexicală intră părţi de vorbire diferite. În plus, combinarea tratării câmpurilor cu familia lexicală, lărgind interpretarea aplică criterii etrogene, afectează rigurozitartea obiectului şi obiectivelor de cerectare.

Confuzia creată de analogia **câmpurilor lexicale** cu **sinonimele,** neglijează importanţa diferenţierii sensurilor cuvintelor şi, implicit, a definirii lor riguroase. Sub aspect semantic, **sinonimele** (prin definiţie) presupun *obligatoriu* o identitate sau o echivalenţă semantică. Din punct de vedere cantitativ, o clasă de sinonime cuprinde un număr mic de cuvinte (până la zece), ceea ce nu se întâmplă în cazul câmpurilor care însumează zeci sau chiar sute de cuvinte. O distincţie importantă este aceea că numai în unele câmpuri se poate ajunge la sinonimie şi numai în situaţii limitate (de exemplu în STC) Aceasta trebuie asociată cu faptul că analiza semantică a câmpurilor vizează identificarea diferenţelor de sens. Confuzia în interpretarea celor două tipuri de clase este susţinută de condiţia grupării după principiul aproximativ (în ambele situaţii) al "apropierii de sens" (MLR V-P., p. 53;MLR V-H, p. 43). Exemplificări limitate al câmpurilor lexicale (MLR V-A, p. 49) precum RUGINIU, CASTANIU, ARĂMIU (care pot fi interpretate ca sinonime), fără raportare la alte nume de culori pot extinde, nejustificat şi incorect echivalenţa (care nu e obligatorie) cu sinonimia.

O altă deficienţă a tratării în manualele şcolare (MLR V-P, p. 54;MLR V-A, p. 49) este corelarea obligatorie a **câmpurilor lexicale** cu o determinare strictă din punct de vedere extralingvistic. Aşa cum s-a arătat în primele părţi ale lucrării de faţă (I-III), teza specificului semantic al limbilor este susţinută de numeroase exemple de redare diferită a aceleiaşi realităţi extralingvistice în limbi diferite, demonstrând că nu se copiză realitatea şi că limbile nu sunt nomenclaturi. Deşi **câmpurile lexicale concrete** (pentru care determinarea extralingvistică poate fi mai vizibilă) prezintă avantaje în descriere, nu pot fi exluse câmpurile care conţin **abstracte** şi numai unele manuale (MLR

V-H, p. 44, MLR IX-H)) dau exemple de **abstracte (sentimente).** Cerințele multor exerciții din manualele şcolare limitează analiza câmpurilor la "nume de obiecte", care prezintă avantaje practice, dacă nu se limitează interpretarea. Unele confuzii între extralingvistic şi lingvistic privesc relația sens/noțiune, introducerea ultimului termen complicând inutil problema câmpurilor, cum se vede din cerința unor exerciții din MLR VIII-A, p. 138 (de exemplu, privind alcătuirea unor "câmpuri lexicale ale *noțiunilo*r (subl. n.) reprezentând nume de culori sau denumiri ale spațiului, timpului ş.a. "

3.3 Exerciții privind câmpurile lexicale utile pentru interpretarea lor şi pentru învățarea lexicală

Exercițiile din manualele şcolare care însoțesc explicarea unor probleme de vocabular sunt foarte importante (mai ales în cazul elevilor mici) ca manieră de predare şi pentru învățarea lexicală. Actualizarea unor cuvinte din câmpurile lexicale prin exerciții bine gândite şi alese reprezintă o asemenea modalitate. Corelarea temei şi a exercițiilor cu un text literar (cum se procedează în general în manualele şcolare) ajută, de asemenea, din mai multe punct de vedere. Indiferent de perspectiva de abordare, alegerea corectă, care să nu fie întâmplătoare a punctului de plecare pentru alcătuirea câmpului este foarte importantă şi condiționează eficiența exercițiului.

Astfel, pornind de la o poezie a lui N. Stănescu (MLR VII-H, p. 22) se poate alcătui cu destulă precizie o parte din câmpul lexical al **părților corpului.** Mai interesant este exercițiul care obligă la gruparea unui număr reprezentativ de cuvinte specifice **anchetei polițiste** pornind de la cuvintele actualizate într-o poezie a Anei Blandiana (MLR VI-H, p. 146-147, chiar dacă acestea au sensuri figurate). Cerința exercițiului este foarte precisă:alcătuirea de clase grupate semantic şi lexico-gramatical (pe anumite părți de vorbire): *obiectul investigației* (subst.)-

CRIMĂ; *acţiuni specifice de investigare* (verb)-A ANCHETA, ACUZA, CERCETA, A DA ÎN URMĂRIRE; *participanţii la delict şi la anchetă* (subst,)-DETECTIV, PROCUROR, MARTOR OCULAR ş.a. Parafraza aleasă pentru alcătuirea claselor câmpului reprezintă seme comune şi conduce la o analiză adecvată. Delimitările propuse facilitează explicarea sensurilor unor cuvinte care pot interesa şi comunicarea obişnuită şi contribuie la o memorare sistematică.

Relaţia dintre câmpul lexical şi textul literar şi dintre sensurile denotative şi cele conotative poate fi dusă mai departe, ca în exerciţiul din LLR IX-H, p. 89: "În textul Simonei Popescu, *Cartea de bucate,* multe cuvinte din sfera **bucătăriei** sunt enumerate şi reinterpretate, evocând **acte de violenţă**. Se poate spune că aceste cuvinte suferă un transfer dintr-un câmp semantic în altul? Argumentaţi". Lista de cuvinte prezentată trebuie supusă unor regrupări care să ţină seama atât de sensul denotativ (cu repartizări în câmpuri diferite), cât şi de sensurile conotative din text (care se prezintă unitar). Adjectivele verbale (participiale) confirmă această interpretare: JUMULIT, DESPICAT, EVISCERAT, FRIPT, MACERAT, FEZANDAT, TĂIAT, TOCAT, ZDROBIT, BĂTUT, STRIVIT, OPĂRIT, JUPUIT, ÎNĂBUŞIT, DEZOSAT, FIERT.

Probleme similare pune şi exerciţiul din MLR VI-H, p. 234 care, pornind de la poezia "*Boul şi* viţelul" de Grigore Alexandrescu şi de la rolul de cuvinte-cheie pe care îl au unele **nume de animale** domestice, corelate cu aprecieri morale, psihice ajută la interpretarea fabulei Şi alte exerciţii care au în vedere câmpul **animalelor sălbatice** (MLR V-A, p. 499) sau al **animalelor domestice** (MLR VII-H, p. 45) pot rezolva atât probleme lexicale, cât şi literare. Alcătuirea câmpului lexical al "*frumuseţii fizice*" (MLR VI-H, p. 146-147) ajută în interpretarea temei poeziei "La oglindă" de G. Coşbuc.

Când cerinţa exerciţiului este mai complexă sau mai puţin precisă, este necesară o bună dirijare din partea profesorului.

Astfel, exercițiul din MLLR VIII-A, p. 49 care întreabă "ce câmp (de fapt ce câmpuri) pot fi alcătuite pornind de la textul lui Fănuş Neagu, *Târziu, când zăpezile sunt albastre*" permite actualizarea unor câmpuri variate, cum ar fi: **nume de animale** (CĂȚEL, IEPURE,..), **părți ale casei** (TINDĂ, VATRĂ, SOBĂ, GEAM, CERCEVEA,..), **nume de păsări** (VRABIE; COCOŞ..), **nume de insecte** (ALBINE, GREIER,..), **nume de plante** SALCÂM, CĂTINĂ,..), **nume de culori** (ALBASTRU, ROŞU,..), **fenomene meteo** (GER, VISCOL, VÂNT, ZĂPADĂ, NINSOARE,..).

Exercițiile privind **câmpurile lexicale** pot asocia şi alte probleme lexicale, atingând mai multe obiective. În MLR VIII-A, p. 137, pornind de la un text tradus, *Ciberiada. Cei doi monştri*, de Stanislav Lem, care conține numeroase neologisme, multe termeni ştiințifici cu circulație redusă se cere repartizarea acestora în câmpuri lexicale. Sistematizarea lexicală obținută în acest fel şi raportarea la sfere semantice mai cunoscute facilitează cunoaşterea sensului şi chiar memorarea: câmpul unor **denumiri geologice** sau **geografice**: POL GALACTIC, EMISFERĂ, CRATER, LAVĂ, al unor **substanțe minerale** sau **chimice**: JASP, OSMIU, TANTAL ş.a.

Alte exerciții privind detaşarea unor câmpuri lexicale în anumite texte favorizează însuşirea unor regionalisme, cuvinte populare sau învechite, ca în MLR VI-H, p. 216 (lecția "Pintea Viteazul").

Eficiența unui exercițiu care grupează într-un câmp lexical cuvinte necunoscute sau puțin folosite se dovedeşte mai ales atunci când numărul acestor cuvinte e mare într-un text. Poezia "*Paşa Hasan*" de G. Coşbuc conține numeroase asemenea cuvinte, iar exercițiul (MLR VII-H, p. 149) care cere gruparea în câmpuri a cuvintelor aparținând limbajului **militar** este foarte util. Câmpurile în care se repartizează aceste cuvinte sunt indicate explicit, după cum se referă la **armată** (OŞTIRE, URDIE), **soldați** (IANICERI, SPAHII), **mijloace de luptă** sau **arme**

(FLINTE, TUN, BARDĂ) ş.a., iar această repartizare facilitează cunoaşterea şi învăţarea lexicală.

3.4 Exerciţii ineficiente privind câpurile lexicale în manualele şcolare

Neglijarea criteriilor ştiinţifice implicarte de utilizarea conceptului de câmp lexical în manualele şcolare se poate constata în unele exerciţii care se bazează pe apropieri intuitive între cuvinte. În acest fel nu se asigură un progres în dobândirea de cunoştinţe lexicale. Considerăm ineficiente exerciţiile care au cerinţe pornind de la date prea generale (3.4.1) sau, dimpotrivă, prea limitate (3.4.2).

3.4.1 Aşa cum am arătat în mai multe rânduri, alegerea proprietăţii comune ca premisă a alcătuirii unui câmp lexical condiţionează analiza lui. O proprietae prea generală duce la o grupare eterogenă semantic, care nu favorizează compararea şi diferenţierea sensurilor, analiza limitându-se la aprecieri intuitive. Din păcate, numeroase exerciţii din manualele şcolare au asemenea cerinţe generale. Uneori nu se apelează la un arhisemem, parafrazele utilizate fiind ambigue şi greu de interpretat, de exemplu când se cere alcătuirea câmpului "micilor vieţuitoare" sau al "misterelor lumii care ne înconjoară" (MLR VI-H). Alteori se porneşte de la un hiperonim aflat pe o treaptă prea înaltă a ierarhiei semantice care admite alte regrupări, mai puţin eterogene semantic în funcţie de hiperonime cu un grad de generalitate mai mic dar cu precizie semantică mai mare. Exemple de exerciţii care pornesc de la hiperonime prea generale sunt :MLR VIII-A, p. 138 care propune alcătuirea câmpului lexical al **spaţiului** şi al **timpului**; de asemenea, LLRXII-N cere alcătuirea unui câmp al **vegetalului** (p. 32-33), al cosmosului sau al **senzorialităţii** (p. 40); aceste cazuri reprezintă mari structurări lexicale sau **macrocâmpuri** (v. la Partea a II-a), a căror analiză

semantică nu poate fi făcută decât prin regrupări ulterioare. Într-o interpretare de suprafață asemenea câmpuri pot fi admise prin raportarea la textul literar aferent ecercițiului ducând la o actualizare aproximativă a unor cuvinte şi care poate fi un auxiliar în înțelegerea textului.

Cerința prea generală încalcă uneori orice condiție semantică necesară pentru delimitarea unui câmp, ca în exercițiul de la p. 21 din LLR XII-N, care propune gruparea cuvintelor pornind de la "verbele de persoana 1".

Destul de multe sunt exercițiile care utilizează termenul **câmp lexical** pentru **câmp analogic.** Prin raportare la textul literar asemenea grupări lexicale pot fi utile pentru înțelegerea acestuia, cu condiția să nu fie numite **câmpuri lexicale**. Un exercițiu de acest fel este cel din MLR VI-H, p. 140-141 care cere alcătuirea "câmpului lexical" din poezia "Iarna" de V. Alecsandri şi care obligă gruparea împreună a cuvintelor IARNĂ, TROIENE, FULGI, NINGE, ARGINTIE, ALB, DALB, NINSOARE; aceste cuvinte sunt importante pentru universul poeziei, dar sunt asocieri semantice de alt tip, care nu corespund condițiilor semantice necesare pentru alcătuirea unui câmp lexical. În aceeaşi situație sunt şi exerciții ca cel din LLR XII, p. 28, care grupează toate cuvintele (cu sens propriu sau sens figurat) asociate cu "moartea" într-o poezie de Bacovia; la fel, exercițiul din LR., C. e. VII-A, p. 54 care cere asocieri ale cuvintelor legate de "moarte" în textul "Doina".

3.4.2 Considerăm că au un punct de plecare prea limitat exercițiile care cer alcătuirea unui câmp lexical pornind de la un singur cuvânt dacă acesta nu este un arhilexem. Unele dintre aceste exerciții pot fi acceptate dacă profesorul dirijează interpretarea; astfel, exercițiul din LR. C. e. V-H, p. 26, care cere alcătuirea unui câmp lexical pornind de la cuvântul BISERICĂ poate fi acceptat dacă acesta e interpretat ca arhilexem, adică cu

sensul "lăcaş de cult (în general)", grupând cuvinte ca DOM, CATEDRALĂ, MÂNĂSTIRE, SCHIT, SIHĂSTRIE, TROIŢĂ ş.a.

Cerinţa alcătuirii unui câmp lexical al cuvântului LITERATURĂ poate fi acceptată dacă e considerat arhilexem pentru genuri şi specii literare, iar exerciţiul poate fi chiar util pentru precizarea sensurilor. Pe de altă parte însă, LITERATURĂ poate fi considerat hiponim într-un câmp care cuprinde şi cuvinte ca MUZICĂ, PICTURĂ, şi care are ca hiperonim cuvântul ARTĂ.

În schimb, alcătuirea unui câmp lexical de la cuvântul CARTE (LR. C. e. VI-H, p. 13) nu poate fi dirijată ca în exemplele anterioare, iar rezolvarea exerciţiului care obligă (raportat la textul literar al lecţiei) la asocierea cu cuvintele MANUSCRIS, CĂRŢULIE, EXEMPLAR este eterogenă din punct de vedere semantic.

***

Confruntarea tratării **câmpurilor lexicale** în lucrările ştiinţifice şi în manualele şcolare a urmărit demonstrarea importanţei uui raport strâns între cele două maniere de abordare pentru a asigura eficienţa didactică incontestabilă a temei. Implicit a rezultat că nu este recomandabilă sau utilă în manualele şcolare tratarea intuitivă, fără orientare ştiinţifică şi fără consultarea dicţionarelor explicative a oricărei probleme privind vocabularul.

4. APLICAŢII ALE ANALIZEI CÂMPURILOR LEXICALE ÎN RELAŢIA DINTRE DOUĂ LIMBI

4.1 Probleme generale

Pe parcursul analizei efectuate a rezultat importanţa **câmpurilor lexicale** pentru relaţia dintre două limbi atât din

B.C.U. „M. EMINESCU" IAŞI

punct de vedere teoretic (v. Partea I şi a II-a şi punctul 4 din analiza fiecărui câmp de la Partea a III-a), cât şi sub diverse aspecte aplicative (traducere, didactica unei limbi, lexicografie). Teza specificului semantic al limbilor în redarea aceleiaşi realităţi extralingvistice a fost susţinută de numeroşi lingvişti, care au făcut referiri la diverse câmpuri din acest punct de vedere (V. Partea a III-a, punctul 4 din descrierea fiecărui câmp). În cele ce urmează ne vom opri asupra câtorva aspecte aplicative şi vom propune două "modele de învăţare" pornind de la română ca limbă-bază şi ajungând la o altă limbă (franceza, engleza). Modelele propuse vor fi reprezentate matricial, cu neglijarea polisemiei, dar cu referiri la restricţiile contextuale. Se sugerează astfel, pe cale sinoptică, învăţarea şi fixarea într-o etapă de început a unor grupări de cuvinte (clase sau paradigme lexico-semantice).

Una dintre diferenţele lexico-semantice prezentate de acelaşi câmp (oricare ar fi el) priveşte deosebirile de lexicalizare, cu consecinţe asupra absenţei unor opoziţii semantice, fenomen numit "lacune lexicale" sau "casete goale". Din punct de vedere practic, semnalarea unor asemenea decalaje lexicale sau semantice este importantă mai ales pentru a rezolva dificultăţile de redare în dicţionarele bilingve sau pentru traducerea dintr-o limbă în alta. În principiu, în traducere, relaţia se stabileşte între doi semnificanţi diferiţi din limba A şi B care corespund aproximativ aceluiaşi semnificat. În detaliu, lucrurile se complică în cazul decalajelor semantice datorate redării diferite a realităţii sau când lipseşte un semnificant specific. Din comprarea unor câmpuri descrise pentru română cu cele corespunzătoare din alte limbi a rezultat că *în română este preferată polisemia*, ceea ce duce la *numeroase absenţe ale unor semnificanţi specifici*; în asemenea cazuri, *semnificatul se redă prin perifraze*, rezultând unele *probleme pentru lexicografia bilingvă* şi pentru traduceri. Vom da câteva exemple care susţin aceste afirmaţii.

Clasa lexemeior franceze din SI reunite prin semul /destinaţie religioasă/ (descrisă de Ch. Charron şi Claude Germain 1975) se remarcă prin prezenţa unui număr mai mare de trăsături semantice (condiţionate de o realitate extralingvistică determinată), trăsături prin care se stabileşte un număr mai mare de opoziţii. În aceste condiţii, traducerea mai multor cuvinte franceze din această clasă nu poate fi decât aproximativă şi negljează tocmai trăsăturile semantic distinctive pentru această limbă. Astfel, de exemplu, traducerea fr. CHARTREUSE prin rom. MĂNĂSTIRE încalcă mai multe opoziţii din prima limbă cum ar fi la MONASTERE= /pour moines ou religieuses/+ /grande solitude/, care se opune fr. CHARTREUSE pentru care este distinctiv semul /pour ordre des chartreuses/. Absenţa ultimului sem în română şi, implicit, absenţa lexemului care să desemneze acest sens face ca, cel puţin pentru acest motiv, opoziţiile din această clasă în română să fie altele (v. tabloul 12 de la III 5.4.1).

Tot din motive extralingvistice apar şi alte necorespondenţe lexicale de la o limbă la alta, chiar dacă unele dicţionare încearcă să stabilească echivalenţe în diferite maniere. Cuvinte ca GIMNAZIU sau COLEGIU (deşi împrumutate din franceză) se utilizează în română cu alte sensuri de bază. DEX-ul înregistrează ca sensuri secundare şi pe cele din franceză deşi nu corespund întru totul în română: GIMNAZIU, s.3 „în unele ţări LICEU şi COLEGIU", s.6 „institut de învăţământ mediu sau superior în unele state" (ultima valoare a sensului s-a introdus recent şi în română). Condiţionarea extralingvistică, distinctă în funcţie de societăţi şi de perioade trebuie corelată atent în asemenea cazuri cu indicaţiile dicţionarelor bilingve, care simplifică lucrurile.

Deosebiri în structura semantică a aceluiaşi câmp din limbi diferite pot să apară şi datorită dezvoltării inegale a polisemiei cuvintelor într-una din limbi. Astfel, rom. ANTREPRIZĂ (deşi îrmprumutat din franceză) nu corespunde fr.

ENTREPRISE$_2$ pentru că acesta din urmă e polisemantic, iar cele două sensuri ale sale sunt mai abstracte : s.1 „afacere (comercială sau industrială" şi s.2 „acţiune de a fabrica anumite produse". Rom. ANTREPRIZĂ are numai sensul mai concret: „întreprindere care execută lucrări industriale, comerciale de construcţii etc"

Diferenţe de organizare semantică se stabilesc şi în câmpul denumirilor **fenomenelor sonore** din română şi germană. Aproape întreaga schemă structurală a **denumirilor generale** ale **fenomenelor sonore** propusă de E. Coseriu (1967:493—494) pentru germană se poate reda în română prin sensurile substantivului SUNET şi ale verbului A SUNA. *Se susţine astfel afirmaţia privind preferinţa pentru polisemie a românei*, cu consecinţe în ce priveşte decalajele lexicale. Deosebirile lexico-semantice dintre cele două limbi sunt motivate în acest caz atât de dezvoltarea inegală a polisemiei (remarcabilă în română), cât şi de lexicalizările diferite (unele reprezentate prin „casete goale" chiar şi în germană, raportarea făcându-se la o schemă conceptuală abstractă, v. E. Coseriu 1967:492; K. Baldinger 1977:114—115, 118). Poziţiile fără lexicalizare în germană sunt redate în schemă prin puncte goale; am reprezentat alături sensurile cuvântului SUNET care se definesc prin aceleaşi seme cu cuvintele germane.

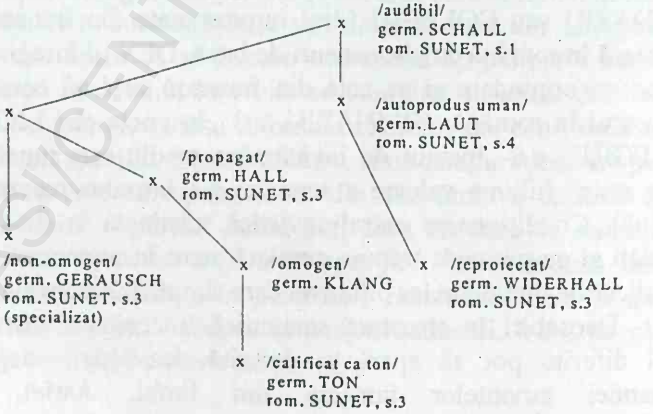

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Diferenţele de lexicalizare (mult mai numeroase în germană) apar şi la nivelul verbelor definite prin semele /propagat/ şi /reproiectat/: faţă de singurul verb românesc A RĂSUNA, germana diferenţiază mai multe modalităţi de „a răsuna": TONEN/ SCHALLEN/ /GELLEN/ HALLEN/ KLINGEN.

Se pot da şi alte exemple de denumiri de **fenomene sonore** lexicalizate diferit de la română la alte limbi. Comparând descrierea făcută de noi pentru română (v. la III 7) cu cea făcută pentru franceză de G. Mounin (1972 :153, 158-159) se constată, din nou, că româna nu lexicalizează "strigătele specifice anumitor specii", dar, acolo unde are lexeme proprii, acestea se caracterizează printr-o polisemie bogată. Ambele situaţii de nepotrivire lexico-semantică antrenează diferenţe atât la nivelul sistemului (care nu sunt reflectate în dicţionarele bilingve), cât şi în actualizarea în vorbire (situaţii greu de cuprins în simplele dicţionare bilingve). De exemplu, fr. GROGNER şi rom. A GROHĂI corespund la sensul de bază, dar primul dintre cuvinte nu dezvoltă sensul figurat, „a mormăi" pe care îl are cel de-al doilea. Strigătul specific „bibilicii" se exprimă prin al doilea sens al lui CRIAILLER, iar în română nu se lexicalizează deloc. În exact aceeaşi situaţie e „strigătul specific canarului", lexicalizat numai în franceză prin al doilea sens al lui NASILLER.

*

4.2 Câmpul numelor de rudenie (SR) în diverse limbi

În cele ce urmează vom propune reprezentarea matricială paralelă a sistemului **rudeniei** în română, franceză şi engleză. Coordonatele semantice fiind aceleaşi („rudenie naturală"/ „rudenie socială", „linia directă"/ „linia colaterală şi în cadrul fiecăreia dintre acestea stabilindu-se opoziţii de "gen" sau de "sex") vor rezulta cu claritate diferenţele de lexicalizare ale

ultimelor două limbi față de română. În plus, aceste reprezentări pot fi folosite în predarea claselor lexicale respective fără a se mai folosi dicționarul. În afară de aceasta, paralela s-ar mai putea extinde şi la alte limbi (de exemplu spaniola, coreeana, V. la III 1.4) în raport cu care decalajele lexicale, semantice şi chiar culturale (în cazul coreenei) ar fi şi mai evidente), (v. tablourile 19 şi 20).

*

4.3 Câmpul numelor de culori (STG) în română, franceză şi engleză

Sistemul **termenilor cromatici** a fost descris (după acelaşi model, dar cu diferențe de detaliere) în română, franceză şi engleză (v. A. Bidu-Vrănceanu 1976, 1986;v. şi la Partea a III-a 7.4) Vom alege pentru reprezentarea matricială (tot în scopul învățării lexicale de la o limbă la alta) două paradigme : a lui „galben" şi a lui "roşu". Vom include în tablouri şi structura referențială, dat fiind că, de la o limbă la alta relația (sau reprezentarea) referențială se pierde de cele mai multe ori (a se compara, de exemplu, OLIV în română, unde nu este raportat neapărat la "măslină", cu fr. OLIV, unde această relație este mai precisă. În asemenea cazuri, raportarea la o culoare-prototip (sau la un număr relativ mic de culori-prototip) facilitează însuşirea exactă şi memorarea unor **nume de culori** în limba maternă sau într-o limbă străină. În reprezentările matriciale propuse vom încerca să redăm şi restricțiile contextuale, foarte importante în stabilirea exactă a corespondențelor de la o limbă la alta. Compararea **numelor de culori** se face utilizând aceleaşi coordonate (mai ales la nivelul culorilor alese aici pentru ilustrare): exprimarea unei anumite culori-prototip /fără aproximare/ sau cu diferite tipuri de /aproximare/, ultimele fiind mai numeroase în franceză şi engleză.

Tabloul 19

„rudenie naturală"			română		franceză		engleză	
/linie directă/	/generație ascendentă/	gr. 2	BUNIC	BUNICĂ	GRAND-PÈRE	GRAND-MÈRE	GRAND-FATHER	GRAND-MOTHER
		gr. 1	TATĂ	MAMĂ	PÈRE	MÈRE	FATHER	MOTHER
	/generație zero/		← ego →					
	/generație descendentă/	gr. 1	FIU	FIICĂ	FILS	FILLE	SON	DAUGHTER
		gr. 2	NEPOT$_1$	NEPOATĂ$_1$	PETIT-FILS	PETITE-FILLE	GRAND-SON	GRAND-DAUGHTER
		gr. 3	STRĂNE-POT	STRĂNE-POATĂ	ARRIÈRE PETIT-FILS	ARRIÈRE PETITE-FILLE	GREAT-GRANDSON	GREAT-GRAND-DAUGHTER

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

continuare tabloul 19

„rudenie naturală"			română		franceză		engleză	
/linie colaterală/	/generaţie ascendentă/	gr. 1	UNCHI	MĂTUŞĂ TANTI	ONCLE	TANTE	ONCLE	AUNT
	/generaţie zero/	gr. 1	FRATE	SORĂ	FRÈRE	SOEUR	BROTHER	SISTER
		gr. 2	VĂR	VARĂ	COUSIN	COUSINE	COUSIN FIRST (COUSIN GERMAIN)	GIRL COUSIN FIRST (COUSIN GERMAIN)
	/generaţie descendentă/	gr. 1	NEPOT$_2$	NEPOATĂ$_2$	NEVEU	NIÈCE	NEPHEW	NIECE

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Tabloul 20

„rudenie socială"			română		franceză		engleză	
/Linie directă/	/generație ascendentă/		SOCRU	SOACRĂ	BEAU-PÈRE	BELLE-MÈRE	FATHER-IN-LAW	MATHER-IN-LAW
	/generație zero/	/înainte de căsătorie/	LOGODNIC	LOGODNICĂ	FIANCÉ	FIANCÉE	FIANCÉ	FIANCÉE
		/în momentul căsătoriei/	MIRE	MIREASĂ	MARIÉ	MARIÉE	BRIDE-GROOM	BRIDE
		/în timpul căsătoriei/	SOȚ	SOȚIE NEVASTĂ	MARI EPOUX	FEMME EPOUSE	HUSBAND	WIFE
		/după căsătorie/	VĂDUV	VĂDUVĂ	VEUF	VEUVE	VIDOWER	WIDOW
			DIVORȚAT	DIVORȚATĂ	—	—	—	—

			română		franceză		engleză	
/Linie indirectă/	/generație ascendentă/	/părinții soților unii față de alții/	CUSCRU	CUSCRĂ	—	—	FATHER OF A SON-IN-LAW	MOTHER OF A SON-IN-LAW
	/generație descendentă/	/soțul (soția) față de părinții celuilalt/	GINERE	NORĂ	GENDRE	BELLE-FILLE BRU	SON-IN-LAW	DAUGHTER-IN-LAW
	/generație zero/	/(frații) (surorile) soțului (soției)/	CUMNAT	CUMNATĂ	BEAU-FRÈRE	BELLE-SOEUR	BROTHER-IN-LAW	SISTER-IN-LAW

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Numărul culorilor-prototip este mai mare în franceză şi în engleză faţă de română (pentru detalii v. A. Bidu-Vrănceanu 1976:210-244). După modelul matricial propus aici se pot reprezenta şi lexemele din celelalte paradigme din română ("albastru", "verde", "alb", "negru") sau din alte limbi. Mai dificilă este reprezentarea unor clase care nu sunt bine constituite în română (spre deosebire de alte limbi), precum "maro", "gri" ş.a.

Am diferenţiat în tablourile 21 şi 22 o rubrică cu specializările contextuale (notate în dreapta „spec. cont."), care necesită detalieri (v. laI III 4); de asemenea, am delimitat o rubrică pentru cuvintele din „structura referenţială" (formate de la numele unui obiect), notând în dreapta „str. ref.". Acolo unde cuvinte din aceeaşi rubrică prezentau oarecare diferenţieri semantice le-am redat în rânduri diferite; observaţia este valabilă, mai ales pentru cuvintele din „structura referenţială" care prin însuşi faptul că trimit la obiecte diferite prezintă deosebiri în exprimarea culorii.

Tablourile nu sunt exhaustive sub aspectul inventarului **termenilor cromatici** nici în română, nici în celelalte limbi, dar cuvintele care nu au fost indicate aici pot fi adăugate la rubricile respective.

Analiza de detaliu poate face şi alte precizări semantice sau contextuale. Aşa se explică, de exemplu, că pentru franceză, CRAMOISI („roşu intens, uşor violet) şi VERMILLON („rouge vif, tirant sur l'orange") figurează în două rubrici diferite.

Se remarcă, la nivelul celor două paradigme prezentate în tablourile 21 şi 22 că „gradele aproximării (tipului cromatic)" nu sunt identice ca valoare. Cu atât mai mult pot interveni diferenţe de la o limbă la alta, deşi ne-am străduit să redăm pe aceeaşi linie orizontală cuvintele echivalente (ca formaţie şi ca sens) în cele trei limbi comparate.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Tabloul 21

/aproximare/ \ /galben/		română	franceză	engleză	alte informaţii
	/fără aproximare/ sau /nemarcat ca aproximare/	GALBEN	JAUNE	YELLOW	—
		BLOND, BĂLAI, BĂLAN	BLOND	—	specializat contextual
/aproximare faţă de altă culoare/	gr. 1 /aproximare în minus/ sau /galben deschis/	GĂLBUI, GĂLBIU, GĂLBENATEC	JAUNÂTRE	YELLOWISH	—
		BĂLĂNEL PALID, GĂLBEJIT	JAUNET	FLAXEN	specializat contextual
		LIMONIU	CITRON, MIEL	HONEY	structura referenţială
	gr. 2 /galben viu (sau intens)/	—	—	—	—
		ŞOFRĂNIU, AURIU	SAFRAN, SAFRANÉ OR, DORÉ AMBRE, AMBRÉ	GOLDEN	structura referenţială
	gr. 3 /galben foarte intens/	—	—	—	—
	gr. 4 /galben închis/	OCRU	—	—	—
			OCRE	OCHRE(OCHREOUS)	structura referenţială
/aproximare/	/galben/ + /roşu/	ORANJ	—	—	
		—	ROUX ROUSSÂTRE	—	specializat contextual
		PORTOCALIU	ORANGE, ORANGE ABRICOT	ORANGE PRIMROSE-YELLOW	structura referenţială
	/galben/ + /verde/	OLIV KAKI	—	—	—
		—	OLIVE FAUVE KAKI	CHLOR SALLOW, SALLOWISH	structura referenţială

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Tabloul 22

/aproximare/ \ /roşu/		română	franceză	engleză	alte informaţii
1		2	3	4	5
/cu aproximare/	/fără aproximare/ sau /nemarcat cu aproximare/	ROŞU	ROUGE	RED	
		RUMEN, ÎMBUJORAT	RUBICOND, ROUGEAUD	RUDDY	specializat contextual
	gr. 1 /roşu foarte deschis/	ROZ, ROZALB, ROZATIC	—	ROSE-LIKE PINK(ISH)	—
		TRANDAFIRIU	ROSE, ROSÉ ROSÂTRE FRAISE	ROSE, ROSY, PINK, PINKISH	structura referenţială
	gr. 2 /roşu deschis/	ROŞCAT, ROŞIATIC	ROUGEÂTRE	REDDISH	—
		RUMENIU, ROŞCOVAN	ROUGET (E)RUBESCENT	—	specializat contextual
		CIREŞIU	CERISE	CHERRY, CHERRY-LIKE	—

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

continuare tabloul 22

1	2	3	4	5
/cu aproximație/ gr. 3 /roșu viu/	–	ÉCARLATE CRAMOISI VERMILLON	SCARLET CRIMSON VERMILLION	–
	PURPURIU RUBINIU SÂNGERIU STACOJIU	POURPRE, POURPRÉ POURPRIN AMARANTE TOMATE GARANCE	RUBY, RUBIOUS BLOOD, BLOOD-RED	structura referențială
gr. 4 /roșu închis/	BORDO GRENA	–	–	–
	VIȘINIU	BORDEAUX GRENAT	WINE, WINE-RED	structura referențială
/aproximare față de altă culoare/	BRIC	((CRAMOISI) (VERMILLON)	–	–
	CĂRĂMIZIU ARĂMIU CORAI	BRIQUE CUIVRÉ CORAIL	COPPERY, COPPERRED	–

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Reprezentările matriciale ale celor două paradigme cromatice în trei limbi diferite au urmărit să redea doar o schemă generală, care, prin sistematizarea unor date diverse, să favorizeze memorarea chiar într-o limbă şi cu atât mai mult în două limbi. La acest nivel general tablourile sunt utile unor vorbitori obişnuiţi, elevilor sau studenţilor. Celelalte precizări (semantice, contextuale sau stilistice) care se pot face (v. Partea a III-a) sunt condiţionate de diferitele aspecte care îi interesează pe specialiştii filologi.

***

Aşa cum am arătat la începutul PĂRŢII a IV-a, aplicaţiile practice ale descrierii semantice a unor **câmpuri lexicale** din română au un caracter ilustrativ şi reprezintă sugestii care pot fi extinse.

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

ALINEI, M. 1974 – *La struttura del lessico,* Societa Editrice il Mulino, Bologna.

ALINEI,M. 1980 – "Lexical grammar and Sentence Grammar. A Two-cycle Model "în *Quaderni di Semantica,* anno 1, vol. I, Societa Editrice il Mulino, Bologna.

·L' ANALYSE THEMATIQUE 1995 – *L' Analyse thematique des donnees textuelles.L'exemple des sentiments,* dirige par F. Rastier, Didier Erudition, Paris.

ANDRÉ, J. 1949 – *Étude sur les termes de couleur dans la langue latine,* Paris.

ANOCKINA – ABEBERRY, O. 2000 – *Étude sémantique du nom abstrait en français,* teză de doctorat, Université de Paris 8-Vincenne-Saint Denis.

ANOCKINA, O. 2002 – "Sur le mécanisme de référence des noms abstraits", în *Cahiers de lexicologie,* nr. 1-2 ..

ANSCOMBRE, J.C. 1995 – "Morphological representation evenementielle: le cas de sentiment et d'attitude", în *Langue française,* nr. 105, p. 40-53.

ANSCOMBRE, J.C. 1996 – "Noms de sentiment, nom d'attitude et noms abstraits", în *Les Noms Abstraits ..,* p. 257-273.

ANSCOMBRE, J.C. 2005 – "Temps,aspect et agentivité dans le domaine des adjectifs psychologiques" în *Lidil,* nr. 32, p. 145 ş.u.

ARCAINI, E. 1972 – *Linguistique appliquée, structure-fonction-transformation,* Payot, Paris.

ARCAINI. E. 199O – "Les noms de couleurs" în *Document de Travail-Università di Urbino,Italia,* 190-191-192.

BALDINGER, K. 1977 – *Teoria semantica.Hacia una semantica moderna,* Ediciones Alcala, Madrid.

BALIBAR-MRABTI, A. 1995 – "Un étude de la combinatoire des noms de sentiment dans une grammaire locale", în *Langue française, nr.* 105, p. 88 – 93.

BARTHES, R. 1967 – *Système de la mode,* Editions du Seul, Paris.

BERLIN, B. & Kay, P. 1969 – *Basic Colour Terms.Their Universality and Evolution,* Berkley and Los Angeles, California Press.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BIDU-VRĂNCEANU, A. – *Systématique des noms de couleurs. Recherche de méthode en sémantique structurale,* Editura Academiei RSR, Bucureşti.

BIDU-VRĂNCEANU, A. 1980 – "Analiza termenilor care indică fenomene sonore"(I), în *Semantică şi semiotică,* Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti.

BIDU-VRĂNCEANU, A. 1981-a-b – "Analiza termenilor care indică fenomene sonore", în *Studii şi cercetări lingvistice, (II şi III),* XXXVI, nr. 3 şi 4.

BIDU-VRĂNCEANU, A. 1986 – *Structura vocabularului limbii române contemporane. Probleme teoretice şi aplicaţii practice,* Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti.

BIDU-VRĂNCEANU, A. 1993 – *Lectura dicţionarelor,* Editura Metropol; Bucureşti.

BIDU-VRĂNCEANU, A. 2000 – *Lexic comun,lexic specializat,* p. 27-59, Editura Universităţii din Bucureşti.

BIDU-VRĂNCEANU,A. 2005 – în A. Bidu-Vrănceanu şi N. Forăscu, *Limba română contemporană. Lexicul,* p. 144-177.

BIDU-VRĂNCEANU, A. 2007 – *Lexicul specializat în mişcare,* Editura Universităţii din Bucureşti.

BIDU-VRĂNCEANU, A. şi FORĂSCU, N. 2005 – *Limba română contemporană. Lexicul,* Editura Humanitas, Bucureşti.

BOJOGA, E. 2001 – "Teoria semantică a lui E.Coseriu în Spania", în *Studia Universitatis Babeş-Bolyai,Philologia,* an XLVI, nr. 4.

BOURION, E. 1995 – "Le résau associatif de la peur", în *l'Analyse thématique des données textuelles,p.* 107-142.

BRESSON, D. & Dobrovol'sky, D. 1995 – "Petite syntaxe de la "peur". Application au français et à l'allemand", în *Langue française,* nr. 105, p. 107 ş.u.

BUCĂ, M. & EVSEEV, I. 1976 – *Probleme de semasiologie,* Editura Facla, Timişoara.

BUVET, P.A.; GIRARDIN,CH.; GROSS,G.; GROUD, CL 2005 – "Les prédicats d'affect", în *Lidil,* nr. 32, p. 119-141.

CATEGORISATION ET COGNITION 1997 – *Catégorisation et cognition: de la perception au discours,* sous la direction de Danièle Dubois, Editions Kimé Paris.

CĂLĂRAŞU, C. 2004 –*Dicţionar de terminologie a profesiunilor actuale,* Editura Universităţii din Bucureşti.

CĂLĂRAŞU, C . 2005 – *Studii de terminologie a profesiunilor. Încercare de sociologie lingvistică,* Editura Universităţii din Bucureşti.

CHARRON, C. & GERMAINE,G. 1975 – "Vers une sémantique structurale", Communication au XII-ème Colloque international de linguistique fonctionnelle, Université de Clermont Ferrand.

CORBIN, D. & TEMPLE, M. 1994 – "Le monde des mots et des sens construits:catégories sémantiques, catégories référentielles ", în *Cahiers de lexicologie,* vol. LXV, II, p. 5.ş.u.

COSERIU, E. 1964 –" Pour une sémantique diachronique structurale",în *Travaux de linguistique et de littérature,* Strasbourg, vol.I.

COSERIU, E.1967 – "Zur Vorgeschichte der strukturellen Semantik.Heyses Analyse des Wortfeldes "Schall"", în *To honour Roman Jakobson,* Mouton,The Hague,Paris.

COSERIU, E. 1975 – "Vers une typologie des champs lexicaux" în *Cahiers de lexicologie,* vol. XXVII,II.

COSERIU, E. 1987 – "Einfuhrung in die strukturelle Betrachtung des Wortschatzes", în *Strukturelle Bedeutungslehre,* Wissenschaftliche Buchgesellscaft, Darmstadt.

COSMOVICI, A .1996 – *Psihologie generală,* Editura Polirom, Iaşi.

DE CHANAY, H. 1996(1997) – *Structurations des champs lexicaux. Perspectives sémantiques,cognitives et argumentatives,* teză de doctorat (1996) şi Editions du Nord (1997).

DUBOIS,D.; RESCHE-RIGON,PH.; TENIN, A. 1997 – "Des couleurs et des formes:catégories perceptives ou constructions cognitives", în *Catégorisation et cognition,* p. 17-39.

DUPUY-ENGELHARDT, H. 1998 – "Étude lexematique d'un champ lexical-dix ans après", în *Teoria del campo,* p. 1-29.

ECO, U. 1971 – *Le forme del contenuto,* Editore Bompiani, Milano.

ELUERD, R. 2000 – *La lexicologie,* Presses Universitaires de France,Paris.

FLAUX, N & VAN DE VELDE,D. 2000 – *Les noms en français:esquisse de classement,* Ophrys, Paris.

FORĂSCU, N. 1978 – *Analiza structucturală a vocabularului limbii române contemporane. Sinonimia adjectivală,* Tipografia Universităţii din Bucureşti.

FORĂSCU, N. 2007 – *Sinonimia. Teorie şi practică,* Editura Universităţii din Bucureşti.

GARCIA PADRON, D. 1998 – "Hacia un modelo explicativo de la organizacion lexico-semantica en las lenguas", în *Teoria del campo, p.* 65-87.

GAUDIN, F & GUESPIN, L 2002 – *Iniation à la lexicologie française. De la néologie aux dictionnaires,* de boeck.duculot, Bruxelles.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

GECKELER, H.1976 – *Semantica estructural y teoria del campo lexico,* Editorial Gredos, Madrid.

GECKELER, H. 1998 – "Le champ lexical et les parties du discours", în *Teoria del campo,* p. 49-65.

GLADKOVA, A. 2005 – " *Socusvstvie* and *Sostradanie* A Semantic Study of two Russian Emotions.The Natural Semantic Metalangage Approach", în *Lidil,* nr. 32, p. 35 ş.u.

GLEASON, H. A. 1969 – *Introduction à la linguistique,* Larousse, Paris.

GOGA, E. 1973 – *Genul şi organizarea structurilor nominale şi lexicale,* Tipografia Universităţii din Bucureşti.

GOOSSENS, V. 2005 – "Les noms de sentiment.Esquisse de typologie sémantique fondée sur les collocations verbales ", în *Lidil, nr. 32,* p. 103 ş.u.

GREIMAS, A. J. 1966 – *Sémantique structurale.Recherche de méthode,* Larousse, Paris.

GREIMAS, A.J. & FONTANILLE, J. 1991 – *Sémiotique des passions.Des états de choses aux états d'ame,* Editions du Seuil, Paris.

GROSS,M. 1995 – "Une grammaire locale de l'expression des sentiments", în *Langue française,* nr. 32, p. 70-87.

GROSMANN, F. & TUTIN, A. 2005 – "Présentation", în *Lidil,* nr. 32, p. 5-20.

GROSMANN, M. 1998 – *Colori e lessico.Studi sulla struttura semantica degli aggettivi di colore in catalano, castgliano, italiano, romeno, latino et ungherese,* Gunter Narr Verlag, Tubingen.

GUYOT, F.; CASTELLEGNO, M.; FABRE, B. 1997 – "Etude de la catégorisation d'un corpus de bruits domestiques", în *Catégorisation et cognition,* p. 41-77.

HABLER, G. 2005 – "Synonymie et incompatibilité des noms d'émotions", în *Lidil,* nr. 32, p. 49-66.

JEONGNAM HWANG 2005 – "Semantica numelor de rudenie în română şi în coreeană", în *Analele Universităţii din Bucureşti, Limba şi literatura română,* an LIV.

JIMENEY HURTADO, C. 1998 – "Prototipos pragmaticos en el lexicon(la inclusion de la pragmatica en el concepto de campo lexico)", în *Teoria del campo,* p. 275-303.

KOSELAK,A. 2005 – "*MEPRIS / DEDAIN,* deux mots pour un meme sentiment", în *Lidil,* nr. 32, p. 21-34 .

KRISTOL, A.M. 1978 – *Les langues romanes devant le phénomène de la couleur,* Berne.

LANGUE FRANÇAISE, 1995 – *Langue Française,* nr. 105 – *La grammaire des sentiments,* Larousse, Paris.

L' ANALYSE THEMATIQUE 1995 – *L' analyse thématique des données textuelles. L'exemple des sentiments,* directeur de recherche F. Rastier, publié par E. Martin, Didier Erudition, Paris.

LE CLERC, C.1998 – "Complementarité des méthodes de sémantique structurale et de sémantique prototipique illustrée dans le champ lexical des verbes de lumières français", în *Teoria del campo, p. 209-233.*

LEHMANN, A. & MARTIN BERTHET, F. 1998 – *Introduction à la lexicologie. Sémantique et moprhologie,* Dunod, Paris.

LIDIL 2005 – *Lidil, nr. 32 – Sémantique des noms et adjectifs d'émotion,* coord. par F. Grossmann şi A. Tutin, Université Stendhal, Grenoble.

LYONS, J. 1970 – *Linguistique générale.Introduction à la linguistique théorique,* Larousse, Paris.

LOUNSBURY, F.G. 1966 – "Analyse structurale des termes de parenté", în *Langages,* nr. 1.

LOZINSKI, C. 2005 – "Structuri semantice în limbile română şi spaniolă", în vol. *Limba română-structură şi funcţionare*, p. 349-355, coord. G. Pană-Dindelegan, Editura Universităţii din Bucureşti.

LRC I – *Limba română contemporană,* vol. I, coord. I. Coteanu, de G. Ciompec, C. Dominte, V. Guţu-Romalo, C. Mîrza, E. Vasiliu, Editura Didactică şi Pedagocică, Bucureşti, 1974 .

LÜDKE, H. 1957 – "Le concept de neutralisation sur le plan du signe", în *Travaux de l'Institut de linguistique de Paris,* vol. II.

MALMBERG, B. 1966 – *Les nouvelles tendances de la linguistique,* Presses Universitaires de France, Paris.

MANCAŞ, M. 2006 – "Lexicul afectivităţii în limbajul poetic", în *Limba română-aspecte sincronice şi diacronice,* p. 355-365, coord. G. Pană-Dindelegan, Editura Universităţii din Bucureşti.

MANCAŞ, M. 2007 – "Lărgirea lexicului afectivităţii în limbajul poeziei neo- şi postmoderne", în *Studii lingvistice. Omagiu prof. Gabriela Pană Dindelegan la aniversare,* p. 331-337, Editura Universităţii din Bucureşti.

MASSARIELLO- MERZAGORA 1983 – *La lessicografia,* Ed.Zanichelli, Bologna.

MICLĂU, P. 1977 – *Semiotica lingvistică,* Editura Facla, Timişoara .

MICLĂU, P. 1981 – " Dimensiunea semantică a limbajelor specializate" în *Semantică şi semiotică,* coord. I. Coteanu şi L. Wald, Editura Stiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti.

MOESCHLER, J. & AUCHLIN, A. 2000 – *Introduction à la linguistique contemporaine,* Armand Colin Ed., Paris.

MOUNIN,G. 1972 – *Clefs pour la sémantique,* Ed. Seghers, Paris.
MORTUREUX, M. F. 1997 – *La lexicologie entre langue et discours,* Ed. Sedes, Paris.
MOSKOVIČI, V.A. 1960 – "Sistema ţvetooboznacenie sovremennom angliskom jazîke ", în *Voprosî iazâkoznania,* nr. 6.
MOSKOVIČI, V.A. 1964 – "Tipologia semanticeskogo polia" în Naucnaia conferenţia. Problemî formalizaţii semantiki jazîka, Moskva.
MOSKOVIČI, V.A. 1965 – *Semanticeskoe pole ţvetooboznacenii(opît tipologiceskogo isledovania semanticeskogo polia),* Avtoreferat disertaţii, Moskva.
NIKLAS-SALMINEN, A. 2003 – *La lexicologie,* Armand Colin, Paris.
NYCKEES, V. 1998 – *La sémantique,* Paris, Belin Ed.
NOMS ABSTRAITS 1996 – *Les noms abstraits.Histoire et Théories* , ed. N. Flaux, M. Glatigny, D. Samain, Presses Universitaires du Septentrion.
PAVELCU, V. 1969 – *Din viaţa sentimentelor,* Editura Enciclopedică Română, Bucureşti.
PAVELCU, V. 1982 – *Cunoaşterea de sine şi cunoaşterea personalităţii,* Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti.
PICOCHE, J. 1986 – *Structures sémantiques du lexique francais,* Nathan, Paris.
PICOCHE, J . 1992 – *Précis de lexicologie française,* ed. a 2-a, Nathan, Paris.
PICOCHE, J. 1998 – "Les champs actanciels et leur intéret pédagogique ", în *Teoria del campo, p.*183-209.
POTTIER, B. 1964 – "Vers une sémantique moderne", în *Travaux de linguistique et de littérature*; I, 1, Strasbourg.
RASTIER, F. 1994 – în F. Rastier, M. Cavazza, A. Abeillé, *Sémantique pour l'analyse. De la linguistique à l'informatique,* Masson, Paris.
RASTIER, F. 1995 – "La sémantique des thèmes ou le voyage sentimental", în *L'Analyse thématique,* p. 223-249.
REY, A.1973 – *Théories du signe et du sens,* Ed. Klincksieck, Paris.
REY, A. 1977 – *Le lexique:images et modèles. Du dictionnaires à lexicologie,* collection l' Ordre des mots, Le Robert, Paris.
REY – DEBOVE, A. 1978 – *Le métalangage. Étude de linguistique du discours sur le langage,* Le Robert, Paris.
SEMIAKIN, F.N. 1967 –" Iazîk I cuvstvennoe poznanie", în *Iazîk I mîşlenie,* Akademia Nauk SSSR .

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

SÎRBU, R. 1977 – *Antonimia lexicală în limba română*, Editura Facla, Timişoara.

STAN, C. 2003 – *Gramatica numelor de acţiune din limba română*, Editura Universităţii din Bucureşti.

STATI, S. 1981 – "Relations lexicales paradigmatiques actualisés dans la phrase", în *Logos semantikos*, vol. III – *La Semantika*, Editorial Gredos, Madrid.

STOICA, G. 2005 – "Vocabularul afectiv – abordare interdisciplinară. Puncte de vedere", în *Analele Universităţii din Bucureşti, Limbă şi literatură română*, an XIV, 65-75.

STOICA, G. 2006 – "Vocabularul afectivităţii. Reconsiderare din perspectiva unor cuvinte din limba română veche", în *Limba română. Aspecte sincronice şi diacronice*, p. 641 ş.u., coord. G. Pană Dindelegan, Editura Universităţii din Bucureşti.

TEORIA DEL CAMPO 1998 – *Teoria del campo y semantica lexical / Théorie des champs et sémantique lexicale*, G.Wotjak ed., Peter Lang GmbH, Frankfurt am Main.

TOURATIER, CH. 2004 – *La sémantique*, Armand Colin, Paris .

TRUJILLO, R. 1981 – "Sobre la naturaleza de los rasgos semanticos distintivos", în *Logos Semantikos*, vol. III - *Semantika*.

TRUJILLO, R.1998 – "Para una discusion del concepto de campo semantico ", în *Teoria del campo*, p. 87-127.

TUTIN, A.; NOVAKOVA, I.; GROSMANN, F.; CAVALLO, C. 2006 – "Esquisse de typologie des noms d'affect à partir de leurs propriétés combinatoires", în *Langue française*, mars, p. 34 –43 .

ULLMANN, S. 1958 – "Orientations nouvelles en sémantique", în *Journal de psychologie*, nr. 4, Paris.

VAGUER,C. 2005 – "Pourquoi sombre-t-on dans le malheur ? Étude de constructions verbales" V dans N émotion"", în *Lidil*, nr. 32, p. 83-98.

VALETOPOULOS, F. 2005 – "Ce que vous pensez des autres.La grammaire locale de la *jalousie* et de *l'admiration"*, în *Lidil*, nr. 32, p. 67-81.

VENEGOS GARCIA,MARIA DEL MAR 1989 – *El campo semantico "tristeza" en espagnol (siglos XII-XIX)*, Editorial de la Universidad Complutencia, Madrid.

VASILIU, E. 1977 – recenzie la A.Bidu-Vrănceanu, *Systématique des noms de couleurs*, în *Limbă şi literatură*, vol. II, Bucureşti.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

VASILIU, L. 1973 – "Pentru o semantică a sufixelor verbale", în *Studii şi cercetări lingvistice,* XXIV, nr. 4.

VAN DE VELDE, D. 1995 – *Le spectre nominal.Des noms de matières aux noms d'abstractions,* Editions Peeters, Louvain-Paris.

VAN PETEGHEM, M. 1996 – "Atributs nominaux à substantif noyau abstrait", în *Les noms abstraits,* p. 357-367

WIERBICKA, A. 1988 – "L'amour, la colère, la joie, l'ennui – la sémantique des émotions dans une perspective transculturelle", în *Langage,* nr. 89, p. 97-107.

WOTJAK,G. 1983 – "À propos de la structure lexicale" I,II în *Quaderni di Semantica,* anno IV,nr. 1,2.

WOTJAK, G. 1998 – "Estructuraciones lexicas y significado lexico", în *Teoria del campo,* p.157-183.

Dicţionare

DEX 1 – *Dicţionar explicativ al limbii române,* coord. Ion Coteanu şi Luiza şi Mircea Seche, Editura Academiei RSR, Bucureşti, 1975.

DEX 2 – *Dicţionar explicativ al limbii române,ediţia a 2-a,* coord. Ion Coteanu şi Lucreţia Mareş, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1997.

MDA – *Micul dicţionar academic*, vol.I -IV, Academia Română, Institutul de lingvistică "I. Iordan – Al. Rosetti", redactori responsabili acad. Marius Sala şi Ion Dănăilă, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 2001-2003.

DAS – *Dicţionar analogic şi de sinonime,* de M. Bucă, I. Evseev, Fr. Kiraly, D. Craşoveanu, L. Vasiluţă, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1978.

DEXI – *Dicţionar explicativ ilustrat al limbii române,* coordonator ştiinţific, Eugenia Dima, autori E. Dima, D. Cobeţ, L. Manea, E. Dănilă, G. E. Dima, A. Danilă, L. Botoşineanu, Ed. Arc Gunivas, 2007.

NDU – *Noul Dicţionar Universal al limbii române,* autori I. Oprea, G. C. Panfil, R. Radu, V. Zăstroiu, Litera Internaţional. Bucureşti-Chişinău, 2007.

DSL – *Dicţionar de ştiinţe ale limbii,* ediţia a 2-a, de A. Bidu-Vrănceanu, C. Călăraşu, L. Ionescu-Ruxăndoiu, M. Mancaş, G. Pană Dindelegan, Editura Nemira, 2001-2005.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

LES CHAMPS LEXICAUX EN ROUMAIN

Problemès théoriques et application pratiques

Résumé

Le défi de ce livre – de nature à la fois théorique et appliquée – est, d'une part, d'illustrer la validité et l'actualité des principes de la théorie et de la méthodologie d'étude des fragments du lexique, les **champs lexicaux** (***champs sémantiques***, ***champs lexico-sémantiques***) et, d'autre part, de démontrer le futur possible développement des résultats qui existent sur ce sujet de la lexico-sémantique. Pour ce faire l'auteur se penche principalement sur le lexique de la langue roumaine, en proposant des analyses scientifiquement minutieuses.

Partant des plus récentes informations bibliographiques du domaine, les parties théoriques du livre mettent en questions *les concepts et les principes fondamentaux* de la **sémantique lexicale différentielle**. On en tire les éléments qui restent constants à travers plusieurs dizaines d'années dans ce genre d'analyse.

Les champs lexicaux décrits effectivement dans ce livre sont *: les noms de parenté – SR ; les noms des animaux domestiques – SAD et sauvages – SAS ; les noms des habitations – SL, et des institutions – SI ; les noms des couleurs – STC ; les noms des phénomènes sonores – SFS et les noms des mots abstraits* (les dénominations des sentiments, des attitudes ou des états affectifs) – *Naf.* Ces descriptions constituent des modèles applicables soit pour l'analyse d'autres champs de la langue roumaine, soit pour l'analyse des mêmes ou d'autres champs d'une autre langue. Les résultats de ces analyses sont intéressants chacun en soi, séparément, pour un certain champ, mais aussi globalement pour une caractérisation générale de l'organisation des champs sémantiques de la langue

BOSTON UNIVERSITY LIBRARY

roumaine. Les résultats globaux, obtenus par l'application d'une grille commune – bien que les résultats soient différents – permettent l'identification du spécifique de la langue roumaine par rapport aux autres langues.

Parmi les directions de recherche et de réflexion que ce livre ouvre, rappelons : une direction lexicographique – la meilleure utilisation des *définitions lexicographiques* par l'interprétation du sens conformément au modèle d'interprétation de la *lecture des définitions* ; une direction contrastive – la comparaison de l'organisation d'un certain champ dans des langues différentes (qui apparaît dans le dernier chapitre de la partie consacré à chaque champ, sauf dans la quatrième partie) ; une direction didactique – l'amélioration des manuels scolaires dans la perspective de l'apprentissage lexical, en utilisant la théorie des champs lexicaux (cf. quatrième partie) ; une direction linguistique générale, par l'invitation à la réflexion, invitation issue des débats des problèmes (théoriques, méthodologiques et applicatifs) concernant la sémantique lexicale.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

LEXICAL FIELDS IN ROMANIAN

Theoretical aspects and practice

Abstract

The present works aims, by means of a precise perusal of several fragments from the **Romanian language's vocabulary** - named **lexical fields (semantic or lexical-semantic fields)**, to prove both the validity and contemporaneousness of several theoretical and methodological principles and to highlight various directions for the applicability of such outcomes.

The theoretical aspects discuss, at the level of the latest bibliographical information, *fundamental concepts and principles* related to the **differential lexical semantics**, pursuing what has been kept as valid throughout several decades of developing this sort of perusal.

The factual descriptions of several **concrete** lexical fields in Romanian (*names of relatives – SR, names of domestic animals – SAD and wild animals – SAS, name of dwellings – SL and institutions* – SI, *names of colors – STC* and *names of acoustic phenomena - SFS*) and, also, the descriptions of **abstract** fields (*names of feelings, behaviors or emotional conditions - NAF*) represent patterns for perusal, which may be extended to other lexical fields from Romanian or other languages. The perusals presented hereby may be interesting from various perspectives, both regarding the outcome per each individual field and globally. The unitary application of certain methodological principles (even if the achieved outcomes are different) is of great importance regarding the evaluation of the Romanian lexical-semantic characteristics compared to other languages.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

A significant applicative direction for several levels concerns a better capitalization of the *lexicographical definitions* according to patters regarding the meaning's construal (reading of definitions). Another direction (which represents an opening for the contrastive semantics) involves the comparison of a field with the appropriate field from different languages (performed constantly within the final chapter from the perusal of each field and only for certain fields in Part IV). The chapter included in Part IV, dedicated to didactic applications for lexical fields, concerns several existing school manuals, brings significant corrections and offers useful recommendations for lexical learning.

The present work is a good opportunity for reflection with regard to the issues of the lexical semantics (theoretical, methodological and applicative), and several of the aspects brought into discussion concern, in general, the language theory.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Tiparul s-a executat sub c-da nr. 2254/2008
la Tipografia Editurii Universității din București

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

GRATUIT
EUR

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BIBLIOTHÈQUE CENTRALE UNIVERSITÉ LAVAL